

BANGHA:

VILÁGHÓDÍTÓ KERESZTÉNYSÉG

BANGHA BÉLA S. J.:

VILÁGHÓDÍTÓ KERESZTÉNYSÉG

A TÁRSADALOM VISSZAVEZETÉSE
KRISZTUSHOZ

MÓDSZERTANI TANULMÁNY

II. KIADÁS

BUDAPEST, 1940.

KIADJA A PÁZMÁNY PÉTER IRO-
DALMI TÁRSASÁG

Nr. 752. Imprimi potest. 6. Oct. 1939. Eug. Somogyi S. J. Praep. Prov.
Hung. — Nihil obstat. P. Franciscus Zsiros S. J. censor dioecesanus.
Nr. 8187/1939. Imprimatur, Strigonii, die 10. Novembris 1939.
Dr. Joannes Drahos vicarius generalis.

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest, VIII., Csepregy-utca 2.

ELŐSZÓ:

Krisztusnak a világot s a világnak Krisztust!

Legszebb álom minden álmok között és legsürgetőbb kötelesség minden kötelességek között: Krisztust elhozni a krisztustalan világnak s a világot meghódítani Krisztusnak! Odafektetni ismét a Megváltó lábai elé a földkerekséget, felragyogtatni az Ő királyi jogarát minden ember, minden intézmény s minden életnyilvánulás fölött!

Az Úr maga tanított minket erre a vágyra s törekvésre, amikor a Miatyánkban mindnyájunknak — nemcsak a szenteknek, hanem az egyszerű halandóknak is, és nemcsak a püspököknek és papoknak, hanem minden hívőnek — ezt az imádságot kötötte legelsősorban a lelkére: „Szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod!” Nem a mindennapi kenyér, nem is a saját bűneink bocsánata vagy a gonosztól való menekedés, hanem mindenekelőtt az töltse el mindnyájunk szívét s arra kérjük mindenekelőtt az Isten kegyelmét: hogy az Ő neve szenteltessék meg, az Ő országa jöjjön el közénk s az Ő szándékai teljesedjenek idelenn, mikép teljesednek a mennyben!

Krisztusnak a világot és a világnak Krisztust!

Nagyobb jót az emberiséggel nem tehet senki, nagyobb örömet és dicsőséget az Úrnak nem szerezhet senki, mint aki ennek az üdvözítő imádságnak teljesedésén dolgozik s szomjas lélekkel vizsgálja az utakat és módokat, amelyeken ezt a szent álmot és nemes akaratot valósággá lehet kristályosítani. A társadalmat vissza kell vezetni Krisztushoz, mert jogilag az övé s mert valamikor, legalább a keresztény világban valóban az övé is volt. Krisztushoz kell vezetni az emberiséget, mert „más név nem adatott az embereknek az ég alatt, melyben üdvözülnünk kellene”. Krisztus nélkül már itt a földön céltalan, sivár és értelmetlen az élet, vigasztalan a fájdá-

lom, megoldhatatlanok a társadalmi feszültségek, odatúl pedig nincs nélküle remény és üdvösség. A tudat, hogy milliók és százmilliók élnek le az életet Krisztus nélkül, tehát igazság, erő, boldogság és remény nélkül, főképp azért, mert nincs aki őket Krisztushoz vezesse, elviselhetetlen annak, aki Krisztusban hisz s embertársait szereti. Az elviselhetetlenségnek ez az érzete kelti fel aztán a jobbakkal lelkében az apostoli tettvágyat, valamint az aggódoó kérdést: miképp lehetne ezen a legnagyobb bajon segíteni?

Ennek az apostoli lélekűségnek szeretne egyben-másban utat jelölni ez a könyv. Rá szeretne mutatni a Krisztusország mai helyzetére, az örvendős jelenségek mellett a fájdalmas hiányok, lesiklások s elmaradások okaira, valamint azokra a módzatokra, ahogyan a kereszténység mai megalázott és méltatlan helyzetén javítani lehetne. Vagyis: a mulasztásokra és a teendőkre. Bátran és nyíltan, de ugyanakkor szeretettel és mérsékléssel. Őszintén feltárva a hiányokat és hibákat, amelyek az apostoli tevékenységben a sikertelenség okai szoktak lenni, de nem a meddő kesergés vagy szeretetlen vádaskodás hangján, hanem a magunk munkájának lehető tökéletesítése és a helyzet jobbítása céljából. Mérsékléssel: mert eszmélődéseinkkel nem lázas kapkodást vagy éppen forradalmi kezdeményezéseket kívánunk sürgetni, hanem vizsgálni a helyzetet, kutatni a megoldások módját s indítványokat tenni, mindig azzal a magától értetődő megszorítással, hogy javaslataink fölött ítéletet mondani s abból a felhasználhatót felhasználni, a meg nem felelőt pedig mellőzni mások joga és feladata.

A hatalmasan ébredő katolikus öntudat és apostoli tettvágy, hisszük, szívesen fogadja szerény fejtegetéseinket. Hiszen mindenki érzi, hogy a Krisztusország védelme és fejlesztése terén ma tömérdék az égető probléma s mindenképp jogosult a kérdés: mi volna még a teendő és min múlik a Krisztusország igazabb, teljesebb, diadalmasabb előbbrevitele. Azok, akiknek ez szívük ügye, bizonyosan örömmel mélyednek el e kérdések tárgyalásában s ha talán nem teszik is minden részletben magukévá a szerző felfogását, mégis bizonyosan találhatnak e lapokon további gondolkozásra indítót. Nem min-

denki van hivatva messze kimagasló őrhelyen, súlyos felelősségekkel a vállán védeni s gyarapítani a Krisztusország ügyét; sokakat szerény helyre állított a Gondviselés. De talán ezeknek is vigaszukra, buzdulásukra, eligazodásukra szolgál, ha szerényebb munkájukat is egy világot felölelő, történeti távlatokkal dőlgozó, gigászi apostoli munkaterv kereteibe illesztve szemlélhetik.

Az Úr országa jöjjön el közénk! Mielőbb és minél teljesebben!

*

Miközben e könyv fejtegetései papírra kerültek, megrázó események vonták magukra a világ érdeklődését. Spanyolországban a keresztény s nemzeti irány vívta élethalálharcát az ázsiai bolsevizmus ellen, majd kitört a német-lengyel háború, amely a katolikus Lengyelországot, legalább egyelőre, letörölte Európa térképéről.

Az események politikai és nemzetközi vonatkozásai mögött itt a világnézetek érvényesülésének csatája dűl, amint általában megállapítható, hogy ahol a közvélemény felületes szemlélete csak külső érdekháborgások harcát látja, gyakran ott is a világnézeti ellentétek komorsága sötétlik fel a háttérben. Elvek, felfogások, képletek, gondolati irányok feszülnek és robbannak egymásra, nemzeti presztizsen és gazdasági érdekeken túl új világfelfogások akarnak utat törni az érvényesülés felé — egyfelől a marxista forradalom eszmevilága, másfelől az új faji és nemzeti mítoszok elméletei. A háborúk a világtörténet folyamán mindig akkor voltak legelkeseredettebbek, amikor eszmék, szemléletek, szellemi lángolások fűtöttek a harci szenvedélyeket.

A legújabb világnézet-politikai bajvívások az Ibériai-félszigeten a kereszténység győzelmére s erősödésére vezettek, míg másutt ellenkezőleg, a keresztény élet és kultúra szörnyű beszűkülését jelenthetik s egy új világszövetség létesítését, amely minden eddiginél céltudatosabban kíséri majd meg a kereszténység likvidálását Európának egyharmad területén. Ez a likvidálás történhetik brutális ázsiai módszerekkel, vagy színre finomultabb s rejtettebb formában: a cél mindkét esetben azonos lesz. Nem a régi liberalizmus és szabadkőműves-

ség tűszúrásai lesznek a módszerek, hanem a teljes és maradéktalan visszaszorítás eszközei, amikor az ellenfélnek már védekezni sincs joga többé. A kereszténység maradhat, ha tud, a lelkek csendes eligazítója és vigasztalója, az otthonokban s a templomokban tovább folyhat a vallásos élet, de az ifjúság nevelésében, közéletben s kultúrában az Egyháznak mozdulnia sem szabad többé. Itt egy új katakombai helyzet kezdődik, az egyháztörténelemnek egy új szaka, a népek céltudatos visszakancsukázása egy új pogányságba.

A helyzet döbbenetes komolyságát növeli az az ájult némaság, amellyel az európai kereszténység az események torlódását szemléli. Nem gondol s mai helyzetében nem is igen gondolhatna arra, hogy az egyre növekvő veszélyt elhárítsa: nincsenek meg hozzá az eszközei. Ha fél Európa fölött összezsapnának is a modern vallásirtás hullámai, a kereszténység tiltakozni fog, amíg tud, de tenni ellene nem fog. Tudomásul kell vennie, ami történik, mint ahogy tudomásul veszi a szovjet húszéves vallásirtását s a mexikói egyház elpusztítását s tudomásul vette volna Spanyolországét is, ha véletlenül másfelől, politikai érdekerületek felől, nem nyúlik feléje segítség. Valamikor Európa népei vallásos lelkesedésből a Szentföld visszavételére szöktek talpra, majd a török betörésekkel szemben századokon át egész Európán végigzúgott a csatakiáltás a kereszténység közös védelmére. Ma nem hogy egyetlen kard nem lendül ki a hüvelyéből s egyetlen tiltakozó szó sem hangzik el a keresztnek egész országokban való letiprása ellen, de a közvélemény szinte fel sem figyel már rá, sőt mindnyájan eszelősnek tartanók azt, aki a mai államoktól a keresztény életvédelem erélyes gesztusait kívánná — ugyanakkor, amikor befelé az Egyház jobban virágzik, mint valaha s a katolicizmus erkölcsi presztízisének újabb fénykorát éli.

Lehet, sőt valószínű, hogy a kereszténység ellenségeinek pillanatnyi előnyomulása csak átmeneti s esetleg éppen a katolicizmus számára nyit a közel jövőben széles, eddig elzárt érvényesülési távlatokat. Lehet, hogy a borzalmak, amelyek a vallásüldözés és társadalomfelforgatás erőszakos útját jellemzik, valami nagy és egyetemes kiábrándulást hoznak

majd maguk után s a legépítőbb erő, a vallás és a katolicizmus visszasóvárgását teszik uralkodó jelenséggé a kijózanodott tömegekben. Ebben az esetben maga ez a szerencsés fordulat állítja majd az Egyházat ma még nem is sejtett méretű, új világtérítés feladatai elé.

Mind a két esetben az az érzésünk, hogy a világtörténeti helyzet újabb meg újabb alakulása csak aláhúzza e könyv tételeit; nevezetesen azt, hogy napjainkban a kereszténységnek mindenkép rá kell ébrednie a korszak jelentőségére, amelyben él s a feladatokra, amelyek előtt áll; nem szabad megengednie, hogy kívülről, tőle függetlenül, külső hatóerők szerencsés vagy szerencsétlen közrejátssza szerint dőljön el, talán századokra, talán visszavonhatatlanul a saját jövője s az emberiség sorsa. Ha valahá, ma kell tanulmányozni a kérdést: hol rejlenek a mi helytállásunkban végzetessé válható mulasztások, módszertani hibák vagy veszedelmes egyoldalúságok, s hogyan kell a Gondviselés által reánk bízott végtelen erőket s értékeket a jövő alakításának áldott és tevékeny energiáivá váltani: Isten dicsőségére, a kereszténység új igazolására s az emberiség mérhetetlen hasznára.

Budapest, 1939 szeptember 27-én.

ELSŐ FEJEZET

ALAPVETŐ KÉRDÉSEK

A Krisztusország egyetemes diadalravitelének parancsa

A Krisztusország világot felölelő természete s igényének egyetemes-sége. — Miért beszélünk „hódításról”? — Mit nem jelent s mit jelent az „egész” világ meghódítása Krisztusnak? — Nem teokrati-kus világbirodalom. — Országos vagy helyi vonatkozások a világ-távlatok keretében.

A Krisztusországnak lényeges vonása, szinte anyajegye: az egyetemesség, expanzivitás, a minél szélesebbkörű terjeszkedésre való törekvés. Isten minden ember üdvösségét akarja; az üdvösségnek Istentől rendelt útja pedig az Egyházhoz mint Krisztusországhoz való öntudatos csatlakozás. A kereszténység Alapítója maga tanítványait minden nemzet és minden teremtmény megnyerésére küldötte ki. (Mt. 28, 19; Mk. 16, 15.)

A Krisztusország minél egyetemesebb elterjesztése s felvirágoztatása tehát nem szeszély és klerikális uralomvágy, hanem Isten parancsoló akarata, ugyanakkor pedig az emberiség igazi boldogulásának legfőbb feltétele. Nagyobb célt, nemesebb feladatot, sürgősebb szükségletet maga az Isten-ember sem jelölhetett ki nekünk, mint Egyházának terjesztését s megszilárdítását a föld minden sarkán, minden ember szívében.

Ebből az következik, hogy Krisztus híveinek sohasem szabad belenyugodniok abba, hogy a krisztusi hódító munka a földön bármikor elakadjon vagy meglassuljon, vagy hogy az emberiségnek csak egy hányada, bárha jelentős hányada, tartozzék bele a Krisztus-hívők és Krisztus-követők országába. Aki Krisztus világmegváltó szándékait megértette s magáévá tette, az nem állhat meg semmiféle határnál, hanem ki szeretné terjeszteni a Megváltó országát minden népre,

minden emberre, az egész világra, az egész társadalomra, az egész emberiségre.

Az egész emberiségre! Mit is jelent ez a szó? Jelenti az emberek összességét, akik ma a földkerekségen laknak s azokat is, akik holnap vagy holnapután lépnek majd a ma élő emberek örökébe. Jelenti azt az öt földrészen előmlő emberóceánt, amelynek minden cseppje, minden tagja más: archan, fölfogásban, gondolkozásban, sorsban, erkölcsi értékben. Jelenti nemcsak az igazakat, jókat, jámborokat, hanem a rosszakat, gyengéket és lesiklottakat is; nemcsak a bölcseket, meghiggadtan és komolyan gondolkodókat, hanem a tévedőket és elvakultakat, könnyelműket és nemtörődőket is; az igazság birtokosait, de azokat is, akik még csak keresik az igazságot, vagy *már* nem is keresik, vagy *még* nem keresik. Azokat, akik Krisztus keresztségének fénysugarában születtek és élnek, és azokat, akik őt nem ismerik és nem is vágyódnak utána. A katolikusokat és nemkatolikusokat, a keresztyényeket és nemkeresztyényeket. Mindenkit, aki él és mozog, aki lélezkedik s az örök életre van hivatva. Valamennyit Krisztushoz kell vezetnünk, mert valamennyi csak őáltala érheti el embervoltának kiteljesedését, az istenfiúságot s az örök életet.

Ez a nagy cél természetesen roppant munkába s elmondhatatlanul nehéz és sokoldalú küzdelembe kerül. Mert az embereket a földre húzzák az evilági gondok és gondolatok, felfelé néző pillantásukat elkapja s ismét a por felé süllyeszti az anyagiasság és érzékiesség szele, ítélőképességüket megzavarja a tévedés és szenvedély, akaratukat a jóra erőtlenné teszi a bűn és a restség. Krisztushoz vezetni a világot: komoly és kemény feladat, mert a legegységibbet kell megnyernünk s megmozgatnunk az emberekben: a belvilágukat, a meggyőződéseiket, az akaratukat. Azonkívül erős és konok ellenfelek állják el ennek az apostoli hódításnak útját, a Krisztus-ellenesség prófétái és fanatikusai, agitátorai és ügynökei, akik az embereket Krisztustól mindenkép el akarják vonni, egy krisztustalan világnézet és kultúra süppedékeire vezetni s e célból mindent elkövetnek a Krisztusország képviselőinek, védőinek és bajnokainak diszkreditálására. Nehéz ez a küz-

delem azért is, mert a harcban máris túlságos előnyt nyertek az ellenfelek s nekünk ma régebbi korok és harcok nem egy mulasztását is pótolnunk kell.

De bármilyen nehéz ez a harc, lemondani róla nem szabad, mert ez egyjelentésű lenne Krisztus legszentebb parancsának mellőzésével, az ő Szíve legforróbb vágyának elárulásával. Oly feladat ez, oly sürgető, oly elodázhatatlanul szükséges s oly nagy érdekek forognak benne kockán, hogy úgyszólván a lehetetlent is meg kellene kísérelnünk az érdekében.

*

Miért „hódítás” ez a munka? — kérdezheti valaki. Hiszen senkinek a leigázására nem irányul, ellenkezőleg: mindenkinek a legfőbb jót kívánja megszerezni, ami csak van s amely nélkül mindenki a legnagyobb mértékben boldogtalanná lenne. — Mégis csakugyan hódító munka ez, mert az embereket szinte önmaguk ellenére is vezeti a saját javuk felé. Az emberi sors tragikuma s küzdelmünket is az teszi drámaivá, hogy az emberek mint bizonyos betegek nem hisznek a betegségükben és semmitől úgy nem irtóznak, mint a kezeléstől. Nekünk itt egy világot úgyszólván az akarata ellenére kell megmentenünk. Vakoskodókkal megértetnünk, hogy meg kell nyitni a szemüket. Siketekkel kell beláttatnunk, hogy meg kell hallaniok, amit eddig meghallgatni nem akartak. Bénákkal kell megszerettetnünk a járást, földönkúszókkal az égbenezést. A legszebb, de egyben leghálátlanabb munka. Azok az orvosok vagyunk, akiket a beteg nem enged magához, akiket gyűlöl és lenéz, mi vagyunk azok a mesterek, akikben növendékeik nem jótevőt, hanem ellenséget látnak. Osztozunk a világ Udvözítőjének sorában, akit az emberek keresztrefeszítettek azért, mert szerette s meg akarta menteni őket a saját vakságukból, elesettségükből, az örök kárhozat veszedelméből.

Szabad-e ezért pillanatra is visszariadnunk? Nem szabad. A világ csak nevesse, gúnyolja hódító szándékainkat, vádoljon minket, borítsa sárral a köntösünket, tekintsen eszelősöknek vagy gonosztevőknek. Nekünk folytatnunk kell a missziót, amelyet a hasonlóképp támadott, visszautasított és félreismert Megváltó bízott reánk, aki szintén hódítani jött a világra!

Miért kell az embereket az Egyházhoz vezetnünk? Nem üdvözülhetnek-e e nélkül is? Feltehető-e, hogy Isten mindenkét kivétel nélkül elkárhoztat, aki nem tartozik az Egyházhoz? Akik egy életen át jóhiszemű tévedésben és tudatlanságban voltak, utolsó percekben akár rendkívüli megvilágíttatás útján is rátalálhatnak az igaz útra s megnyithatják szívüket az igaz hit alaptételei s a kegyelem előtt! Vagy ha ez nem történik is: nem nyújt-e némi reményt, ha nem a természetfölötti üdvözülés, a visio Dei elérhetése, de legalább bizonyos természetes, örök boldogulás értelmében a feltevés, hogy jó részük az üdvösség vonalán, mint Billot és más teológusok vélik, egy sorba állítandó a megkereszteletlenül elhalt és soha erkölcsi beszámíthatóságuk teljességéig el nem jutott gyermekekkel, „aequiparantur infantibus”?

Lehet, mindebben reménykedhetünk. Mégis ingathatatlanul áll a következő három tétel: 1. A megmentetés és üdvözülés százszor könnyebb és biztosabb az igaz Egyházban, mint azon kívül, a kegyelmek árja itt sokkal bővebben és elevebben árad, a kísértésekkel szemben itt sokkal több a védekezési lehetőség. 2. A természetfölötti, örök boldogság elérése sok százmillió lélekre nézve legalább is nagyon kétséges az igaz Egyházhoz való látható csatlakozás és teljes mértékű hozzátartozás nélkül. 3. Még ha valamennyi ember üdvözülhetne is az Egyházhoz való látható csatlakozás nélkül, akkor is Krisztus nagysága és dicsősége megkövetelné, hogy az ő országát már e földön felvirágoztassuk, diadalra emeljük, Egyházát az emberiség egyetemes, közös kincsévé tegyük.

Mindent el kell tehát követnünk hogy az emberiség egésze minél előbb eljusson a teljes igazság ismeretére és meggyőződéses örömmel kopogtasson Krisztus Egyházának kapuján.

*

Mit is jelent közelebbről a világ meghódítása Krisztusnak?

Mindenekelőtt nem jelent komolytalan illúziókat. Nem jelenti azt, hogy valaha is *minden embert kivétel nélkül* Krisztushoz vezessünk s az ő szelíd és odaadó hívévé tegyünk. Az emberek akarata a Krisztusország legerőteljesebb és leg-egyetemesebb kibontakozása esetén is szabad marad s ez mindíg

lehetővé fogja tenni az egyén elfordulását Krisztustól, az ő tanaitól, Egyházától, parancsaitól; a hitetlen és bűnös életet.

A Krisztusország egyetemes kibontakozása *nem* jelenti természetesen azt sem, hogy *ellenáramlatok* ne legyenek s akik a Krisztusország elvi vagy gyakorlati ellenségei, azok a maguk gondolkodását és életirányát többé majd ne igyekezhessenek minden elképzelhető eszközzel másokra is áttérjeszteni. Harcra, ellentétes világnézetek szembeállítására a viszonylag legteljesebb győzelem esetén is fel kell készülnünk.

Azt sem jelenti végül a Krisztusország diadalravitele, hogy ezt az eredményt *gyorsan*, sebtében kell elérnünk, hogy rövid időn belül kell szembeszökő és döntő sikereket aratnunk, oly területen, amelyen sokszor egy-egy ember megnyerése is tengernyi erőfeszítést és türelmet igényel. Halogatásra ugyan nincs időnk, mert a kereszténység mai helyzetében minden mulasztás végzetessé válhatik, de esztelenség lenne azt remélni, hogy a világ tengelyének megfordítása, egy a kereszténységtől oly borzasztóan messze eltérült kultúriránynak komoly revíziója és kereszténnyé tétele bármily nagyarányú erőfeszítés mellett is rövid időn belül lehetséges legyen. Nem lehetne az még akkor sem, ha részünkről ezek az erőfeszítések egyszerre az egész vonalon nagyszerűen megindulnának s egységes, tervszerű, kitűnő program szerint folynának, ami egyelőre szintén csak vágy és kívánság.

Mit jelent hát akkor a Krisztusország egyetemes uralma, amelyre törekednünk kell és szabad?

Jelenti azt, hogy az *igaz hit terjesztése s védelme* mindenütt oly erővel és oly diadalmassággal folyjon, hogy *legalább a jóakarátú és becsületes szándékú emberek mind könnyen felismerhessék*, megszerethessék és kövessék Krisztust, mégpedig azon az úton, amelyet ő jelölt ki: az ő Egyházának útján. Jelenti, hogy a krisztusi igazság fénye minden ember számára láthatóan s meggyőzően felragyogjon s az igazság követésének útjából elhengerítessenek azok az akadályok, amelyek ma sokszor még a buzgó keresztények számára is emberfeletlenül nehézé teszik a komoly keresztény életet. Jelenti, hogy *olyan közállapotokat teremtsünk*, amelyek közt

a keresztény hit és erkölcs ismét *uralkodó helyet foglal el* a társadalomban s a Krisztusország elveinek megvalósítása nem ütközik állandóan intézményes akadályokba. Jelenti olyan *kulturális légkör kialakulását*, amelyben mindenki: az egyesek és a közületek élete lényegében a krisztusi hit és erkölcs talaján rendezkedhetik be s az Egyház munkáját a közszellem és közélet nemcsak nem gyöngíti s akadályozza, hanem tevékenyen előmozdítja.

Annyi-e mindez, hogy valamiféle katolikus világleigázásra készülünk s egy teoretikus imperializmus igája alá teperjük le a társadalmat s a modern kultúrát? A középkor legmerészebb álmait elevenítsük-e fel újra s a Vatikán „világhatalmi ambícióit” tegyük meg egy klerikális hódító politika célpontjává, ahogy ezt a liberális és marxista izgatás nyomában ma főként a német újpogányság szereti ezer változatban világgá kürtölni? Gyermekes rémlátás, amely mögött az egyházellenes frazeológia évszázados félremagyarázásainak egész fogalmazava kísért; egy elfogult és gyűlölködő szemlélet, amely a legnemesebb s legáldásosabb törekvésekben sem tud egyebet látni, mint önző és képmutató hatalmi mesterkedést! Nem, mi nem akarunk teokráciát és klerikális világimpériumot, nem akarunk térdrekényszeríteni senkit és nem vezet minket semmiféle politikai ambíció. A mi szemünkben Krisztus elveinek uralomravitele a földön, ha megvalósítása mégoly nagy fokban sikerülne is, nem jelent egyebet, mint az *evangélium szellemének szelíd uralmát a földön, a hit és béke, szeretet és egyensúly, igazság és erkölcsi emelkedettség felülkerekedését*. Minden azon múlik, mit lát valaki Krisztusban s az ő országában. Babonát és világámítást-e, ábrándot és lázalmokat, avagy Isten erejének s bölcsességének megnyilatkozását, a fényt, amely megvilágosít minden embert, aki a világra jön, s az erőt, amely megújítja a föld színét. Aki Krisztusban az Atya fényességét s az emberi nem egyetlen legfőbb jótevőjét ismeri fel, az az ő országának eljövételében az emberiség földi és örök boldogulásának hajnalhasadását köszönti s az az Egyház misszionáló és hódítani vágyó erőfeszítéseiben sem lát egyebet, mint a legszentebb kötelesség teljesítését Istennel s

a legnagyobb jótétemények osztogatását az emberekkel szemben. Csak félreértés láthat önzést és érdekharcot abban, ha Krisztust akarjuk a társadalom királyává tenni.

Krisztus országa ugyan „nem e világból való” (Jn. 18, 36.), de igenis ebben a világban való. Ezt a világot kell birtokba vennie s alakítania. A társadalom s a közösség életének nem evilági vonatkozásai, nem a politikája s földi berendezkedése érdekli, mert az Egyháznak ez sem nem célja, sem nem nagyravágyása; de igenis érdekli mindaz, amin keresztül a társadalom életét Krisztus elveivel összhangba lehet hozni. Ha szabad rajongani kultúráért, gazdasági fellendülésért, népért és nemzetért, annak történelméért és dicsőségéért, ha szabad az állam nagyságáért háborúkat viselni, népeket legigázni, vérrel, vassal, az erőszak, cselvetés és szabadság- elvonás minden eszközével dolgozni: valóban nehéz belátni, miért volna hiba, ha valaki mindenfölkött Krisztus országáért rajong s annak jogait és törekvéseit nem vérrel, vassal és cselvetéssel, hanem az igazság és szeretet eszközeivel igyekszik diadalra juttatni. Krisztusnak az egész világhoz joga van, ahogyan az egész emberiségnek is szüksége van Krisztusra.

ÉPP AZÉRT NEM RIASZT VISSZA minket e kérdés nyílt tárgyalásától az aggodalom sem, hogy így nagyon is nyílt kártyával játszunk s az ellenfél talán túlságosan belelát majd a haditerveinkbe. Nekünk semmi titkolnivalónk a haditerveinkben nincs, mi nyílt sisakkal küzdünk s őszintén megmondjuk, mit akarunk. A célpont: az egész világ. Mi Krisztushoz akarunk vezetni mindent: emberiséget, törvényeket, kultúrát, államot, társadalmi szervezetet. Egyszerűen, mint a galambok és okosan, mint a kígyók: így parancsolta Krisztus. Ravasz és alattomos harci taktikákat mi nem keresünk s akik ilyesmivel vádolnak minket, azoknak a szemükbe mondjuk, hogy tévednek s talán nekik legkevésbébbé van joguk alattomosággal vádolni másokat. Nem, a katolikus táborot mindennel inkább meg lehet vádolni, mint túlságosan raffinált hadi taktikával, vagy éppen az önadminisztrálásnak azokkal a számító és sokszor önző mesterfogásaival, melyeknek jegyében az újkori államvezetésnek sokfelé divatos iránya és számos nemkatolikus alakulatnak egész életművészete folyik. Különben is sok víz folyik majd le a Dunán, míg a mi haditerveink a saját oldalunkon is egységesen kialakulnak és az egyetemes megvalósítás stádiumába jutnak. Már ezért is türelemmel várhatnak vádlóink egy kicsit s időközben meggyőződhetnek arról, hogy amit mi akarunk, az nekik is jó, mindenkinek üdvös, az egész világnak áldásos.

A világtávlat, amelyben itt a kérdés természeténél fogva mozgunk, megmagyarázza azt is, miért nem szorítkoznak fejtegetéseink csak a *magyar hitéleti viszonyok* és feladatok ismertetésére. A hazai szempontokat természetszerűleg külön kiemeljük; ám a kérdés, amelyet itt tárgyalunk, éppen egyetemességében s világviszonylati nagyszerűségében éri el teljes súlyát s fönségének egész kibontakozását. A falu tornyánál messzebb nem tekintő rövidlátás amúgyis túlságosan hajlik az egyetemes krisztusi szemhatár folytonos beszűkítésére, arra a túlzott partikulárizmusra, amely talán még a csillagászatot és a logaritmust is csak „különös tekintettel hazánkra” tudja méltányolni. Valójában a saját nemzeti életünk vallási feladatait is úgy tudjuk helyesen értékelni s a nagy egyetemes-ségbe beilleszteni, ha elsősorban az egészset tartjuk szem előtt s a világegyház küzdelmi helyzetét is figyeljük.

ANNÁL INKÁBB szükség van erre, mert a nemzetközi szellemi kapcsolatok folytán a világ eszméi és mozgalmi, hitszerű vagy hitellenes fejlődésének hullámai előbb-utóbb hozzánk is mindig eljutnak; valamint azért is, mert vannak nagy és egyetemes katolikus feladatok, amelyek egy nemzetet sem illetnek különösebben, hanem valamennyit egyetemlegesen s azért valamennyinek érdeklődését rájuk kell irányítani. Ilyen nemcsak a missziós feladat a nemkatolikus és nemkeresztény tömegek között, hanem számos más is: a tudomány, a kultúra, a nemzetközi katolikus összefogás, a keresztény közélet számos feladata. Senki sem mondhatja: elég a magunk baja, mit törődjünk mi még egyetemes világproblémákkal is. A krisztusi szeretetparancs egyetemes érvényű s a Krisztusország egyetemes diadalravitele ennek a szeretetparancsnak legfőbb követelménye, de mindannyiunk részleges munkájának is könnyítője s előmozdítója.

Az emberi közreműködés szerepe a Krisztusország terjesztésében

Az Egyház s az emberek szerepe Isten üdvözítő terveiben. — A kegyelem elsődlegessége nem teszi feleslegessé az apostoli helytállást. — Szemlélődő és tevékeny irány. — Krisztus példája. — Az egy megtérő bűnös és 99 igaz értékelése az apostolkodásban.

De nem fölösleges-e az emberi erőfeszítés az Isten országának terjesztésében és szilárdításában? Vajjon szüksége van-e

Istennek arra, hogy mi is buzgólkodjunk a felebarát lelkének megmentésében, a fejünket törjük és az emberi okosság minden eszközét felhasználjuk az ő országának elhozatalában?

Istennek nincs szüksége ránk; ha úgy akarta volna, a lélek-üdvözítés munkáját kizárólag önmagának is fenntarthatta volna. Csakhogy a valóságban nem tartotta fenn magának, hanem ellenkezőleg: az emberi erők közreműködése által kívánja országát építeni. Ezért létesített Egyházat, hierarchiát és csatlakozhatatlan tanítói hatalmat s ezért kötötte az üdvözülés rendes föltételeit ennek a közvetlenül emberekből álló Egyháznak igehirdető, megszentelő és lélekkormányzó tevékenységéhez. Krisztus Urunk apostolokat rendelt s őket emberek halászaivá tette, rájuk bízta nyája legeltetését s kiküldte őket az egész világra, hogy minden népnek és minden embernek hirdessék az evangéliumot s tanítsák őket megtartani mindazt, amit ő hagyott meg nekik. Az apostoloknak s utódaiknak lélekmentő munkájában a maguk fokán természetesen a világi híveknek is részt kell venniök, amint résztvettek abban már az apostolok korában és az ő irányításuk mellett; ezáltal válnak a világi hívek is a „királyi papságnak” részeivé (I Pét. 2, 9.) s gyakorolják a felebaráti szeretet és a lelki irgalmasság legfőbb cselekedeteit.

Isten annyira sürgetően kívánja az Egyház s a hívők közreműködését a kegyelem országának terjesztésében, hogy bár az igehirdető és lélekmentő munkának minden hatékonysága ötöle ered (I Kor. 3, 7.), mégis kegyelmeinek osztogatását az apostolkodó közreműködéshez mint feltételhez kötötte. Hit nélkül nincs üdvösség, mondja Szent Pál (Zsid. 11, 6.), de ugyancsak őszerinte hit sincsen igehirdetés és igehirdető nélkül. (Róm. 10, 14.) Isten világot üdvözítő szándékainak titokzatos rendelése szerint tehát az emberek üdvözülése három tényezőn múlik: az Úr kegyelmén, az ember szabadakaratú közreműködésén s azokon a harmadik személyeken, akik az igazságot hirdetik s az embertársak lelkét az üdvösség útjára vezetik. Ebben az isteni rendelkezésben rejlik az Egyház legmélyebb értelme s legfőbb méltósága, de ebből folyik a leg súlyosabb felelősség is az egyházi tényezőkre, elsősorban a

hierarchiára s a papságra, de aztán mindazokra a világi tényezőkre is, amelyek az igazság terjesztésében s az evangélium diadalravitelében bármikép szerepet játszani hivatottak.

MA EZT A LÁTSZÓLAG oly magától értetődő igazságot külön is érdemes hangsúlyozni. Talán a kegyelem elsőrendűségének féltő hangoztatása címén, talán az apostolkodás mai nehézségei, a Krisztustól elfordult világ visszatérítésének látszólagos reménytelensége miatt, talán egy öntudatlan vigaszkeresés alapján az elnyomatás és balsikerek között, talán valami betegesen egyoldalú s túlzottan elspiritualizált aszkétizmus nyomában nem ritkán felüti a fejét egy felfogás, amely olyképen állítja előtérbe a Gondviselés és a kegyelem szerepét az emberek üdvözítésében, mintha az emberi közreműködésnek s e közreműködés szakszerűségének ezek mellett alig lehetne különösebb gyakorlati jelentősége. Az apostoli munka e felfogás szerint parancs és kötelesség ugyan, de magában nem lényeges dolog; annyira csak az egyéni lelki élet, a kegyelem-szerző imádság és áldozat jelentősége áll benne előtérben, mintha ezek mellett a körültekintő s leleményes emberi munkának az Isten országának építésében legfőlegb némi egészen mellékes szerep juthatna. Nem a prédikálás, hitvédelem, propaganda s „emberi okosság” a fontos, hanem egyedül a lelki élet ápolása s a Gondviselésre való ráhagyatkozás. Nem kell lázasan kutatnunk a korszerű apostolkodás problémáit, az „emberi eszközöket”, hiszen alapjában mindegy, mint csinálunk s Istennek éppoly kedve telik abban, ha egyeseket, keveseket gondozunk, mintha tömegeket térítünk meg; társadalmilag súlyos vagy súlytalan embereket nyerünk meg a hitnek, vezető s másokra is hatással levő rétegeket vezetünk-e vissza hozzá, vagy bárki mást. Ennek a sajátzerű felfogásnak a hívei néha idegenkedéssel látják a nagyobbstílusú apostolkodás minden erőfeszítését, bizonynyal attól tartva, hogy a természetes eszközök hangsúlyozása szükségképen a kegyelmi eszközök lekicsinylésére vagy annak a belső összeszedettségnek elvesztésére vezet, amely szerintük az Istennel való egyesülésnek s ezzel minden igazi apostoli hatékonyságnak első feltétele.¹

¹ Ennek a sajátzerű felfogásnak példáját említi Soderini a XIII. Leót megválasztó konklávétörténetével kapcsolatban. Az egyik jámborlelkű, de szűk látókörű bíboros Peccivel, a későbbi XIII. Leóval szemben az ágostonrendi Martinelli mellett buzgólkodott, egy mély lelkiségű főpap mellett, aki azonban meglehetősen alkalmatlan volt a pápai tisztre: beteges és félnék ember volt s minden külső tapasztalat nélkül való, aki életét szinte remeteségben töltötte, beszélni is alig mert s ahol lehetett, kerülte az embereket. Arra a kérdésre, miért támogatja éppen ezt a jelöltet, a bíboros így felelt: „A mai szomorú idők azt kívánják, hogy olyan embert válasszunk pápává, aki az emberek szemében minél kevesebbet jelent, hogy így az Isten egyenesen a kegyelmével mentse meg a világot.” Ezt a sajátzerű felfogást mások is hangoztatták azzal, hogy nehéz időkben úgysem számít az emberi kiválóság s azért olyan pápát kell választani, aki szent ember lévén, mindenekelőtt majd az Isten áldását vonja le az Egyházra.

A kegyelem elsődleges jelentősége a lélekmentés művében kétségtelen s éppoly fontos az Istennel való egyesültségnek mint elevenen ható lelki habitusnak ápolása az apostolkodó lélekben, de ez semmiképen sem zárja ki a teljes mértékű emberi közreműködés szükségességét. Sem az egyik, sem a másik egyedül nem elegendő. A kettőt tehát: kegyelem és emberi munka, nem egymással *szembe*, hanem egymással *kapcsolatba* kell állítani, mert a kegyelem az emberi munka által lesz hatásos és az emberi munkát viszont a kegyelem emeli fel a természetfölöttiség síkjára, termékenyíti meg s teszi gyümölcsözővé. Természetfölöttiség nélkül nincs igazi apostolkodás; sőt mennél mélyebbről s elevenebben buzog a lélekben a természetfölötti élet, annál hatásosabb szokott lenni a kifelé való lélekmentő tevékenység is, és viszont mennél felszínebb a lelkiség, rendszerint annál hatástalanabb a külső tevékenység. Épp ezért a minél több lelkiség magának az apostoli tevékenységnek legfontosabb alapja s feltétele. Mindazáltal egyedül a lelkiséget tekinteni fontosnak e téren éppúgy nem lehet, mint ahogy a házépítésnél sem egyedül a szilárd *alap* a fontos, és főleg nem lehetünk a lelkiség címén olyan iránynak szószólói, amely a cselekvő helytállást éppenséggel a fontosabb lelkiség akadályának tekinti!

*

A teológia régen eldöntötte a vitát, vajjon a merőben szemlélődő vagy a szemlélődve cselekvő élet-e a legtökéletesebb; Krisztus Urunk ez utóbbit gyakorolta s ezt kötötte tanítványainak is lelkére. Legyen minél több ima, önmegtagadás, áldozat, szemlélődés és lelkiség, de legyen minél több

A konklávé egyik jelesének, Calenzio páternek minden ékesszólására volt szükség, hogy ezt a teológiaiag kétesértékű okoskodást helyreigazítsa s megakadályozza a leendő XIII. Leónak ilyen alapokon való mellőzését. „Olyan pápát kell választani, mondotta, aki kedves az Isten előtt, kétségtelenül; de egyúttal olyat, aki az Egyháznak is hasznos. V. Celesztin is istenfélő ember volt, de ha nem mond le idején a pápaságról, nagy bajokat okoz s ma talán a képe sem állana az oltárokon... Lehet valaki szent s ugyanakkor emberileg is kimagasló egyéniség...” S amikor Peccinek egy másik ellenlábasa így szólt: „Én vagy nagy úrra szavazok, aminő Chigi, vagy nagy szentre, aminő Martinelli”, ugyancsak Calenzio így kiáltott fel: „Különös gondolkodás! Akkor hát Krisztus Urunk miért nem választotta Egyházának fejéül a nemes származású decuriót vagy az igaz Barnabást?” (Ed. Soderini, Il Pontificato di Leone XIII, I 190. kk.)

és jobb munka is s a lelkiesség abban érje el beteljesedését, ha az apostoli tevékenységet szolgálja és hevíti. Ahogy az isten- és emberszeretet legfőbb parancsa voltaképpen egy parancs (I Ján. 3, 17.) s a kettőt egymással szembeállítani képtelenség, úgy a lelkiesség ápolásának is apostoli tettvágyban kell megnyilatkoznia, különben csonka és tökéletlen marad. Ahogy a hit cselekedetek nélkül halott, úgy halott az istenszeretet is cselekvő emberszeretet nélkül. Az emberszeretet legnemesebb cselekedete pedig az apostolkodás, amely Isten országának dicsőségén s a felebarát megmentésén fáradozik.

Az apostoli életcéltől elvonatkozó s vele mintegy szembehelyezkedő aszketizmus egyes különleges adottságú lelkeknél helyénvaló lehet, általában azonban aligha igazolható.

Krisztusról magáról, aki az Atya állandó látása révén állandó imaéletet élt, sehol sem olvassuk, hogy akárcsak imádság címén is lemondott volna a lélekmentő munkáról. Az evangélium csak egészen kivételes esetekben emeli ki róla, hogy külsőleg is hosszabb imádságban töltötte az időt, ellenben nem szűnik meg elbeszélni Jézusnak szakadatlan, fáradhatatlan, szinte önmészó lélekmentő munkálkodását, prédikálását, jövését, menését, betegek gyógyítását, apostolainak képzését. Parancsa is így szól az Egyházhoz: „Elmenvén az egész világra, tanítsatok minden nemzetet”, „hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek”. Mikor apostolait a Jákob kútjánál a bőséges aratásra figyelmezteti, nem azt mondja: „Vonuljatok hát a magányba és imádkozzatok a világ megtéréséért”, hanem: „Az aratás nagy, a munkás kevés; kérjétek tehát az aratás Urát, hogy küldjön munkásokat az ő aratásába.” Vagyis: elsősorban munkásokat keres, de persze olyanokat, akiket Isten küld és Isten Lelke tölt el. Az apostolok az imádság mellett a fáradhatatlan munka emberei voltak s Szent Pál megható pasztorális levelei nem győzik inteni, kérni a Titusokat és Timóteusokat, hogy szakadatlanul, fáradhatatlanul, „alkalmasan és alkalmatlanul” tanítsanak, oktassanak, intsenek, buzdítsanak, legyenek serények az igazság hirdetésében.

Ha ezzel szemben egyesek az apostoli munkában minden számítást s nagyvonalúságot fölöslegesnek tartanak s azt hiszik,

elég, ha a merő lelkiiség ápolása példaadólag és sugárzólag hat ki az emberekre: ez az észszerűség és okosság elvének teológiaiilag igazolhatatlan félreállítás. Éppoly megtévedés, ha valaki azzal érvel minden korszerű és okszerű apostoli szervezőmunka ellen, hogy az Egyház sohasem volt oly erős, mint a katakombák korában, amikor sem szervezetei, sem iskolái, sem hatalmi eszközei nem voltak. A katakombák kora, amelynek minden fénye mellett megvoltak a maga sötét árnyoldalai is, mindenestre bizonyítja az apostoli hatásban a lelki és természetfölötti tényezők tökéletes főségét, de semmiesetre sem az egyedül-fontosságát; különben miért nem megy vissza az Egyház önként a katakombákba?

KULON SZEMBE KELL NÉZNUNK azzal a felfogással, amely a kevesek magas tökéletességre emelését szentebb és fontosabb feladatnak tartja, mint a sokak megtérítését. Ez a felfogás csak abban az esetben igaz, ha olyanok magasabb fokú lelki megneveléséről van szó, akik (mint pl. a leendő papok vagy szerzetesek) hivatva vannak a maguk részéről is fontos apostoli munkát fejteni ki, akiknek tökéletesítése tehát bennfoglaltan máris egyértékű számos tévedő megtérítésével. Általában azonban nem állítható, hogy néhány tucat jámbor léleknek magasabb tökéletességre vezetése Isten szemében kedvesebb lenne, mint sokak megtérítése, bárha nagyobb tökéletesség nélkül. „Nagyobb az öröm a mennyben egy bűnös megtérésén, mint kilencvenkilenc igazon.” Tegyük fel, hogy ez a kijelentés hiperbolikus jellegű az Úr ajkán, az alapgondolat mégis csak ez: egy bűnösnek megtérítése is kedvesebb az Úr előtt, mint 99 igaznak tökéletessége. Ennek a magyarázata egyébként egyszerű: az egyesek nagyobb tökéletességre emelése elvégre csak fokozati különbséget és kegyelmi gyarapodást jelent, míg a megtérés vagy meg nem térés kérdése *lényeges* gyarapítása vagy csökkentése az Isten dicsőségének az emberekben.

*

Egyébként az apostoli munka, ha helyes szellemben és szándékkal folyik, maga sem merő „természeti” tevékenység többé, hanem istentisztelet, amely többi közt az önmegszentelésnek is hatásos és nemes eszköze. Az „emberi” eszközökre is nagy súlyt helyező apostoli stílus pedig, ha helyes mederben folyik, ugyancsak az okosság sarkalatos erényének követelménye s nem állítható egy sorba a világi okosság vagy az emberi bölcsesség túlbecsülésével. Isten ugyan gyakran emberileg kicsiny és tökéletlen eszközökkel is rendkívüli

eredményt köt össze, mint az arsi plébános esetében, mintha ezzel is hangsúlyozni akarná, hogy ő az, aki a sikert adja, nem az emberi képesség és nagyratermettség; általában mégis nem így tesz, hanem az apostolkodás terén is a „*gratia supponit naturam*” elvét érvényesíti s a lélekmentés sikerét az apostoli helytállás mértékéhez s minőségéhez szabja. Ugyanúgy, mint a természet rendjében. Itt is Isten a voltaképeni végső ható, akinek ráhatása, a *concursus naturalis* nélkül sem a szántás-vetés, sem az orvosi gyógykezelés eredményt nem hozhat; mégis nyilvánvaló esztelenség lenne ebből azt a következtetést vonni le, hogy tehát nem fontos a szántás-vetés, az orvos, a gyógyszer s a helyes kezelés; elég, ha imádkozunk s a Gondviselésben bízunk.

HA EZZEL SZEMBEN így érvelne valaki: Krisztus Urunk sem a prédikálásával, hanem elsősorban önfeláldozó kereszthalálával váltotta meg a világot, erre azt kellene felelnünk, hogy Krisztus Urunk földrejövetelének legfőbb célja csakugyan az ő világmegváltó áldozatának teljesítése volt. De erre egyedül ő volt alkalmas és hivatott, mert csak az ő végtelen áldozata engesztelhette meg az isteni igazságosságot. Ebben az ő megváltó áldozatában mi csak átvitt értelemben vehetünk részt: imádságos, vezeklő, áldozatos és engesztelő lélekkel bekapcsolódhatunk; míg a megtörtént megváltás gyümölcseinek tevékeny kiosztogatására már egyenesen és közvetlenül is hivatva vagyunk; ez Krisztus parancsoló akarata. Sehol sem olvassuk az evangéliumban, hogy elsősorban áldozattal és szenvedéssel kell felépítenünk az Úr országát, ellenben nyomatékosan hangsúlyozza Krisztus a tevékeny apostolkodás kötelességét.

Az egyháztörténet is bőségesen igazolja az okos és tevékeny apostoli helytállásnak szükségességét. Egész országok, városok, korszakok hitéleti fellendülése vagy alásüllyedése állt okozati kapcsolatban az egyházi tényezők helytállásának kisebb vagy nagyobb mértékével, az Istenbe kapcsolódó természetfölöttiségnek s az emberi eszközöket is teljes mértékben igénybe vevő aktivizmusnak egyesült latbavetésével. Egészen nagy eredményeket csak azok hoztak létre, akik szent és imádságos lélekkel tudást, ügyességet, talpraesettséget s tervszerűséget kötöttek össze: a Bazilikai és Atanázok, Benedek, Bernátok, Assisi Ferencek, Domonkosok, Loyolai Ignácok, Páli Vincék, Don Boscók; a pápák közül az olyanok, mint I., III., IX. vagy XIII. Leó, III. Sándor, V. Pius, XI. Ince,

XI. Pius! A püspökök és papok sorában a Bellarmino-, Borromeo-, Xavéri Ferenc-, Szalézi Ferenc-, Newman-, Ketteler-Mercier-, Prohászka-típusok s mellettük a szentéletű s tevékeny világiak hosszú sora! Még azok is, akiket szemlélődésre utalt helyzetük és egyéni hivatásuk: Nagy Szent Teréz, Keresztes Szent János, Liziói Szent Teréz, igazi oszlopaivá a Krisztusország építő munkájának azzal váltak, hogy irataikkal, szervező munkájukkal s ragyogó példájukkal messze áttörték magányuk falát s így bizonyos értelemben ugyancsak az apostoli tevékenység útjára kerültek.

Ki kételkedhetnék ezekután abban, hogy az Isten országa terjesztésében sokszerűen szükséges az emberi közreműködés teljes mértékű helytállása is?

A kereszténység mai helyzete

A kereszténység és katolicizmus helyzeti előnyei. — A számbeli fölény. — Belső értékek. — Külső hatóerők. — A helyzet árnyoldalai. — A felekezeti megoszlás. — Az újkori gondolat függetlenítése a kereszténységtől; a közgondolkodás, művelődés és közélet elvilágiasodása. — Az Egyház helyzete az egyes országokban. — A társadalmi életformák elfordulása a kereszténységtől.

Ha tervszerűen kívánunk résztvenni a Krisztusország terjesztésében, mindenekelőtt ismernünk kell a mai világhelyzetet a kereszténységgel való viszonyában. Mi a mienk, illetve Krisztusé, mi nem a mienk, mik a már is elért eredmények s mik a még megmunkálandó területek, mik az akadályok s mik a segédeszközök a krisztusi hódító munkában?

A kereszténység mai helyzete röviden ez:

A ma élő 2 milliárd ember közül körülbelül 780 millió ember nevezi magát kereszténynek, vagyis az emberiségnek mintegy egyharmada. Ebből a 780 millióból közel 400 millió katolikus, mintegy 200 millió protestáns és 180 millió szakadár.

Számbelileg tehát a katolikus Egyház egészen kimagasló helyet foglal el a világ vallásai között: a legnagyobb létszámú egységes vallási közösség. Még ha leszámítjuk is a 400 millióból a pusztán névleges katolikusokat — aminthogy minden vallási közösség létszámából le kell ütni bizonyos holt százalé-

kot — a katolicizmus megtartja vezető szerepét az összes vallások felett.

A puszta számbeli fölényénél is jelentősebb értéktöbblete a katolicizmusnak az ő *belső tartalma*, tanrendszerének magasztossága és egysége, szilárdsága és fönsége, valamint egyházi életének lüktető, meleg, Istenhez emelő ereje. Nincs a földkerekségnek egyetlen olyan vallási közülete, amely dogmatikai és istentiszteleti mélység, az erkölcsösség és meleg áhítat, az értelmi kidolgozottság, kulturális tartalom s nem utolsó helyen ragyogó szervezettség tekintetében a katolikus Egyház mellé volna állítható. Sehol az isten- és emberszeretet, tisztaság és önfeláldozás, lelkeség és hitbuzgalom megközelítőleg sem mutat fel oly virágzást, mint a katolikus Egyház belső életében, főleg szentjeinek gyönyörűségecsarnokában. A katolikus Egyház civilizálta Európát s civilizálja rajta keresztül ma is az egész világot; a katolikus Egyház őrzi az emberiség legértékesebb kincseit, az istenhit és tisztult erkölcsiség minden nemes lendületét, nemcsak a saját hívei körében, hanem átsugárzás, példaadás és a nyugati civilizáció hagyományainak és számos intézményének általános uralma révén az egész nyugati polgárosultság életében. A katolikus Egyház szelleme és teljesítményei sok tekintetben máig a nyugati kultúra és társadalmi élet alappillérei maradtak. A nő és a gyermek védelme, a munka és a munkás megbecsülése, a személyes szabadság s a törvény előtti egyenlőség elve, a felebaráti szeretet parancsa s ezzel együtt a közjótékony-ságnak, beteg- és szegénygondozásnak társadalmi kötelességgé való avatása, az egynejű házasság, a lovagi eszmény, a vásárnap s a legfőbb keresztény ünnepek megülése s a keresztény időszámítás: csak néhány példája annak a térfoglalásnak, amelyet lényegében semmiféle vallásellenes irányzat a nyugati civilizáció életéből kitörölni nem tudott. Ezen túlmenőleg is a kereszténységnek, névleg a katolikus Egyháznak ma is sugárzó, átütő erkölcsi fölénye van a köztudatban; szavát meg kell hallgatni barátoknak, ellenségnek, elveit és igényeit tiszteletben kell tartani mindenkinek, aki békét és emelkedett életszínvonalat akar s aki nem elég elvakult és fanatikus vallásüldöző ahhoz, hogy a hívek millióinak legszentebb érzé-

seit lábbal kívánja tapodni. Erkölcsi vonalon is, minden modern szabadgondolkodás és szabaderkölc ellenére, a kereszténység által teremtetett lelkiismereti légkör bizonyos lebírhatatlan kényszerként hat a társadalomra s a tisztultabb erkölcsi elveknek ott is bizonyos fokú érvényesülést biztosít, ahol az evangéliumi erkölcstörvény tudatos tisztelete rég kihalt a lelkekből.

*

A kereszténység és névleg a katolicizmus *kifelé* is bámulatos erőt és elevenséget tanúsít. Az öt világrésznek csaknem minden ismert pontján ott állnak templomai, lelkészi és szerzetesi intézményei, iskolái és jótékonyági művei, egyesületei és apostoli vállalkozásai. A 400 milliós katolikus világcsalád valamennyi élő tagját a legszorosabb egységbe fűzi a közös és egyetemes hit, az azonos istentisztelet, az egységes hierarchia és főleg a pápaság iránt való odaadó és őszinte engedelmesség. Az egyházas szellem, akár a hit tisztasága, akár az egyházfegyelem terén, az Egyházon belül éppen az utóbbi évszázad folyamán ismét annyira megszilárdult, mint azelőtt talán soha.

A katolikus Egyháznak ezt a belső erejét és imponáló szervezettségét, történeti érdemeit és erkölcsi hatóerejét a művelt világ nagyrésze, köztük nyilvános testületek, kormányok, tudósok, kimagasló szellemek, még ha nem tartoznak is a katolikus táborba, sőt talán nem is keresztények, mindig újra elismerni kénytelenek. Az Egyház ragyogó erkölcsi többsége minden ellenséges oldalról jövő elhomályosítás és lekicsinylési törekvés ellenére mindig újra utat tör magának s a megrendült tisztelet és csodálkozás hangján nyer kifejezést. Még olyan országokban is, ahol egyébként erősen katolikusellenes és keresztényellenes eszmék irányítják a közéletet, sőt ahol a vezető tényezők lelkében a nyílt egyházüldözés szándéka sem hiányzik, a katolicizmus belső nagysága és híveinek hitvallói ragaszkodása gyakran arra kényszeríti az ellenfeleket, hogy vallásüldöző és egyházellenző törekvéseiket kedvük ellenére is mérsékeljék vagy legalább a lehetőség szerint leplezzék és szépítségessék. A katolikus Egyház, Krisztus országa, ma is olyan egyedülálló társadalmi erő, amellyel mindenkinek, barátnak, közönyösnek és ellenségnek,

minden körülmények között számolnia kell, úgy mint egyetlen más egyházi közösséggel sem.

Mi több, a kereszténység és névleg a katolikus Egyház éppen napjainkban *számos ponton olyan haladást mutat s olyan hódításokat ér el, amelyek belső életerejének újabb csálthatatlan jelei.* Az a katolicizmus, amelyet kétszáz évvel ezelőtt a szabadgondolkodás és enciklopédizmus, majd utána a forradalmak és a 19. század türelmetlen liberalizmusa végleg eltemethetőnek s megsemmisíthetőnek vélt, amelyre a gúnynak, szidalomnak, vádnak és rágalomnak mérhetetlen özönét árasztották, ma ismét olyan vonzóerőt képvisel s annyi feltűnő hódítást tett éppen a szellemileg legkimagaslóbb emberek sorában, hogy korunkról valósággal mint a zsenimegtérések századáról beszélhetünk. De még azok között is, akik nem jutnak el odáig, hogy az Egyház ajtaján kopogtassanak s az egyházas élet útjára lépjenek, gyakran bizonyos félremagyarázhatatlan sóvárgás figyelhető meg, valami alig oltható szomj azok után a szellemi és erkölcsi értékek után, amelyek a katolikus Egyházban és hitéletben nyilatkoznak meg. Hatalmas koszorút lehetne kötni azokból az elismerő, hódoló, sokszor titkos honvágyra valló nyilatkozatokból, amelyeket elfogulatlan másvallásúak és másképgondolkozók tettek a katolikus Egyház dicsőítésére.

Végül a katolikus Egyházban sohasem hiányoztak s ma sem hiányoznak *nagy emberek és nagy lelkek, akik egész lelkesedésüket és szeretetüket, tudásukat és minden erejüket szívesen és maradéktalanul Krisztusnak és az ő országának szolgálatára bocsátják.* A katolikus Egyháznak mindig voltak s ma is vannak szentjei, hitvallói, vértanúi, áldozatos hithirdetői, szentéletű papjai és szerzetesei, de lángoló buzgalmú világi apostolai is, akiknek csendes, békés légioi mint a Krisztusország hadseregének az egész világon szétszórt őrsége virrasztanak a világ Udvözítőjének érdekei, szándékai, törekvései felett.

*

Ezekkel az imponáló és páratlanul fényes valóságokkal szemben a másik félen tagadhatatlanul szomorú, sőt aggasztó jelenségek egész sora áll: hiányok, bajok, veszedelmek, ame-

lyek a Krisztusország fejlődését állandóan lassítják és helyenkint meggátolják. Amint a jó terjed, ugyanúgy terjed és fejlődik a világon a rossz is, s a Krisztusország örvendetes és diadalmas előhaladása bizonyos tereken nem zárja ki, hogy ugyanakkor más téren s talán igen jelentős tereken Krisztus birodalma a fokozatos visszaszoríttatás és süllyedés jeleit ne mutassa.

Melyek azok a jelenségek, amelyek a Krisztusország helyzetét napjainkban aggasztóvá s diadalravitelét igen nehéz feladattá teszik?

1. A kereszténység érvényesülését állandóan kisebbiti és akadályozza magának a kereszténységnek sajnálatos *több részre oszlása*, előbb a keleti skizma, utóbb a nyugati vallásszakadás és egyházforradalom révén. A régi Egyházban is voltak szakadások és eretnekségek, de az így elszakadt egyházrészek néhány évtized vagy évszázad után többnyire vagy visszatértek az Anyaegyházba, vagy felszívódtak és elenyésztek. A mai helyzet századok óta alig mutat változást s a szakadásba látszólag mint véglegesbe törődött bele a keresztény világ. Ez a szakadás azonban nemcsak annyiban sajnálatos, hogy miatta sok millió keresztény él az igaz Egyház kegyelmi életén kívül és tévedéseknek hódol, hanem annyiban is, hogy ezek az elszakadt tömegek többnyire értelmetlenül, sőt részben idegenkedéssel vagy gyűlölettel néznek szembe az igaz Egyházzal s hogy az ilykép időnkint szükségszerűen kitörő felekezeti versengés a kívülállók szemében az egész kereszténységnek és minden vallásnak tekintélyét csökkenti.

2. Ezzel kapcsolatos a második tünet: az *újkori gondolkodás nagyfokú emancipációja a kereszténység irányítása alól*. Európa és Amerika közgondolkozása, amint az a szellemi életben, egyetemeken, irodalomban, sajtóban, kormányzati állásfoglalásokban s a társadalmi élet széles vonalán megnyilatkozik, feltűnő mértékben magán viseli a hitközöny és vallástalanság bélyegét, a kereszténységgel, sőt magával az istenhittel szemben, legfőképp azonban a katolikus Egyház irányában az elhárítás, tagadás vagy legalább is fontosnak nem tartás szellemét, amelyhez gyakran tüntető egyházellenesség és valósággyűlölet is járul.

A KERESZTÉNY ÉS KATOLIKUS gondolat széles körökben a fagy-pontig süllyedt alá, részben az értelmiségi körökben, részint a munkásságnál. A kereszténység nagy alapeszméivel, főleg az örök rendeltetés, a kegyelmi élet, üdvösség és kárhozat gondolataival szemben széles körökben egészen általános és szinte magától értendő a kétely, esetleg az érdeklődés teljes hiánya. Sokfelé még a katolikusok is, hogy a nyilvánosság előtt érvényesülhessenek, megalkuvón hozzásimulnak ehhez az elkereszténytelenedett kor-szellemhez. Bizonyos keresztény életformákhoz, mint gyermekeik megkereszteléséhez s halottaik egyházi temetéséhez sokan ragaszkodnak ugyan, sőt gyakran megjelennek az istentiszteleteken is, de gondolkozásuk és nyilvános állásfoglalásuk többnyire messze jár a keresztény elvektől; mindenesetre nem elég erős ahhoz, hogy a keresztényellenes és egyházellenes irány uralkodó helyzetét a közgondolkodásban és a közéletben megdöntse. Ezek a jelenségek indíthaták a pogány, de mélyen vallásos Gandhit európai és amerikai körútja után arra a kijelentésre, hogy szerinte Európa és Amerika mai kulturális élete a vallástalanság jegyében áll.¹

3. A keresztényellenes és katolikusellenes irányzat, amint maga a tévedések tömegéből született, úgy a *tévedések tömegét* löveli bele állandóan a társadalom lelkébe. Elmondhatatlan mennyiségű előítélet, balhiedelem, téves vélemény és hamis felfogás terjeng nap-nap mellett a kereszténységgel és katolicizmussal szemben, torzképek és elfogultságok sűrű szövedéke ül rá a tömegek gondolkozására vallási és erkölcsi kérdésekben. A világ legszebb és leghatalmasabb gondolatrendszere: Krisztus tanítása, százmilliók szemében nem egyéb, mint babona és ostobaság; a Krisztustól alapított és a világ földi s örök boldogulásán fáradozó Egyház a gyűlölet, gúny és sokféle üldözés céltáblája lett. Történeti, természettudományi, bölcséleti tévállítások és hamis vélekedések irtózatossá özöne hömpölyög a modern szellemi életben, amelyeket napról-napra újból felmelegítenek s mint magától értendő vagy végleg bebizonyított igazságokat egyre ismételnék, forgatnak és változtatnak s nem tekintik őszinte és művelt embernek, aki ezeket a téveszméket maga is el nem fogadja. A „hazugság atyjának” szörnyű magvetése ez az egész földön, amellyel szemben az igazság egyetlen Istentől rendelt őre, a katolikus Egyház aránylag csak szűk körben és csekély átütő erővel szokott védekezni. Irtózatossá, szinte hihetetlen helyzet:

¹ J. Staudinger: Das Jenseits, 13.

az Isten szava mint tévedés, örület és világámitás! A legszebb és legtisztább igazságok rendszere: hazugság! Az istentagadás, krisztustalanság és egyházellenesség: felvilágosodás! A templomokat robbantó, papokat gyilkoló, Istent gyalázó ateizmus: a műveltség alapelve s a munkásság boldogulásának föltétele! Az agnoszticizmus mint a szellem diadala!

4. További tünet: a vallásellenes irányzatok uralomra-jutása a *kulturális és közéletben*. Számos országban a közélet s a kultúra jelentős részben az Egyház ellenségeinek irányítása alatt áll. A vallásellenes tényezők sokfelé úgyszólván egyeduralmilag kezükben tartják a felső- és középoktatást,¹ valamint a népiskolákat s a tanítószag irányítását, a kulturális és politikai intézményeket, a törvényhozást s az államvezetés irányadó örhelyeit, s gondosan ügyelnek arra, hogy fontos pozíciókba más, mint szabadkőműves vagy szabadelvű ember ne kerüljön. Egész országokban évek s évtizedek óta dűl a vallásűldözés, elsősorban természetesen mindig a katolikus vallás és Egyház üldözése, hol nyilt és nyers brutalitással, hol többé-kevésbbé leplezett s kifelé letagadott csalárdsággal, s az Egyháznak minden erkölcsi fölénye és számbeli ereje ellenére nincs módja arra, hogy a közhatalmat ezekben az országokban az Egyháznak vagy legalább az általános vallásszabadságnak tiszteletbentartására kényszerítse.

JELLEMZŐ, hogy bár mi katolikusok a 400 milliós létszámot is meghaladtuk már s a földnek csaknem 50 államában abszolút többséget alkotunk, mégis alig sorolhatunk fel két vagy három olyan országot, amelynek kormányzata katolikusok kezében lenne s legalább lényegében katolikus elvek szerint igazodnék.

Tanulságos dolog megfigyelni, milyen az *Egyház közéleti helyzete a mai országokban*.

KEZDJUK ÉSZAKON. A Skandináv-országokban a katolikus Egyház gűzsba van kötve és szinte mozdulnia sem szabad. Angliában az

¹ Ha pl. a müncheni Eiserne Blätter közlésének hitelt adhatunk (1939 június 4.), a tokiói császári egyetem 5000 hallgatójához intézett körkérdésnek eredménye az volt, hogy a diákok közül mindössze 6-an vallották magukat konfuciánusnak, 8-an sintoistának, 60-an kereszténynek, 300-an buddhistának, 1500-an ateistának és 3000-en agnosztikusnak. Ezek a számok minden valószínűség szerint túlzottak. Azonban komoly statisztikai közlések szerint is pl. az Egyesült Államok egyetemein hasonló körkérdések meglehetősen hasonló, alacsony eredményeket mutatnak.

Egyház meglehetősen háttérbe szorított kisebbség, amelynek vallásos érzelmeit röviddel ezelőtt még a királykoronázási esküvel is nyíltan sértegették. Írország csak mostanában szabadult fel egy könyörtelen vallási elnyomásnak négyévszázados igája alól. Hollandiában a katolikusok csak azóta élvezhetnek némi egyenjogúságot, — de még távolról sem teljesen — amióta a háború utáni időben a katolikus párt mentette meg az országot a forradalomtól. Belgiumban a katolikusok sokszor csak az Egyház ellenségeivel való kompromisszum révén jutnak közéletileg szóhoz. Franciaországban 70 éven át szabadkőműves kormányzat volt hatalmon, amely erős centralizálásával, főleg a népnevelés terén, szinte lehetetlenné tett minden katolikus közéleti talpraállást; a helyzet ma javult. Spanyolországban sok évtizedes liberális uralom után a kommunista és anarchista forradalom csak nemrég rombolta le a templomok ezreit, gyilkolt papokat, apácákat s világi híveket. Portugáliában a Pombal óta uralkodó vallásellenes irányzatnak s a gyakori forradalmaknak romboló eszméit csak lassan sikerült megfékezni; erre vall, hogy még az országot újjáépítő katolikus miniszterelnök sem merte eddig az iskolákba visszaállítani az általános hitoktatást. Svájcban ma is fennállnak a fanatikusan katolikusellenes kivételes törvények, pl. a jezsuita rend kitiltása. Olaszországban a Egyház nyugalmat élvez, de csak önálló közéleti, szociális és bizonyos fokig nevelésügyi tevékenységének meglehetősen messzemenő feláldozása árán s az Egyház békéjét itt alig biztosítja más tényező, mint egyetlen államférfi belátása és véletlen jóindulata. A nemrég megszűnt Csehszlovákiában hűsz esztendőn át kifejezetten szabadgondolkodó irány volt uralmon. Németország, Ausztria s Lengyelország vallási helyzete közismert. Romániában és Jugoszláviában ismételt sorozatos elnyomást szenvedtek a katolikusok. Görögországban a szabadkőművesség és a keleti szakadárság versenyez az uralomért. Törökországban tilos minden hitelesítő munka s a katolikus pap nemcsak reverenciában, de még csak papi kolláréval sem jelenhetik meg az utcán. Oroszországban a kereszténység sorsa egyetlen véres kálvária; Mexikóban s újabban Csilében szintén. Dél-Amerika több katolikus államában még ma is tilos az iskolai hittanoktatás. Sokan meg sem keresztelkednek, gyermekeiket sem kereszteltetik többé; egyes helyeken az amúgyis csekélyszámú papságot még az utcán is inzultálják. Az északamerikai Egyesült Államokban vallás-szabadság van s a katolikus Egyház az államnak ma már egyik legnagyobb létszámú vallási testülete, de már arra nincs példa és lehetőség, hogy a felekezeti türelem pl. egyszer már katolikus embert is megtérne az elnöki székből, s a nyilvános iskolák és egyetemek a vallástalan nevelésnek s az erkölcsi lazaságnak melegágyai.

Íme, Európa és Amerika „keresztény” országai! Az árnyoldalakkal természetesen igen vigasztaló fényoldalak is állanak szemben. De így is nem megdöbbenők-e a felsorolt tények?

Még ahol az Egyházat a közéleti tényezők jóindulattal, sőt

tisztelettel kezelik is, sokszor még ott is megállapítható az Egyház befolyásának lényeges megcsökkenése a kulturális és közélet alakítása terén. Az állam még a katolikus többségű országokban is hivatalosan felekezeten kívüli s alig vesz tudomást az Egyháztól s annak jogigényeiről.

Ehhez járul az a tény, hogy a modern állam lényegesen ki szélesítette a saját hatáskörét s ma maga lát el számos oly feladatot, amelynek területén az Egyház is tevékenykedik. Így magához ragadta a házasságot, a közművelődést, a tudomány fejlesztését, a közoktatást s az ifjúság nevelését. Ahol ezeket a feladatokat az Egyházzal legalább bizonyos békés együttesben iparkodik megoldani, ott a helyzet többé-kevésbé tűrhető; ahol azonban az állam ezeken a területeken ellenségesen helyezkedik szembe az egyházi és vallási törekvésekkel, ott a kereszténységre nézve súlyos és állandó veszedelemmé válik.

5. A kereszténységtől való kulturális és közéleti elhajlásnak további következménye aztán a *társadalmi és erkölcsi élet elkereszténytelenedése*. Az uralkodó életnormák tudvalevőleg mint megannyi érc törvények feszülnek rá a nyilvánosság életére s ha ezek az életnormák a kereszténység erkölcsi elveivel szembehelyezkednek, feltartóztathatatlanná teszik az erkölcsi süllýedést. Ennek a gyakorlati kereszténytelenségnek egyik feltűnő jelensége az állam és a nemzet istenítése, a túlzott nacionalizmus, amely a nemzetben valóságos Isten-pótlékot lát s legélesebben bizonyos újszerű államvezetések túlkapásaiban jut kifejezésre, de rányomta bélyegét a liberális társadalmi felfogásokra is. Hasonlóképp tünete a gyakorlati kereszténytelenségnek a szociális anarchia, amelyet egyfelől a liberális kapitalizmus gazdasági parancsuralma, másfelől a marxista tébolyreakciója jellemez.

A KERESZTÉNYTELEN ÉLETSTILUS a közerkölcs szabadosságában mutatkozik legszembeötlőbb formákban. Amit a keresztényellenes agitáció elméleti síkon elérni nem tudott: a kereszténységnek mint társadalomirányító erőnek félreállítását az útból, azt elérte a köz-erkölcsök meglazításával, a Tízparancsolatnak szinte tüntető félrelökésével a nemek szabados érintkezésében, a divat, szórakozási stílus és fürdőhelyek szemérmertlenségével, végig az öt földrésznek minden folyó-, tó- és tengerpartján, a házassági elválások és gyermekellenes üzelmek nagyranövelésével és a szennyiroda-

lom szalonképessé tételével. Mindezek a tünetek nemcsak természetszerű következményei a kereszténytelenné vált erkölcsiségnek, hanem irtózatossá erejű csapok és csapdák is, amelyek a tömegeket és főleg az ifjúságot a keresztény elvek félretételére s kikapcsolására csalogatják. Az Egyház óvó figyelmeztetései és tiltakozásai úgyszólván hatástalannak bizonyulnak a pogány életstílus erkölcsi megkövetlenségével szemben, amely szinte feltartóztathatatlanul rohog előre a keresztény erkölcsiség teljes megsemmisítése felé.

6. Ezek az aggasztó tünetek magában a keresztény kultúrvilágban tárulnak eléink. Itt van azonban a *nemkeresztény világ* is, főleg az ősi kultúrájú, hatalmas ázsiai pogány vallások, a sok százmilliót számláló mohamedán, hindu, buddhista, konfúciánus stb. tenger. Ez az emberiség kétharmad részét kitevő óriási pogány tömeg egyre jobban befogadja az európai élet külső formáit, technikáját és civilizációját s fokozatosan bevonul a nemzetközi társadalmi, politikai és kulturális életbe, ami által az európai formákban élő modern világ mindinkább elveszíti keresztény alapjelleget.

A KATOLIKUS HITTERJESZTÉS rendkívül öröndetes eredményeket mutathat fel a tengerentúli missziók nem egy területén, de éppen a vezető, nagy ázsiai birodalmak társadalmával szemben fájdalmasan megtorpan: a mohamedánok közt csak egészen szórványos eredményeket ér el s a vezető indiai kasztok körében, a hindu és buddhista kultúra megközelítése dolgában számottevő sikerről még egyáltalán nem számolhat be. Japán 1853-ban megnyitotta kapuit az európai műveltség előtt s hamarosan lázas mohósággal importált Európából s Amerikából mindent, amit újstílusú kultúrájának kiépítésében hasznosnak vélt: egyedül a kereszténységet nem importálta, kivéve annak egyetlen intézményét, a Gergely-naptárt.

*

Mindezek a tünetek kétségtelenül aggasztó jelei annak a legyöngült helyzetnek, amelybe a kereszténységet és az Egyházat az ellenséges erők és áramlatok elhatalmasodása s részben kétségtelenül saját emberi képviselőinek mulasztásai is sodorták.

A kereszténység mai helyzetében sajátságosan vegyülnek el a fény- és árnyoldalak, az erő és fölény imponáló jelenségei mellett a visszaszorítottatás és lesiklás tünetei. A modern társadalomban a keresztény és keresztényellenes erők sokszor sajátos párhuzamosságban érvényesülnek s a legélesebb világnézeti és erkölcsi ellentétek kiegyensúlyozatlan egymásmel-

lettiségben mutatkoznak a közgondolkodás és közerkölcs, hit és világnézet, kultúra és politika síkján. Elkeverve vagy elkeveretlenül ott erjednek egymás mellett az évezredek keresztény kultúra elemei s a keresztényellenes irányzatok nyugtalan, pusztító, ki-kirobbanó erői.

Ha már most azt kérdezzük: mikép történhetett, hogy a kereszténység egykori vezető pozícióját oly nagy mértékben elveszítette s hajdani hegemoniájából lesüllyedve, akárhányszor a pusztta megtúrtság helyzetével kell beérnie, erre a kérdésre a *történelmi fejlődés* ad magyarázatot.

Az elkereszténytelenedés történeti útja

A középkor kereszténységének önállólansági vonása. — A meginduló szellemi forradalom: humanizmus és reneszánsz. — A pápai tekintély elhomályosodása. — A vallásszakadás és a meginduló tömegaposztázia. — Az államhatalom szembefordulása a kereszténységgel. — Belső válságok. — Az Egyház külső erőinek megfogyatkozása s belső értékeinek fokozott talpraszólitása.

Valamikor a kereszténység egész Európa ura s kultúrájának irányítója volt. Az első keresztény évszázadokban a vér és vas minden erőszaka ellenére meghódította a világot. Semmiféle közhatalom nem támogatta, tisztán a maga isteni erejénél fogva győzedelmeskedett. A kereszténység már a Cézároknak alatt társadalmi mozgalommá izmosult a nélkül, hogy a társadalmi közületek tették volna azzá. A Konstantin által történt felszabadulás után ismét hallatlan életerőt árult el s Európa népeit sorba bevezette Krisztus aklába. Hamarosan egész Európára rányomta bélyegét s az új államiságok irányító fáklyája lett. Uralkodó pozícióját nemcsak arra használta fel, hogy a lelkek tömegeit vezette rá a krisztusi élet formáira, hanem arra is, hogy keresztény szellemű művelődést és közéletet teremtett s ezzel a népeknek nemcsak térítője és pásztora, hanem civilizátora s keresztény társadalmiságra való nevelője lett.

Azonban a fejlődés nem volt állandóan ilyen irányú. A kereszténység ugyan a középkor folyamán diadallal hódította meg Európa népeit s *tömegmozgalomként* haladt előre, de talán éppen ez a jelenség rejtette magában a későbbi gyengülés

csiráit is. A fejedelmek megtérése jelentette az egyes népek megtérését s ez a tény a fejedelmeket bizonyos *gyámkodás jogigényével* töltötte el, amely a századok folyamán vajmi gyakran csapott át az Egyházzal szemben elnyomásba és a visszaélések sorozatára. Másfelől a népeknek ez a felülről való megtérítettése, bármennyire őszinte s mély lelki átalakulást jelentett, mégsem vetette le soha a felülről irányított és patrocínált lelkiség jellegét. A fejedelmek széthúzó s túlkapásokra hajló törekvéseivel szemben maga a pápaság szűkeségnek látta a Római Szentbirodalom eszmekörében felújítani a császári intézményt, a császárt az Egyház külső védelmezőjeként elismerni s az itáliai hatalmasságok szeszélyeinek meglepetésszerű kirobbanásaival szemben az Impérium oltalma alá helyezkedni. Tudjuk, hogy ez az oltalom csakhamar újabb bonyodalmakra vezetett: a császárság s a pápaság áldatlan hatalmi versengésére évszázadokon át. Hatalmas főpapi egyéniségek, mint VII. Gergely és III. Ince fejedelmi alakja, a vallás javára billentették a harc mérlegét, de a fejedelmi hatalom hamarosan talált szolgálatrakész főpapokat és egyházjogászokat is elegendő számban, akik hajlandók voltak a fejedelmi mindenhatóság jogosultságának teológiai szószólóivá lenni. Szép Fülöp, Bajor Lajos és Páduai Marsilius jelentik az európai államkoncepció első elvi lekanyarodását a szentágostoni Civitas Dei útjáról, a keresztény uralkodói eszmény magasáról a pogány elgondolású, korlátlan fejedelmi önkény felé.

Az Egyház hatalmára féltékeny fejedelmek túlkapásain kívül érezhetően gyengítette a kereszténység uralmi helyzetét a középkor végén támadt szellemi forradalom: az *antik eszmék újraéledése*. A 13. század gyönyörű skolasztikus lendülete után a 14. század szellemi sivársága, az epigonok nominalista meddősége és szörszálhasogató formacséplése az elevenebb szellemi élet keresőit új célpontok kutatására csalogatta s ezek az új célpontok a humanizmus és a reneszánsz mozgalmában a klasszikus formákkal együtt az antik pogányság elveiben csillantak fel. Megindult a középkorban egységesen keresztény európai lélek laicizálása s ez a folyamat legfőbb fokát akkor érte el, amikor az új humanizmus az egyházi főiskolákon, sőt a pápai udvarban is uralkodó életeszmeny gyanánt jelentke-

zett. Az Egyház őrei nagy lendülettel s mecénási készséggel támogatták a sok tekintetben csakugyan értékes és termékenyítő mozgalmat, de sajnos, nem mindig gondoskodtak eléggé arról, hogy az antik formák az európai művelődés keresztény eszmei tartalmát el ne nyomják s a klasszikus irodalom és művészet ne üresítse ki s ne állítsa félre a keresztény élet-eszmény tudományos és művészeti öncéljait.

A fejedelmi gyámkodás s a szellemi élet kezdődő elvilágiasodása érteti meg a *pápaság erkölcsi tekintélyének azt a végzetes* süllyedését, amelyet Avignon vezetett be s amely a pizai és konstanzi zsinat pápákat letevő fejetlenségében érte el csúcspontját. Már a középkorban sűrűn előfordult, hogy császárok és fejedelmek ellenpápákat állítottak fel; most ez az elvi megtévelyedés odáig fokozódott, hogy a kereszténységnek egyszerre három pápája volt s ami fő, gyakran még jószándékú emberek sem tudták megállapítani, melyik a törvényes a három közül. Az Egyház monarchikus alkotmánya helyett az alulról való kormányzás, a pápa fölött álló zsinat elvét hangoztatták, elvetve ezzel az egyházi forradalmak vetőmagvát. A nyugati egyházszakadás a tűrhetetlenségig fokozta ennek az állapotnak visszasságát. A jogi kérdés végül tisztázódott ugyan s az Egyháznak Konstanz óta alig kellett többé ellenpápákkal viaskodnia, ám a reneszánsz laicizáló légköre a pápai széket is elborította s egy évszázadon át vagy gyenge és méltatlan, vagy legalább is erősen világias törekvésű egyházfőket állított a legfőbb trónra.

A PÁPAI TEKINTÉLY végzetes leromlása s a korszellem elvilágiasodása számtalan visszaélésre vezetett a főpapok, papok és szerzetesek körében s egy nyugtalan és lázadozásra hajlamos légkört teremtett, amelyben a wittembergi egyházforradalmár s Párizsban Kálvin János most már bátran kitűzhetette az egyházi zendülés zászlaját. Ha a vallásszakadás futótűzként terjedhetett el Európában s oly megdöbbentő fürgeséggel csatlakoztak hozzá fejedelmek és földesurak, humanisták és papok, ebben nemcsak a hitújítók vulkanikus egyénisége volt döntő tényező, nem is csak az egyházi javakra áhító, császárt, pápát, egyházi adót únó urak önzése, hanem sokkal inkább az a lelkeség, amely immár két évszázad óta szinte akadálytalanul terjedhetett: a laicizált gondolat, a vallásos gondolkozás elhomályosulása, az egyházi tekintély lejáratozottsága s az antik mintákon felújult autonóm egyéniség- és államkultusz.

A *vallásszakadás*, amelyet szerencsétlen körülmények

egész sora tett véglegessé, a kereszténység közéleti helyzetét gyökeresen megváltoztatta. Nemcsak az volt az eredménye, hogy nyomában millió és millió keresztény sodródott le az Egyház fájáról, amint már előzőleg a keleti skizma sok-sok millió hívőt ragadott ki az Egyház egységéből, hanem az Egyház tanítótekinvének tagadásával voltaképp saját maga alatt is elvesztette a talajt s nem tudott többé szembehelyezkedni a tagadás és anarchia egyre merészebb kísérleteivel. A szabad hitmagyarázatból fejtelten hitzavar lett, ennek nyomán pedig lassankint a teljes hitelenség és újpogányság is szabadon felüthette fejét. Ami másfélezer év óta lehetetlen lett volna, Európa számos pontján most már a kereszténységtől való elfordulást, sőt a nyílt istentagadást lehetett hirdetni. Így került sor a közgondolkodás fokozatos elvallástalanodására, a keresztény szellemiség felbomlására, a 'vallástalan filozófia, a felekezetenlküli közélet, a gazdasági liberalizmus s a harcos istentagadás jelentkezésére. Nemcsak Európa világnézeti s erkölcsi egysége szűnt meg, hanem a kereszténység közéleti és társadalmi hitele is s ha ma egész országok keresztény tömegei sokszor oly ijesztő könnyűséggel esnek zsákmányul az újpogányságnak, egyházgyűlöletnek és istentagadásnak, ennek végső oka az, hogy a katolikus egyházegység és tekintélytiszelet elvének megdőlével a kereszténység maga is lassankint megszűnt a nyugati kultúra egyetememesen elfogadott bázisa lenni. Ez a szakadási, reneszánsz- és hitújítási egyházforradalmak végső, szomorú mérlege: a kereszténység közéleti uralmának vége.

A HITETLENSÉG HIRDETŐINEK csakhamar követői is akadtak s megindult a *tömegek aposztáziája a kereszténységtől*. Először csak az értelmiségi körökben, majd utóbb a szociális feszültségek robbantó nyomása alatt a munkásosztály, sőt országonkint — mint Franciaországban — a parasztság köreiből is. Megszűnvn a keresztény gondolat és Egyház egyetememes uralma, gombamódra nőttek ki a földből a hitetlen bölcséleti és természetszemléleti rendszerek, amelyek a felvilágosodás jelszavával csakhamar meghódították az egyetemeket, az irodalmat, a szalonokat s a kormányzati tényezőket. A hitelenség és hitközöny mérge innen szakadatlan áramlásban szivárgott le a középosztályba s onnan a nép széles rétegeibe, úgyhogy hamarosan, szinte magától értetődően, már csak az számított művelt embernek, aki a kereszténységre félvállról pillantott alá. Az a keresztény és katolikus gondolkodás, amely

az újkor elején még Európa egész életberendezésének magától értetődő hordozója volt, megvető elutasításnak, néha kifejezett vallásgyűlöletnek adta át a helyét. Sajátságos jelensége: a hitetlen bölcséleti és természettudományos rendszerek egymást váltották fel; egyik sem maradt soká mint biztos tudományos eredmény a felszínen, de az általuk okozott űr megmaradt, a vallástalan gondolkodás tovább uralkodott. Egy sajátzerű lelki hajlam jutott érvényesülésre: az elmosott, idéltlen agnoszticizmus, amely sem a kereszténységben, sem annak valamely határozott ellenpólusában nem hisz többé, sem a hit érveit cáfolni, sem a hitetlenkedését igazolni nem tudja, mégis úgy tesz, mintha az örök kérdések még az értelmüket is mindenkorra elveszítették volna.

Ezekkel a jelenségekkel lépést haladt az *államélet emancipációja a kereszténység uralma alól*. Nem minden országban mutatott fel ez az emancipációs folyamat olyan nyers és véres jelenségeket, mint a francia forradalomban s az egyházüldöző mozgalmakban, bár alig van Európának s Amerikának egyetlen állama, amelyben az utóbbi száz év folyamán rövidebb vagy hosszabb ideig, többé vagy kevésbé véres egyházüldözés ne tombolt volna. Talán ennél is végzetesebb jelenség azonban ezen a vonalon az, hogy az államok a legtöbb országban a hivatalos felekezetköziség vagy inkább *felekezetenélküliség elvi alapjára* helyezkedtek, amit az Egyház és állam szétválasztásának sokszor igen különbözőképpen értelmezett jelzaváival fejeztek ki. Az állam nagyon sok esetben nem bántotta egyenesen az Egyházat s a kereszténységet, ám kivette vitorláiból a szelet, elvonta az Egyház hatásköréből az ifjúság nevelését, a szellemi élet irányítását, a házasságok szabályozását, a közjótékonyosság intézményeit. Ezzel a kereszténység s az Egyház sok tekintetben elveszítette társadalmi befolyását s a kulturális élet számos vonalán holtvágányra került.

A felekezetenélküli államéletnek s intézményeinek ez a kereszténység félreszorításával való eluralkodása a társadalmi életnek újabb, szükségszerű elkereszténytelenedését vonta maga után. Még ahol a közéleti tényezők az Egyházat jóindulattal kezelték is, az Egyház mégis mindenütt második vonalba szorult: ha nem is mindig formailag, de valójában s a közfelfogás szerint magántársasággá süllyedt alá a hivatalosan többé nem keresztény s a maga hatalmi jogkörét egyre kiszélesítő állammal szemben. A legtöbb országban megtarthatta ugyan intézményeit, templomait és iskoláit, fejleszthette

tudományos és szellemi életét, azonban a hivatalos kultúr-irányító intézmények mellett kulturális jelentősége egyre csökkent, szociális hatása egyes országokban a nagy nyilvánosság előtt alig lett érezhető, a nagy közéleti elhatározások és döntő törvényhozási intézkedések nélküle és gyakran ellene történtek. Az életnek ez a szinte hivatalos elfordulása a kereszténységtől természetesen erkölcsi téren is megtermette a maga gyümölcseit.

Mindezzel szemben a katolikus Egyház több-kevesebb szerencsével vívta és vívja a védelem élethalálharcát. Szomorú körülmények egész sora akadályozta meg az Egyház részén a vallásszakadás és fejtelenség gyökeres visszaszorítását vagy visszacsinálását, majd később a hitetlen bölcslet s a vallástalan felvilágosodottság felburjánzásának feltartóztatását. A trienti zsinat s az újabb szerzetesrendek síkraszállása ugyan hatalmas belső reformot és megerősödést eredményezett az Egyházban s kiváló egyházi és világi férfiak egész sorának sikerült is nem egy hitehagyott országot és népet visszavezetni az egyházi egységbe és fegyelembé. Ugyanakkor a tengerentúli missziók területén az Egyház a hódítói elszántság, apostoli lelkesedés és vértanúi hősiesség tündöklő példáival adta újabb jelét meg nem fogyatkozott isteni életerejének. Mégis az európai szellemiség irányításának döntő csatáiban most már csak részleges diadalokat sikerült elkönyvelnie.

Az Egyház külső ellenségeinek robbantó munkáját belülről is támogatta a „katolikus eretnekségek” sorozata: janzenizmus, gallikanizmus és jozefinizmus. Főleg a *janzenizmusé* a kétes dicsőség, hogy Európa vezető katolikus országában, Franciaországban divattá tette azt a katolicizmust, amely távol marad a szentségi lélettől s a nyilvános vallásgyakorlatoktól, bizalmatlan a pápasággal s a szerzetesrendekkel szemben, féltékeny a katolicizmus közéleti és társadalmi érvényesülésével szemben, hűvös kételkedéssel viseltetik a katolikus tradíciók iránt, általában: idegen szellem elveit lopja be a katolikus társadalomba s aztán duzzogva és bírálgatva félreáll minden katolikus életnyilvánulás útjából. Franciaország szellemisége mindig elhatározó hatásúnak bizonyult egész Európa

lelkiségére s innen érthető, hogy főképen az eredetileg túlzottan vallásosnak indult francia janzenizmust illeti a felelősség azért, hogy lassankint a katolikus népek művelt társadalma belsőleg elpártolt a saját hitétől és Egyházától.

A JANZENIZMUSNAK s a vele elvileg rokon gallikanizmusnak és jozefinizmusnak sikerült Európa-szerte meggyengíteni az egyházas érzületet s főleg a pápai tekintély iránt való tiszteletet, sikerült az újkori lelkipásztorkodás, iskolaügy és külföldi missziók terén egyaránt első vonalban küzdő jezsuita rendet megszüntettetni abban a pillanatban, amikor a keresztényellenes gondolat zendülése éppen egy mindent elsöprő forradalmi kirobbanás előtt állott. A francia forradalom gyökeres valláspusztítása nemcsak templomok és zárdák lerombolásában, a papság szétkergetésében vagy tömeges kivégzésében mutatkozott, hanem még inkább abban az új szellemben, amelyet Európa-szerte uralomra vitt. A pápák ismétetlen fogságban és számkivetésben, püspökök s papok százai börtönben s a vérpadon: és mégsem ez volt a francia forradalom legvégzetesebb rombolása, hanem sokkal inkább az állam és társadalom elvi szembehelyezkedése a kereszténységgel, a törvényhozás és kormányzat teljes elvilágiasítása, mint a felvilágosítás irodalmának éretten ölbehulló gyümölcse. A forradalom nyomában a megfélemlített, megtizedelt, megrabolt és sokak szemében hitelét veszített Egyház most már nem is az uralmáért és felsőbbségéért küzdött többé, hanem egyszerűen a léteért, a megtűretéséért, az életminimumért. Nemcsak a hegemoniát vették el tőle, hanem a lélekzétvétel szabadságát s a közbecsülést is. Hosszú, kemény küzdelmekbe került, míg nagy emberek, lánglelkű katolikus vezetők, egy Consalvi, Chateaubriand, Lacordaire, O'Connell, Manning, Windthorst, Ketteler, XIII. Leó és mások meg tudták állítani a vihart s lassan szelídebb vizek felé fordítani az örvény szélén imbolygó hajót. Csak a 19. század másik felétől kezdve sikerült az Egyháznak tekintélyét s a kereszténység népszerűségét az európai közgondolkodásban és közéletben ismét jelentékenyen megerősítenie.

E küzdelmek folyamán a katolicizmus belsejében csodálatos változás ment végbe: a száműzött és külsőleg trónja-vesztett Egyház a jövő harcaira egészen *új alapokon foglalt állást*. Amióta 1870 szeptember 20-án Bixio piemonti tábornok belőtte a római Porta Pia falrését, azóta az Egyház megszünt evilági politikai tényező lenni s most már annál inkább csak a hitre, híveinek szeretetére s a lelki hatalom védműveire támaszkodhatott.

Ez a magában oly tragikus, mert az Egyház politikai uralma végét jelentő fordulat sok tekintetben szerencsés ered-

ményekkel járt. Most már nem a fejedelmek és kormányok jóindulata lett az Egyház főtámasza, sem az egyházi államnak politikailag amúgyis egyre halványuló jelentősége lett szabadságának s jövőendő növekedésének biztosítója, hanem egyesegyedül a megújult hitélet, a Krisztust szerető hívek millióinak Egyházukhoz való ragaszkodása. A 19. század végső szakasza hatalmas belső megújulásnak kora lett, amelynek során a tömegek ráébredtek ama szükségességre felismerésére, hogy az Egyház külső létfeltételeit, jogait és szabadságát, valamint belső virágzásának biztosítékait immár a híveknek maguknak kell megteremteniök. A felülről való gyámkodás helyébe az öntudatos helytállás s a hívek tömegeinek szervező munkája lépett, a „katolikus akció“, bárha eleinte csak kezdetleges formában s az a felismerés, hogy az Egyház erőinek s hatalmának igazi hordozója nem a politika, a fejedelmek barátsága s a közéleti eszközök felsorakoztatása lesz, hogy lelkeket hódító varázsa nem ezekben, hanem elsősorban a természetfölötti és spirituális értékek tudatos és fokozott művelésében rejlik. Lélekben megújult klérus! Felfokozott lelkipásztorkodás! Hitben s erkölcsben megújult nép! Életszentség, áldozatkészség, apostoli lendület, tudományos és szellemi helytállás s a modern szervezkedés eszközeinek igénybevétele, amelyeket eddig úgyszólván csak az ellenfél használt fel a maga céljai érdekében! A régi egyházi állam helyett itt az új, a láthatatlan egyházi állam, a több mint 400 milliónyi katolikus hitközösség lelki egysége. Az elkobzott egyházi vagyon helyett itt maradt a szeretet kincse s a katolikus áldozatkészség nemesérc-bányája, a volt pápai hadsereg helyett itt van egy megtisztult, megizmosult s apostoli tűzben égő papság hadserege, itt vannak a szerzetesek és apácák fehér légioi s a világi apostolok egyre növekvő falanxai. Messze vagyunk ugyan még attól, hogy az utóbbi évszázadok borzalmas egyházpusztításait jóvátegyük s az okozott károkat helyre üssük, messze attól, hogy a hamisítatlan kereszténységet ismét a művelt emberiség egész kultúréletének elfogadott alapjává tegyük, de a legkonokabb pesszimizmusnak is el kell ismernie, hogy az Egyház térhódító munkája imponáló méreteken halad előre s ha Krisztus bajnokai minden erejüket megfeszítve küz-

denek tovább, a szörnyű süllyedések s veszteségek után most mégis nagyarányú visszahódításra is nyílik remény.

A kereszténység sorsdöntő órái

Látszólagos és igazi birtokállományunk. — A tömegek hite, annak fokai, alapjai és ellenállóképessége. — Korunk átmeneti jellege az ellentétes erők ostromában.

Az ismertetett történeti fejlődés s a kereszténység mai helyzetének számos fájdalmas vonása a Krisztusországunk minden igaz hívét és bajnokát, kell, hogy fokozott helytállásra s apostoli tevékenységre ösztönözze. Erre az apostoli helytállásra indít azonban az a meglátás is, hogy a kereszténység ma valósággal sorsdöntő óráit éli s ahogyan a kockák ma esnek, azon múlik esetleg a jövőben egész hosszú korszakok szellemi alakulása.

Ma még sok dolog a mienk s minden keresztényellenes törekvés és érvényesülés ellenére társadalmunkban még mindig sok tekintetben eleven a vallásos és egyházas szellemű multnak az öröksége. Még mindig a mélyen keresztény hit századainak vallásos lelkesedése tölt el széles rétegeket. Az Egyház még mindig hatalmas tényező; templomainkban meleg és ragyogó istentiszteleti élet folyik, amely elfogulatlan lelkekre ellenállhatatlan vonzóerővel hat; intézményei és szervezetei messzeágazó tevékenységet folytatnak, jelentős tudományos és művészeti, népnevelői és szociális, sajtóbeli és irodalmi tevékenység árad belőle. Lelkipásztori állomásaink, egyházmegyéink és egyházközségeink az egész világot áthálózzák, számtalan templom, iskola, zárda, kórház és egyesület áll rendelkezésünkre s istentiszteleteink vagy ünnepségeink alkalmával néha nincs templom és terem, amely elegendő volna a felénk áramló tömegek befogadására. Képviselőink ott ülnek a legtöbb ország parlamentjében s nem egyszer fontos kormányzati pozíciókban. Az államhatalom még számos országban elismeri jogainkat, a nyilvános közületek művelődési és társadalmi téren szívesen veszik közreműködésünket. A pápa s a püspökök tekintélye legtöbb helyütt még csorbitat-

lan és sokszor még másvallásúak közt is meglepően általános elismerésnek örvend. A hitbuzgalmi élet csodálatos eredményeket mutat fel. Ezer meg ezer katolikus családban és szerzetházban oly mélységes vallásosság buzog, amelyet akár az első keresztények hitéleti lelkesedése mellé lehetne állítani. Ma is vannak szentjeink és vannak vértanúink, hőseink és hősnőink.

Mindazonáltal meg kell állapítanunk azt is, hogy a katolicizmushoz való külső hozzátartozás még nem jelenti okvetlenül Krisztus uralmát a katolikusnak nevezettek lelkében. Nem jelenti okvetlenül sem az öntudatos, elmélyült hitet, sem a kegyelmi életet, sem a Krisztusországért való lángoló lelkesedést. A statisztika szerint 400 millió katolikus él ma a világon, de vajjon ezek közül mennyi az *igazi* katolikus? Hányban olyan eleven a hit, hogy csakugyan irányító középpontja az életének?

Tegyünk itt egy kis hozzávetőleges számvetést. Talán nem esünk távol az igazságtól, ha így szólunk: Átlagban 20 százalékra tehetjük azokat a katolikusokat a világon, akik a katolikus nevet *merőben külső névként* viselik, akikben a katolicizmus esetleg néhány futólagos és külsőleges mozzanaton kívül az életükre különösebben nem hat ki; köztük egy rész kifejezetten vallásellenes és egyházgyűlölő is, nagyobb részük azonban inkább merőben negatív állást foglal el az Egyházzal szemben. Talán 40—50 százalékra becsülhetjük azokat, akikben a katolikus hit *bizonyos fokig élő valóság*, alkalommal meg is nyilvánkozik az állásfoglalásaikon, viselkedésükön, erkölcsükben, talán vallási cselekedeteikben is, a nélkül azonban, hogy állandó irányító elvük lenne s főként életük komoly perceiben, fontos elhatározásoknál döntő és elhatározó szerepet vinne. Ismét 20—30 százalékot tehetnek ki azok a katolikusok, akik kifejezetten „vallásos emberek”, amennyiben vallási kötelességeiket többé-kevésbé rendszeresen teljesítik, általában az Egyház elveihez s törvényeihez igazodnak, esetleg érte ki-ki állnak is, de akikben a vallás inkább csak *adottság, hagyomány, szokás*, nem kiforrott s tudatossá vált meggyőződés s akik éppen e miatt könnyen meg is botolnak, következetesen katolikus életet, pl. az erkölcsi vonalon vagy a házasságban nem élnek, sőt erőteljes környezetváltozás, huzamosabb ellen-

séges befolyásoltatás, nagyobb anyagi érdek vagy érzelmi mozzanat esetén jórészt el is pártolnak. Talán csak 10 százalék van végül olyan, aki teljesen eggyé forrt a katolikus meggyőződéssel, aki mindennél többre becsüli Krisztust és az ő Egyházát s az életét is odaadná érte; sajnos, ebből a 10 százalékból is legfeljebb a felét, tehát 5 százalékot számíthatunk az értelmileg is kiművelt és így társadalmilag iránytadó elemek közé. Vagyis: igazán teljes fényben a hit legfeljebb embereink egy huszadrészában ragyog. Ijesztően kicsiny töredék ez akkor, amikor oly szörnyű nagyok a kísértések, oly hatalmasak az ellentétes erők s oly égető szükség lenne teljes értékű, példaadó, apostolkodni is képes katolikusokra!

Mik a tömeg hitének *alapjai*? Hány százalékban kegyelet, megszokás, öröklés, problémátlan benneélés, amely addig jó talán, amíg nagy viharok nem jönnek! Mennyire tehető az a kisebbség, amely csakugyan számot is tud adni hitéről, magának és másnak? S mily vékonyka réteg az, amelyik alaposan ismeri s magába forrasztotta nemcsak a hit tanait és érveit, hanem annak kisugárzásait és kapcsolatait is a történelemmel, étellel, joggal, morállal, társadalommal? Aki a hitnek tudatosan átélte s magába forrasztott elveire egy egész katolikus műveltséget épített rá? Pedig teljes értékű s főleg apostoli küzdelemben is helytálló hitnek csak ezt az utóbbit nevezhetjük.

A FOGYATÉKOS ALAPOZÁSÚ és kiművelésű hit addig jó, amíg senki sem bántja. Támadás és üldözés esetén az öregebbje talán megmarad ezen az alapon is, az ifjúság azonban az ellenség ölébe hull. Ebből is következik, mekkora tévedés, ha a hiterősítés terén túlságosan csak külső hatóeszközökre hagyatkozunk, ha túlságosan biztosnak érezzük magunkat az egyházi élet üzemében. Ha azt hisszük: mert itt minden tiszta és világos, mert ide a modern hitetlenség levegője nem igen hatol be s így nyugodtan tovább építhetünk az ingathatatlan alapokon, azért az alapok revízióját, mint felesleges és fárasztó bibelődést, mint a jámbor lelkeket esetleg megzavaró vagy untató okvetetlenkedést mellőzhetjük.

S akiknek a bajon segíteni kellene, sokszor maguk is a jámbor és problémátlan lelkek közül kerülnek ki, vagy nem szeretnek sebezhető felületeket érinteni a maguk és mások lelkében, vagy maguk sem éreznek maguk alatt elég szilárd

talajt, hogy nehezebb gondolatfűzésekre vállalkozzanak. Hiszen könnyebb szelíden moralizálni a keresztény erényekről, mint az evangéliumok történeti értékét s belső nagyszerűségét megértetni, könnyebb bűnök ellen dörögni a szószéken, mint apologetizálni és dogmatizálni, könnyebb jámbor exhortációkat tartani, mint égető korkérdésekre csattanós, biztos, megnyugtató s értelmileg kielégítő válaszokat adni.

MAGA A TEOLÓGIAI NEVELÉS mintha nagyon is kitérne ezek elől a súlyosabb feladatok elől s a merőben elméleti és iskolai részletkérdések mellett elfeledkezzenek a nagy összefüggésnek feltárásáról, az igazán bizonyító mozzanatok kidolgozásáról. Innen van, hogy hitszónokaink sokszor ötlőnek-hatolnak a szószéken, vagy közhelyeket taposnak, vagy örökös jámbor kegyeskedéssel riasztják el a kritikusabb elméket, a férfivilágot s az ifjúságot. A kritikátlanabb elemek egyházhűségére való túlzott ráhagyatkozás lehet oka annak is, hogy egyházi életünk külsőségeiben, faluhelyen s másutt is, nem ritkán túlteng a szellemi igénytelenség: templomaink díszítésében, a prédikáció és népi ájtatosságok stílusában, az egyházi énekben, a körmeneteken, a vallásos ünnepélyeken. Előfordul, hogy egy jobb falusi mozi kényesebben számol a szellemi és izlésbeli igényekkel, mint a templom és a templomi élet. Így aztán a szakadék az értelmileg és társadalmilag iránytszabó elemek s az Egyház közt egyre mélyebben tátong. Az igazság keresői számára mind nehezebb lesz a rendkívül gyarló külső mögött megtalálni s felismerni a világ legszebb és legfenségesebb eszmérendszerét.

További következménye ennek a helyzetnek: hogy az Egyház legtöbb esetben legfőllebb megőrizni tudja a lelkek birtokállományát, terjeszteni és hódítani alig tud. S ha hódít is, rendesen inkább az istentisztelete fényével, a szervezethez erejével, erkölcsi kisugárzásaival s az érzelmi momentumok által hódít, mint a meggyőzés, az igazság kényszerítő erejének felcsillantása, érveinek, szépségének, belső nagyszerűségének diadalmas és lenyűgöző tudatosítása által.

*

Ezenközben az új kor szelleme ugyancsak ostromolja Egyházunk birtokállományát. Széles tömegek hagyományos egyházhűsége forog állandóan kockán éppen azért, mert olyan korban élünk, amelyben a puszta megszokás és hagyomány mindig kevesebbet jelent s viszont mindig nagyobb szerep jut az egyéni elhatározásnak s a szabad választásnak.

Az ilyen átmeneti korban, mint a mienk, igen gyakran sok múlik egy-egy pillanaton, egy-egy szerencsés vagy szerencsétlen fordulaton. Akiket ma a hitben megszilárdítanunk sikerül, esetleg mindörökké hűek maradnak az Egyházhoz s viszont a ma elszenvedett veszteségek talán soha többé helyre nem pótolható kárt okozhatnak. Az emberek mindinkább két táborra szakadnak: mindig kevesebb lesz a határozatlanok és középen állók száma s mindig nehezebb az átmenet az egyik táborból a másikba. Aki ma a tömegek fölött az uralmat magához ragadja, ezzel együtt rendesen megszerzi azokat a hatalmi eszközöket is, amelyeknek segítségével a modern szervezkedési művészet s a propaganda mai technikája mellett mindig szélesebb tömegeket ragadhat magához, mind erősebben gyűrhatja át őket s mind hosszabb időre biztosíthatja a maga uralmi helyzetét.

Az uralomra jutott szellemi irányoknak így megvan a módjuk arra, hogy uralmukat állandósítsák is és a nép millióira szelíden vagy erőszakkal kiterjesszék. A totalitárius államtörekvések nemcsak politikai jelszavakat emelnek vezényszavakká, hanem a tömegek s főleg a felnövekvő nemzedékek millióinak világnézeti irányítását is a maguk hatalmi területének tekintik. Nemcsak tenni nem szabad ezentúl más-kép, mint ahogy az uralmon levő irányok akarják, hanem hinni sem, tudni sem, gondolkozni sem, imádkozni sem. Ezt a lelki átgyúrás és birtokbavételt nem is csak a totalitárius államhatalmak gyakorolják, hanem a magukat demokratikusnak nevezők is, csak talán nem olyan nyíltan és oly harsogó ön-reklámmal. A liberális államhatalmak a maguk iskolái és köz-oktatásügye révén maguk növelik nagyra s tartják meg hatalmi helyzetében a vallást csekélybe vevő, esetleg egyenesen keresztényellenes irányzatot. Még azokban az országokban is, ahol az iskolákban kötelező vallásoktatás van, a nevelési irány egésze csak részben enged helyet a komolyan keresztény gondolkodás kialakulásának. Az elkereszténytelenedett kultúra annál szélesebben alapozza meg a kor felett uralkodó jellegét, minél szélesebb rétegekben ébred fel a vágy és a szomj a kultúra áldásai felé s minél ragyogóbb technikai és külső eredményekre tud ez a kultúra rámutatni.

Ha ezzel szemben a kereszténység valami egészen kivételes erőfeszítést nem tesz, hogy a kultúra és a szellemi befolyásolás eszközeit a maga kezébe ragadja s a művelődés további elkereszténytelenedésének útját állja, a közgondolkodás, közszellem és közművelődés mindinkább távolodni fog a keresztény eszmekörtől s ez a kereszténység jövőjére nézve kiszámíthatatlanul gyászos hatással lehet.

Ez a veszély annál nagyobb, mert sokan nem látják. A mai keresztény és keresztényellenes kultúrerők összemérésénél sokan nem gondolnak arra, hogy a kereszténység mai birtokállománya túlnyomórészt a multnak öröksége, egy öntudatlanul fenntartott, egyedileg még továbbélő, de évről-évre gyengülő és halványuló tradíció. Kevesen veszik észre, hogy a kereszténység csak kisebb részben él ma a saját erő kifejtéséből, nagyobb részben pedig a meglevő, régi időkből még megmaradt tőkét fogyasztja. Még sok a vallásosság a népünk között, de nem mindig azért, mert mi növeljük azt benne, hanem mert az egyszerűbb korok vallásos hagyományait a modern korszellem ott még nem tudta egészen kirágni. Az értelmiség körében is vajmi gyakran tapasztaljuk, hogy az emberek hisznek és buzgólkodnak, de nem annyira az önálló gondolkodás és öntudatos hit alapján ragaszkodnak az Egyházhoz s a vallásos gyakorlatokhoz, mint inkább a szokás és neveltetés alapján, mely azután a második, harmadik nemzedékben gyakran erősen megfogytatkozik, vagy ha egyszer erősebben keresztényellenes irány jut uralomra, ez csakhamar egész légiókat söpör le az élő hit talajáról.

Mindezt a kereszténység ellenségei nagyon jól tudják s e szerint rendezik be egész tevékenységüket. Ez a körülmény is csak növeli mai átmeneti helyzetünk jelentőségét, annak előnyeit és veszélyeit.

A mai helyzet nehézségei

Megnehezült feladataink. — A társadalom számbeli növekvése, igényeink sokfélesége s átlagos műveltségének adottságai. — A vallási kétely mint kor- és tömegjelenség.

Az apostoli helytállás maga is ma sok tekintetben nehezebb, mint régen volt.

Már az emberiség nagymérvű szaporodása is szerepet játszik ezen a téren. Kisebb tömeget könnyebb vezetni, mint nagyot s a középkor patriarkálisabb életkörülményei részben éppen a lakosság létszámának alacsonyabb fokával, családiasabb jellegével kapcsolatosak. A ma 40—50—80 millió lelket számláló vezető európai államok létszáma a középkorban csak 6—7 millió körül forgott. Mai milliós nagyvárosaink: Bécs, Párizs, Barcelóna, Róma, Nápoly stb. évszázadokon át alig számoltak néhány tízezer lelket; egy két-háromezer lakosú község akkoriban már jelentős városként szerepelt. Egy-egy ilyen várost vagy országot áttekinteni, irányítani, vezetni könnyebb volt, mint a mai nagyvárosokat pasztorizálni vagy egész országokat egyházilag befolyásolni, főleg mivel az életkörülmények maguk is akkoriban lényegesen egyszerűbbek voltak, mint ma. A középkor tömegei, egy vékony réteget leszámítva, egyszerű lelki alkatú, primitívebb gondolkodású emberekből tevődtek össze. Szerény és nagyjából problémátlan volt a középkor szellemi élete: egy-két főiskola egész nemzetek tudományosságának és szellemi életének irányát döntötte el s a lakosság széles rétegei szó nélkül mentek arra felé, amerre a csekélyszámú értelmiség, nagyrészt papok, akkoriban vezették őket.

Ma, az általános műveltség s önálló gondolkozás korában el sem képzelhetjük többé egész nemzetek megtérítésének s világgraszoló szellemi mozgalmak indításának azt az egyszerűségét, hihetetlen könnyedségét, amely a középkorban magától értetődő volt. Nem mintha maga a magasabb műveltség mint ilyen akadálya lehetne a hitnek, inkább fordítva: mert a mai átlagművelődés, ha sokoldalú és általános is, a legtöbb esetben rendkívül felületes és kiforratlan. A társadalom a művelődés terén ma azt a kamaszkorát éli, amelyben az embereknek a kritikai érzéke eléggé kifejtett már arra, hogy kétel-

kedni tudjon, a műveltsége viszont még nem elég mély arra, hogy a vallás érveit teljesen megértse s a hitben a legmagasabb műveltség alapjait ismerje fel. A ma tömegembere olyan, mint a gyermek, aki először akar túljárni a tanítója eszén; ez a típus ott tart már, hogy észreveszi ugyan az Egyházon az emberi hibákat s miattuk talán el is fordul tőle, de odáig még nem jut el, hogy ráébredjen azoknak a páratlan kincseknek a tudatára, amelyek az Egyházból, annak tanaiból, elveiből minden emberi gyarlóság mellett is kisugároznak. Az önálló gondolkodás terén a mai kultúremler még csak útban van a személyes Isten létének roppant élménye, az örökkévaló élet grandiózus tanának megértése, a Krisztus mindent elhomályosító nagyságában való magáhozocsúdás felé. Ezeket a tanokat már nem hajlandó a puszta hagyomány nyomán elfogadni, viszont az önálló megbizonyosodásra és ujjongó ráébredésre még nem eléggé érett.

A HALADÓ ÁTLAGMŰVELTSÉGGEL kapcsolatosan lényegesen megnövekedett a népek *szabadságtudata* is, amely minden kérdésben a maga tetszése és kedve szerint önállóan akar állást foglalni s a tekintélyi vezetéssel szemben önkénytelen ellenérzéssel viseltetik. Ennek az általános szabadságtudatnak alapján hihetetlenül kifejlődött továbbá az állam, a községek, a társadalmi osztályok, az egyes foglalkozási ágak, a kulturális intézmények öncélúsága, evilágisága és önelvűsége is. Mindegyik a lehető legszélesebben kibővítette a maga érdekerületét, hatalmi szféráját, feladatkörét, függetlenségét; mindegyik öntörvényhozónak érzi magát: evilági céljainak kidolgozásában s kiépítésében nem szívesen rendeli magát alá túlvilági és erkölcsi megkötéseknek. Minthogy pedig a társadalom ezerszeresen át meg át van szöve ezeknek az önelvű részvilágoknak az autonómiájával, amelyeket együtt a társadalmasodás kiteljesedésének nevezhetünk, a lelkeség és a túlvilágiság gondolköre sokak szemében csak mint egyik kultúrkör jelentkezik a sok közül, amelyet el lehet ismerni mint egyenrangút, de amely nem gyökere s alapja valamennyinek. A valamennyi kulturális és társadalmi erőn összefogóan uralkodó intézmény szerepét a több részre szakadt s így egységesen többé el nem ismert kereszténység nehezen is töltheti be.

A vallási *kétkedés* ma ünnepli legfőbb diadalait, ma már a falut s az iskolás gyermekeket is elérte s a legműveltebb embertől le a legcsekélyebb műveltségűig sokaknál szinte magától értetődővé tette a korlátlan szubjektívizmust. Mindenki maga akarja megalkotni a maga világnézetét és vallási krédóját s e mellett észre sem veszi, hogy látszólagos függet-

lensége milyen nagy mértékben ad helyet a divat s az uralgó áramlatok zsarnoki erejének. Az emberek nemcsak ruházati kérdésekben, hanem szellemi téren is földig hajolnak a divat előtt s a mellett önállóknak képzelik magukat; mert ez is így divat. Fontos tehát, hogy az Egyház ma mindenegyes emberét szilárd hitvédelmi vérttel vegye körül s a közéletben állandóan felbukkanó téveszmékre és elhomályosító kísérletekre azonnal ráirányítsa a keresztény igazság és felvilágosítás reflektorfényeit! Mily végtelenül fontos, hogy ebben a sorsdöntő korszakban az Egyház nemcsak az egyesek lelki igényeit elégítse ki, hanem a nyilvánosságot s az általános kultúrirányzatot is olyan keresztény szellemmel töltsse el, amely a jövő helyes fejlődésének biztosítékait magában hordozza!

Ha a nagy nyilvánosság ma még többé-kevésbé tiszteltben tartja is az Egyház jogait, lehet, hogy e tekintetben már holnap irányt cserél, főleg, ha észreveszi, hogy az Egyház mögött nem állnak már azok a rendületlen hitű tömegek, amelyek minden támadásra azonnal hajlandók az Egyházárt sikraszállni. Mennél szélesebb körökben lazul meg az egyházas szellem, annál hamarabb ragadtathatja el magát egy egy közhatalmi tényező arra, hogy az Egyházat ezentúl ne tisztelettel kezelje, hanem megröviditse és viasztorítsa. A tömegek elvesztése az Egyház szempontjából ilyképen nemcsak százezrek elvesztését jelentheti, hanem azét az erőét is, amellyel saját intézményeit tovább védelmezhetné.

ELLENSÉGEINK LEGFŐBB ereje és fegyvere a tévedés, a hazugság és a bűn; ezek pedig pillanatnyi hatásra ugyan alkalmas fegyverek, de komoly mérkőzésben erőtlennül hullanak szét, mint a fakardok az acélpengék suhogása alatt. Sőt bizonyos fokig talán az a körülmény is a mi győzelmi kilátásainkat növeli, hogy ellenfeleink oly soká játszhatták a győztesek és társadalomhódítók szerepét. Hiszen ezzel csak azt mutatták ki, mennyire nem tudják megoldani a nagy társadalmi és emberi kérdéseket, amelyek a tömegekre nehezednek; mennyire csődbe vitték a világot a maguk eszméivel és elveivel. A tömegek lelkén valami mély csalódás és kiábrándulás érzete zokog fel; az emberek érzik, hogy a nagy ígéretek, amelyekben ringatták őket, nem teljesültek s várakozásaik hiúknak bizonyultak. Ez a csalódásérzet és kiábrándultság a mi malmunkra hajtja a vizet, ha csak felismerjük a pillanat jelentőségét s nem riadunk vissza a munkától, amelyre ha újszerű is, a régi igazság védelméért és Krisztus szeretetéért vállalkoznunk kell.

Ki tagadhatná ezek után, hogy a mi korunk keresztény szempontból csakugyan válságos, döntő jellegű kor, amelytől talán messze kihatóan függ a jövő?

Lehetséges-e a világot Krisztusnak visszahódítani?

A probléma emberi kilátástalansága s a megoldás természetfölötti ígéretei. — A kereszténység örök időszerűsége s egyetemes lélek-hódító ereje.

Felmerül itt a kérdés, lehetséges-e még egyáltalán egy nagyarányú keresztény visszahódító munka? Van-e a mai viszonyok közt komoly remény, hogy az elkereszténytelenedett társadalmat ismét nagy arányokban s főleg vezető és formaadó vonásaiban megint kereszténnyé: öntudatosan, örvendően, szilárdan kereszténnyé tegyük? A történeti fejlődés után, amelyen átmertünk s a jelen sivár és ijesztő jelenségei közepett, amikor az Egyház hatalmi eszközei megfogytak, népszerűsége s tekintélye sokfelé csaknem a fagypontra süllyedt alá s amikor irtózatossá erejű ellenségek egész sora dolgozik állandóan gyengítésén, még megmaradt erejének is végleges összetörésén: lehet-e egyáltalán komolyan gondolni arra, hogy a kereszténység még egyszer Európa és a világ szellemi őre és vezére legyen? Nem merő délibábkergetés-e, ha arról álmodunk, hogy ezeket a tömegeket és ezt az egész mai kultúrát Krisztushoz vezessük?

A PESSZIMISTÁK CSAKUGYAN lemosolyogják a vérmesen reménykedőket. Kishitűen veszni hagynák az emberiség nagyobbik felét, eleve kárhozatra szánt „massa perdita” gyanánt sorsukra bíznák a százmilliókat, akiket mindeztideig úgyszólván meg sem közelítettünk. Főleg egyes csoportokat, rétegeket s egész felekezeteket tekintenek annyira terheltnek s eleve elveszettnek, hogy meg sem kísérlék többé a gyökeres behatolást közéjük. Egy körkérdés alkalmával pl., amelyet a mohamedán világ állítólagos megközelíthetlensége ügyében számos azzal érintkező tényezőkhöz intéztek, kiderült a válaszokból, hogy a megközelítés hiányának jórészt éppen az a hiedelem egyik oka, amely ezt a világot megközelíthetetlennek tartja.

Ezzel szemben ott áll Isten egyetemes üdvözítő akarata (I Tim. 2, 4.) s a parancs, hogy *mindenkinek* hirdessük az evangéliumot (Mt. 16, 15.); nyilván nem csupa fényűzésből, hanem

mert ezen az úton kell Isten egyetemes üdvözítő szándékának megvalósulnia. Márpedig Isten semmit sem akar és parancsol, ami lehetetlen. Nemcsak a keresztény ókorban lehetett egész népeket s kultúrákat meghódítani az evangéliumnak, hanem ez a 20. században is így van. Ma is diadalra lehetne tehát vinni s diadalmasan hirdetni az evangéliumot New-York piacán és Párizs forgatagában, a mohamedánok közt és Japánban, egyetemeken és klinikákon, tanyán és külvárosban, sztárok és proletárok között, professzorok és iparosok, fehérek és feketék, zsidók és mohamedánok közt. És hinnünk kell abban, hogy többé-kevésbé mindenki megnyerhető, ha helyesen közelítünk hozzá. A sikertelenség nem annyira a kegyelem hiányán, nem is csak az illető ember vagy embertömeg merev ellenállásán, hanem jórészt a mi igyekezetünk, módszereink helytelenségén múlik.

Jelesül nem fogadhatjuk el soha, egyetlen pillanatra sem, hogy a kereszténység s annak egyetlen teljesértékű s törvényes formája, a katolikus Egyház ma már nem volna arra való, hogy a modern életet irányítsa. Ha isteni és minden időkre szóló alkotás, ha érvei ma is megdönthetetlenek, érdemei elavulatlanok, ha erkölcsi, társadalmi és lelket emelő hatásai ma is töretlenek, s ha a másik félen az emberek ma is szomjaznak az igazságot, keresik a boldogságot, az erőt, a vigaszt, a reményt a síron túl, szóval, ha Krisztus és az Isten maga nem vesztette el az „időszerűségét” ma sem: akkor nem lehet elfogadni s hinni, hogy a kereszténység és az Egyház ma már nem alkalmas arra, hogy a világ uralkodó világnézetévé, társadalmat, kultúrát, közéletet legfőbb fokon irányító tényezővé váljék.

VAJJON MERT súlyos mulasztások történtek a multban s tragikus történeti események egész milliószámú láncolata sodorta le az Egyházat az őt megillető királynői helyről, most már az Egyház maga sem alkalmas arra, hogy a benne rejlő krisztusi ígéreteket teljes kibontakozásra juttassa? Vajjon azért, mert engedték a világot elpogányosodni s gyakorlatilag sok tekintetben visszasüllyedni a Krisztus előtti állapotokba, vajjon azért, mert nem tudtuk méltóképpen képviselni a világ előtt a legszebbet és legszentebbet, ami csak van, mert nem siettünk eléggé az embereket meggyőzni arról, hogy amit keresnek: a békét, örömet, tisztaságot, erőt, reményt s boldogságot, egyedül itt, Krisztusnál s az ő országában találják

meg: vajjon ezért most már a kereszténység-e a gyenge? Most már Krisztus országa, a katolikus Egyház alkalmatlan-e arra, hogy ismét az legyen s akként ismertessék el, ami? Mennyi gyáva megfutamodás, mennyi türhetetlen elernyedtség, a Krisztus jogairól való mennyi igazolatlan lemondás rejlik ebben a mindenbe bele-törődő közönyösségben!

Az ellenvetés: „az ellenséges tábor máris olyan döntő elő-nyöket szerzett fölöttünk a világnézeti harcban, amelyeket kiegyen-líteni emberileg lehetetlen” — nem lehet tehát egyéb, mint kis-hitűség. Igaz, az ellenfél sok tekintetben szinte helyrehozhatatlan károkat okozott s a visszahódítás munkája gigászi, napoleoni, szentpáli erőfeszítést igényel. De nem szabad feledni, hogy Isten az, aki az Egyházat s benne minket is világhódító munkára küldött ki s nem kerülhetünk soha, legalább az Egyház egésze és többsége, olyan ellenséges túlerővel szembe, amellyel kellő hűség és erő-feszítés mellett az Egyház számára bizton megígért isteni kegye-lem támogatása mellett győzelmesen meg ne küzdhetnénk. Har-cunk elakadhat átmenetileg ezen vagy azon a ponton vagy szakaszon, de nem akadhat el maradandóan az egész vonalon, s a legritkább esetben múlik a kegyelem segítségének s fokának hiányán, ha a kereszténység valahol nem fölfelé fejlődik, hanem lefelé siklik.

A gyorsan lemondóknak e szerint egy ellenkérdéssel fele-lünk: Elmondhatjuk-e vajjon, hogy minden eszközt megkísé-reltünk s minden lehetőséget igénybevevünk ennek a hódítás-nak tervszerű s nagystílú keresztülvitelére? Mert ha nem, lehetetlenségről beszélni egyelőre nincs jogunk.

AZ ALÁBBI FEJTEGETÉSEK során alkalmunk lesz fontolóra venni, vajjon egyéni mulasztások és módszertani hibák, avagy belső lehe-tetlenség gátolja-e részünkön a Krisztusország sikerebb hódító menetét.

A társadalom visszahódítása Krisztusnak tehát nem tárgyi, hanem alanyi probléma; nem a kérdés maga a megoldhatatlan, hanem az forog kockán: *mi* sietünk-e megoldani, s elég okosan nyúlunk-e hozzá? A társadalom rekrisztianizálásának, mint minden óriási terjedelmű feladatnak, bizonyos lényeges *fel-tételei* vannak; ezeket kell előbb teljesítenünk, hogy sikert érjünk.

Mik ennek a hódításnak a feltételei?

MÁSODIK FEJEZET

A HÓDÍTÓ MUNKA TÁRGYI FELTÉTELEI

Ha Krisztus hívei és bajnokai a világot Krisztushoz akarják vezetni, tervszerűen kell ehhez a roppant feladathoz közéletienők. Vagyis: 1. ismerniök kell pontosan a helyzetet s a terepet, amelyen dolgozni akarnak; 2. nagyvonalú, konkrét, mindenre kiterjedő és okos munkatervet kell kidolgozniok s a szerint haladniok.

A helyzet ismerete

A helyzetáttekintés jelentősége minden nehéz és nagysugarú feladatkörben. — A statisztika kijózanító s figyelmeztető ereje. — Lényegbevágó helyzetváltozás a tömegek megnyerése, a művelődési élet, a jótékonyosság és a szociális mozgalmak terén.

Azokon túl, amiket főtebb, a kereszténység mai állapotáról, történeti alakulásáról, fény- és árnyoldalairól és jelenének sorsdöntő mozzanatairól vázlatosan kifejtettünk, a hódító munka legelső tárgyi feltétele: a valláserkölcsi helyzet konkrét ismerete általában s főleg azon a területen, amelyen mindegyikünknek egyéni működése kívánatos. Ha hódítani akarok, előbb tudnom kell, mekkora az ellenség ereje, mely pontokat tart megszállva, mik az erejének forrásai, mik a gyengéi — s ugyanakkor: milyen eszközök állnak az én rendelkezésemre, hogyan gyarapíthatom azokat, hogyan használhatom fel legjobban, mik az én erősségeim s gyengéim, honnan indíthatom legsikeresebben az akciót. Csak akkor, ha mindezt ismerem és latbavetem, gondolhatok tervszerű, átfogó és eredményes munkára.

Ez a gondolat, a Krisztusország szolgálatába is átvitt modern *racionalizálás és áttekintés* elve, viszi az újabb egyházi munkát a vallási vonatkozású *statisztikák*, helyzettanul-

mányozások, megfigyelések és nyilvántartások megbecsülésére. Ez tette például a modern lelkipásztorkodás egyik nélkülözhetetlen feltételévé az egyházközségi és plébániai *kartotékokat*. Tömeges egyenletlenség, hiba és hiány felderítése és kiigazítása történik általuk.

AZ ÖSSZEFOGLALÓ HELYZETÁTTEKINTÉSEK adnak meglepő aktualitást az olyan tanulmányoknak, aminő közel négy évtizeddel ezelőtt Swoboda Henrik *Grosstadtseelsorge*, újabban pedig Lhande Péter *Krisztus Párizs vadonában* c. művében rázta meg a katolikus világ közvéleményét. Az emberek a fejükhöz kaptak, mikor közvetlen környezetükből olyan lelki inség s rendszertelenség adatait tárták eléjük, amelyekről nekik fogalmuk sem volt. Kimondhatatlan az a jó, ami az ilyen felderítő és irányt jelző tanulmányokból évek során fakad. Swoboda több nyelvre fordított könyve nyomán indult meg sokfelé a túlnagy plébániák felosztása, a külvárosoknak templommal való ellátása s a tervszerű pasztoráció.

Hasonlóképp termékenyítő indítással szolgálnak a felekezeti statisztikák adatai (Németországban Krose, nálunk Pezenhoffer jeleskedett e téren) vagy a missziók terén a missziós statisztika és missziológia felderítései. A karitás, a katolikus iskola- és nevelésügy is csak ott virágozhatik kellőképp, ahol statisztikára, környezettanulmányra, helyzetismeretre támaszkodhatik. A sajtó, az irodalom, a szellemi élet s közélet terén mutatkozó aránytalanságok is csak így kerülhetnek szemügyre s kijavításra. Az összefoglaló, nagy áttekintést nyújtó, egész országokra vagy az egész Egyházra vonatkozó ilyenmű helyzetfeltárások az egész katolikus munkát tervszerűbbé, átfutóbbé, arányosabbá tehetnék.

Annál inkább szükség van az ilyen áttekintésekre, mert sohasem hiányoznak a sorainkban olyanok, akikben a velük született arányossági és áttekintési érzék feltűnően fogyatékos vagy akik akár természetes optimizmusból, akár bizonyos öntudatlan önmegnyugtatósi ösztönből nem is igen szeretik észrevenni a körülöttük burjánzó rosszat és bajt és túlságosan elkápráztatják magukat a jóval, amivel találkoznak.¹ Azért,

¹ A statisztika száraz adatai gyakran brutális nyerseséggel cáfolnak rá erre az önáltató optimizmusra. Ez adatok alapján néha hihetetlen bajoknak és elhanyagoltságoknak jutunk nyomára, amikor pl. kiderül, hogy egy nagy magyar városba vagy községbe, amelynek 80–90 százaléka katolikus, ötször-tíz-szer-harmincszor annyi liberális, mint katolikus sajtótermék jár. A magyar Actio Catholica

mert közvetlen közelükben virágzik a hitélet, nem veszik észre azt a fenyegető, ellenséges világáramlatot, amely egy szép napon az ő boldogan őrzött kis szigeteiket is iszappal és pusztulással öntheti el.

VALAMI SZELID, világtól elzárkózott idilliség felhőiben járnak, szinte állandó tömjénfüstben, zárdák és katedrálisok elvonult és áhítatos csendjében, úgyhogy az odakünn tomboló harcok zaja alig jut el a fülükhez s az elkereszténytelenedési folyamatnak alig ér el a szemük elé egy-egy aggasztóbb tünete. Nem ismerik a világot, az ellenséges agitáció félelmetes méreteit, a hitellenes sajtó és szellemi élet szakadatlan romboló munkáját, a hit végzetes meggyengülését széles néprétegekben, a keresztény erkölcsiség katasztrofális lesüllyedését egész nemzedékek s néposztályok lelkében. Mivel sohasem jut szemük elé az ellenséges irodalom, mivel maguk soha nem fordulnak meg báltermekben, tánclokálokban, strandokon, szocialista munkásgyűléseken, színházakban és mozikban, azért csak templomaik szelid és ájtatos közönsége szerint ítélik meg az életet s legfeljebb egy-egy megtérő bűnös önvallomásán keresztül pillantanak be a templomon kívüli élet szennyes hullámverésébe. Így azután könnyen megeshetik, hogy fogalmuk sincs a kereszténység roppant válságáról széles néprétegekben. Csak amikor időnként, mint villámcsapás a derűs égből, hirtelen rájuk robban az egyház-üldözés vihara, mint néhány évvel ezelőtt a spanyol katolikusokra, ébrednek rá elkésetten — ha ugyan ráébrednek — a mulasztásaikra. Sokan akkor is mentő és szépítő okokat, megnyugtató kibúvókat keresnek.

A veszély alábecsülése, a Krisztusországot fenyegető bajok csekélyfokú felismerése, a kereszténység mai válságos hely-

nagy érdeme, hogy évente fáradságos munkával és sok nőgatással összegyűjti a katolikus életre vonatkozóan értékes statisztikai adatokat, amelyek sok tekintetben szomorúan és felrázóan tanulságosak. Így mikor megállapítja, hogy a magyar katolikusoknak kb. 20 százaléka hallgat vasárnap rendszeresen szentmisét, vagy hogy 72,113 egyházközségi képviselőtestületi tag közül csak 44,106 járat egyáltalán ujságot s ezek közül is minden harmadik nemkatolikus lapot olvas (1937/38. évi elnökségi beszámoló). Kivánatos volna, hogy az ilyen s hasonló egyházi statisztikagyűjtés és eredményeinek tanulmányozása ott is általánossá legyen, azokon a vidékeken s azokban az országokban, ahol ma még nincs divatban s ahol részben éppen e miatt az optimizmus rózsás köde fogja el a cselekvésre hivatottak szeme elől a tisztánlátást. Swoboda Henrik statisztikáiból derült ki, hogy nagyvárosaink templomhiánya s túlnagy plébániái szoros okozati összefüggésben álltak ugyane nagyvárosok elkereszténytelenedésével, pl. az öngyilkosságok számával, a szocialista szavazatok mennyiségével stb. Nálunk Budapesten a világháború elején csak 16 plébánia működött s akadt közte 80—90—100,000-es létszámú, ahol tehát komoly lelkipásztori ellátásról többé szó sem lehetett; ennek a visszásságnak megszüntetésére is az első lépés a statisztikák feltárása s az illetékesek elé dobbitása volt.

zetének észre nem vétele a katolikus tábor jelentékeny részének sajnálatos sajátossága.

Névleg hiányos sokszor a sorainkban bizonyos *lényegesen megváltozott körviszonyoknak* felismerése, amelyekhez az eredményességre törekvő apostoli munkának alkalmazkodnia kell.

E felismerés hiánya számos esetben vezetett már az újkor politikai és szociális fejlődésének során olyan katasztrófákra, amelyeket az Egyháznak utóbb soká kellett nyögnie. Nagy-jelentőségű intézmények, régente ingathatatlanak vélt helyzetek, felfogások és törekvések folytonosan eltolódnak, átfejlődnek, elfakulnak s újra kiszínesednek. Ami tegnap még megmásíthatatlan életkellék s uralkodó eszme volt, ma egyszerre háttérbe szorul s amire tegnap alig gondolt valaki, ma fontos és nélkülözhetetlen korszerűséggé emelkedik. Ennek a szakadatlan helyzetváltozásnak nyomában az egyházvédelem és lélekmentés konkrét feladatai is szünet nélkül módosulnak s jaj, ha az Egyház képviselői ezt az alakulást nem figyelik elég éles szemmel s munkájuk elmarad az idők üteme mögött.

ILYEN MÉLYREHATÓ VÁLTOZÁS a kor szellemi s társadalmi életében az Egyház külső hatalmi helyzetének legyengülése s a szükségesség, hogy a jelenkor harcaiban ne annyira *külső eszközökben*, vagyoni és közjogi helyzetekben, fejedelmek és nagyok barátságában, mint inkább a közgondolkodás meghódításában s a hívek lelkes ragaszkodásában keressük a vallási élet evilági támaszeit. A helyzet megneemtésére vall, ha sokan még mindig kapitalista vagy feudális tényezők pártfogásában találják az egyházi élet számára az üdvösséget, ha egy-egy földesúr vagy társadalmi előkelőség jóindulatát fontosabbnak tartják, mint a tömegek megnyerését. Valamikor csakugyan elég volt egy-egy fejedelmet vagy földesurat megnyerni a vallás ügyének s máris egész országok vagy országrészek csatlakoztak a hithez. A fejedelmeknek, ahol még vannak, s a születési vagy vagyoni arisztokratáknak ma is van ugyan még bizonyos különleges hatóerejük, de ez már csak árnyéka egykori jelentőségüknek. Ma sokkal fontosabb, hogy Krisztus országát a tömegekre építsük s azokat nyerjük meg az igazságnak, akik a tömegek gondolkodását irányítják. Aki e mélyre-nyúló helyzetváltozást *nem venné kellőleg figyelembe* s ma ugyanakkora jelentőséget tulajdonítana bizonyos arisztokratikus körök pasztorálásának vagy nemes ifjak internátusának, mint aminővel ezek a dolgok régen bírtak, az máris helytelenül vagy legalább egyoldalúan ítelné meg az Egyház mai helyzetét.

Éppoly baj, ha nem vesszük eléggé észre, mily gyökeresen megváltozott ma az Egyház helyzete a multtal szemben a *kulturális*

élet terén. Valamikor az egyháziak voltak Európa tanítómesterei s a katolikus egyetemek és kollégiumok ellenállhatatlanul rányomták a maguk bélyegét egész országok szellemi és művelődési életére. Ezek az egyházi eredetű iskolák még a hitújítás utáni kor nagy rekatolizáló mozgalmaiban is páratlan hatóerőt fejlesztek ki s egész országrészek visszatérését vagy a katolikus hitben való megőrzését eredményezték. Ez a helyzet is lényegesen megváltozott, amióta a közoktatás, népművelés és szellemi élet legfőbb irányítását lassanként az állam vette a kezébe. Az újkori államhatalom szellemi téren s polgárainak kulturális irányítása tekintetében is mélyrehatóan behelyettesítette önmagát az Egyház helyébe. Amint feladatának tartja, hogy jó utakról, csatornákról, közegészségről és közbiztonságról gondoskodjék, ugyanúgy a maga feladatának tekinti az egész nevelési és iskolai ügyet, saját joghatósága alá vonja a tanárok és tanítók kiképzését, a tanterv megállapítását, az iskolakönyvek ellenőrzését, iskolák építését, anyagi alátámasztását, a tudományos és művészi törekvések vezetését. S teszi mindezt oly fölényes anyagi és közjogi erővel, oly tökéletes technikai szervezettséggel, hogy az Egyházra nézve ugyan csak nehezzé, sok tekintetben kilátástalanná teszi ezen a téren a versenyt.

Hasonlóképp újszerű helyzetbe került az Egyház a *karitás* és jótékonyosság terén, amióta az állam és a közületek saját feladataknak tekintik a közjótékonyosság irányítását. Valamikor minden szegény- és beteggondozás az Egyházé volt s az Egyház ma is számos kórházat s betegápolással vagy szegénygondozással foglalkozó szerzetestársulatot tart fenn. Azonban egyeduralma ezen a téren régen megszűnt, a jótékonyági feladatok pedig kiszélesedtek s megbonyolódtak. Külön katolikus kórházainknak, beteg- és szegénygondozó szerzeteseinknek jelentősége változatlan, de ki tekinthetné az egész idevágó feladatkört pusztán az egyházi jellegű karitatív intézmények révén megoldhatónak? A mi kórházaink s karitatív intézményeink a nagy állami és társadalmi intézmények mellett szinte már eltörpülnek s velük főleg a költséges és szakszerű berendezés tekintetében alig versenyezhetnek. Ma tehát mindkettőre szükség van: a mi külön karitatív intézményeinkre, hogy azok szinte melegágyai, mintaképei, szellemsugározatói legyenek a karitatív szellemnek, de szükség van arra is, hogy a keresztény és katolikus szellem a világi ilynemű intézményekbe is rendszeresen behatoljon, a kórházügy, az orvos- és ápolókérdés, a szegénygondozás s az egész közjótékonyság hálózatán belül is érvényesüljön.

Hiba, ha a katolikus munka nem veszi kellőképp szemügyre ezeket s a hasonló helyzetváltozásokat s a maga elkülönződő, elzárkózó, csupán saját intézményeit gondozó módszerével hozzájárul a szakadék mélyítéséhez, amely ma a kereszténység és a világi kultúra között sokfelé tátong. Hiba, ha bizonyos megszokott formákhoz s módszerekhez oly mértékben

ragaszkodunk, hogy erőinket feleslegesen s eredménytelenül folytatjuk el versenyre többé képtelen, elszigetelt, tán jelentéktelenné fonnyadt intézmények szolgálatában, ha néhány mintaszerűen vezetett külön intézmény példaadó fenntartása mellett nem igyekszünk főként a nagy nyilvánosság kulturális intézményeit keresztény szellemmel eltölteni, az állami iskolaügyet, házasságjogot, szociális kormányzatot s törvényhozást a Krisztusország elvei szerint alakítani. Hiba, ha a nagy kulturális életet a modern pogányság sziklaváraivá engedjük fejlődni s magunk beérjük azzal, hogy szűkkörű intézményeinkben néhány szerény kis kertet teremtünk a keresztény élet és művelődés számára. Azoknak, akik ily aggálytalanul lépnek rá ennek a mindnagyobb elszigetelődésnek útjára, jó figyelemztetőül szolgálhatna Czacki bíborosnak, XIII. Leó kiváló diplomatájának intelme: „Amikor elítéljük az Egyház és az állam szétválasztását, vigyázzunk, nehogy mi magunk az Egyházat a társadalomtól szétválasszuk!”¹

A korfordulatok idején való felismerésének hiánya talán leginkább *szociális téren* mutatkozott. Ha az Egyház számos országban, éppen a munkásosztályt veszítette el, ennek egyik oka kétségtelenül egyházi részen a szociális kérdés roppant jelentőségének késő felismerésében rejlik. Nem áll, hogy az Egyház a kapitalizmus bérence lett s a nélkülöző és kiszolgáltatott munkástömegeket a tőke rabigájában megtartani törekedett, ahogy ezt a szocialista agitáció állítani szerette, de viszont bizonyos, hogy az egyháziak nem mindenütt álltak ki egész mellél a munkásság jogos anyagi és szellemi követelése mellett s hajlandók voltak ezeket a követeléseket a pusztá forradalmiság és anyagelviség számlájára írni. Az az élénk visszhang viszont, amelyet a katolikus tényezőknek bárha kissé megkésett szociális munkája Franciaországban, Belgiumban, Németországban s nálunk is a munkásság körében keltett, mutatja, hogy a helyzet komoly felismerése a munkásság körében is öröndetes visszhangra számíthat.

¹ „Noi condanniamo la separazione della Chiesa dallo Stato, ma corriamo rischio di separare la Chiesa dalla Società!” Soverini: Leone XIII, I. 250.

Nagyvonalúság

Átfogó célkitűzések vagy ötletszerű eljárás? — Vannak-e akcióterveink? — Kisserűség; az arányok iránti érzék hiánya.

Katolikus tevékenységünknek egyik gyengéje, hogy nem mindig halad nagy vonalakon, *átfogó célkitűzések* szerint.

Ha egy állam vagy egy hadsereg nagy és messze elágazó feladatokat akar megoldani, akkor először is az egész feladathalmazt részeire bontja, azokat egyenként tanulmányozza, megfelelő szakemberek bevonásával valamennyi részletet és nehézséget megtárgyalja, azoknak megoldási módjait megállapítja, a személyi és anyagi eszközökről s azok megszerzésének módjáról gondoskodik. Egyszóval: mindenekelőtt *átfogó* munkatervet vagy haditervet dolgoz ki. Vajjon így van-e ez mindig a mi küzdelmeinkben is?

ELŐTTUNK ÓRIÁSI KITERJEDÉSŰ ÓSERDŐ, tele sziklával, bozóttal, mocsárral és vadállattal s ezt most ki kellene irtani, földművelésre s letelepedésre alkalmas helyé változtatni. Kétféleképp lehet hozzálátni ehhez a munkához. Vagy úgy, hogy mindenki és minden kis munkáscsoport ott kezd hozzá, ahol éppen éri; az egyik néhány fát dönt ki, a másik a bozótot irtja, a harmadik néhány vadállatot vagy kígyót pusztít el, a negyedik egy tisztáson házikót épít. Vagy pedig valamennyien egységes munkaterv szerint indulnak neki: mérnökök mérik fel s osztják részekre az egész területet, egy csoport tervszerűen irtja a vadállatokat, egy másik csoport lecsapolja az összes vadvizeket, szakszerűen, egységes vezetés és irányítás mellett, megfelelő számú munkássággal és gépekkel felszerelve; az egész munkát pedig egységes irányítás fogja át, amely a hiányokat azonnal kitölti s vigyáz arra, hogy a feladatnak egyetlen fontos részletén se akadjon el a munka.

Nem kétséges, hogy a kétféle eljárás közül melyik a helyesebb, melyik az egyedül célravezető. De elmondhatjuk-e, hogy a Krisztusország megvalósítása érdekében mi is mindenütt e módszer szerint dolgozunk? A mi harcunk hihetetlenül nehéz; győzelmünknek hatalmas külső és belső akadályai vannak. Az ellenséges és hitközönyös irányok, a vallástalanság és erkölcsi lazaság roppant lebilincselő ereje, a rossznak és hamisnak folytonos és sokszor végzetesen diadalmas előretörése minduntalan újra visszaveti a jónak előhaladását. A belső gátlások pedig már a mi harcunknak és munkánknek *természettőlötti*

jellegéből következnek. A természetfölötti nem áll egy vonalban a természetessel és természetivel, az emberek inkább hajolnak az alábbi, mint az előbbi felé; ezért nem érzik természetes önkénytelenséggel a katolicizmus törekvéseinek s eredményeinek közvetlen hasznát és érdemét sem. A mi célkitűzésünk nem hat az emberekre oly vonzóerővel, mint az evilági dolgok, sőt gyakran a szembenálló mozzanatok is, ellenkezőleg: minden természetes ösztönünk és hajlandóságunk állandóan gátat állít magasabb, lelkebb, emelkedettebb törekvéseink elé.

A tömegek mindig arra hajolnak inkább, ami az érzékeknek, a rövidlátásnak, az evilágiságnak és kicsinyességnek hízeleg. Természetes, hogy aki a tömegeknek ezeket a sekélyes aspirációit vagy önző vágyait kendőzi, annak a lelkek meghódításában könnyebb a dolga. Ennek a ténynek köszönheti a vallásellenes irány, pl. a könnyebb fajsúlyú sajtó is, legtöbb sikerét. Hozzásimulni az emberi ösztönökhöz, pl. a nemzeti göghöz, az egyéni hiúsághoz, a bírvágyhoz s az érzékiséghez s ezeken keresztül fogni meg a lelkek százezreit, valóban nem nehéz. Ezzel szemben a kereszténység s főleg a katolicizmus fegyelmet s lemondást hirdet, keresztthordozást, fölfelé-nézést, alázatosságot, tisztaságot, az ösztönös kirobbanások személyi fékentartását. Eleve világos, a pusztán természetes síkon melyik fél felé hajlik a győzelem könnyebb eshetősége.

E nehézségek fokozottan nagyvonalú s jól átgondolt *munkatervet* tesznek szükségessé s vajjon ilyen kidolgozott, biztos és határozott munkaterv irányítja-e tevékenységünket minden egyházközségben, egyházmegyében s országban? Megvan-e minden nagyobb testületünknek a maga egyetemes, gyakorlati és határozott akcióprogramja, amely minden részletet felölel és semmi fontos mozzanatot figyelmen kívül nem hagy? Nemcsak egyenként dolgozunk-e, hanem sokan, mindnyájan egybenélőően hadakozunk? Tanácskozás, összedolgozás, szakemberek képzése s beállítása, egymás támogatása, közös tervbe olvadás alapján?

Van-e átfogó, egyetemes, konkrét akcióprogramunk a vallási közöny s hitetlenség visszaszorítására? az egyházellenes törekvések megfékezésére? a katolikus közvélemény- és

kultúráirányítás alakítására? a modern erkölcstelenség gyökeres visszaszorítására? Nem tartunk-e sokfelé még ott, hogy a program-megállapításnak az előmunkálatait sem teljesítettük? Hogy pl. a magunk és ellenfeink erőviszonyairól még a szükséges statisztikai adatokat sem gyűjtöttük össze?

Szinte megdöbbenő, hogy e tekintetben még mennyire a kezdeti állomásoknál tartunk. A krisztusi világhódítás egészének módszertana monografikus adalékokon túl még egyáltalán nincs kidolgozva. Bármennyire lelke s veleje lenne ez a tervszerűen megindítandó munkának, ezzel a problémával feltűnő kevesen foglalkoznak sorainkban. Teoretikusainknak a kérdés nagyon is gyakorlatinak látszik, praktikusainknak pedig túlságosan elméleti. Amazok vajmi gyakran a tiszta elméletek plátói világában szigetelik el magukat, emezeket pedig a napról-napra sürgető gyakorlati részletmunka nem engedi nyugodt elmélyülésre. Teológiai intézeteinkben ennek a tudományok-tudományának még tanszéke sincs talán sehol, még Rómában sem, annak jeléül, hogy roppant jelentősége még nem hódította meg az egyházi közvéleményt. Minden hadapródiskolában tanítják a hadászatot, csak az egyházi élet szellemi középpontjaiban nem látjuk még a krisztusi stratégia tudományos rendszerrel való művelésének intézményeit. Egyházi íróink sem igen nyúlnak ehhez a témához; ezért sem tud az disciplinává válni. Pedig, ahol a katolikus tevékenységet rendszeresebben s átfogóbb elgondolásokkal űzik, ott könnyű ráébredni egy ilyen gyakorlati célú, de elméleti megalapozású tudományos előapostolkodástannak szükségességére és sokoldalú hasznára. Ha jelen tanulmányunk lépten-nyomon érzi az úttörés nehézségeit: nem onnan ered-e ez is, hogy a címünkben kifejezett roppant és legsürgősebb problémát még összefoglaló tanulmány tárgyává sem igen mertük tenni?

A TERVSZERÜSÉG S ÁTTEKINTHETŐSÉG HIÁNYA ütközik ki azon az álmos kicsinyességen s azokon a kedélyes taktikai balfogásokon, amelyek sokszor legderekabb szándékú embereink munkáját jellemzik. Jajgatnak a világ romlásán, jámbor nénikék előtt dörögnek az ateisták és kommunisták gonoszsága ellen, de hogy valójában mit kellene tenni a méregforrások eldugaszolására s mik a bajok mélyebb forrásai, azon nem törik a fejüket. Pálcákkal hadakoznak tankok ellen; kenetes szólamokkal védekeznek ott, ahol az ellenfél gőzhengerekkel és harci szekerekkel dolgozik;

ahol egy ellenséges hadsereg tüzérsége fog minket közre, ott ők beérik közhelyeket ismétlő, meddő és elméleti exhortációkkal. A nagy kérdés elől: mikép kellene a világot az aposztáziából kiemelni s újból kereszténnyé tenni, nyugodt következetességgel kitérnek.

Sokban egyáltalán kevés az érzék a nagy belső összefüggések iránt. Nem figyelik azokat a lélektani vezetéseket, amelyeken keresztül az emberek a jó és rossz benyomásokat felveszik, ahogyan azokat magukba hasonítják s amelyek nyomában egész érzés- és gondolatviláguk alakul. Nem figyelik, mik azok a fogások, amelyekkel az ellenséges irányzat az emberek millióit befolyásolja s mik lennének a módjai és lehetőségei annak, hogy hasonlóképp befolyásoljuk a tömegeket mi is, a Krisztusország hívei. Nem él a lelkükben az éberségnek és résenlétnek az a szelleme, amely a túldult oly szembeszökően jellemzi s amelynél fogva mi is éppoly hamar észrevehetnők a cselekvési és hatási lehetőségeket, az érvényesülés, előhaladás és hódítás kedvező alkalmait, mint ahogy azt az ellenfél teszi. Szinte érzéketlenül mennek el a társadalom visszahódításának nagyszerű lehetőségei mellett s eleve belenyugosznak, hogy a modern tömeghódító eszközök csak az ellenséges törekvések szolgálatában állhatnak. Hatalmas erőnk, világszervezettségünk, kiváló tehetségeink jelentős tömege s az Egyházban soha el nem lankadó apostoli buzgalom így összpontosul meglehetősen szűk tevékenységi körre, mintha a katolikus munka majdnem azonos lenne már a nagystílus s tervszerű tevékenységtől való irtózással. Nem az Egyház igazi szükségletei döntik el cselekvésük módját és ütemét, nem számítgatják aggódo körülményekkel, mi a hasznosabb, mi lenne az egyetemesebb értékű, messzebbható, sürgősebb feladat; tömérdek jó és szép munkát végeznek, de a legfontosabb és legszükségesebb munkákról megfeledkeznek. Azokra hamarosan kimondják, hogy lehetetlenek. Példájuk nyomán nem ritkán a fiatalabb apostolnemzedék is már úgy nő fel, hogy ezekre a nagy problémákra alig gondol, ezeket nemlétezőnek tekinti, bajoknak, amelyeken úgysem lehet segíteni.

Ezzel szemben az ellenfél gyakran igen tervszerűen s nagyvonalúan dolgozik. Kikémléli gyenge oldalainkat s ott támad meg minket. Nem éri be kisszerű kezdeményezésekkel s területhódításokkal, hanem a nagyra megy és szinte állandóan országokban, világmozgalmakban dolgozik.

Nekünk is a nagyvonalúság a hivatásunk, a Krisztusország-hoz egyedül méltó munkamód. Ezért kell mindenekelőtt tervszerűen megállapítani a helyzetet, a teendőket, a módszereket s valamennyi emberünket ennek a nagyvonalú munkának lelkes részesévé nevelnünk.

A gondolati befolyásolás jelentősége

A krisztusi térhódításnak egyik legfőbb tényezője: a tömegek szellemi meghódítása az igazság számára. Nem egyetlen tényezője ez a krisztusi világrendnek, mert a megismerés maga még nem cselekvés és teljesértékű élet, s a meggyőződés és szellemi ráhatás eszközei nem mindig elegendők arra, hogy az embereket helyes útra vezessék. A gondolati tényezők mellett, amelyekről itt szó van, roppant életalakító erők az akarati és szenvedélyi energiák is. Pusztá meggyőzéssel és eszmeterjesztéssel egyetlen államot, közösséget, családot vagy egyént sem lehet rendbentartani, még kevésbé egy egész emberi társadalmat. Ám a legmессzebbható s alapvető irányító erő mégis mindig *a gondolat, a szellemi beállítottság, a meggyőződés és lelkiület minemősége* marad, amely az akarati tényezőket is befolyásolja s a közösségi erő kifejtéseknek és erőátvitelnek is legmélyebb irányítója. Ezért a krisztusi társadalomhódító munkának is a végrehajtás terén a legfőbb gondot a tömegek szellemi irányítására, az igazság teljes fényű győzelmére kell összpontosítani.

Ugyanerre a megállapításra vezet a *világnézeti ellentábor harcmodorának* megfigyelése. Mivel szerezte meg erősségeit, hogyan hódított és miképp jutott hadállásainak birtokába? Kétségtelenül a szenvedélyek felszítása, érdekek felcsillantása, nyomás és erőszak útján is, és még inkább azzal, hogy az emberek reális életszükségleteire ígért megoldást. De akkor is mindig ideológiai alapon dolgozott: *belülről nyerte meg magának a tömegeket*, főleg a társadalom vezető tényezőit. Tudta, hogy az életet legmélyebb rúgóként a gondolatok formálják s azért elérte, megközelítette, megnyerte a tömegeket a maga igazságainak; a maga módján meggyőzte s a maga elvei mellé láncolta le őket; a szellemi befolyásolás ezerféle, tudatosan alkalmazott hajszálcsovén keresztül, belülről telítette őket a maga eszméivel; a gondolati és érzelmi hódítás módszereivel csalta ki őket a kereszténység templomából s állította be a maga hadseregébe. Olyformán, mint mikor a faluból városba vetődő, egykor jámbor és istenfélő munkásiúból gyakran harcos és istentagadó szocialistát nevelt a városi marxizmus

— csak ez itt sokkal többféle formában, ezerféle változatban történt s a társadalmi és kulturális élet egész lépcsőzetén végighaladt.

Amint ez volt az ellenséges világhódítás legfőbb eszköze, csak ez lehet a mienk is. Nekünk is belülről, a gondolkozásán és érzésvilágán keresztül kell meghódítanunk a világot. Elérhető-e ez a cél? Kétségtelenül, ha egyszer a) az emberek gondolkozása rendkívül nagy mértékben befolyásolható, b) ha ez a befolyásolás akarati tényezők által tudatosan is irányítható, és c) ha ez a két megállapítás a világnézeti és vallási téren is helytáll. Ha mi is felismerjük a modern szellemi hódítás roppant jelentőségét, nem lehet vitás, hogy a társadalom legszélesebb rétegeit ma is nagyfokban megnyerhetjük a keresztény gondolkozásnak és életnek, hogy tehát egy tömeges visszahódításnak, egy új, hatalmas, keresztény fellendülésnek esélyei nem elérhetetlenek. Igazolhatók-e az éppen felsorolt feltevések?

a) A tömegek eszmei befolyásolhatósága.

A tömeggondolkodás kívülről való befolyásolhatósága. — Váltakozó divatok a közfelfogásban, korok és vidékek szerint.

Tapasztalati igazság, amit Gustave Le Bon külön könyvben fejteget, hogy a tömegek gondolkozása, elvei, állásfoglalásai sokkal kevésbé önálló eszmélődés eredményei, velünk született, szinte a lényegünkéből fakadó s változtathatatlan adottságok, mint rendszerint hisszük. Ellenkezőleg: a tömegek gondolkodása jórészt ezerféle beléjük nevelt, beléjük szuggerált, úton-útfélen felszedett *külső hatások és benyomások folyománya*. Mélyen meggyökeresedtek s nehezen másíthatók, de csak ritkán igazán egyéni állásfoglalások, belülről fakadt gondolati termékek. Az emberek felfogása, egész lelki világa a legtöbb dologban, főképp elvont és magasabbrendű kérdések körül, nagyrészt *kívülről alakul*, külső hatóerők befolyása révén.

KEVESEN LÁTJÁK ennek az irányíthatóságnak és befolyásolhatóságnak rendkívül széles méreteit s hogy mily kevés az emberekben, főleg szellemi téren, az önálló gondolkodás, mennyire a mások

eszmefűzésének utánagondolása az, amit világfelfogásnak s egyéni szemléletnek neveznek. Ítéletek, nézetek, lelki alkatok és szellemi berendezkedések nagy arányban a környezeti hatások vetületei, egy élet folyamán felszedett benyomások, vélemények, hangulatok és érzelmek zavaros lecsapódásai. Az emberek azt képzelik ugyan magukról, hogy a saját elméleti tevékenységük alakította ki világképüket, szociális vagy erkölcsi elveiket, történeti, politikai, nemzeti meggyőződésüket; valójában ez ritkán van így.

Az eszmei befolyásolás méreteinek széles skáláját nemcsak az egyeseken, hanem a *tömegeken* s *egész korszakokon* tanulmányozhatjuk. Néha egy-egy eszmekör vagy gondolati irány mágikus erővel ragadja meg a kortársak millióit, míg más időben érintetlenül hagyja az embereket. A tömeg egyszer tűzbe menne egy eszméért, amelyért száz évvel előbb vagy száz évvel utóbb egy szalmaszálat sem mozdítana meg. A környezet lenyűgöző, magával ragadó, szinte kényszerítő hatása sokszor legyűrhetetlen hatalommá válik. A középkor egyes időszakaiiban a boszorkányhit, a felvilágosodás korában a felvilágosodás jelszavait, az újkorban a csak nemrég letűnt liberalizmus, széles munkásrétegekben a marxizmus megannyi hallatlan intenzitású tömegero volt, amelynek alig tudott ellenállni, aki egyszer a bűvkörébe tévedt, s ugyanezek a fanatikusan vallott eszmék néhány évtized múltán egyszerre mint kopott, divatjátmult ruhadarabok, megsejyenyülve hevertek az útszélén. Mik voltak ezek a múltó divatok egyebek, mint a kívülről való befolyásoltatásnak mint tömegjelenségnek szembe- szökő példái?

Egyes eszmék bizonyos vidékeken és körökben sűrűsödnek szinte mindenható erőkké, másutt és más körökben meg szinte semmi hatást sem tesznek. Miért tartja minden nép a maga sajátosságait, nyelvét, történetét a legszebbnek? Miért élveznek egyes vidékeken bizonyos párteszmeék szinte egyeduralmat, holott más környezetben semmi hatásuk sincs? A mohamedán vagy hindu nemzeti szokások vasmarokkal szorítják körül a keleti világ százmilliós tömegeit, köztük művelt elemeket is, holott ugyanazok az eszmék másutt mosolyt keltenek, mint az indiai kasztrendszer. Egyes történeti vagy vallási felfogások protestáns országokban és vidékeken zavartalanul élnek s uralkodnak századokon át, míg másutt, pl. a déli országokban, egyszerűen érthetetlenek.

Ennek a gondolati ide- vagy odaszegződésnek alig van más magyarázata, mint az, hogy ezen a félen ilyen, a másik félen olyan gondolatok, ráhatások, környezeti befolyásolások érvényesültek a lelkeken erősebben. Azok, akik ma a tévedés útjain járnak, talán lelkes hívei volnának az igazságnak, ha éveken át ugyanoly erőteljes befolyásoltatás alatt álltak volna az igazság részéről, mint amilyen igazságellenes hatások a valóságban érvényesültek rajtuk.

b) Tervszerű befolyásolás.

Tudatos gondolatirányítás. — A propaganda jelentősége. — Tűlzásai mellett is változatlan hatóereje.

Éppoly figyelemreméltó jelenség, hogy a behatásoknak lelkeket és tömegeket formáló ereje nem mindig érvényesül merő esetlegesség alapján, hanem *tudatosan irányítható s tervszerűen alakítható*. Vagyis: hogy az emberek gondolkodásának alakulása a véletlen és előreláthatatlan hatóerőkön kívül nagymértékben függ bizonyos külső, *akarati tényezőktől* is.

EZEN A TÉNYEN ALAPUL többi közt az *üzleti reklám*: az emberek érdeklődésének s ítéletének nagyarányú, céltudatos felkeltése bizonyos dolgok, főleg árucikkek gazdasági értékének elismertetése iránt. Ugyanígy szembeötlő bizonyos társadalmi mozgalmak, politikai törekvések és pártok, sőt egész nemzetek és kormányok olyirányú tevékenysége, amellyel a tömegek gondolkodását bizonyos irányba terelni s bizonyos eszmék mellett lekötni próbálkoznak. Ezen a tételen alapul a modern élet és gondolkodás egyik legfeljettebb s leghatásosabb idomítója: a propaganda művészete.

A *propaganda* bizonyos eszméknek vagy eszközöknek, valamint a velük kapcsolatos személyeknek és intézményeknek, követeléseknek és elveknek olyan terjesztőművészete, amely minél szélesebb körben s minden e célra felhasználható eszközzel iparkodik a tömegeket ezeknek az eszméknek megnyerni s mellettük felkésíteni.

A propaganda mindig szerepet játszott az emberiség életében, de igazi nagyhatalommá, társadalmat, közéletet s történetet irányító erősséggé csak a legújabbkori fejlődés során s a tömeges eszmeterjesztés technikájának kialakulása folytán izmosodott. A világháborúban a propaganda már a béke és a háború egyik fő eldöntője, egész nemzetek hadbaállítója, ehhez vagy ahhoz a hadviselő csoporthoz hozzákötője, a győzelem vagy vereség fontos előkészítőjeként szerepelt. A háború utáni kor hatalmas mozgalmi, államalakulások és államfelbomlások, a gazdasági világháború kiélézése és irányítása, majd tovább: egyik oldalon a bolsevizmus és annak reakciói, másikon a totalitárius államvezetés kialakulása és térfoglalása, soha nem sejtett arányú eltolódások a világ politikai és kulturális térképén, sőt az uralkodó korszak terén: mindez maguknak a szereplő személyiségeknek bevallása szerint is elsősorban a szervezett és kíméletlenül folytatott, nagyszíflú propaganda eredménye volt.

A demokratikus államok létalapja az eszmei propaganda s a tömeghódítás; ugyanakkor pedig a totalitárius kormányzatok még fokozottabb mértékben építették rá egész létüket és hatalmukat a tömeglélek céltudatos és rendszeres átgyúrására, a propagandában rejlő társadalomalakító erőnek szinte végtelen hatalmára.

A propagandának nem annyira a csendes és higgadt meggyőzés az eszköze, mint inkább a közönség figyelmének minél szembeszökőbb eszközökkel való ismételt felkeltése s aztán a tömeg meggyőzésére s megnyerésére alkalmas, lehetőleg rövid és csattanós érveknek ezerváltozatú, szakadatlan felújítása s mindenüvé bevitele, úgyszólván ezek a jelszavak és érvek mindenütt és mindig újra a tömegek szemébe döbbenjenek, az emberek akarva, nem akarva beléjük ütközzenek, ne tudjanak kitérni előlük s végül kénytelenek legyenek foglalkozni velük. Nem az érvek alapossága vagy a szempontok emelkedettsége itt a döntő, hanem a mindenütt-jelenlét, folytonos ismétlés, az erős, átható hang, amely elől alig lehet kitérni, a ríktó színek, amelyeket nem lehet észre nem venni, s az az elfárasztó, minden ellenkezést előbb-utóbb elmállasztó fáradhatatlanság, amellyel a propaganda a maga való vagy valótlan tételeit, kínálgatásait és érveit állandóan és mindenütt felénk sűvíti.

AZ IGAZI PROPAGANDA AZ, amely elől nincs kitérés. Akarom, nem akarom, folyton beléje ütközöm. Lépésről-lépésre hallok hol hízelgő, hol ríktó hangját: ha tízszer elfordultam tőle, tizenegyszer kénytelen vagyok meghallgatni, nem hagy addig békét. Eleinte nevetek az érvein s elutasítom azokat, nem akarok velük foglalkozni s bosszant a primitívségük, a tolakodó modoruk és lerázhatatlan csökönyösségük. Végül mégis kíváncsi leszek rá, mi is az hát, amit olyan nagy hangon és szakadatlanul hirdetnek? Odahallgatok, odafigyelek — íme, a propaganda első diadala! Kezdetben kevés hatással van rám: — Ostobaság! mondom s elintézettnek tekintem az ügyet. Pedig tévedek! A második, harmadik, tizedik, ötvenedik esetben mégis csak elkezdek tündődni és arra gondolok: Hátha mégis van valami a dologban, — íme, a propaganda második győzelme fölöttem. A harmadik diadalmas lépése azután az, amikor megállapítom magamban, hogy „valamelyest mégis igaza van” s a negyedik, amikor már cselekvésembe is befolyik az, amit a lelkembe belepropagandáztak s amiről kezdetben hallani sem akartam.

Az ügyes propagandának a műveltebbek sem állhatnak soká ellen, a félműveltek viszont s a műveletlenek rohamosan és seregestől esnek neki áldozatul, annál gyorsabban, mennél céltudatosabban hajol az le hozzájuk, igényeikhez, felfogásaikhoz, fájdalomaihoz. A gazdasági élet terén a propaganda ma már az üzletvitel egyik jelentős alkatrésze, mégpedig nemcsak a szorosan vett üzleti propaganda, vagyis a reklám alakjában, hanem a közfelfogásnak és közhangulatnak bizonyos üzleti törekvésekkel való párhuzambaállítására révén is. A kormányok külön propaganda-

minisztériumokat vagy legalább propagandaszerveket állítanak fel: sajtóirodákat, külföldön követségi sajtóattasékat s ezzel igyekeznek a propaganda roppant erejét törekvéseik szolgálatába fogni.

A propaganda hatóerejének egyik szembeszökő példája a háborúban a Northcliffe-féle északamerikai antant-propagandahadjárát volt. Az Egyesült Államok lakosságát kezdetben jó részben németbarát hangulat hatotta át. A mesterien vezetett Northcliffe-féle propaganda azonban a 120 milliós nép gondolkozását néhány hónap alatt oly tökéletesen átfordította, hogy még ahol azelőtt németbarát volt is a közhangulat, most egyszerre minden sarkon ez a kiáltás hangzott: *We can't stand aside!* — Mi sem maradhatunk semlegesek! — A fegyverszünet megkötése után csakhamar nagyszámú leszerelt katona járt-kelt Amerika városainak utcáin egy jelvényvel a gomblyukában, amelyen ez a rövid mondat állt: *We did it* — mi tettük ezt. Ezt a jelvényt igazában nem a frontharcosoknak, hanem az antant-propaganda nagyvezéreinek kellett volna a mellükön viselni.

A propaganda annyira ráébredt lassan a maga hatalmának tudatára s újabban annyira vissza is élt ezzel a hatalommal, hogy épp e miatt ereje egy részét el is veszítette. Ma már a közönség nagy része bizalmatlan lett s kételkedve fogadja a túlságosan hangos és vakmerő, sokszor szembeötlően hazug, sőt szemérmetlen propagandát. Propagandán ma már sokan nagystílusú hazugsághadjáratot értenek. Azonban a tudatosan űzött propaganda tovább is szinte csálhatatlanul érvényesül, ha okos és mérsékelt, nem pedig vakmerő és túlmohó.

A kereszténység természetesen nem szállhat le a kortes- vagy reklámizű propaganda fogásainak színvonalára. Egyet azonban eltanulhat a propaganda roppant eredményeinek látán: a módszeres és nagystílusú eszmetérjesztés művészetét, amely a maga módján világnézeti téren is érvényesül.

c) Világnézeti befolyásolás.

A világnézetek alakulásának külső tényezői. — Irányításuk lélektani módszere. — A világnézeti propaganda hatóereje, építő és romboló értelemben.

Az emberek befolyásolhatósága világnézeti téren annál inkább érvényesül, mennél magasabb s a közvetlen, érzéki megismerés fölött álló eszmevilággal állunk itt szemben s mennél kevesebb a legtöbb emberben ily kérdések körül az önálló nézetalkotások képessége. Vallási s felekezeti hovatár-

tozásunkat, hitre hajló vagy hitellenes alapvonásunkat, világfelfogásunkat s erkölcsi ítéletünket nagy mértékben, szinte döntő fokon a születés, neveltetés, környezet határozta meg, legalább a hit alapjainak tudatos átvizsgálásáig; úgyhogy aki ma lelkes katolikus, tán éppoly heves protestáns, vagy koránjához mereven ragaszkodó mohamedán lenne, ha véletlenül néhány házzal vagy néhány száz kilométerrel odébb születik. A szabadakarat s egyéni felelősség teljes érintetlenül hagyása mellett a külső tényezők hatása döntően érvényesül legtöbbünk világnézeti és erkölcsi fejlődésében s a kezdeti irány később sokunknál az egyéni önfejlesztésnek is öntudatlanul elhatározó jelleget szab. Hit és hitetlenség, erkölcsi komolyság és elvetelenség, egyházszeretet és egyházgyűlölet legtöbbször már a gyermekszobából magunkkal hozott, alapjaiban külső tényezőkre visszavezethető adottságra épül.

KEZDETI IRÁNYVÉTELUNK később fejlődik, hol jobbra, hol balra, hol Krisztus országának elvei felé, hol azok ellenére, de akkor is nagyfokban külső hatások alatt. Külső hatóeszköz maga a világnézeti nevelés, az iskola, majd a lelkipásztorság, de éppúgy az élet kísértéseinek nagy része, a világ, a romboló és elsodró környezet, a tömegek hangulata s az eszmék divatja. Krisztust is lelkesen hallgatta a nép, virágvasárnap Hozsánnát zengett neki, de nagypénteken már a farizeusi befolyás érvényesüléseként Feszítsd meg-et kiáltott az Úrra; s talán ugyanazok, akik Krisztust halálba kívánták, néhány héttel utóbb, Péter püнкösdi prédikálására bűnbánóan kérték a keresztvizet. Így hullámozik a tömeg Krisztus mellé vagy Krisztustól el, jórészt a szerint, kinek a hatása fogja meg erősebben: az Egyházé vagy a vallásellenes agitációé.

Egyes világnézeti tévedésekről is áll ugyanez. Az emberek nem azért rajonganak faji dogmákért, halotthamvasztásért vagy házassági elválásért, mert ezeket a véleményeket csak ugyan önálló kutatással a magukévá tették, hanem mert felfezdették s beléjük sodródtak. Amint viszont a katolikus tömegek vallásos meggyőződése sem teljesen és kizárólag egyéni elmei szerzemény.

Az elveknek az életbe való átvitele ugyanezen az alapon történik. Az egyik szereti, a másik gyűlöli ugyanazt, az egyik lelkiismeretes odaadással gyakorolja, amit a másik elvet, szabadakarattal ugyan, de mégis bizonyos ismereti tények, nézetek, erkölcsi ítéletek alapján, amelyeket megint csak nagymértékben a külső ráhatások tömege és szinte végelát-

hatalatlan és elemezhetetlen sorozata határozott meg. Bizonyos általános erkölcsi elvek terén meglehetősen az egyezés az emberek között a természetes erkölcstörvény alapján, de mihelyt bonyolultabb lelkiismereti kérdéssről, az erkölcstörvény konkrét alkalmazásáról van szó, az emberek erkölcsi felfogása százfelé ágazik, mégpedig legtöbbször nem az egyéni elmélyedés vagy tanulmány, hanem a nevelés és egyéb ráhatások különbözősége szerint.

NEHÉZ AZ EMBEREKNEK A LELKÉBE s gondolkozásába belelátni s szinte nyomon követni azt a folyamatot, amely egy-egy téves vagy helyes eszme felvételétől annak az egyéni magunkbaolvasztásáig, gyakorlati alkalmazásáig, egy-egy válságos és sorsdöntő pillanatban a szerinte való eligazodásig az egyes lelkek mélyén elvezet. Milyen gondolatok, érzelmek, eszmélődések, töprengések s indulatok előznek meg s vezetnek be mindenegyes erkölcsi bal-lépést, pl. egy ellenséges indulatú elfordulást a hittől, az Istentől, az Egyháztól, a papságtól, a régebben talán híven gyakorolt vallásosságtól! Milyen ítéletek, gondolatok, benyomások, gyanakvások, félelmek, felgerjedések szánthattak végig annak a fiatal embernek, annak a cselédleánynak, annak a munkásembernek vagy munkásnőnek, annak az egyetemi tanárnak a lelkén, aki talán hosszabb ide-odahányódás után végül a kifejezett vallástalanság vagy erkölcsi könnyelműség vagy dühös vallásellenesség s az anarchia partjain köt ki! Milyen olvasmányok, élmények, beszélgetések, példák, ingerek hatottak rá s végső állásfoglalásukban milyen döntő szerepet játszhatott egy embertárs szava, talán egy régen hallott vagy olvasott jelszó, egy hatásosan kifejezett, bárha téves „elv”, egy valahol felszedett értéktétele, amely egész lelki eligazodásuknak bizonyos döntő pontokon a meghatározója lett! Amikor egy egyetemi hallgató, egy munkásember vagy bárki végleg állást foglal a maga világnézeti labirintusában, ki tudja megmondani, melyik nyomtatvány vagy szó, melyik könyv vagy folyóirat, helyesebben: mily könyvek, folyóiratok, meghallgatott előadások, lefolytatott beszélgetések, a lelküket erősen birtokba vevő szellemi hatások voltak azok az összetevők, amelyekből az ő világnézeti állásfoglalása több-kevesebb öntudatossággal mint eredő származott?

Ezek a mozzanatokon alapul a propaganda egyre világosabban felismert s egyre bővebben alkalmazott érvényesülése korunk világnézeti mozgalmaiban.

*

Egyet előre hangsúlyoznunk kell: az eszmeterjesztés és propaganda szót nem abban a hitelét veszített, rikoltozó, eszközökben alig válogató értelemben vesszük, amivé az részint az

üzleti önzés vagy a politikai cselszövések vagy éppen a vallás-ellenes irányok szolgálatában silányult. Vallási propagandán itt csak azt érthetjük, amely céljaiban, eszközeiben és módszereiben is szent, nemes és választékos. Ezek a tulajdonságok nagyon jól megférhetnek a céltudatosság, nagyvonalúság és fürgeség legmagasabb fokával.

A világnézeti és vallási propaganda jelentőségét a kereszténység kezdetétől fogva felismerte, amikor a hitterjesztést (a propaganda szó is innen ered: *de propaganda fide*) az apostolok korától kezdve egyik legfőbb munkájának tekintette. Már az apostolok Hispániától Indiáig elvitték az evangélium hírért, mindenütt egyházközségeket létesítettek s azoknak élére újabb meg újabb igehirdetőket, a szó nemesebb értelmében vett propagandistákat állítottak. Szent Pál volt a kereszténység első nagystílú propagandistája s az ő nyomában a népvándorlás korának bámulatosan vállalkozó kedvű hithősei s a későbbi századok valamennyi hithirdetője mindmegannyi propaganda-szervezői lettek az evangéliumnak, ahogy Szent Pál a Zsidólevélben éppenséggel lehetetlennek is mondja a hitet és az üdvözülést megfelelő számú igehirdető propagatív munkája nélkül.

AZ ELLENSÉGES ERŐK is korán felismerték a céltudatos propaganda jelentőségét. Így a különféle eretnekségek és szakadárságok az Egyház történetének folyamán; így nevezetesen az újkorban a hitújítás, amely többi közt a könyvnyomtatás művészetét sokkal serényebben állította be, legalább az első korszakban, a maga propagandisztikus tevékenységének szolgálatába, mint azt az Egyház védői tették. A janzenisták, majd később az enciklopédisták Franciaországban s onnan kihatólag az egész nyugati kultúrvilágban mindenelőtt a maguk céltudatos, nyughatatlan és sokoldalú propagandaművészetével érték el megdöbbentő eredményeiket: Franciaországnak és Európának dekatolizálását és nagyfokú dekrisztianizálását.

Világnézeti téren az ellenséges irányú propaganda hatóerejének legfélelmetesebb példáját napjainkban a bolsevizmus és a harcos istentelenség, valamint a másik póluson a neopaganizmus és a raszszizmus eszmeterjesztő lendülete képviseli. Ezek az irányok a tömegbefolyásolásnak minden modern eszközét a szolgálatukba állították: sajtót, falragaszt, jelszavakat, vetítettképes előadásokat, filmet, színházat, rádiót, népgyűlést, kiállításokat, éneket, zenét, szavalókórusokat, ifjúsági mozgalmakat s hasonlókat s ezek révén öt világrészen szakadatlanul hirdetik romboló eszméiket. Ugynökeik és propagandistáik bejárják az egész világot, még Afrikát

sem véve ki, s újabb propagandistákat képeznek ki és állítanak munkába.¹

A propaganda sokszor eldöntötte már világnézeti téren is a harcot. Nem egy országban megfigyelhettük, hogy egész hatalmas vallásellenes irányok és szabadgondolkodó erősségek lassankint leomlottak, mint a kártyavár, ha a mi oldalunkon sem volt hiány megfelelő lendületű propagálási tevékenységben.

VOLT EZ TERMÉSZETESEN FORDITVA IS: hogy előbb a kereszténység volt soká birtokban s aztán mégis az ellenséges irányok kerekedtek fölül. Ma itt, holnap ott vetette meg lábát a kétely, a vallástalanság, az egyházellenesség; ma innen, holnap onnan indult újabb, erős, kivédtelen támadás a hit s az erkölcs ellen. Az ellenfél céltudatosan, rendszeresen intézte sakkhúzásait s a mi részünkön nem volt eléggé éber őrködés és bátor, okos szembeszállás. Odatúl erős szellemek vonultatták fel ütegeiket a kereszténység ellen, intézményeket, egyesületeket, gyűléseket, irodalmat állítottak velünk szembe s a mi részünkön a támadások visszaverésére gyenge és bátortalan sopánkodáson kívül alig történt valami. A lelkipásztorkodás tovább folyt, de hatása egyre szűkebb területekre szorítkozott, a vallásos gondolat mindinkább katakombai bujdosásra kényszerült s ahol még néhány évtizeddel előbb látszólag virágzásban állt a hitélet, ott csaknem észrevétlenül és ellentmondás nélkül lett úrrá az istentelenség és egyházellenesség.

A korszellem átalakulása mindkét esetben nem a véletlen műve volt, hanem az erősebb, céltudatosabb akarásé, a módszeresebb terjeszkedés művészetéé. A kor szellemi irányításának megfelelő eszközeit megtalálni talán nem könnyű, de ezek az eszközök megvannak s a Krisztusországnak erősítésében nekünk is rendelkezésünkre állnak. S ha az Egyház ma oly széles körökben elvesztette tekintélyét s népszerűségét, ha a hódító és visszahódító munkában oly lényeges fogyatkozások mutatkoznak, aligha csalódunk, ha ennek egyik főokát a korszerű és nagyvonalú katolikus eszmeterjesztés

¹ Olvassuk, hogy az orosz szovjet 18 millió rubelen kizárólag az istentelenség nemzetközi terjesztésére óriási, soknyelvű nyomdát állított fel Moszkvában. Olvassuk, hogy Lenin műveit 1917 és 1938 között nem kevesebb, mint 115.660.555 példányban adták el 83 különféle nyelven, míg egyik komzomol-kongresszusi beszédét 15 év alatt 53 nyelven 118-szor adták ki, összesen 9.000.000 példányban. (Komszomolskaja Pravda közlése; id. Schönere Zukunft, 1939 febr. 26. 577.) Azt is tudjuk, hogy más birodalmak világnézeti vezetőinek vallásromboló munkái és egyházellenes lapjai sok százszáz példányszámban forognak közkezen.

hiányosságában keressük. Eszmeterjesztésünk vagy túlságosan befelé néző s megőrző jellegű volt, vagy nem eléggé tervszerű és rendszeres, vagy nem igazodott a társadalom élő szükségleteihez, a kor mozgató eszméihez s tévedéseihez, nem dolgozott kíváncsi mértékben, tömegeket, mindenkit elérő, nagyhatású módszerekkel. Ezek tekintetében az elsőséget, a nagyobb korérzékét, figyelmet és leleményességet kissé átengedte a túlsó tábornak. Itt tehát komoly és nagystílusú munkát állításra van szükség, ha a társadalmat s elsősorban annak gondolkodását s eszmevilágát Krisztusnak visszahódítani kívánjuk.

Oly fontos kérdés ez, hogy taglalásába kissé alaposabban kell bele mélyednünk.

A keresztény eszmeterjesztés

A keresztény eszmeterjesztés módjait s eszközeit elemezve bizonyos részletfeladatokra bukkanunk, amelyek a valóságban sokszor összeforrnak s egybefolyznak, mégis a fogalmi elemzés szempontjából külön tárgyalást igényelnek.

A tömegek — beleértve az értelmileg vezető rétegeket is — szellemi befolyásolása s keresztény irányítása terén a következő lépések fontosak:

- A) a tömegek *elérése s érdeklődésük felkeltése,*
- B) *kiemelésük a téveszmék bűvköréből,*
- C) *rávezetésük a keresztény igazságra,*
- D) *beállításuk egy magasfokú katolikus kultúra sugárzó területébe,*
- E) *keresztény közélet teremtése, és*
- F) *Ennek az egész hódító munkának az egész világra való kiterjesztése.*

*

Mindenekelőtt az a feladat: el kell érni a tömegeket.

A) A tömegek elérése

A tömegekkel való eleven kapcsolatbakerülés mai nehézségei, főleg eszmei kérdések vonalán. — Az emberek elzárkózása minden vallási befolyásolással szemben. — A pozitív lehetőség.

Hatni a tömegekre csak az tud, aki fizikailag és lelkileg eléri őket. Az emberek százezres, milliós, százmilliós tömegeinek szemében a krisztusi igazságot csak úgy ragyogtat-hatjuk fel, ha mindenekelőtt beszélő viszonyba jutunk velük, ha közelükbe férünk s el tudjuk érni, hogy egyáltalán meg-hallgassanak minket. Minden reklámnak s minden propagan-dának alapkérdése: hogyan jutunk el a tömegekhez? Nekünk is ez az első kérdésünk.

Kapcsolatba, érintkezésbe kell kerülnünk a tömegekkel, mindenkivel, az egész emberiséggel. A legmagasabb művelt-ségűekkel s a legalacsonyabb színvonalon állókkal. Nemcsak a hívekkel, hanem azokkal is, akikkel templomban, iskolában, katolikus egyesületekben sohasem találkozunk, akik mér-földnyi távolban járnak tőlünk s az Egyháztól, akiknek egész élete, gondolkodása, világszemlélete, minden érzése és törek-vése tökéletesen messze esik tőlünk. A nemkatolikusokkal és nemkeresztyényekkel is, akár Európában élnek, akár távoli világérszeken, talán ősi pogány kultúrák sugármezejében s akik a keresztyénységgel s annak hirdetőivel szemben teljes idegenséget, megvetést, esetleg gyűlöletet tanúsítanak.

IRTÓZATOS PROBLÉMA MÁR EZ IS: a megközelítés művészete. Mek-kora erőfeszítésébe kerül az üzleti világnak, a politikusoknak s magának az államhatalomnak a nyilvánosság elérése, a tömegek figyelmének felkeltése bizonyos meghatározott eszmék, törekvé-sek, jelszavak irányában! Milyen óriási erőfeszítést tesznek ennek a világnak hatalmasságai, hogy a maguk gondolatait a tömegek lelkébe sugároztassák! Mennyi pénzt költenek, mennyi ötletessé-get, szellemi élt, szakadatlan gondot fordítanak reklámra és propa-gandára! Mekkora súlyt helyeznek vezető államférfiak például a rádió országos és nemzetközi nyilvánosságára és arra, hogy ezen keresztyül országhatárokon innen és túl minél több ember figyel-mét nyerjék meg gondolataiknak és törekvéseiknek! Mind annak jele, hogy széles tömegek elérése és szellemi búvőkörünkbe vonása magában véve is cézári feladat.

Az Egyháznak szintén megvan a maga nagy nyilvános-sága, egy világ gondolati besugárzására alkalmas szervezeti

hálózata. Mindenütt ott vagyunk: minden világrészen, minden országban, minden városban, csaknem minden faluban. Sok tízezer plébánián, szerzházban, missziós állomáson. A világ minden sarkán őrséget állunk. S mégsem vagyunk igazában ott mindenütt, ahol kellene: az emberiségnek csak egy töredékét érjük el. Rengeteg ember van, még született katolikus is, hát még nemkatolikus és nemkeresztény, akihez semmiféle formában hozzá nem férközünk, akihez az Egyház szava el nem jut soha, akit már azért sem nyerhetünk meg Krisztusnak és az ő igazságának, mert nem tudunk szólni hozzá, nem tudjuk az érdeklődését felébreszteni. Világegyház vagyunk s mégis meglehetősen szűk és zárt körben forgunk.

HOGY IGEHIRDETÉSUNK HATÓSUGARA mennyivel kisebb, mint egyes, részben ellenséges eszmeterjesztő erőké, kitetszik a következő összehasonlításból. Tegyük fel, hogy a világon van 100,000 olyan katolikus templom, amelyben minden vasárnap van prédikáció — sajnos, jellemző, hogy statisztikáink még a templomok számát illetőleg sincsenek — s hogy átlag 500 ember hallgatja mindenütt e prédikációkat, ami összesen heti 100,000 prédikációt és heti 50 millió *prédikációhallgatást* jelent. Ezzel szemben olvasuk, hogy 1148 rádióleadóállomás naponta 50 millió, hetenkint tehát 350.000.000 embernek beszél, 100 ezer mozgószínház naponta 30 millió, tehát hetenkint 210 millió ember figyelmét köti le s kb. 50,000 napilap naponta 200 millió, hetenkint 1400 millió példányban irányítja az olvasók szellemi életét.

Még hozzá az Egyház nem politikai, üzleti vagy szórakoztatási céllal keres az emberekkel érintkezést, mint a világi propaganda, hanem magasabbrendű, elvont, természetfölötti igazságokat hirdet, ami külön is megnehezíti az általános érdeklődés felkeltését. Az emberiség sokszerű nyelvi, nemzeti, földrajzi, művelődési és világnézeti eloszlása szintén tehertétel, főleg egy lelki, vallási átforgalmazást kívánó eszmeterjesztés esetében. Még híveink közt is hány fordul el unatkozva a hit ígéitől, hány találja magasnak, száraznak a prédikációt! Hogyan keltsük fel akkor a távolállók figyelmét s bizalmát egy rendszer iránt, amelyet alig ismernek vagy éppen séggel félreismernek, amellyel az ő százados hagyományaik ellenkeznek? Mily nehéz dolog egy meggyőződéses protestánt vagy zsidót odáig elvinni, hogy a katolicizmus tanai iránt legalább barátságos felfigyelést tanúsítson! Vagy egy

kommunistát odáig elvezetni, hogy legalább hallgassa meg a vele szembenálló világszemlélet okfejtését! A misszionáriusok panaszkodják, hogy mohamedánt, hindut szinte lehetetlen arra rábírní, hogy csak meg is hallgassák őket, hogy szóbaálljanak velük; nekik a mi elveink és érveink eleve érthetetlen és értéktelen dolgok, egy idegen világ. Hogyan érzük el akkor, hogy egy egész emberiség felfigyeljen a szavunkra? Száz-ezrek és százmilliók, akiknek szemében a mi hitünk egyetlen téboly és botrány, a mi krédónk nevetséges babonák szövedéke, Egyházunk talán egy tiszteletreméltó, de nagyravagyó, igényeit túlméretező hatalmi szervezet?

A NÉMET KATOLICIZMUSNAK már rég megvolt a maga nagy irodalma, tudományos élete, folyóiratai, napisajtója, jelentős szerepe volt a parlamentben is, s az ellenséges világszemlélet, az uralkodó liberális-protestáns kultúra még mindig tudomást sem akart szerezni róla. Még mindig az volt az elv, hogy „catholica non leguntur” — katolikus dolgokat nem olvasunk. Maga Harnack Adolf állapította meg végre, hogy mégis csak lehetetlen állapot, amikor sokmillió németnek mégcsak fogalma sincs arról a hatalmas irodalmi lendületről, amely a katolikus német szellemiséget jellemzi. A német katolicizmus valóban, minden tárgyilag és formailag irigyletes szellemi teljesítménye ellenére, egészen a nemzetiszocializmus letarló intézkedéséig nem jutott el oda soha, hogy a protestáns-liberális-zsidó irodalomnak, szellemi életnek és sajtónak a szemében más lett volna, mint egy fanatikus kisebbségnek komolyan számba nem veendő magánpassziója. Bizonynal az erőszakos letarolás elközeledte nélkül még nagyon komoly erőfeszítésekre lett volna szükség, míg a német katolikusoknak ezt az ércfalankszot áttörniök sikerül.

„Itt állunk a japán élet közepében, de nem tudjuk a kulcsát megtalálni annak, *hogyan térközzünk az emberek lelkéhez*” — kiáltott fel e sorok írója előtt egy japán missziós püspök s ugyanígy sóhajtozott egy 600,000 lakost számláló kínai nagyvárosnak egyetlen katolikus hithirdetője, egy fiatal francia jezsuita. Az egymillió lakost számláló japán Kiotóban — olvassuk — mindössze egyetlen kicsiny katolikus templom s egy igénytelen kápolna képviseli Krisztus Egyházát, összesen két pappal: hogyan jusson ez a két ember ennek a töméntelen sok embernek a lelkéhez? Hogyan fogja meg a családok, hivatalok, iskolák, ujságok, gyárak, nagyvállalatok körül rohanó életet? Mit jelent itt egy külvárosi szögletben eldugott picinyke templom és missziós állomás, amelyről három utcával odább már tudomást sem szerez senki! S nem kell Kínába és Japánba mennünk, hogy hasonlókat tapasztaljunk: a világ itt rohog és zakatol körülöttünk, csupa született keresztény és katolikus vesz körül minket, van papunk és templomunk sok s mégis sokaknak szemében alig vagyunk egyebek, mint idegenek,

egy fanatikus szekta, amely mellett vállukat vonogatva mennek el az emberek...

Hogyan remélhetjük, hogy egyszer oly elevenen, áthatóan és mindenhova eljutóan hangozzék fel a szavunk, hogy az egész emberiség felneszeljen az igazság hirdetésére s kíváncsian forduljon az evangélium felé? Hogy a Krisztushoz vezetés első és bizonyos fokig döntő lépése: a komoly felfigyelés a vallási problémára megtörténjék s az emberiséget kiragadjuk abból a halálos gondolatatlanságból, nemtörődomségből és evilágiasságból, amely minden tévhitnél rombolóbb, gátlóbb, veszedelmesebb?

A közgondolkodás ma sokfelé annyira elvilágiasodott, hogy sokan abban a pillanatban menekülnek, lecsapják a könyvet vagy ujságot, kikapcsolják a rádiót, mihelyt abban csak távolról is vallási kérdésről esik szó. Vannak, akik szinte személyes megtámadtatásnak tekintik, ha valaki őket vallásos oldalról befolyásolni akarja. Sokaknak erkölcsi élete annyira elszilajult a keresztény erkölcstől, hogy vallási kérdések felvetésétől már azért is idegesen félnek, mert lelkiismeretük háborogni kezdene miattuk. Azonkívül a vallási kérdés a maga konkrét megjelenésében rendszerint egyúttal felekezeti kérdés is s a vallási harcok elülte óta jelszóvá emelt tolerancia úgyszólván a jóízlés követelményévé tette, hogy felekezeti kérdésekkel ne keltsünk vitát s ne súroljunk érzékenységet. Végül: az ellenséges agitáció bevitte s a mai újpogány mozgalmak során még inkább berögzítette az emberekbe azt a felfogást, hogy a vallási kérdések mögött egy nemzet-, faj- vagy osztályellenes papi kaszt uralmi törekvése lappang s így eleve bizalmatlanság fogad minden világnézeti s vallási felvilágosítást.

És mégis: *lehetetlennek* nem lehet mondani sem a fizikai, sem az erkölcsi elérést. Nem lehet azt mondani, hogy a világ elérése az evangélium és az Egyház számára, a közérdeklődés felszítása a vallási kérdés s az igazság felé lehetetlen dolog. Hogy nincs rá mód és eszköz, hogy csakugyan „valamennyi teremtménynek” hirdessük az üdvösség ígét.

EZ ELŐSZOR IS nem *fizikai* lehetetlenség, mert ma már mindenüvé el lehet jutni, akár személyesen, akár írott szóval, akár az eszmeterjesztés más modern eszközeivel. Még a határsorompók sem

jelentenek ma már legyőzhetetlen akadályt, hiszen pl. a rádió keresztül akár Moszkvában is prédikálhatunk napestig, akár mindennap; a rádió megadja a fizikai lehetőséget arra, hogy százszor lezárt határokkal nem törődve, akár az egész világot teleszórjuk Krisztus igazságaival. Csak ember és anyagi meg technikai eszköz legyen hozzá. Mit tett volna Szent Pál, ha neki is rádió és sajtó áll a rendelkezésére!

S nemcsak a fizikai lehetőség van adva: a *morális* megközelítés sem lehetetlen. Isten minden embert az igazság számára teremtett s a legtöbb ember a szíve mélyén vágyik a felsőbb isteni igazság után. Mindenkinek a lelkében van egy húr, amelynek megpendítésére reagál az „anima naturaliter christiana”, a természetétől keresztény lélek; egy alaphang, amelynek érintése valami titkos honvágyat szabadít fel a lélek mélyén a krisztusi igazság felé. Csak legyen, aki ezt a hangot megüsse; legyen, aki a krisztusi gondolatokat imponálóan, figyelemkeltően s lélekhez szólóan odavetítse az emberek tudatába. Bármennyire materialista is valaki, a lélek igényeit magában előltni végleg sohasem tudja; bármennyire sekélyes, néha mégis érzéket mutat a mélységek iránt is; bármennyire élvezeteibe merül is, a lelke öntudatlan honvágygal sűr fel az igazabb, maradandóbb, nyugtatóbb örömök felé, mint amiket a kártyaasztal s a tivornya, a nő és az arany nyujthat. Csak meg kell a módját találni, hogy, ezt a felsíró istenvágyat megfelelő pillanatban fel tudjuk használni a vallási megvilágosíttatás közlésére.

A megközelítés és elérés technikai eszközeiről alább lesz még szó.

B) A tévedések leküzdése

Az igazság diadalának útjából mindenekelőtt az akadályokat kell eltávolítani: azokat a felburjánzott tévedéseket, amelyek a lelkek tisztánlátását s a krisztusi világossággal szemben való befogadóképességet ma oly ijesztő mértékben gátolják.

a) A tévedés viláгурalma.

A hazugság és a téveszme mint világhatalom. — A tévedések uralmának bénító hatása. — Az egyházüldözések előkészítője. — Miért kell a közfigyelmet erre a kellőképp nem méltatott helyzetre ráirányítani s miért elodázhatatlan a nagystílű harc a hazugság viláгурalma ellen?

Krisztus Urunk maga a „hazugság atyját” e világ fejelmének nevezi. Valóban: a tévedés és félrevezetés mint valami ezer csápú szörny, valami mindent leigázó s birtokába

hajtó nagyhatalom borul rá a lelkekre, tömegeket, egész népeket vermez bele a maga sötétségébe s oly sűrű ködöt fon az elmék elé, hogy azon a krisztusi igazság napja alig tud áttörni.

Egész népeket alapvető tévhitek tartanak szellemi rab-ságban: vallásszakadás, skizma, izlám, pogány vallások. De még a keresztény és katolikus kultúrvilágban is ki tudná felsorolni azt a mérhetetlen hamis eszmét, álokoskodást, téves nézetet és elfogultságot, amely az emberek gondolkozására a vallási kérdésekkel kapcsolatban ráborul s annyi pártütést, egyházellenességet s erkölcsi megtévedést okoz? Melyik az a keresztény igazság, dogma vagy intézmény, amelyet hamisan, torzul, igaz formájából kiforgatva ne hordanának az emberek a lelkükben? Mint valami vezuvi lávafolyam árad szét a világot mérgező gondolatok tömege s eltorlaszolja az igazság hódításának útjait. Aki a társadalmat ismét Krisztushoz akarja vezetni, annak előbb a tévedéseknek ezt az egész sziklarenetegét, valóságos Alpokat és Kordillerákat kell az útból elhordania, miazmás mocsarak egész tengereit kiszáritania. Széles rétegekben oly nagy az elfogultság a krisztusi igazság s annak hivatott hirdetője, az Egyház ellen, hogy sokan már szóba sem állnak vele. Oly mereven ragaszkodnak téveszméikhez s annyira gonosznak s ostobának tartják, ami az ő rögeszméikkel ellenkezik, hogy szóba sem akarnak állni velünk.

A gépezet, amely a hazugságot és tévedést világgá szórja, sohasem pihen, hanem mint valami pokoli szököár szakadatlanul szórja ferdítéseinek, vádjainak s rögeszméinek özönét: irodalomban, katedrákon, előadói dobogón, színházban, rotációs gépeken keresztül, parlamentekben, rádióban s a nyilvánosság minden fórumán. Filozófia, hittan, természetszemlélet, történelem, szociológia, jogtudomány: ahány megnyilatkozása csak van az emberi szellemnek, valamennyit a maga hitetlenségének s félszégének szekerébe fogja, mígnem a krisztusi igazság milliós tömegek lelkében már csak mint babona, szédelés vagy fanatikus ábránd rögzül meg, a tévedés pedig a világosság és felszabadulás ragyogó palástjában tűnik fel.

A HAZUGSÁG HATALMASSÁGAINAK ez a szörnyű és szakadatlan aknamunkája már nem is csak egyes kérdések körül homályosítja el a tömegek látását, hanem magától a logikus és fegyelmezett gondolkodástól is elszoktatja az embereket, szinte alkalmatlanná teszi őket arra, hogy az igazságot a tévedéstől megkülönböztessék. Így rendül meg sokakban magának az igazságnak kultusza: már nem is fáj nekik, ha tévednek, ha gondolatfűzésük kusza és ellentmondásos, ha az élet legmélyebb kérdéseiben egyáltalán nem találnak eligazodást. Szavakkal dobálóznak, amelyeknek tartalmát soha ki nem elemezték; nyakig benne ülnek a szofizmák s balhiedelmek hinárjában s miközben makacs göggel s büszke fölényességgel ragaszkodnak tévedéseikhez, észre sem veszik az ellentmondásokat és következtelenségeket, amelyekbe úgynevezett világnézetük belebonyolult. A mai ember Istenről beszél s maga sem tudja, élő és személyes Istent ért-e ezen a szón vagy elmosott panteista világlelket; Krisztusról szaval s kereszténységet hord az ajkán, de még csak azt a kérdést sem teszi fel önmaga előtt soha: mit is jelent a kereszténység s kicsoda volt Krisztus? Vallási türelemről szónokol s minden tévhitnek és istentagadásnak, mesének és mítosznak polgárjogot követel, de türelmetlenül és gyűlölködve vonja meg a létjogot a keresztény s főleg a katolikus gondolattól. Teljes akciószabadságot juttat a harcos istentagadásnak, minden örület és erkölcstelenség prófétáinak, de Krisztus papjaiban csak fekete reakciókat tud látni, képmutató népellenségeket s a haladás gátolóit.

Ha ma az európai (s amerikai) világ széles mezején egyhamar gondolni sem lehet többé a kereszténység uralmának újból való feltámasztására, vagy éppen a katolikus világrendnek régi birtokállományába való visszahelyezésére, ha Ázsia és Afrika európai kultúrára sóvárgó rétegei mindent átvesznek Európától, csak a kereszténységet nem, ha egész országokban minduntalan erősen keresztényellenes áramlatok kaphatnak lábra s azokhoz elég nagy tömegek csatlakoznak, ha az egyházüldözés a földnek hol ezen, hol azon a pontján újul ki s a közvélemény közömbösen, talán néha titkos örömmel is tér felette napirendre: ennek a megszegyenítően és aggasztóan elgyengült helyzetnek végső okai is csak a gondolati megtévelyedés félelmetes méretei, a gondolkozás elkereszténytelenedése, a téveszmék irtózatossá válása s az igazság érveinek széleskörű ignorálása lehetnek. Nem csoda, ha az Egyházzal mint létjogosulatlan, helybitorló intézménnyel szemben minden jogfosztást helyénvalónak tekintenek azok a tömegek, amelyek egyetlen dogmáikat sem ismerik szabatosan, soha azoknak érveit meg nem hallgatták

s meg nem értették, az Egyház páratlan történeti érdemeit, áldásos erkölcsi kisugárzásait, társadalomformáló jelentőségét soha meg nem látták. Hogyan szeressék az Egyházat azok, akik sohasem találkoznak az ő szépségének és nagyságának elragadó vonásaival, hanem állandóan torzító üvegeken keresztül szemlélik Krisztus menyasszonyát? Akik tömítve vannak hamis felfogásokkal s téves értesülésekkel, valótlan elvekkel s tarthatatlan elméletekkel, akár a világ keletkezését, akár az ember s az élet származását, akár a kinyilatkoztatást, Krisztus személyét, a megváltás, az örök élet, az Egyház, a papság, a szentségek fogalmát, akár más részletkérdést illetőleg, vagy akik egyéni szabadságuk és felvilágosultságuk kihívó ellenségét látják az Egyházban? Csoda-e, ha bízva számít ezekre a tömegekre a harcoss egyházellenesség s hol ezen, hol azon a ponton igyekszik lappangó cselezkéssel vagy forradalmi kirobbanással tolni el a kereszténységet végleg az útból?

A téveszmék irtózatoss arányú uralma magyarázza meg korunk elkereszténytelenedett életét is. Csodálkozunk, hogy az emberek templomkerülők, erkölcstelenek, ha felborul a házasság, a család, a társadalom? Mindez egészen logikus következése a téveszmék uralmának. A lélektan alaptétele, hogy a gondolat szüli a vágyat s ez irányítja a cselekvést, alakítja az életet. Még a szenvedély is végeredményben ismereti, főleg képzeleti tényeken alapul. Az életet végső elemzésben az irányítja, aki az emberek gondolatait s képzeleteit alakítja. Abban a pillanatban, amikor az egyén cselekszik, amikor elhatároz valamit, előzőleg egész sor ismereti s képzeleti elem merül fel a lelkében s erkölcsi ítéletét jórészt a szerint alakítja, az erkölcstörvényt magában a szerint nyomja el, ahogyan a megfelelő gondolati s képzeleti elemek hatnak rá. Nem csodálhatjuk, ha az emberek erkölcstelenül cselekszenek, ha a papot, Egyházat gyűlölik, nevetnek az erkölcsön, bontogatják a házasságokat stb., ha egyszer döntő pontokon ilyen vagy olyan gondolatok s képzetek irányítják szeretetüket és gyűlöletüket, ébresztik fel lelkesedésüket vagy ellenkezésüket valamely erkölcsi szemponttal szemben. Az emberi élet és cselekvés mechanizmusa a szabadakarat legteljesebb meghagyása mellett is meglehetősen az adott esz-

mékkal van arányban. Aki ezt nem téveszti szem elől, annak számára adva van az apostolkodási síkon is a gondolati befolyásolásnak, felvilágosításnak és megnyerésnek mérhetetlen jelentősége. Talán az egész világot Krisztushoz vezethetnők, ha megtalálnók a módját, hogy valamennyi emberhez szóljunk, valamennyit kiszabadítsuk téveszméiből, s valamennyinek szemében fel tudjuk ragyogtatni Krisztus tanainak szépségét s diadalmas erejét. De ehhez persze az kell, hogy ne csak a templomfalaknak prédikáljunk, hanem az embereknek, s ha az emberek nincsenek a templomfalak között, keressük fel őket ott, ahol vannak és zavarjuk ki őket balítéleteik bagolyvárából.

NEM IS ABBAN VAN A HIBA, hogy embereink nem folytatnak hitvédelmet, hanem, hogy ezt a munkát nem üzik oly nagyvonalúan, egyetemesen és szervezeten, hogy az ellenség tévedést hintó munkáját mennyiségben és időszerű beállításban utolérnék. Egyes országokban imponáló hitvédő irodalmunk van: tudományos értekezések, könyvek, folyóiratok nagy számban, e mellett előadások, vitaesték folynak s mégis mindez kevesebb s kevésbé is aktuális jellegű, mint az ellenfél szakadatlan propagatív munkája. A támadásokra és balvéleményekre megadjuk a választ, sokszor nagyon alaposan, de szűk körben s nem azzal az eleven-séggel, nem olyan számváltozatú szakadatlan fűrgességben, ahogy az ellenfél dolgozik. A tömeglélek előtt pedig a csatát nem a nagyobb igazság dönti el, hanem az ügyesebb taktika, az erősebb hang s a sűrűbb és behízelgőbb ismétlés. Mennyi hazugságot írnak le, nyomtatnak, adnak elő mindennap s mennyivel nagyobb tömegek hallják ezt a naponta megújuló lármát, mint a szűk körben, néha csak rejtett zugokban felcsengő igazságot! Ezer új könyv, cikk, ujság, előadás közül vajjon hány percent épít és rombol? Hány áll ki az igazság védelmében s hány szolgálja a tévedést?

A tévedésekkel való leszámolás elmulasztása magyarázza meg az újkori egyházellenes mozgalmak sikereit és hevesességét.

OROSZORSZÁGBAN AZ ÉRTELMISÉG s a munkásság régóta minden komolyabb keresztény eszmei irányítást nélkülözött; ott csak hagyományokon alapuló s inkább érzelmi vallásosság volt és a másik oldalon nihilista és felforgató áramlatok. Mexikóban is jórészt a tudatos elhárító s felvilágosító munka hiánya magyarázza meg, hogy a nép hagyományos vallásossága és számos katolikus intézmény mellett nyeregbe ülhetett az egyházüldözés.

Ezzel szemben egyesek Németországra mint ellenpéldára hivatkoznak. Ott csakugyan virágzó hitélet, szervezkedés, hitvédelmi munka folyt, amely a szociális és közéleti vonatkozásokat sem

hanyagolta el. „Germania docet“, hangzott sokáig Európa-szerte. Mégsem sikerült az egyházellenes irányzatokat a mindenre ráboruló hatalmi helyzettől távoltartani.

Am közelebbről tekintve, éppen a német példa szól tételünk mellett, nem ellene. Igaz, Németországban a katolicizmus sok tekintetben mintaszerűen dolgozott. De az ellentétes eszmeáramlatokhoz képest még mindig szörnyen elmaradt, s névleg a gazdasági, politikai, hitéleti s irodalmi munka mellett a tudatos védekezés, közvéleményalakítás és tévedésszótlatás terén nem fejtett ki döntő erejű tevékenységet. A német szellemvilágban még mindig hihetetlen mértékű keresztényellenesség és egyházmegvetés kapott lábra s a német katolikusság sok finom részletmunka ellenére ezt a lávaömlést megakasztani talán nem eléggé sietett.

Ezt a feladatot a német katolicizmus a maga egészében kézbe nem vette, nagyarányú és elhatározó jellegű erőfeszítést ily irányban nem tett. Sehol sem volt olyan szellemi központja, amelyet egy katolikus propaganda-minisztériumnak lehetett volna nevezni, sehol nem látszott átfogó, nagyvonalú, mindenre kiterjedő törekvés arra, hogy a tömérdek katolikusellenes és vallásellenes téveszmével hasonló tömegű s erejű katolikus eszmét állítsanak szembe, hogy a hazugság uralmával gyökeresen leszámoljanak, a katolikus igazságot a tömegek gondolkozásának központi tényezőjévé emeljék. Talán a túlzott felekezeti békevágy vagy a protestáns, szabadgondolkodó és szocialista többségtől való ösztönös félelem is közrejátszhatott abban, hogy a világnézeti és felekezeti vitapontokat súroló megnyilatkozásokban a német katolicizmus sokszor már nem is annyira a tapintat és türelem, mint a meghunyászkodás és pacifizmus álláspontját kereste, amely nem csak hódításra nem alkalmas, de még arra sem, hogy az ellenfél megokolatlan fölényeskedésének gátat vessen.

A katolicizmus így mindig, még legszebb teljesítményeiben is feltűnően defenzívában maradt, állandóan szinte a bocsánatkérés rezgett keresztül a szaván azért, hogy létezik. A védelmi és hódító hadjárat intézésére külön erők nem voltak kirendelve; mellesleg, magánszorgalomból, a „rendes“ tevékenység mellett írtak, dolgoztak, szervezkedtek az egyházvédők, amikor éppen kedvük és idejük akadt rá. A katolicizmus elkövette itt is a hibát, hogy erőit aránytalanul osztotta meg: remekül lekipásztorkodott, adminisztrált, tanított s élt befelé, de a kifelé ható hadműveletekre aránylag kevés gondot fordított. Így aztán nem csoda, ha minden nagyszerű pasztorációs, iskolai, tudományos, liturgiai és hitbuzgalmi teljesítménye mellett egy protestáns-liberális irány, majd egy marxista, végül egy újszerű pogányság minden aggresszivitását kellett elszenvednie. S nem volt-e a halódó Ausztriának is nagy mulasztása, hogy szinte az utolsó percig csak két irányban erősítette a katolicizmus pozícióit: hitéleti és politikai irányban, míg széles ellanyhult tömegeinek szellemi visszahódítását s egységbetömörítését a nemzeti s katolikus gondolat mellett szinte mint reménytelenül átgyszólva munkába sem vette már.

Mindez nem akar érdemes személyek vagy intézmények el-

marasztaló bírálata lenni, sém azoknak a bámulatos teljesítményeknek lekicsinylése, amelyeket a német katolicizmus Krisztus országáért tett, inkább csak egy stílusbeli hibának felmutatása, amelyben azonban katasztrófák okát kell keresnünk s amelyet azért kellett itt szóvátennünk, mert tételünknek egyik legszembeötlőbb s legfájdalmasabb megerősítését tartalmazza.

*

Bármily súlyos feladat a tévedés viláгурalmának megdöntése a földön: Krisztus híveinek *vállalkozniok kell reá*, mindennap újra meg újra. Egy sistergő, dübörgő, haláltokádó lávafolyamatot kell útjában feltartóztatniok, egy gátjarobbant vízőzönt a medrébe viisszaszorítaniok. Megállítaniok vágatásában egy világperzselő tűzvészt. Nem szabad pusztán csendes és akadémikus polémiát folytatniok a téveszmékkal, hanem utolsó végváráig kell üldözniök, nagyhatalmi állásából kiverniök, az egész világon megsemmisíteniök azokat. Ahogy a nagy egyházatyák a maguk korában hatalmas erővel szálltak sikra a pogányság s ugyanakkor az első nagy eretnkségek ellen is: gnoszticizmus, manicheizmus, arianizmus, nesztorianizmus és hasonlók ellen, úgy kell ma nekünk is Isten segítségével bízva, lankadatlanul harcba szállnunk a tévedések naponta megújuló hidrafejeivel szemben. E nélkül nincs ma lélekmentés és Krisztusország-építés.

E szükségérzet alapján mindenekelőtt a *katolikus közfigyelmet* kellene ebben az irányban felrázni. A tudatot általánossá tenni, hogy a kereszténységet addig nem emelhetjük ki mai túrheterlen és méltatlan megalázottságából, amíg az eddiginél sokkal erőteljesebben nem indítunk harcot a kereszténytelen gondolat s a világnézeti tévedések viláгурalma ellen. Itt mindenekelőtt a saját sorainkban van több tisztánlátásra, a veszély teljesebb felismerésére, határozottabb öntudatra, elszántabb akaróképessegre, valódi szellemi militarizáltságra szükség. Nem érünk célt, ha bármily szép címen belenyugsunk abba, hogy a közgondolkozás ennyire eltérült Krisztus útjaitól s az ellenfél várai mélyen benne állnak magának a katolikus tömegnek gondolatvilágában. Hogy szinte dogmává lett már a tagadás és félrevezetés ezer meg ezer téves állítása; hogy az ellenfél támadhat, ferdíthet büntetlenül, amennyit akar, s az igazság hangja elvész a százszor erősebb ellenséges hang-

zuhatagban. Az egész katolikus frontnak meg kell már egyszer értenie, hogy elvész minden, ha ezen a ponton nem segítünk; hogy tehát ma aligha lehet sürgősebb s alapvetőbb teendőnk, mint a világot elborító tévedésözön visszaszorítása; hogy addig hiába sopánkodunk az élet elkereszténytelenedésén, az erkölcs zuhanásszerű süllyedésén, az Egyház jogainak sokfelé való megnyírbálásán s a tömegek elpártolásán, amíg mindenekelőtt az embereknek a cselekvésmódjukra balul ható gondolkozását fel nem szabadítjuk a tévedések s hazugságok szörnyű uralma alól. Oly óriási munkamező ez, annyi ágas-bogas problémát rejtegető, valóságos új kereszteshadjárat szervezését követelő feladat, hogy nem lenne túlzás, ha egyelőre szinte minden erőnket csak erre az egyre fordítanánk. Hiszen még akkor is, ha az Egyháznak minden tudósa, tanára, püspöke, papja, debatterje, gondolkozója, írója és diplomatája egy évtizeden keresztül kizárólag csak erre az egy feladatra összpontosítaná minden figyelmét, ha minden megfeszített erőnkkel egyelőre tisztán és egyedül a tévedések kigyomlálásán s a hazugság világhatalmának beszükitésén dolgoznánk, még akkor is kétes, célt érnenk-e, ki tudnók-e irtani a hazugságot annyira, hogy a közvéleményt és közgondolkozást meghódíthassuk Krisztusnak.

Mindenesetre: amíg ezt az félelmetesen nagy munkát komolyan elő nem vesszük s talán csak alkalmi oldalvágásokkal véljük az ellenfél erődtítményeit megindíthatni, a kereszténység hódító erejének méltó kifejtésére nem is gondolhatunk.

A védekező és védelhárító munkára egyébként a *saját híveink* vallási öntudatosságának szempontjából is szükség van. A katolikus hívekben is másképen él és lobog a vallásos öntudat tüze, ha vallásos vagy legalább a vallást tiszteletben tartó atmoszférát éreznek maguk körül, mint ha környezetük részén állandóan ellentmondásba s lekicsinyeltetésbe ütköznek. Lendületesebben pezseg a vallásos élet ott, ahol a katolikus hitet nem lehet megtorlatlanul becsmérelni, ahol annak gyakorlása nem jelent szembehelyezkedést a környezet gondolkodásával, a nemzeti vagy művelődési élet célkitűzéseivel, nem hoz magával társadalmi rövidülést, lenézetést, talán gazdasági károsodást. A hívek vallási élete másként virágzik a

teljes szabadság és nyilvános megbecsültetés napsugarában, mint az üldöztetésnek vagy akár csak a pusztá megtűretésnek is az éjtszakájában. Főleg a szervezett, nagystílű egyházvédelemnek a lelkipásztorkodás is közvetlen hasznát látja s a lelkipásztor maga megmenekül attól a kereszttől, hogy híveit egyenkint és fáradságos munkával kelljen azokból a téveszmékből mindig újra kijózanítania, amelyeket azok olvasmányaik, tudományos előadások, színházak stb. révén mindenfelől magukba szednek. Nem kínos és tervszerűtlen dolog-e szálsankint tépni ki a lelkekből a gatz, amely egy-egy újabb konkolyhintó ujságciikk vagy divatos regény révén egyszerre megint százakat és ezreket bódít el? Mennyivel szabadabban s biztosabban mozogna a lelkipásztor, ha nem neki kellene ezt a szizifuszi munkát külön-külön végeznie, hanem intézményes gondoskodás venné munkába ezt a feladatot az egész vonalon egyszerrel

b) Megdönthetetlen-e a tévedések uralma?

Bátorító mozzanatok és adott kiindulópontok. — Az igazság belső hódítóereje s a tömegek természetes igazságvágya. — Az igazság érzelmi hatásai. — A hazugság csak addig van uralmon, amíg ő támadhat. — A helyesbítő tevékenység mint a behatolás újabb eszköze.

Meg lehet-e dönteni a hazugság és tévedés uralmát a földön? Ha nem is minden lélekben s minden társadalmi megnyilatkozásban, de mégis úgy, hogy az emberek nagy többsége az igazság felismerésére jusson s ne legyen a világnézeti tisztánlátás százmilliók tömegekre nézve a lehetetlenséggel határos?

Ha egyszer Isten csakugyan akarja, hogy minden ember az igazság ismeretére jusson, ez a feladat nem lehet megoldhatatlan. Lehet borzalmasan nehéz és nagy, de sohasem merő utópia.

Csakugyan vannak mozzanatok, amelyek e roppant küzelemben emberileg is reménytkeltők.

Ilyen mindenekelőtt az *igazság belső ereje s a tévedés esendősege*. Minden tévedésnek megvan a maga ellenszere,

megoldása, cáfolata, csak meg kell keresni s az emberek szeme elé tární. Lesz, aki nem érti meg; lesz, aki száz cáfolat ellenére is csökönyösen ragaszkodik a tévedéshez. De a legtöbb ember az ismétlődő figyelmeztetésnek végül mégis enged. Az embert az Isten az igazság számára teremtette s az emberek lelkében, ha időnkint eltemetve és elhomályosítva is, alapjában kiapadhatatlan lánggal ég az igazság vágya. Mutassuk ki meggyőzően, hogy amiben hisznek, tévhit és amit eddig tagadtak, igazság: és az emberek nagy része előbb-utóbb elfordul a bálványoktól.

A TÉVEDÉSNEK ÉS HAZUGSÁGNAK gyorsabb a lába, mint az igazságé, de törékenyebb is. Az embereket tévedésbe ejteni könnyű; milliók és tizmilliók hódolnak be egy-egy divatos téveszmének. De a kiábrándulás is rendesen megjön: a hazugságnak összetört a lába. Milyen gyászosan leszerepeltek egymásután azok a filozófiai rendszerek, azok a természettudományos szemléletek, amikre a mult század felvilágosodottsága és egyházellenessége esküdött! Hogyan keresnek a tévedés apostolai mindig új és új jelszavakat és elméleteket a maguk tagadó álláspontjának újra-átöltöztetésére, újszerű, újdívatú felvonultatására s milyen hamar véget ér minden-egyes újabb, világboldogító elméletük! A tévedés sokszor hosszú időre csökönyösen befészkei magát az emberek lelkébe; lehet, hogy századokon át rabul ejt egész országokat, mint a skizma és protestantizmus, de azért mindig agyaglábbon jár s előbb-utóbb kiütközik gyengesége s belső tarthatatlansága. Ezt a belső erőtlenséget kimutatni, a hamis elveket megcáfolni tárgyilag nem nehéz, ez inkább lélektani és technikai kérdés.

Tárgyilag valóban nem nehéz dolog a hittagadás akármelyik modern elméletét leálcázni, megsemmisíteni, a közmegvetésnek adni át. Nem nehéz ezeket a minden alap nélkül szűkölködő, félremagyarázásokkal és ellentmondásokkal duzzadó teóriákat: monizmust, materializmust, darwinizmust, determinizmust, pozitivizmust, kantizmust, szubjektivizmust, szocializmust, raszizmust elmésen és irtalmatlanul pellengérré állítani, a magát felvilágosodásnak nevező szellemi ürességet nevetségessé tenni, a herezis belső ellentmondásait felfedni. Nem nehéz egyenkint is rámutatni azokra a bölcséleti és természetszemléleti fogalomcsúsztatásokra, amelyekre a teremtés tagadói a maguk elméleteit felépítik, azokra a történeti föllentésekre, amelyekkel a katolicizmust ellenségei meggyűlöltetni és befeketíteni szeretik. Leleplezni azt a rengeteg türelmetlenséget, amellyel a „katolikus türelmetlenség” megbélyegzői harcolnak, a tömérdek babonát, amelyet a vallástalanság felvilágosodottjai követnek, azt a naiv hiszékenységet, amellyel a maguk tévedéseinek hódolnak. Felderíteni a kereszténység kettészakadásából származó tengernyi harcnak s gyűlölködésnek ezernyi átkát, amelyet kezdeményezői evangéliumi reformnak szántak.

Az igazság ellenségei mernek támadni minket? A hitetlenség

védelmeszői kicsinyelnek le minket? Nekik látszik a kereszténység és az Egyház elavult, komolytalan és ellentmondásos rendszernek? Nem az ő elveiket követi-e az erkölcsi süllyedés, az ijesztő szexuális válság, a házasság és a család meggyengülése, az öngyilkossági és párbajmánia, a kommunizmus és anarchia s a modern szabadságromboló elméletek? Nehéz-e felmutatni azokat a sebeket, amelyeket a vallástalanság az emberiség testén ütött, a liberalizmus és kapitalizmus okozta rettentő inséget és jogegyenlőtlenséget? Mily nevetséges, ha a legszegényebb és legzavarosabb világnézetek hívei le merik nézni a kereszténységet, akár a tébolyodott koldus, aki a szemétdombon ül és királynak képzelet magát! Ha az inséges büszke arra a rettentő kevésre, ami az övé, s a királyfiak, az Isten gyermekei csak félve merik felmutatni a rájuk bízott, fel-séges kincseket!

*

Másik hatalmas segítség a tévedések leküzdésében: az emberek *ösztonszerű félelme a megcsalattatástól és félrevezetéstől*. A hitetlenkedésnek egyik leggyakoribb lélektani alapja ez a félelem: a papok megcsalnak minket! Hitetlennek lenni annyi, mint felszabadulni egy naív vagy rosszakaró szellemi leigázás, félrevezetés, sötétség rabságából; annyi mint megvilágosodás és értelmi szabadság! Holott valóságban éppen fordítva van: a hit a felszabadulás és a hitetlenség a szellemi rabság. Ha rá tudjuk ébreszteni a tömegeket annak csak a gyanújára s megsejtésére is, hogy éppen ők estek a félrevezetésnek áldozatául, hogy szellemi szabadságukat éppen hitellenes oldalról fenyegeti veszély, egyszerre megfordul a kocka. Hányszor tapasztaltunk ilyen páfördulást a tömegek lelkében! Hányszor csapnak át egész táborok ellentétes irányba és fordítanak hátat egy életen át követett bálványoknak és bálványpapoknak, mihelyt a hamis biztonságérzet egy erős lökésre mint a kártyavár omlik össze a lelkükben! Miért ne használjuk fel az igazság érdekében az embereknek ezt a meg tévesztéstől való félelmét?

*

Harmadik segítő mozzanat a tévedés leküzdésében: a tény, hogy az igazsággal ellenkező világszemléletnek soha sincs meg az a *lelket felemelő és megnyugtató ereje*, mint az igazságnak. A téves tételekkel leküzdhetetlenül együtt jár a lelki bizonytalanság és nyugtalanság, amely nem egyszer azokban is irigységet és sóvárságot kelt a katolicizmus iránt, akik a katolikus

tant elfogadhatatlannak tartják. „Ó, ha én hinni tudnék!” — kiált fel nem egy közülük, mert érzi, hogy boldog csak akkor lehetne.

Sokat tettünk volna a tévedés egyeduralmi helyzetének meggyengítésére, ha széles néprétegekben tudatossá kovácsolnánk a kielégítetlenségnek és lelki ínségnek azt az érzetét, amely több-kevesebb tudatossággal valamennyiükben benne szunnyad. A hitetlenség legmélyebb mivoltában üresség, hiány, zűrzavar, tudatlanság, a legnagyobb kérdések terén az eligazodásról való lemondás, amely nem ad választ, csak visszautasítja a mások által vallott válaszokat s ugyanakkor célja-vesztetté tesz életet és törekvést, szeretetet és reményt, küzdelmet és becsületességet, szenvedést és halált. Egy ilyen rendszer csakugyan alkalmas arra, hogy rideg szegényességét leleplezzük, ezzel a tagadó álláspont képviselőit legalább is szerénységre kényszerítsük és lehűtsük bennük a büszkélkedés minden ambícióját! Kár, hogy ezt a hatalmas kiábrándító eszközt sokkal jobban fel nem használjuk!

*

Segítőtársra találunk még abban a tényben is, hogy ellenfelünk ereje *csak addig imponáló, amíg ő támad*, viszont valóssággal összecsuklik és térdre rogygan, ha mi szorítjuk defenzívába s kényszerítjük, hogy védekezzék s igazolja magát.

Hadi taktikája sikerének egyik titka a folytonos támadás, a negatív harcmódor. Nem azt bizonyítja, hogy neki igaza van, hanem hogy minekünk nincs igazunk. Mi tévedünk ebben és abban; ez és az nevelés, gyermekes, következetlen nálunk. Csupa lemosolygás és lekicsinylés, vád és félremagyarázás: és közben őt senki sem vonja kérdőre a maga rettenetes ellentmondásaiért és következetlenségeiért, állításainak bizonytalanságáért, elveinek szörnyű szegényességeért. Így a tévedéshalmazatnak is könnyű felülmaradni, látszólagos győzelmeket aratni, a lelkeket megtéveszteni. A szocializmus a maga halhatatlan sikereit legfőképp annak a folytonos, heves bírálatnak köszönhetette, amellyel a vele szemben álló kapitalista rendszert vagy akár a vallási életnek egyes ferdeségeit pellengérré állítani és ostromozni tudta. Hasonlóképp a protestantizmus kiadós fegyvere és győzelmeinek legfőbb tényezője: az Egyház hibái-

nak szakadatlan szellőztetése és bírálata. A felvilágosult hitetlenség vidáman támadott és tagadott, mert közben senki sem vonta őt magát kérdőre, sem elég nyomatékosan és megsemmisítő hatással rá nem mutatott ellentmondásaira és melléfogásaira. Amely pillanatban mi az ellenfelet védekezésre és önigazolásra tudjuk kényszeríteni, félig nyert csatánk van.

ONVÉDELMI HARCUNKNAK egyik gyakorlati taktikai tévedése, hogy csaknem mindig védekezünk és konkrét támadásokkal szemben igazolgatjuk magunkat. Állandóan a vádlottak padján ülünk és engedjük, hogy keresztkérdések tűzébe fogjanak azok, akik maguk az első keresztkérdésre megroppannának! Engedjük, hogy állandóan sakkot adjanak nekünk, a helyett, hogy mi adnánk sakkot az ellenfeleinknek. Pedig a helyes hadviselésnek régi elve, hogy legjobb védekezés az ellentámadás. Ne engedjük magunkat a vádlottak padjára ültetni, hanem mi ültessük oda a hit ellenségeit! Ne nekünk adjanak sakkot örökké, hanem mi adjunk sakkot másoknak! Nem szabad bocsánatot kérnünk azért, hogy vagyunk és lélekzeni merünk, hogy ezt meg azt tanítjuk és hisszük, hanem ellenkezőleg: mi vonjunk kérdőre másokat: az ellenfél még lélekzetet se vehessen és már újabb kérdés elé állítsuk őt. Ne mentegetőzzünk, hanem kényszerítsük az ellenfelet, hogy ő mentegetőzzék! Mutassuk fel álláspontjainak nevetséges-ségét s a hitetlenséget és tagadást kényszerítsük térdre, bizonyítást követelve tőlük és győzelemként könyvelve el a nyilvánosság előtt, ha ők az önigazolás elől kibújnak s egy kongó ürességre mernek ilyen túltengő önérzetet építeni!

A hitetlenség légvárai komoly sziklavárakként merednek a levegőbe s elfogják a látást még jóhiszemű emberek előtt is, s ez a helyzet így marad, nemcsak ellenségünk ügyeskedése, hanem részben a mi mulasztásunk folytán.

Téves és helytelen dolog épp ezért, ha a mi oldalunkon túlságos teret engedünk az ellenséges propagandának s bókolvá hajlongunk az ellenfél által világnagyságokká kikürtölt keresztényellenes emberek, művek, megnyilatkozások előtt. Ha pl. örökké Kantot, Nietzschét, Spencert idézgetjük mi is, s a magunk nagyságait feledjük s feledni engedjük.

*

A tévedések ellen folytatott küzdelem gyakran új utakat nyit előttünk a távolálló tömegek megközelítésére is.

HELYESBITŐ TEVÉKENYSÉGUNKKEL, ha meg tudjuk őrizni a kellő mértéket és hangot, bemehetünk egyenesen az ellenfél hadállásaiba is, vagy a közömbös irányok nyilvánosságának területére, ami sokkal nagyobb publicitás és haszon, mintha csak idehaza töltenők be a levegőt harci riadóinkkal. Az a helyes, ha a helyesbítés lehetőleg ugyanott hangzik el, ahol a támadás vagy ferde állítás elhangzott. Az udvarias hangú illyirányú közlések elől a közömbös, sőt ellenséges hangulatú, de úri modorú emberek vagy

orgánumok nem szoktak elzárkózni; így módunkban van nyilatkozatainkat a mások lapjaiban is közzétenni. Vannak lapok, amelyek állandó rovatot tartanak nyitva a közönség levelezése, hozzászólások, esetleg ellenvetések számára. Egyes lapok hasábjain néha valóságos eszmei párviadatok folynak egy-egy kérdés körül. Miért ne vegyük igénybe ezt a kitűnő s méghozzá ingyenes alkalmat mi is, széles társadalmi rétegeknek s éppen az Egyháztól távolállóknek felvilágosítására olyan kérdésekben, amelyekben őket másképp el sem érhetnők?

A személyes érintkezés, esetleg levelezés, akár a szerkesztőségekkel, rádió-, színház- vagy filmigazgatókkal, akár magukkal a szerzőkkel, a tévedések hangoztatóival, ha udvarias és tárgyilagos hangú, kiváló alkalom a tévedések visszaszorítására; arra, hogy az illetők legalább máskor jobban ügyeljenek. A szerkesztőségekre s igazgatóságokra minden ellenkező közzététel ellenére még a névtelen levelek sem maradnak hatás nélkül, hiszen a közönség visszhangja a lap vagy vállalatvezetés népszerűségének egyik fokmérője. A komoly és tárgyilagos figyelmeztetés az írókat, kiadókat, igazgatókat, sőt kormányférfiakat is erősen befolyásolni szokta, legalább is gondolkodóba ejti; mégpedig annál inkább, minél meggyőzőbb érveket hoz fel a hozzászóló a maga álláspontja mellett s minél úribb hangon szól.

Amerikában egy katolikus írókból álló csoport ennek a gondolatnak alapján egész tervszerű akciót kezdett: valahányszor a nagy amerikai lapok vagy folyóiratok katolikus szempontból téves vagy erkölcsileg helytelen megnyilatkozásokat közöltek, a csoport tagjai, egymás közt felosztva a munkát, azonnal levelet *intéztek az illető lap szerkesztőségéhez* s udvarias hangon figyelmeztették a tévedésére. A válasz a legtöbb esetben öszinte köszönet s az ígélet volt, hogy ezentúl az ilyen elsiklásoktól óvakodnak. Nem lehet-e ezt a módszert másutt is követni?

Hasonlóképp járhatunk el színházakkal, filmházakkal, rádió-vállalatokkal szemben. Ezen a téren az elhárító jellegű katolikus tevékenységnek klasszikus példája az amerikai *Legion of Decency* (Erkölcsvédő Légió), amely hatalmas, amerikai stílusú agitációval rövid idő alatt csaknem 10 millió embert gyűjtött össze valláskülönbőség nélkül a programja köré. A tagok mind becsületszóval fogadják, hogy csakis oly filmeket látogatnak, amelyeket a Liga bírálóbizottsága jóváhagyott; a bírálóbizottság pedig csak olyan filmekre adja meg a maga jóváhagyását, amelyek erkölcsileg kifogástalanok. Ez hatott: azóta Hollywood urainak már üzleti szempontból is első feladatuk mindenegyes új filmnél mindenekelőtt a Liga hozzájárulását megszerezni. Rendszerint már a szcenárió-t bemutatják a Lígának. Az erkölcsi fertőzésnek szinte áttekinthetetlen óceánját sikerült ezzel a módszerrel kiszáritani s a filmgyártásnak erkölcsi alapon új utakat szabni.

Belgiumban is felszisszent már a filmesek szövetsége a katolikus sajtó kritikái ellen, amelyek az ő üzleti számításaiának jelentősen ártottak. (La Stampa cattolica mondiale, 25.)

Hasonló jól megszervezett fellépéssel már számos esetben sike-

rült színházak, bálók rendezőségét vagy kiadók tevékenységét helyes mederbe terelni. Kár, ha ezek a roppant jelentőségű s egyszerű eszközökkel megvalósítható feladatok szokszor csupán azért maradnak teljesíthetetlenek, mert nincs, aki ügyesen, szakszerűen és maradandóan kezébe venné azokat. Amióta Franciaországban Bétleem abbé, Milánóban a katolikus kölcsönkönyvtárak szövetsége külön folyóiratokban osztályozza az összes megjelent regényeket és szórakoztató kiadványokat s a könyvkiadók a maguk bőrére érezték meg a katolikus közvélemény állásfoglalását, a könyvkiadáson egyszerre érezni lehetett a védekező szervezkedés hatását.

Tanulságos eset az is, amikor a világháború után Herriot szabadkőműves miniszterelnök Franciaországban ismét fel akarta eleveníteni a szerzetesellenes törvényeket s erre egy jezsuita volt frontharcos, a neves író, P. Doncoeur, hallatlanul férfias és katonás erővel kijelentette egy nyílt levélben (*Nous n'irons pas!* cím alatt), hogy a szerzetesek négy évig küzdöttek a francia földért és eszük ágában sincs most, a háború után, számkivetésbe menni. Az egész Franciaországban falragaszokon kifüggesztett nyílt levél határozott, erélyes hangja a francia közvéleményt egyszerre a szerzetesek pártjára állította és a szabadkőműves kormányelnök kénytelen volt tervét levenni a napirendről.

Remélhetjük-e, hogy akár egy mégoly alaposan megszervezett tévedéselhárító, cáfoló, helyesbitő s felvilágosító akcióval is megszüntethetjük a tévedés és keresztényellenes áramlatok szörnyű uralmát a földön? Bajosan. De lényegesen beszűkíthetjük annak terjedését s enyhíthetjük hevességét. Elérhetnők vele, hogy lassan mégis csak letűnjenek a láthatárról azok a valótlanságok s félrevezetések, amelyek ma egész néprétegekben s birodalmakban általánosak.

Oly óriási eredmény már ez is, hogy minden fáradságot megérdemelne s minden áldozatot megokolttá tenne.

C) Az igazság diadalravitele

A tévedések eloszlatása még csak negatív fele a feladatnak, csak kezdet és előzmény. Előapologetika, de még nem apologetika. Tökéletesen meggyőzhetek valakit a hitetlenség és egyházellenesség helytelenségéről, de ezzel még nem tettem kereszténnyé. A pozitív építő munka, az igazságnak méltó feltárása, megbizonyítása és megszerettetése, a tudatlanságban botorkáló tömegekkel való elfogadtatása külön feladat, amely-

nek megint megvannak a maga problémái, nehézségei és külön eszközei.

Az igazság hirdetés fontossága

Van-e jogunk az emberektől ésszel meg nem alapozott hitet és egyházhűséget követelni? — Hitvédelemtanunk nagyszerű, de rejtett fegyvertára.

Ha a Krisztusország alapja az igazság s legfőbb apostoli parancs az „elmenvén, *tanítsatok*“, a krisztusi hódítás legelső teendője azoknak az igazságoknak diadalravitele a társadalomban, amelyeket Krisztus hirdetett, Anyaszentegyháza által tovább hirdet s amelyeken az egész egyéni és társadalmi életnek felépülnie kell. Nem várhatunk diadalmas keresztény életet ott, ahol a hit felséges igazságai át és át nem járták, teljesen birtokukba nem vették a tömegeket.

Ezeket az igazságokat azonban, hogy elfogadhatók és szinte kényszerítő hatásúak legyenek, oly formában kell fel is tárni az emberek előtt, hogy belső szépségük s meggyőző erejük teljes mértékben érvényesüljön. Ha erről a meggyőző és megnyerő, okfejtő s értető munkáról megfeledkezünk, olyanok vagyunk, mint aki drágakövet kínál megvételre, de annak ékességét a portól megtisztítani s a napfényben felcsillantatni, az emberek szemében vonzóvá és kíváncsiságot tenni nem tudja.

Gyakori tévedés, hogy erről megfeledkezve, szinte láthatatlanban követeljük az emberektől a hitet és egyházhűséget. Holott nyilvánvalóan méltatlan a legfőbb igazságrendszerhez, hogy elfogadását értelmi harakirivé süllyessze alá, s esztelenség az emberektől is azt a lélektani és logikai lehetetlenséget kívánni, hogy higgyenek, amikor még meg sem győztük őket; hogy kritikátlanságnak s naív hiszékenységgé dőljenek tekintsék a hitet, az értelmi szegénység és tehetetlenség polgárjogúsításának, holott ennek a hitnek oly hatalmas és verhetetlen bizonyítékai vannak!

MEGTÉRTEK VALLJÁK nem egyszer, hogy éveken át érintkeztek már katolikus körökkel, míg a mi hittanunk nagyszerű bizonyítékaival egyáltalán találkoztak. Véletlenül egy erősen apologetikus okfejtés hatása alá kerültek s akkor megvallották, hogy azelőtt sejtelmük sem volt arról, milyen erős értelmi fegyvertára van a

katolicizmusnak. Pedig ezeknek a fegyvereknek felcsillogtatása, ezeknek az érvkincseknek bemutatása nemcsak a hívő tömegek szempontjából s a kívülrőlők megnyerése céljából fontos, hanem maguknak a hit ellen támadó ellenfeleknek kijózanítása, ha kell: megfélemlítése céljából is. Ezek a támadók nem mindig gonosz-lelkű emberek, köztük is sok a jóhiszemű tévedő, aki csak azért ellenség, mert soha közről nem érezte a katolicizmus igazságát és szépségét, soha nem ismerkedett meg a mi érveinkkel, a mi hitünk, erkölcsstanunk, történelmünk, kultúránk gazdag értékeivel. Ha rendszeresebben s ügyesebben vinnők a nyilvánosság elé a mi igazságainkat s azoknak érveit, lehet, hogy a tegnap még ellenfelek közül sokan Krisztus zászlájához csatlakoznának s a megismert igazságnak maguk is lelkes bajnokaiul szegődnének; mindenesetre remélhető lenne, hogy nem támadnák tovább s nem kicsinyelnék le oly könnyedén azt az igazságot, amelynek gyémántvértetét közelebből megpillantaniok s talán a saját sebeiken tapasztalniok alkalmuk volt.

Mennyi hatalmas gondolat, megrázóan fontos s mégis mélyen emberi szépség rejlik a katolicizmus hittanában, történetében, egyházszervezetében, liturgiájában! Mily szilárdak a mi érveink, mily felemelőek a mi reményeink! Mennyi erő patakzik a mi bölcséletünkben, istenérveinkben, túlvilághitünkben s mily diadalmasan lobog a mi örökélettanunk a minden emberi ragyogást elfojtó, rettenetes elmúlás törvénye fölött! Mily elragadóan szép az Evangélium Krisztusa az ő végtelen bölcsességével, tisztaságával, szeretetével és hősiességével! Megváltó irgalmával, feltámadást hirdető isteni erejével! Mily szép és vigasztaló a katolikus bűnbocsánat dogmája, az Oltáriszentség tana, a Mária-tisztelet, a szentek egysége, az örök viszontlátás hite! Mily imponáló a pápák közel kétezereves országlása Szent Péter trónján egy világ fölött! Néhány gyenge és méltatlan pápa mellett számtalan hős, vértanú, hitvalló, mélységesen krisztusi lelkületű főpásztor Krisztus nyája fölött! Milyen tiszta s magasztos a mi morálunk s mily kimeríthetetlenek Egyházunk energiaforrásai, amelyek a szentek, hithirdetők, vértanúk, szerzetesek fehér légióiban jelentkeznek minden századon és földrészen át! Mily egyedülálló a katolikus Egyház történeti érdemei, kulturális teljesítményei, népet polgárosító, nevelő, nemesítő s békítő törekvései! Nem kár-e, ha ezt a kincseshányát nem tudjuk úgy feltárni az emberek előtt, hogy áhitozzanak Krisztus és az Egyház áldásaira? Ha nem tudjuk híveinket büszke katolikus öntudattal eltöl-

teni, úgyhogy a katolikus nevet magasra emelt fővel legfőbb dísz és kitüntetéskép viseljék? Ha valamit, Krisztus szépségét lehet oly igéző ragyogással állítani a szemek elé, hogy az emberek az elragadtatott Péterrel együtt boldogan kiáltsanak fel: Uram, jó nekünk itt lennünk!

Nem kár-e, ha ezek a szent kincsek rejtve maradnak? Ha perdöntő érveink ott porladnak tudós teológiai tanárok szobáiban, szemináriumi könyvtárakban, szakfolyóiratainknak a nagyközönség szempontjából megközelíthetetlen, zárt kertjében? Nem kár-e, hogy az a tömérdék erő, fény és szépség, amely a mi hitvédelemtanunkból árad, egy teológiai tantárgy szűk keretei közé préselődik s nem lesz ezrek, százezrek és milliók közkincsévé?

MEGDÖBBENTŐ, ha a jóhiszemű kereső — mint ez gyakran előfordul — öt-hat helyre kénytelen fordulni a kérdéseivel, míg kételyeire kielégítő választ kap; míg olyan eligazítóra talál, aki nemcsak arra inti, hogy kételyeit vakon űzze el, mintha tisztátalan gondolatok volnának, hanem megérti a panaszait s eloszlatja a nehézségeit. Megdöbbentő, ha ennek folytán sokszor éppen az elevenebb eszű emberek elhidegülnek a hitben vagy el is veszítik azt, mert nem tudnak s nem akarnak mintegy csukott szemmel ránk hagyatkozni s ha aztán a katolikus táborban néha a kritikátlan és naív lelkek viszik a szót, olyanok, akikben a hit veszedelmesen közeljár a vakhithez, az inkább érzelmi, mint értelmi alapokon álló hiszékenységhez. Lehet-e ilyen emberekkel hitvédelmi csatákat nyerni? Bele lehet-e nyugodtan állítani az ilyen katolikusokat a Katolikus Akció jegyében a hódító, meggyőző és megnyerő munkába? Hiszen féltő, hogy az első ügyesebb túloldali debatter sarokba szorítja őket s az igazság bajnoká tehetetlen kapkodásnál egyebet alig tud az ellenféllel szembeállítani. Sokszoros visszaszoríttatásunknak nem egyik fő oka-e, hogy embereinkben kevés az öntudatos, apologétikusan megalapozott hit s a kifelé való egyházvédelem teljes szellemi készltsége?

A hitvédelmi képzésnek oly mélynek kell lennie, hogy bizonyos öntevékeny hitvédelemre is felképesítse embereinket. A világnézeti harc folyamán hol itt, hol ott egészen újszerű kérdések s ellenvetések támadnak, amelyekre a tegnap hallott prédikáció vagy a tegnapelőtt tanult iskolai katekizmus külön nem tért ki s amelynek értékét a híveknek maguknak kell a keresztény elvek választóvizében megállapítaniok. Mi több, a meglepetések mai korában minden pillanatban jöhet olyan külső helyzet is, amely az iskolai, sőt a templomi hitoktatást

hirtelen megnehezíti vagy teljesen lehetetlenné teszi. A kereszténységnek előre fel kell készülnie olyan esetekre, amikor majd a papokat, mint Oroszországban, csaknem maradéktalanul kiirtják, vagy mint másutt, háttérbe szorítják s ravasz fogásokkal elragadják tőle a népet s az ifjúságot. Ilyenkor a híveknek maguknak kell az Egyházat és a hitet fenntartaniuk, ami a koncentrált támadások között csak úgy lehetséges, ha ők maguk is valóságos hétpróbás hitvédökké képezik ki magukat.

A pozitív hitépítés hiányai

Akik a feladatot nem látják s akik arra nincsenek felkészülve. — Hiányok a hiterősítő munka gyakorlati feltételei körül. — Tudományos készség és közlőművészet mint a gyakorlati hitépítés kellékei.

Mi hát az oka annak, hogy érveink nehezen hódítják meg a tömegeket? Hogy minden apologetikai igyekezetünk ellenére milliók mennek el érzéketlenül Krisztus igazságrendszere mellett, s miként az Apostol mondja: „elfordítják fülüket az igazságtól, de odaadják magukat a meséknek”? (2 Tim. 4. 4.)

SOKAT MEGMAGYARÁZ e részben a krisztusi igazság belső mélysége s fönsége is, amelynek értékelése s érveinek megértése az átlagosnál nagyobb figyelmet, elmélyedést követel. A tévedés, a kétely, a tagadás rendszerint tetszetősebb alakba öltözik, mint az igazság, ahogyan az álmok és káprázatok világa is színesebb s lebilincselőbb szokott lenni, mint a valóság. Azonkívül az igazság elfogadása bizonyos kemény erkölcsi következményekkel jár, amelyektől a romlott természetű ember eleve visszariad. Maga a nyugalom s tétlenség kényelmesebb, mint a szellemi erőlködés és sokan már ezért szívesebben hallgatnak harsogó jelszavakra s a gondolati sekélyességre, mint a hit kérdéseinek boncolgatására, főleg ha a divat szinte járványszerűen terjeszt bizonyos téveszméket, vagy ha a tévedés hagyományokon s intézményeken keresztül itatódott be a népi lélekbe. Egyiket a kenyérharc elmetompító zsivaja, a máról-holnapra robotoló gépies munka, másikat a zajos életörömök mámore tesz képtelenné a felsőbbrendű igazságok megértésére. Mégis mindezekon kívül a keresztény igazság elhomályosodásában kétségtelen szerepe van a keresztény eszmetérjesztési módszerek elégtelenségének s a felvilágosító munka fogyatékosságának is.

Egyik baj, hogy sokan közülünk nem veszik elég tragikusan a helyzetet. Beletörődnek abba, hogy a világ távol jár Krisztustól, mintha nem is lehetne többé segíteni ezen a hely-

zeten s legszívesebben tudomást sem szereznek róla, mi történik odakinn. Boldogan élnek az igazság világában s nem törődnek nagyon azokkal, akik abból kívülrekedtek.

VANNAK SORAINKBAN, akik komolyan azt hiszik, a keresztény igazság fénye elég tisztán lobog ahhoz, hogy mindenki megláthassa, akiben jóakarat van, minden külön hitalapozó s hitterjesztő, hitbizonyító és hitvédő tevékenység nélkül is. A reális élet ismeretének oly megdöbbentő hiánya beszél az ilyen elvi megtévelyedésből, amely maga is megokolttá teszi a legegyszerűbb kérdések tanulmányoztatását azokkal, akiket valaha is a katolikus és apostoli tevékenység síkjára kívánunk bocsátani.

Másik baj, hogy sokan közülünk nincsenek is erre az igazságvédő és igazságterjesztő harcra *szellemileg eléggé felkészülve*. Beérik azzal, ha a krisztusi igazság tárgyilag a mi felünkön van; nem erőlködnek azon, hogy azt kifelé is hódítóan tudják képviselni. Átlagközönségünk apologetikus felkészültsége siralmas. Hogyan terjesszük az igazságot, ha diadalmas erejét magunk sem ismerjük? Hogyan küzdjünk fegyver nélkül?

Ha szomorúan állapítjuk meg az erős és öntudatos hit hiányát széles rétegekben, ne feledjük, hogy ez a helyzet a fennálló viszonyok természetes eredője, s míg ezek meg nem változnak, a hitetlenség szinte automatikusan tovább plántálja önmagát. A kultúra és az intézmények elkereszténytelenedésével a legtöbb gondolkozó ember számára rendkívül nehezé, sok esetben csaknem lehetetlenné lett a hit alapjainak tudatosítása a saját lelkében. Hogyan tanuljon ma apologetikát, keresztény bölcséletet, hittudományt az a világi, akit a saját kenyérszűke és munkaköre szinte maradéktalanul lefoglal s aki apologetikával komolyabb formában sem az iskolában, sem a környezetében, sem az irodalomban, talán sehol sem találkozhat? Szomorúan jellemző, hogy az ilyirányú irodalmi művek, például az Isten létét, Jézus istenségét s a katolikus Egyház isteni eredetét bizonyító s kifejtő könyvek az évenkénti irodalmi termelésnek alig egy százalékát, talán egy ezrelékét sem teszik ki. Hogy közkönyvtárainkban ezek a munkák többnyire fel sem találhatók s még kevésbé a tanári, kaszinói és magánkönyvtárakban? Az Isten létének kérdése ennyire lekerült a napirendről! Jézus istenségének kérdése, magának

a kereszténységnek lényege ennyire nem érdekli többé a művelt emberiséget! A tagadás és rombolás munkái, amelyek a legfőbb kérdéseket megvető vagy kiábrándult gesztussal intézik el, ezerszám ötlenek minduntalan utunkba, csak a kereszténység alapvető kérdéseire vonatkozólag nem érezzük szükségét a komoly eligazodásnak!

A POZITIV HITÉPÍTÉS művészetének megszerzése sokszor buzgó katolikusainkat is alig érdekli. Még befelé, a saját híveink, népünk, értelmiségünk s ifjúságunk felé sem tulajdonítunk neki akkora jelentőséget, aminőt megérdemel. Túlságosan bizunk az igazság önbizonyító hatalmában: abban, hogy elég közölni, s belső elhithető ereje máris tökéletesen meghódítja a lelkeket. Túlságosan bizunk a pusztá megszokásban és szoktatásban, a vallási gyakorlatok szuggesztív, hitőrző erejében; abban, hogy komoly katolikus körökben a katolikus igazságot kérdés tárgyává sem illik tenni többé. Holott ma a kételkedés mindenüvé besurran, a legörzöttebb kapukon át is s végzetes mulasztás lehet, ha a hagyomány erejében reménykedve, nem sietünk mindenegyes hívónket, szinte már a gyermekeket is, komoly s egyéni meggyőzéssel, ingathatatlan s kiforgathatatlan hitvédelmi kiműveléssel felvértezni a hitetlenség kísértéseivel szemben. Viszonylag ritkák apologetikai előadásaink, a kételkedők, ingadozók és önállóan kutatók megszilárdítását célzó munkálataink. Egész igehirdetésünkben s nevelésünkben a hiterősítő vonatkozások kiemelését szinte elnyomja a kényelmesebb moralizálás és askétizálás. Tíz művelt katolikus közt alig akad egy, aki nemcsak maga hisz, hanem az Apostol intelme szerint számot is tud adni a kérdezőnek a reménységről, amely bennünk vagyon. (1 Pét. 3, 15.) Nem arra vall-e ez, hogy az apologetikai munka fontossága nem él elég elevenen a tudatunkban? Nem hiba-e, ha időnk s erőnk 90 százalékával *hitbuzgalmat* űzünk s a manapság éppoly fontos, sokszor még fontosabb *hitvédelemre* alig fordítjuk a gondjaink 10 százalékát? Ha igehirdetésünk 90 százalékban moralizál, vallásos irodalmunk nagy százalékban szellemi cukrosvizet nyújt és a hitszilárdításra aránylag kevesen vállalkoznak, kevesen is képesítik fel magukat?

A Krisztusország ellenségei tudják, mily fölényes erő rejlik a mi védekező- és építőképességünkben, s azért ahol tehetik, iparkodnak a kereszténység védelmezőit erőszakkal is elhallgattatni. Ezért nincs ma szabad katolikus sajtó nemcsak Oroszországban, hanem másutt sem, ahol az uralmon levő egyházellenesség az elnémitás kényelmes módszereivel siet eleve biztosítani magát egyetlen komoly s lebírhatatlan ellenfelével szemben. Szerencsére még éppen elég olyan ország van, ahol az Egyháztól ezideig nem vonták el a szólásszabadság jogát.

Vajjon élünk-e vele, ahogy kellene? Nem érjük-e be a vallásvédelem vonalán egészen szűkkörű, elégtelen és rendszertelen, alkalmi válaszadásokkal? Megszervezzük-e a tervszerű ellenállást? Kimegyünk-e a tévedés és a hazugság fejedelmének ezerszeres erődítményeit megdönteni s az igazság várait megépíteni oda is, ahol ma még sokmilliós embertömegeket szinte kizárólag csak a tévedés ér el s tart századok óta a hatalmában?

*

Harmadik baj: hogy még akik hitvédelmileg ki vannak is művelve, nem mindig értik a *gyakorlati hitvédelmi tevékenység művészetét*. Más dolog: befelé, magunkban mindent szépen átlátni s más dolog: valamit úgy adni elő, hogy másokat is meggyőzzön és megragadjon. Ily értelemben vett hitvédelmi, felvilágosító s felrázó apostolokban, nem is éppen Prohászka-stílusú apologetikai lángoszlopokban, de legalább erőteljes és győzelemre alkalmas igehirdetőkben, sajnos, elég szegények vagyunk. Nem tudunk a mai világ hangján beszélni, az örök igazságokat a kor nyelvére átfordítani, úgy szólni Krisztus tanairól, hogy ne csak az amúgyis hívó s kevésbé kritikus hajlandóságú lelkeket elégítsük ki vele, hanem megfogjuk az utca, a gyár, a szalonok, a katedrák, a szerkesztőségek, a kormányzati körök embereit is, lenyűgözzük, meghódítsuk, Krisztus világosságába vezessük őket. Debatterek legyünk türelmetlenség nélkül és próféták egy letűnt kor nyelve és ma érthetetlen páthosza nélkül. A legmagasabb témákat le tudjuk hozni a hétköznapi ember felfogáskörébe s a földhözragadt szellemeket fel tudjuk emelni a legmagasabb igazságbirodalom sugárözönébe.

A hitvédő munka voltaképp kettőt mond: tudományos apologetikát s az ebből nyert ismeretek közkinccsé, a nagyközönség számára is elérhetővé tételét. Amarra belső okokból van szükség, emerre a kifelé való hódítás és szilárdítás céljából. Ez az utóbbi ismét kétféle lehet: a művelt közönség szellemi igényeit szemmel tartó „magasabb vulgarizáció” s a tulajdonképeni népies feldolgozás. Mindkettőnek megvan a maga nagy jelentősége.

AZ, HOGY egyes apologetákban nem vagyunk gazdagok, egy eny nyire hitgyenge korban bizony meglepő. Itt sürgős pótlásokra

lenne szükség. A fiatal nemzedékben, írásra, előadásra alkalmas erőiben külön nyomatékkal kellene felszítani a hitvédelem tana s művésztete iránti érdeklődést; elő kellene mozdítani ilyen irányú próbálkozásokat. Írókat és előadókat, papokat s világiakat szinte kényszeríteniük kellene, hogy az előadói asztalnál vagy tollal a kezükben korszerű hitvédelmi kérdésekkel foglalkozzanak. Katolikus lapok s folyóiratok szerkesztőinek, könyvkiadóvállalataink vezetőinek legelső helyen kellene munkatársaikat ezek felé az alapvető s ma annyira fontos témák felé terelniök. Még az iskolai hittankönyveket is revízió alá vehetnék e részben. Egyesületeinkben apologetikus tanulmányi köröknek kellene virágozniuk, ilyen könyvtári anyagnak az Actio Catholica minden helyi szervezetében rendelkezésre állnia. Kíváncsok volna, hogy paptanárok, szerzetes tudósok ne csak a könyveiknek s a katedrájuknak éljenek, hanem hitvédelmi tudásuk tárházából juttassanak időnkint a nagyközönségnek is. Akik pedig e téren különös adottságokkal rendelkeznek, azokat ki kellene emelni minden más munkakörből s erre a munkaerőben szegény s rendkívül fontos feladatra utasítani: írásra, szónoklásra, apologetikus konferenciák tartására, hitvédelmi tanulmányi körök vezetésére, az egész hiterősítő munka áttekintésére és tervszerű irányítására.

Az igazságterjesztés művészete

Alaposság és világosság a bizonyításban. — Az érzelemre és önértetre is ható mozzanatok összefoglaló kiemelése. — Megfelelő hang és beállító-művészet; kapcsolat a közönség érdeklődésének világával. — A különféle rétegekhez való hozzásimulás. — Milyen értelemben korszerű a hitvita? — Alkalmosság az igazság feltárásiában.

Lássuk ennek a művészetnek néhány kínálkozó szabályát.

a) Az igazság mai védőjének s terjesztőjének *alaposnak* kell lennie, hogy tudása s hitvédő készsége semmiféle hézagot ne hagyjon, hogy minden ellenvetésre meg tudjon felelni s minden igazságszomjat ki tudjon elégíteni, s ugyanakkor *világosnak*, szellemesnek, ötletesnek, hogy szinte sziporkázza a bizonyító érveket, a megragadó és meggyőző gondolatokat, a megnyerő és megszerettető mozzanatosokat.

AZ ILYEN MUNKÁHOZ komoly felkészültség, sok elmélyedés, eszmélődés, világ- és emberismeret kell. Azt a kimeríthetetlen gondolat-kincsét, amely a mi hittanunkban rejlik, úgy kell napfényre hoznunk, hogy az emberek egyszerre megértsék, elfogadják s meg is szeressék. Ha ehhez nem értünk, nem csodálhatjuk, hogy legszebb érveink hatástalanok maradnak, legszebb és leggazdagabb fogalmaink, mint az Istené, a túlvilágé, az örökkévalóságé, az emberek fülében szürke, únt szavakká tompulnak, nem mondanak

nekik semmit s végül már csak arra jók, hogy bárgyú és blaszfém tréfálózás tárgyai legyenek. Annyi a szépség a mi hitünk világában, hogy sokszor hitetlen írók és művészek is, merő művészeti ihletkeresésből, a mi témáink felé nyúlnak; a katolikum ma is egyik legfőbb inspirátora a művészetnek és irodalomnak; egy-egy emelkedett pillanatban, ha nagyobb hatást akarnak elérni, még az Egyház ellenségei is a mi kifejezéseinkkel és fogalmainkkal dolgoznak: s ugyanakkor magunk minden tudományunk s élő hitünk mellett nem tudjuk a lelkeket felmelegíteni velük. A legszebb valóságok torzképpé fordulnak szemükben s az élet éltető igéi kongó szavakként hullanak vissza a szívek süket faláról.

Itt sokszor a legkisebb részlet is fontos, sokszor egy szó, egy mondat, a szellemi fölénynek egy-egy kicsillanása dönti el a csatát. Kicsiny és szűk körben elég lehet a közepszerűség, de nem ott, ahol a legszélesebb nyilvánosság előtt kell képviselnünk Krisztus gondolatait.

b) Gyakori tévedés, hogy azt hisszük: eléggé hatásos igazságvédelem az, ha dönthetetlenül tudunk érvelni s ellenvetéseket cáfolni. Ez kétségtelenül első kelléke a jó apologétának. De sohasem *egyetlen* kelléke. Nem elég az egyes tantételeket világosan s meggyőzően képviselni, hanem ahogy ma az ellenoldal nem egyes tételeinket pécézi ki csupán, hanem az egész tetrad támadja, úgy nekünk is *egész gondolatrendszerünk nagyszerűségét kell összefogóan s diadalmasan felmutatnunk* s nem is csak az észhez szólnunk, hanem a katolikus öntudatot, lelkesedést és hitszilárdságot ápolnunk.

MÉLTATLAN DOLOG, ha katolikusaink vallási öntudatát egy bizonyos félszeg, kényszeredett, iskolás tónus homályosítja el, valami félenken önmegadó, szinte lemondó lelkület, amely áldozatnak érzi a hitet és sohasem jut el a hitbizonyosság öröméhez, a vallásos élmény boldog, büszke és megrendült birtokbavételéhez. Amely a katolikusságban nem megrázóan szép és felemelő világot fedez fel, amelyben minden együtt van, ami magasztos, szent és igaz s amelyhez képest minden más eszmerendszer olyan, mint a szalmaszál és homokszem, vagy mint a virágszirmon rezgő esőcsepp egy Kozmosz végtelen nagyságával, naprendszerek és tejutak gigászi fönségével szemben. Ezért kellene hitvédő munkánknak is minden száraz okfejtésen s értelmi érvelésen túl a katolikus öröm- és diadalérzetnek magával ragadó felragyogásával magasztosulnia. Annak a tudatnak ébresztőjévé és széthintőjévé lennie, hogy katolikusként lenni szavakba nem foglalható boldogság, királyi kitüntetés s lelkeket gazdagító, édes megdicsőülés. Hogy a mi hitünk nem merő megtűrést kolduló legendakőr s gyermekded álmok világa, hanem ragyogó nap, duzzadó élet s tavaszi rügyfakadás; egyházhűsé-

günk nem lehet kényszerű iga, hanem kincs, világosság s egy végtelenül gazdag jövő ígérete. Úgy tudunk beszélni a hitről s úgy érezzük át annak belső szépségét, hogy Mózesként fénylő arccal járunk benne s még az is szent irigységgel pillantson ránk, aki szavunkat egyelőre nem érti meg.

Ezért ne legyen hitvédőink hangja sohasem száraz és fakó, mint egy veritékszagú fejtegetés, sem kicsinyesen kötekedő, bántón gúnyoros, vagy ridegen anatematizáló, hanem mindenekelőtt bizalomkeltő, lelkesítő s szelíden eligazító.

Az elméleti érvelés hatása csak akkor teljes, ha az ész mellett az érzelemre is hat, ha az igazság elvont fölényén túl annak gyakorlati, esztétikai, szociális és nemzeterősítő értékeit is szemléltetni tudja.

A megkedveltetésnek e szempontja sokszor túlkevésbé áll az igazság hirdetőinél a figyelem előterében. Azt hiszik, elég a vallási igazságot mint valami mennyiségtani tételt kifogástalanul és megdönthetetlenül beigazolnunk s akkor az emberek már sietve jönnek hozzá s tökéletesen meg vannak nyerve neki. Végtetes tévedés! Az ember elhatározásainak lélektani alapjai ugyan mindig ismereti tények s a kivédhetetlen meggyőződés rendes körülmények közt csakugyan a legbiztosabb hajtóerő az akarat számára is; ám az akaratra és elhatározásra nemcsak az elméletileg bebizonyított igazság mint ilyen hat, mert ez elől az ember készakarva el is zárkózhatik, hanem legalább ugyanilyen mértékben a hajlam is és a hajlamokat tápláló képzeleti és kedélyi mozzanatok. Ezeknek a hajlami mozzanatoknak megnyerése s az igazság mellé való felsorakoztatása nélkül minden oktató, bizonyító és hitvédő tevékenységünk éppoly tökéletesen kárbavész, mint ahogy egy nevelőnek minden igyekezete hiábavaló, ha elveit és tételeit neveltjeire csak ráerőszakolni tudja, de nem ért hozzá s talán nem is törekszik arra, hogy azokat a tanítványaival meg is kedveltesse.

Nem elég tehát elméleti hitvédelmet üznünk s elvont igazságterjesztéssel dolgoznunk, hanem súlyt kell helyoznunk a *szív apologetikájának*, az *igazság megszerettetésének művészetére is*. Vagyis olyan igazságelemeket is kell közölnünk s olyan formában kell az Egyház igazát felmutatnunk, hogy azt a tömegekkel *meg is tudjuk szerettetni*, iránta lelkesedést kelteni, nemcsak a hideg ész, hanem az érzést, a kedélyt, a

képzeletet s a szíveket is mellette valósággal lánggra lobbantani.

Aláhúzza ezt a szükségességet a tapasztalás is. A katolikus Egyháznak minden tana s tétele hajszálpontosan igazolható s mégis milyen szomorúan szembeszökő tény ma széles körök merev érzelmi szembehelyezkedése az Egyházzal, annak tanaival, személyeivel s intézményeivel! Mekkora mindenfelé az elfogultság, bizalmatlanság, gyűlölet ez irányban! Elég egy pillantást vetni a közkezen forgó történeti, szépirodalmi, politikai művekre, hogy erről a széles rétegeket az Egyházzal szemben eltöltő, feltűnő ellenszenvről meggyőződjunk. A sorozatos újabbkori vallásüldözések és egyházmeghurcolások sem volnának lehetségesek, ha az Egyház ellenségeinek minden gyűlölködő és vallástipró túlkapása bizonyos tág körökben eleve nem számíthatna erősen támogató helyeslésre. Sokszor az az érzésünk, az emberek tudják, hogy az Egyháznak van igaza, de annyira gyűlölik az Egyházat, hogy inkább csak ürügyet keresnek arra, hogy beleköthessenek. Ha ezzel az ellenséges tömegérzülettel szemben mi csak az igazunkat s érveinket hangoztatjuk, ezzel ugyancsak keveset érünk el, sőt esetleg csak annál hevesebbé kovácsoljuk magunk iránt az ellenszenvet. Fontos tehát, hogy magát ezt az ellenszenvet szereljük le s fordítsuk át előbb türelmes és megértő jóindulatra, utóbb szerető csatlakozásra és végül lelkes ragaszkodásra.

Nehéz-e ez a feladat? Kétségtelenül! A művészetek művészete ez. Százszor nagyobb s nehezebb munka valamit megszerettetni, mint bebizonyítani. Az egyiknek egészen más eszközei is vannak, mint a másiknak. Mindenesetre első lépés e téren, hogy akik a krisztusi igazság terjesztésére vállalkoznak, első perctől kezdve tisztán lássák, hogy a lelkekbe való behatolás művészete nem matematika és nem szillogizmus csupán.

MENNYI NAGYSZERŰ s ez irányban felhasználható mozzanat rejlik a keresztény tanrendszerben, az Egyház történetében s jelen teljesítményeiben, amelyet ilymódon ki lehet aknázni! Mennyi erkölcsi és propagandisztikus értéket kínált pl. a közelmúlt spanyol egyházüldözés, mily lelkeket felrázó hatással lehetett volna az üldözés rettentő elvetemültségét s a másik oldalon a katolikus hősiesség

és hithűség megkapó megnyilatkozásait a közvéleménybe belevetnünk — s mily kevés történt e téren! Mily kevés történik a mexikói s az orosz vallásüldözés és keresztény heroizmus eszmei kihasználására is! Mennyi a vonzó vonás Egyházunk arculatán állandóan, amely csalhatatlanul magára vonná a tömegek ámuló szeretetét, ha ezek a vonások nem maradnának elrejtve előlük!

Bezzeg, ha az ellenfél olyan érvekkel, tényekkel s erkölcsi diadalokkal dicsekedhetnék, mint pl. a mi spanyolországi vagy oroszországi tömegvértanúságunk: hogyan kihasználná azokat! Hogyan emlegetné szakadatlanul, hogyan érvelne velük, milyen hangulatot teremtene mellettük! Protestánsaink milyen büszkék arra a 30 egynéhány gályarabra, aki részben vallási, részben politikai okok miatt, nem hosszantartó s halálesetrel alig egy vagy két esetben végződő szenvedéssel lakolt: gályarabok ünnepe, gályarabok éneke, gályarab itt, gályarab ott! Mi viszont kassai vértanúinkat vagy a Thököly alatt halálragyötört katolikus papokat milyen könnyen feledjük s engedjük elfeledni! Mennyire nem vagyunk még hozzászokva ahhoz, hogy érveinket úgy felhasználjuk, ahogy kellene!

c) Sokat tesz a *hang* s a *beállítás* is. Nagy baj, ha a hit dolgairól csak unalmas kenetességgel, riasztó prédikatori hangon tudunk szólni, ha megnyerés és hódítás helyett elijesztjük az Egyháztól az embereket, ha nem tudunk különbséget tenni a közt, amit az emberek elbírnak s a közt, amit még nem bírnak el, ahogyan Krisztus maga mondja, hogy „még nem elég erősek hozzá” (Ján. 16, 12). Nem annyit jelent ez, hogy rejtjük véka alá az igazságot s bocsássuk alkuba, hanem hogy ne katedrai fölényeskedéssel, ne tapintatlan és iskolamesteri imperativusokkal tárgyaljuk, mintha kritikátlan hódolatot követelnénk az emberektől s nem tárgyilagoss vizsgálatot.

A HANGNAK EZ A MELEG és őszinte közvetlensége teszi ki gyakran az irodalmi művek igazi sikerét is: Emmet Lavery darabja: „Az Úr katonái” s Fülöp-Miller René jezsuita-könyve minden belső fogatkozása ellenére hatalmas sikert ért el s a katolikus szerzetesség megszerettségére is többet tett, mint sok szakszerűségben messze fölötte álló munka. A sablonos oktató szílamoktól irtózik a közönség, de szívesen hallgatja azt az előadót, akin észreveszi, hogy maga is együtt érez az emberekkel, együtt küzd a küzdőkkel, keres a keresőkkel, őszintén vívódik az igazságért s megérti a sorstársak emberi töprengését.

A hangot illetőleg már a nemkatolikus felekezetek sikerei is gondolkodóba ejthetnek. Bár náluk az igazságtartalom kevesebb, még az ő sokban csak negatívumokra beállított vallásrendszerük mellé is gyakran sokkal több lelkesedéssel és hűséggel tudják hozzákötni az embereiket, mint mi minden belső eszmei gazdag-

ságunk mellé. Ennek egyik oka kétségtelenül az, hogy a protestáns lelkészek valószínűleg sokkal világosabban érzik a hódítás szükségességét, mint mi katolikusok. Ők a maguk teológiájukon nem igen tanulnak sem dogmatikai, sem filozófiai részletkérdéseket, sem morálist vagy kazuisztikát, sem bonyolult egyházjogi és liturgikus előírásokat. Helyette azonban egyet megtanulnak a leendő lelkészeik: *beszélni*. Beszélni úgy, hogy lekössenek s hódítsanak, megnyerjenek és minden ellentmondással szemben felvértezzék az embereiket. A protestáns igehirdetés jókora része dogmatikailag rendkívül sovány és elmosódott, erkölcsi követelményeiben engedékeny és határozatlan, ámde a felekezeti öntudatot és a kato-
licizmussal való szembehelyezkedés elszántságát példaszerűen tudja szolgálni. Vezető embereik értenek ahhoz és láthatólag súlyt helyeznek rá, hogy a protestáns álláspontot megnyerő, imponáló, propagandisztikus erejű beállításban képviseljék kifelé, míg mi gyakran az egyházjogi és egyházfegyelmi külsőségek útvesztőiben rekedünk meg s a gazdag tartalomtól szinte elűtáltatjuk az embereket a kevésbé megnyerő forma és köntös által, amelybe azt öltöztetjük. Milyen lélek nélküli hatást tesz néha pl. egyes székes-egyházak vagy szerzetes templomok gépies zsolozsmahadarása vagy éneklése s az unalmukban ásiszó és nézelődő résztvevők, szemben azzal a kissé álpathozsos, de ügyes és mindig erős érzelmi hatásra pályázó móddal, ahogy akárhány protestáns lelkipásztor azt az egyetlen Miatyánkot az istentisztelet közben lassan és méltóságteljesen eldekklamálja!

Még az sem mindig szükséges, hogy mondanivalóinkat *kifejezetten vallási köntösbe burkoljuk*. A világnézeti eszmétisztázás indulhat más alapon is: általános emberi és kulturális kérdések, bölcséleti, etikai, történeti s hasonló témák pályáján.

EZ ANNÁL CÉLRAVEZETŐBB, mennél inkább megtaláljuk általa a *kapcsolódást a közönség saját témáival*: kételyei, fájdalmai, panaszai, gondjai és szükségletei világával. Van, akit a metafizikai gondolatfűzés nem tud lekötni, de azonnal felfigyel, ha szorító, mindennapi problémáiba, pl. a szociális igazságtalanság követelményeibe ágyazzuk bele etikai vagy akár metafizikai tételeinket. Van, akit hidegen hagy a „Tu es Petrus” minden tudományos és dogmatikus egzegézise, a pápai főhatalom minden elvi fejtegetése, de ugyanakkor mélyen megindul egy felemelő vatikáni szertartás ismertetésén, az Egyház világszervezetének, kulturális munkájának vagy történetének egy-egy megkapó részletén. Az egyházi egységet sürgető krisztusi parancs talán hatástalanul pereg le lelkéről, de a civakodót is megrázza s meleg úniós érdeklődésre indítja a harcos istentagadás fenyegető előnyomulásának vázolója.

d) Más hangon kell természetesen szólnunk a *tömegekhez* s más hangon az *értelmi elithez*; másképp az egyszerű néphez s másképp a műveltebb rétegekhez.

ITT SEM SZABAD AZONBAN csalódásba esnünk. Az átlagértelmiség megkívánja a választékos tárgyalási módot, a magasabb nézőpontokat s a kritikusabb vizsgálódást, de nagy tévedés azt hinni, hogy e miatt már alkalmas a tulajdonképeni tudományos fejtegetések komoly követésére is. A felsőbbrendű népszerűség elve tehát itt is szabály marad s csak ahhoz az egészen vékony réteghez közeledhetünk voltaképen tudományos szakszerűséggel, amely a világnézeti kérdésekben csakugyan kellő előiskolázottsággal bír. Itt is, ott is lényeges azonban a figyelemkeltés, a felvetett kérdés mai jelentőségének ügyes kiemelése, fogalmi elemeinek pontos körülírása s a verhetetlen, dönthetetlen bizonyítás.

e) Korunk állítólag irtózik a *hitvitáktól*. Talán helyesebb volna így mondani: a hitviták régi, avult stílusától, fölényeskedő hangjától, személyes életől, iskolás modorától. De nem irtózik az úri hangú, szenvedélytelen, minden személyi élt és bántó szándékot gondosan mellőző vallási eszmetisztázástól, amelynek a *Sic et non*, az *ellentétes nézetek ismertetése és cáfolata* a természetes eszköze. Sőt ez a debatter-stílus, ha választékos hangon folyik, az érdeklődéskeltésnek és meggyőzésnek egyik legjobb eszköze, amelyről mi sem mondhatunk le. A „mi az igazság?” kérdése még mindig elevenebben kap meg ebben a formában: „hol az igazság?” és „kié az igazság?” Paradoxon lehet, de így van: a hitvitának ma is nagy a jelentősége tárgyi s alanyi szempontból egyaránt.

MINDEN SZÓNOK TAPASZTALÁSBÓL TUDJA, mennyire megelevenedik azonnal a terem vagy a templom levegője, mennyire megújul az emberek figyelme, mihelyt az előadó a pozitív fejtegetésből egyszerre csak az ellenvetések cáfolására tér át. Az emberekben a küzdelem, ellentmondás és versengés érdeklődést kelt; minden játéknak s minden sportmérkőzésnek ez a legmélyebb lélektani alapja. Ki marad felül? Melyik félen van a többérték? Ugyanez az elv vezetett a hitvédelmi kérdések terén Franciaországban és Olaszországban a templomi párbeszéd konferenciák rendezésére (conférences dialoguées).

Egy szerkesztő azzal hozott eleveniséget a lapjába, hogy más név alatt önmagát támadta s két név alatt hétről-hétre a legélesebb vitákat folytatta önmagával; ezzel az egyszerű módszerrel a közönség érdeklődését s az előfizetők számát lényegesen felnövelte. A politikai agitáció és propaganda is jól ismeri ennek a módszernek elevenítő s felvillanyozó hatását. A mi hitbizonyító és hitszilárdító munkánkknak sem kellene erről a taktikai eszköztől lemondania

f) Fontos itt végül az *alkalomszerűség* is. Az emberek bizonyos dolgokról akkor hallanak s olvasnak szívesen, amikor

azokat a kor, az események, a körülmények, évfordulók s hasonlóak különösen aktuálissá avatják. A hitvédelmi fronton állandóan akadnak kérdések, amelyeket maguk a körülmények tesznek alkalmassá a közfigyelem felkeltésére. Nem utolsó helyen maguk a támadások, amelyeket innen is, onnan is intéznek ellene. Így az ellenfél számonkérésére bőven adódik alkalmosság s így az igazság ismertetésére is, úgyhogy az aktualitást külön keresnünk ezen a téren úgyszólván sohasem kell.

HA ELLENFELEINK NEM TÁMADNÁNAK MINKET szüntelenül, csaknem magunknak kellene őket kérnünk s megfizetnünk, hogy támadjanak csak s ezzel adjanak alkalmat a fogalmak tisztázására. Nincs hadsereg, amely ellenfelének oly bőséges alkalmat ad a maga fölényének kimutatására és a diadalmas ellentámadásra, mint a mi világnézeti ellenfeleink adnak nekünk: miért ne használjuk ki ezt a bőségesen kínálkozó, ingyen alkalmat?

D) Az igazságterjesztés technikája és megszervezése

A hitvédelem és igazságterjesztés művészetének vázlatosan ismertetett követelményei alapján megértjük most már, miért oly kevés az igazán talpraesett irányirányú akció s miért győzedelmeskedik, belső tarthatatlansága ellenére, oly széles arányban a tévedés.

Mit kellene hát tenni, hogy ez a helyzet lényegesen jobbra változzék? Mi volna a tévedések eredményesebb leküzdésének s a krisztusi igazság világhódító terjesztésének módja, az igazságvédelem nagystílű technikája és megszervezésének iránya?

a) Az igazságterjesztés technikája.

Az élő szó veretlen fősege. — Az ismétel és a jelszó. — A sajtó jelentősége s hatalmának korlátai. — Terjesztőművészet. — Film és rádió. — Az „erő propagandája”.

A tömegek megközelítésének és szellemi irányításának technikai eszközei a templomi íghirdetésen s a családi életen kívül: az élő és nyomtatott szó, annak minden alakjában, röviden: mindaz, ami az emberek gondolataira s érzelmeire hat: tudományos, kulturális vagy vallási előadások, iskolák,

egyetemek, intézmények, népgyűlések, szociális mozgalmak, sajtó, irodalom, röpiratok, művészi teljesítmények, falragaszok, ábrázolás, kirakat, film, rádió, színház, sporttűnrepélyek, kiállítások, múzeumok, ének, zene, felvonulások, tömegmegmozdulások s ezer más; mint azt, ha másból nem, ellenségeinknek s a közömbös irányoknak propagandisztikus művészetéből leolvashatjuk.

a) Az *élőszó* hatóereje a modern eszmeterjesztő módszerek mellett sem veszítette el különleges varázsát. A személyes jelenlét, a látás és hallás eleven összeműködése olyan sugárzó erőt ad neki, amellyel a holt betű vagy a gépiesített eszmeterjesztés nem rendelkezik. A világnézeti érdeklődés soha el nem múló erejének jele, hogy jól meghirdetett, ügyes című s kellemesen előadó szónokok világnézeti vagy vallásos tárgyú előadásaira sohasem nehéz közönséget biztosítani, főleg ha az előadások templomon kívül tartatnak. De még a templom is rendszerint azonnal megtelik hallgatókkal, mihelyt nem „prédikáció”, hanem „hitvédelmi konferenciabeszéd” címen hirdetünk előadást.

A TERVSZERŰEN ISMÉTLŐDŐ, megfelelő téma- és szónokbeosztással dolgozó, tehát személyi és tárgyi szempontból ügyesen megszervezett előadások, hitvédelmi konferenciák, gyűlések, kultúrdélutánok néha egész országrészeket új életre villanyoznak, mint ezt Németországban a háború után a „düsseldorfi férfikonferenciák”, Spanyolországban és Spanyol-Amerikában P. Laburu sorozatos előadásai, Amerikában Caughlin páter tüneményes (bár bizonyos fokig egyéni) rádióbeszédei mutatják. Prohászka, Tóth Tihamér és mások konferenciái oly események voltak, amelyekről évek múlta is beszéltek az emberek. Ám nem kell itt csak az ú. n. nagyágyúkra gondolnunk. Ha nem is ilyen briliáns tehetségű, de jó előadó elég akad minden országban, papok és világiak, s a nagyfokú érdeklődés mutatja, hogy a vallási tárgykör még mindig nagyobb tömegeket mozgat meg, mint bármely politikai vagy kulturális eszmekör. Ugyanezt mutatják nálunk újabban a népi osztályokban az EMSzO és KALOT előadássorozatai, az Actio Catholica kultúrdélutánjai, szülői értekezletek, katolikus napok, vagy mutatták az Eucharisztikus Kongresszus triduumai. Ezt a helyzetet az eddiginél sokkal szervezettebben lehetne kihasználni. Szónoki csereakcióval városaink papi és világi előadói évente az egész téli évadot elláthatnák szónokokkal minden városban; falun a szomszédos espereskerületek ugyanilyen szónokcsereviszonyt állandósíthatnának és sohasem lenne hiány érdekes, új szint jelentő előadásokban. Azonkívül ez a rendszer papjaink s világi előadóink

nemes ambícióját fűtené s mindkettőnek látkörét tágítaná. Ha alkalmas és egységes előadási anyagról egy központi hely, mint nálunk az Actio Catholica gondoskodik, a feladat még simábban megoldható.

Ezzel az eggyel is: közönségünk széles rétegeinek sorozatos és korszerű előadások által való felszántásával máris hatalmas hiterősítő és igazságterjesztő munkát végezhetünk. Mások, idegen szellemiségek propagandistái maguk vallják, hogy az élőszó erejével semmi más nem versenyezhet s az a felvilágosítás, amely folytonosan ismétlődik, amely mindig újszerű hangon, mindig más oldalról, szakadatlan felújulásban, ezer változatban, de szinte elfárasztó és felmorzsoló következetességgel zuhog le a közönség lelkére, lehetetlen, hogy utat ne vágjon magának. A lélektan és propagandisztika e közismert törvényét miért csak a tévedés ismerje fel s használja ki a maga céljaira, miért nem a krisztusi igazság is?

AZ ISMÉTLÉSEN és tömör egyszerűsítésen alapul a *jelszó*: a modern tömegirányítás és közvéleményalakítás e páratlan erejű varázsvesszeje. Nem mindig hosszas fejtegetések döntik el a tömeg előtt a kérdéseket, hanem sokkal inkább a jól megválasztott, rövid, csattanós, könnyen beemlélezhető és beidegezhető jelmondatok. Tömörség s ötletesség itt a figyelemkeltésnek eszköze. Vannak napilapok, amelyek külön munkatársakat tartanak csak arra, hogy a lap cikkei fölé ötletes, figyelmet ébresztő, „szenzációs” címeket és alcímeket írjanak s hasonlóképp közismert fogása a könyvkiadóvállalatoknak, hogy már a könyvek címével megfogják a közönséget. Miért csak az ellenfél dolgozzék a jelszó hatalmával? Ha ma a közönség nagy része bizonyos jelszavak hallatára: inkvizíció, index, Galilei, jezsuitizmus, klerikalizmus, Vatikán, politikai katolicizmus stb., már szinte ösztönszerűen összerendezzen s ezekkel a fogalmakkal hevesen egyházellenes képzeteket s érzelmeket társít, miért nem gondoskodunk róla mi is, hogy a vallás ellenégeinek bizonyos elveivel s tetteivel szemben ugyanúgy elég legyen egy-egy jelszót említenünk s a közönség azonnal felszisszenjen; hogy bizonyos vallásellenes és egyházellenes szólamokkal ne lehessen többé a nélkül előhozakodni, hogy mindenki fel ne nevéssen s elutasító mozdulatot ne tegyen, mintha csak nemzeti vagy személyes érzékenységet sértették volna?

b) Az élőszó mellett a *sajtó* és *irodalom* a legerősebb eszmeterjesztő eszköz. Magában nem olyan eleven a hatása, mint az élőszóé, de viszont messzebb vivő s maradandóbb jellegű. A probléma inkább ott van, hogy sajtónkkal és irodalmunkkal a közönségnek csak egy részét érjük el s rend-

szerint éppen az a réteg zárkózik el vele szemben, amelyet leginkább meg kellene vele hódítanunk. Az élőszóbeli előadásra csak eljönnek az emberek, tömegek is, néha még a közömbösek is, de már a sajtónkat unottan és ellenségesen tolják félre. Sajtónk mellett folytatott évtizedes agitációnk többnyire csak azt eredményezi (azt sem mindig teljesen), hogy legalább azok részesítik előnyben a katolikus sajtót, akik egyébként érzelmileg s meggyőződésük szerint katolikusoknak vallják magukat. A nagyközönség közönyének jégpáncélját áttörnünk pusztán sajtóval s irodalommal csak kicsiny részben sikerül. Hollandiát, Írországot és Francia-Kanadát kivéve a katolikus sajtó minden erőfeszítése ellenére sehol sem tudta meghódítani még a katolikus tömegek egészét sem. Németországnak viszonylag nagyszerű katolikus sajtója volt, mégsem jutott soha a közönség elérésében tovább, mint a katolikus németiségnek körülbelül egy nyolcadáig. (Naumann: Presse.) Nálunk is, bármily kiválók katolikus lapjaink, bármennyire szordinót tesznek a hangjukra, hogy a kevésbbé vallási érdeklődésű közönséget el ne riasszák, bármekkora erőfeszítés történik a terjesztésükre, a katolikus közönség nagyobb fele szinte magától értetődőnek tekintti, hogy minden lapot inkább rendel meg, mint katolikus. Ne kutassuk most ennek a sajátságos, de lélektanilag érthető jelenségnek okait; a tény, amellyel valójában számolnunk kell, az, hogy sajtónk és irodalmunk a hódítás vonalán közvetlenül korlátozott hatóerejű. Főleg ahol a katolikus sajtó az általános színvonalat sem tudja elérni.¹

Mégis nagy tévedés lenne azt hinni, hogy a katolikus

¹ Monti József prelátus a vatikáni Nemzetközi Sajtókiállítás tanulságait összefoglaló kiadványa (La Stampa cattolica del mondo) bevezető értekezésében (Introduzione, 7. l.) rámutat arra a „gyakran véres hozzászámérésre” (spesso un dilettantismo disastroso), amely sajtóvállalkozásaink jókora részét jellemzi. Ugyanott P. Gillet is, a domonkosok nagynevű generálisa, a katolikus sajtóvállalkozások terén az apró és jelentéktelen lapocskák túltengésére, „porfellegére” (polverio) mutat rá, komoly és nagystílusú vállalkozások helyett. Még Océániában is egész sereg apró katolikus lap jelenik meg a missziós munka támogatására, melyet maguk a hithirdetők szerkesztenek. Franciaországban a helyi Plébániai Értesítők száma 10,000 körül mozog. Mennyi erő forgácsolódik így szét s mily nehéz így nivót tartani!

sajtó hatóereje szükségkép csak a buzgó katolikusokra korlátozódik. Ez először azért nem áll, mert a katolikus sajtó már a pusztá jelenlétével mérséklő és fékentartó hatást fejt ki kifelé. Az ellenfél s a közönyös elemek, nem utolsó helyen maguk a nemkatolikus írók és szerkesztők, már azért is kénytelenek hangfogót tenni esetleges katolikusellenes hajlandóságaikra, kénytelenek a nyilvánosság felé tiszteletben tartani a katolikus jogokat és tételeket, mert azok mint a közönség számbavehető részének meggyőződése kapnak a katolikus sajtóban nyilvánosságot. Katolikus lapjaink és folyóirataink könyv-, színház-, film- és rádiókritikája igenis érezhető hatással van az írókra, kiadókra, rádió-, film- és színingazgatókra. Azonkívül a katolikus sajtó azzal is állandóan hódít, hogy érvei és közlései a katolikus olvasókon keresztül a köztudatba jutnak és azokat így bizonyos fokig a nyilvánosság is kénytelen tudomásul venni. A családi s baráti kapcsolatok révén a katolikus sajtónak nyilvános helyeken (például kaszinókban) való s nehezen elkerülhető felfektetése útján szintén sokaknak kezébe jutnak katolikus lapok, akik azoknak nem előfizetői, s a katolikus gondolat így mégis utat talál a nyilvánossághoz. S végül a katolikus sajtó állandóan vigyázz-állásban tartja magukat a katolikusokat, felkelti figyelmüket a fenyegető veszedelmekkel szemben, ellenőrzésre, éberségre tanítja őket, érveket ad a kezükbe s ezúton is kihat, bizonyos fokban még viszonylag csekély elterjedtség mellett is, a külső világra.

NEM SZABAD továbbá feledni: a katolikus sajtó és irodalom azonnal hódítóképesse válik, mihelyt jelentős egyéniségek, zseniális emberek, nagynevű írók és publicisták elmei fölénye ragyog a hasábjain. Vannak írók, akiket ha katolikusok is és katolikus ügyet védelmeznek, nem lehet ignorálni, akiknek sugárzó ereje oly átható és átütő, hogy a közönyös társadalom sem zárkózhatik el előttük. Chateaubriand, de Maistre és Veuillot a maguk szellemi fölényével egy vallásilag nihilistává süllyedt kort kényszerítettek az írásaiknak figyelembevételére; egy Bourget, Claudel, Chesterton, Papini hangjára éppúgy kénytelen volt felfigyelni a világ, mint nálunk annakidején Göröcsöni Dénes és Prohászka Ottokár írásaiba. Ha a katolicizmus ezen a téren is teljes mértékben felismeri kötelességét s legelső értékeit szólaltatja meg a katolikus sajtóban, ha általában minden vezető katolikus tényező, pap és világi, vigyáz arra, hogy a katolikus írás és ujságírás szempontjai ne kerüljenek túlságosan háttérbe más egyházi feladatok mögött, akkor remél-

hető, hogy sajtónk hódító ereje is fokozatosan megizmosodik s a társadalom közönyét ezen a ponton is megtörhetjük.

Gyakori tévedés, hogy azt hisszük, a sajtó s irodalom kérdése elsősorban írói és szellemi kérdés. Az is, de nemcsak az. A szellemi munka ezen a téren sem ér sokat, ha nem áll mellette modern *terjesztő művészet* is, amely a termelt gondolatkincseket szétviszi az utcákra, terekre, palotákba, tömeglakásokba s érveinket szakadatlanul és lerázhatatlanul oda döbbsenti a tömegek fülébe.

Az újságkiadás vonalán elv, hogy a rikkancs és az előfizető-szerző éppoly fontos, mint a lap kiadója és szerkesztője. Ugyanez áll az egész irodalmi munkáról. Az ellenfél ezen a téren rendesen hatalmas előnyben van felettünk: lapjai, könyvei gyakran sok száz- ezres példányszámban jutnak a közönség kezébe, míg a mi kiadványaink többnyire alig érnek el néhány ezret vagy tizezret. Aki valaha katolikus sajtó- vagy irodalomterjesztéssel foglalkozott, tudja, milyen erőfeszítésbe kerül sokszor csak a viszonylagos helytállás is a nyilvánosság meghódítása terén. Pedig nem lehet azt mondani, mintha a katolikus gondolat eleve arra volna ítélve, hogy örökké csak szűk keretek közt érvényesüljön: van arra is elég példa, hogy jól vezetett katolikus eszmeterjesztő vállalatoknak sikerült meghódítaniuk a széles nyilvánosságot is. Sajnos, ezen a téren sokfelé elmaradtunk s a munkát legtöbbször elejétől kellene kezdenünk.

c) A sajtóval kapcsolatos a *szépirodalom*, a *film*, a *színház* kérdése, továbbá a *rádió*, amelynek elérő s társadalmat átfogó lehetőségei máris kiszámíthatatlanok.

A filmprobléma óriási jelentősége nemcsak abban van, hogy a mozgóképkultúra a maga irtózatos arányai és páratlan népszerűsége útján borzalmas hatású terjesztője lehet az újkori erkölcstelenségnek és erkölcsi lazaságnak, az élet léha és betegesen romantikus felfogásának, a luxus és a kaland istenítésének, a frivolság és erotizmus ezer csillogó, behízelgő, megejtő kísértésének. Hanem abban is, hogy pozitív irányban új és széles lehetőségeit tárja fel az igaz, nemes és szép eszmék, nevezetesen a keresztény életstílus és katolikus eszmeiség szemléletes bemutatásának. Mily hatalmas eszköz lehetne a film a vallásos szépnek s igaznak felragyogtatásában, nemcsak éppen a krisztusi passió és esetleg egy-egy eucharisztikus kongresszus érzékeltetésében, hanem a hit igazságainak, az Egyház történetének, vértanúinak, hőseinek, szentjeinek, hit-hirdetői és karitatív tevékenységének szemléltetésében, a hitvédelem ezer segédeszközének alkalmazásában, például a növény- és állatvilág berendezése célszerűségének felmutatásá-

ban! Természetesen magának a tárgykörnek nagyszerűsége itt nem elég, hanem a művészi feldolgozásnak is arányban kell állnia a téma mindent felülmúló magasztosságával; máskülönben éppen itt érvényesül szomorú kegyetlenséggel az elv, hogy a fölségestől csak egy lépés választja el a nevetségést.

A FILM kérdésére maga XI. Pius pápa hívta fel a katolikus világ figyelmét a *Vigilanti cura*-ban. A katolikus filmkultúra ápolására több más központon kívül újabban Rómában is létesült katolikus filmközpont, a SACRA (Società Anonima per la Cinematografia Religiosa e Apologetica). Kíváncsatos volna, hogy a különféle központok (a Central du Cinéma Franciaországban, a Centro Cattolico Cinematografico Olaszországban, a Legion of Decency Észak-Amerikában, Belgiumban a D. O. C. I. P. és O. C. I. C.) egységesen az egész világra kiterjesszék tevékenységüket.

Nem csekélyebb a rádió jelentősége a mai eszmeterjesztésben.

A RÁDIÓ mindenkit elér, minden osztályt és szellemi irányt a bűvkörébe von. Jobban, mint a sajtó, mert bizonyos irány sajtóját rendszeren csak ennek az iránynak hívei veszik figyelembe, míg a rádió egyetemes jellegű: már csak kíváncsiságból is gyakran meghallgatnak benne ellentétes irányú előadásokat azok is, akik azzal ugyancsak nem azonosítják magukat. Egy csavarásba kerül a fáradtság és tanúk nélkül hallgathatunk keresztény ígihirdetést vagy kommunista programbeszédet, vehetjük a Vatikán rádió-állomását, avagy Münchent és Moszkvát. A rádió megszüntette azt a határzárát, amellyel az egyes hatalmak még a világháború folyamán is népeiket az ellenséges eszmék által való befolyásoltatástól óvni törekedtek. Ma egy államférfi a maga álláspontját a rádión keresztül az egész világgal ismertetheti, a nélkül, hogy a világ bármely hatalmasságának módja lenne rá, hogy szavának útját szegje. Egy újszerű szellemi hódító hadjárat lehetőségei vannak adva ezzel; a hódító az ellenséges területen is akadálytalanul dolgozhatik, híveket verbuválhat a maga eszméi és törekvései számára. Nincs komoly védekezés ellene. Ez a helyzet az igazság hirdetői számára is csodálatos, új lehetőségeket jelent. A rádió technikája útján egész pogány birodalmakat lehetne tele-szórni a kereszténység eszméivel, Moszkvát és Szovjet-Oroszország irtózatos területét valósággal tele lehetne hinteni a marxizmus és harcos istentelenség cáfolásával! Materialista tömegeket lehetne az istenhit és kereszténység tündöklő szellemi fölényére figyelmeztetni. Pogány birodalmakban a keresztény eszméket népszerűsíteni. Szellemi rabszolgaságba süllyesztett, vallási életükben elsoványított népeket lehetne ismét hittel, Isten iránti bizalommal és a katolikus igazság verhetetlen fölényének gondolatával eltölteni! A Krisztus-tagadók és Krisztust gyűlölők terroristáinak gonoszterveit, vérengzéseit, világálmítását, vagy az újpogányok

mellébeszéléseit a saját áldozataik milliói előtt lehetne leleplezni és ezen keresztül a marxizmus, a harcos istentelenség és újpogányság világörületét kimutatni. Protestáns országokban lehetne hirdetni a keresztény unió nagyszerű vízióját. Nem kár-e, hogy ezt a helyzetet a mi táborunk nem siet kihasználni? Tág munkatér nyílik itt előttünk akár azzal, hogy szorgalmasan részt kérünk az igazság számára s szembehelyezkedünk a divatos tévedésekkel a nyilvános rádiókban, akár azáltal, hogy ahol lehet, külön katolikus leadókat szervezünk.

Általában szervezési hiba, ha csak olyan eszmeterjesztő eszközökhöz nyúlunk, amelyek mindenestül a kezünkben vannak: ha csak saját sajtónkra, irodalmi központjainkra, film- és színi-vállalatainkra stb. építünk. Nincs és nem is lehet annyi pénzünk, hogy saját propagandaeszközeinkkel minden embert, minden társadalmi osztályt és országot elérhessünk; azonban igénybe vehetjük a propagandának azokat az eszközeit is, amelyek nem a mieink, de mindenki által elérhetők. Ilyenek bizonyos fokig az állami és társadalmi mozgalmak szócsövei, a nyilvános iskolák roppant apparátusa, a szintelen sajtó és irodalom, könyvkiadás és színház, rádió és film hatalmas publicitása, az általános ifjúsági és munkásmozgalmak s a ma oly nagyjelentőségű sportélet. Természetesen mindig úgy, hogy ezáltal saját e nemű kezdeményezéseink kárt ne szenvedjenek, nevünkkel és közreműködésünkkel közönyös vagy idegen érdekeltségű lapokat s más vállalkozásokat a szükség határán túl ne támogassunk s ezzel az emberek lelkében zavart s botránkozást ne okozzunk.

A ROHANÓ TECHNIKA évente új eszmeterjesztési lehetőségeket nyit meg, amelyeknek saját üzemünkben való igénybevétele sokszor messze túlhaladná anyagi teljesítőképességünket s mégsem vinné el eszméinket mindenfelé, ahova kellene. Oda kell tehát hatnunk, hogy eszméink megfelelő formában az általános kulturális propaganda vonalán is eljussanak a nagy tömegekhez. E tekintetben tanulhatunk a nemkatolikus felekezetektől, amelyeknek ritkán van külön napisajtójuk, nagystílusú eszmeterjesztő üzemük, de annál kiválóbban értenek ahhoz, hogy az általános sajtót s más eszmeterjesztő eszközöket a saját céljaik szolgálatába állítsák. Részünkön gyakori hiba, hogy csak a magunk kis egyesületi színházát, filmjét, a saját sajtónkat, iskoláinkat stb. szoktuk a keresztény eszmeterjesztés céljaira felhasználni s a nyilvános intézményekben helyet és szót kérni nem merünk. Természetes, hogy e kölcsön-, sőt idegenbe dolgozás ritkán elégséges a saját eszméink teljes kifejtésére s azért mellette szükséges marad a

saját propagandaapparátusunk kiépítése is. A nagy tömegekhez egyenes utakat is kell vágnunk, saját terjesztő technikánkra is berendezkednünk.

Olyan feladat ez, amelynek teljes jelentőségét még csak kevesen ismerték fel köztünk. Még ott tartunk, például az irodalom terén: ha egy könyvet vagy könyvsorozatot nagy példányszámban akarunk elterjeszteni, egy-egy jól kiépített zsidó vagy liberális terjesztővállalathoz kell fordulnunk; ez talán sok tízezres példányszámban helyezi el könyveinket, amelyeket egyébként csak néhány ezer példányban helyeztünk volna el, de viszont a bevételnek 50—60 százalékát magának tartja meg s mindenegyes sikerült üzletével megint csak a maga terjesztő hálózatát s annak egyeduralmát erősíti.

Terjesztéstechnikai hálózatunk kiépítése új munkaterületet jelent, amelyen ugyancsak szakemberek egész sorára volna szükség, hogy lépésről-lépésre visszahódítsuk a legnagyobb hatalmaságot: a nyilvánosságot. Olyan kérdések ezek, amelyek szakszerű rendezést kívánnának minden nagyobb városban, minden országban s részben nemzetközi vonatkozásban is: e nélkül hatalmas tevékenységi lehetőségekről mondunk le.

d) Ide tartozik az is, amit az *erő propagandájának* nevezhetnénk. Az eszmei befolyásoláson túl a katolicizmusnak erőt is kell mutatnia, éreztetnie kell a maga helyén és idejében a maga hatalmi fölényét.

NEM GYŐLOLETESEN, nem az elnyomni-akará, gőg és haszonlesés szándékával, hanem úgy, hogy a gyengéknek, akiknek csak a hatalom imponál, a maga nagyságát, akarni- s ellenállni-tudását kimutassa s ahol az igazság érvényesülésének hatalmi akadályai vannak, ott ezek ellenében a maga súlyával érvényesülést szerezzen. Ezen a téren is tanulhatunk az államtól, a politikai pártoktól, a társadalmi közületektől. Az állam s a politikai pártok nemcsak rábeszélnek és szóval propagandáznak, hanem erőt, sokszor nagyon nyers erőt is mutatnak s ezzel szereznek érvényt a maguk igényeinek. A szociáldemokrácia, amíg hatalmon volt s ahol még hatalmon van, néha szinte csak azért rendezett nagy sztrájkokat, hogy híveinek harci készségét fokozza s a maga fontosságának tudatát mindenekelőtt a saját táborában szilárdítsa. A Krisztusország híveinek sem kell az erő érvényesülési eszközeiről mindeztől lemondaniok, annál kevésbbé, mert az erő öntudata a saját táboruk belső szilárdságát s győzelmi akaratát is növeli.

Mivel fejtheti ki a katolikus tábor az erő propagandáját? Mindenekelőtt öntudatának erőteljes éreztetésével az egyes hívek részén. Ha az Egyház nagysága, számbeli fölénye, történeti érdemei, ragyogó szervezettsége, világjelentősége csakhogyan mélyen átjárja híveinket, ezeknek vallási öntudata

önként is a társadalmi erőhatás megnyilatkozásait fogja eredményezni.

AZ ERŐ PROPAGANDÁJA például az, ha katolikusaink társadalmi viselkedésükkel megfelelő nyomatékot adnak Egyházunk elveinek. Ha például bőjti napon tüntetőleg visszautasítják a húseledelt, vagy ilyen napon asztalhoz való meghívást is csak a bőjti tilalom tiszteletbentartásának kikötése mellett fogadnak el; ha nem részesítik társadalmi elismerésben az egyházellenesen kötött házasságokat és szükség esetén kívül nem tartanak fenn látogatói viszonyt az ilyen álházasságban élő párokkal. Az ilyen viselkedésnek, főleg ha rokoni vagy társadalmilag súlyt jelentő részről jön, rendszerint megvan a maga üdvös hatása.

A katolikus öntudat erőnyilvánulását azonban nagyobb keretek közt is szorgalmazhatjuk. E célt szolgálják körmeneteink (az ájtatossági célon túl), tömegfelvonulásaink, zarándoklataink, nagygyűléseink, kongresszusaink. Még inkább az egyenesen jogvédő és jogkövetelő tömegmegmozdulások egy-egy szembeötlő támogatással, sérelemmel, veszéllyel szemben. Ilyenkor a tömegmegnyilatkozások különösképp jók, mert nemcsak kifelé jeleznek erőteljes tiltakozást, hanem ugyanakkor alkalmul szolgálhatnak magának a katolikus tábornak felpozíciójára s öntudati szilárdítására. Ha az ilyen tömegmegmozdulásoknak nem látszik is azonnal hatásuk, a hatás mindig megvan; akadályozza az ellenséges irányok aggálytalan, folytonos térfoglalását, befelé pedig edzi és talpra szőlítja a katolikus tábort, főleg az ifjúságot s a harcos lelkületű elemeket, amelyeket viszont elcsüggesztene és bizalmukban megingatna a látvány, ha Egyházuk örökké a tehetetlenül sopánkodó Hamupipóke szerepében sérénykednék.

Az erő propagandájának ugyancsak állandó keretet a *katolikus szervezetek* folytonos építése által kell adnunk. Gyakori panasz, hogy ezer apró egyesületbe tépődünk szét, a helyett, hogy kevés, de imponáló erejű szervezetekbe sorakoznánk. Nem hiába siet minden egyházüldöző kormányzat elsősorban a katolikus egyesületi életet megszüntetni: jól tudja, milyen erő rejlik abban. Ahol az egyesületi és szervezeti élet az erőnek bizonyos fokát elérte, ott viszont sokszor a kifejezetten ellenséges érületű nyilvános tényezők sem mernek hozzányúlni többé.

A KATOLIKUS SZERVEZETI ÉLET ELLEN néha azt hozzák fel, hogy túlságosan elvonja a híveket a családi élettől. Félreértés! Hát a templom s a hivatal nem vonja el őket onnan bizonyos fokig? S nem jobb-e, ha a katolikus hívő azt az időt, amelyet egészében úgyszemint otthon, inkább a katolikus egyesületi életben tölti, mint ellenséges vagy közönyös mozgalmakban?

b) Az igazságvédelem és igazságterjesztés megszervezése.

Egyéni és szervezett igazságvédelem. — Örökös és szervező központok a védelem és terjesztés munkájában. — A vallásellenes mozgalmak megelőzése s visszaszorítása.

A mondottak mind alkalmas technikai eszközei az igazságterjesztésnek, azonban magukban véve jelenthetnek merőben egyéni vagy csoportok által, egymástól függetlenül végzett munkát is. Ez az egyéni munka, főleg ha messzebb hordó technikai eszközökkel dolgozik, az eszmeterjesztés síkján sem megvetendő teljesítmény. Népünk s értelmiségünk jelentős tömegeinek állandó készenléte s éber őrködése a társadalom különféle pontjain a folyton adódó támadásokkal vagy téveszmékkel szemben, a szakadatlan világnézeti felvilágosítás ezer meg ezer meggyőződéses hitvalló által: hatalmas hitszilárdító munka, amely maga is igazi erőművé lehet, főleg ha általa a krisztusi igazság hangja elhat oda is, ahová a templomi prédikálás nem jut el. Mégis, éppen ennek a szélesvonalú egyéni s élő apologetikának folytonos megtermékenyítésére, valamint a nagyobb arányú s nehezebb stílusú igazságterjesztés érdekében az egyéni munka mellett ki kellene építeni a *szervezett igazságvédelem és igazságterjesztés* műveit is: egy szellemi Maginot- vagy Siegfried-vonalat a krisztusi igazság védelmére s terjesztésére.

A szervezett munka kettőből állna: az összes elérhető technikai módszerek felöleléséből s az egész munka egységes, tervszerű, nagystílu irányításából. Az egyéni és szerveztlen munka, mégha tömegesen jelentkezik is és értékes technikai eszközökkel dolgozik, sohasem érheti el a szervezett munka teljesítőképességét.

Ma szervezett és nagyarányú védekezésre van szükség, amint szervezett és szakadatlan a támadás is, a valótlanságok felújítása, az igazság elhomályosítása. Nem elég helyel-közzel visszautasítanunk egy elötörést, helyreigazítanunk egy téves nézetet. Pergőtűzet nem lehet egy-egy szórványos visszalövés-sel hatástalanná tenni.

Szervezettnek kell lennie a mi részünkön mindenekelőtt az *örkődésnek*, azután a *cáfolatnak* és helyesbítésnek és végül

az igazság pozitív kifejtésének. Mivel az ellenfél állandóan szórja szét a tévelyt, nekünk is állandóan résen kell lennünk, figyelnünk az ellenséges mozdulatokat, szünet nélkül folytatnunk a felvilágosító s helyreigazító munkát. Nem volna szabad 24 órának elmúlnia, hogy a védelem gazdátlan maradjon s az Anyaszentegyház homlokára sár hullhasson a nélkül, hogy valaki köteleességszerűen szembe ne szálljon a dobálóval.

Ha odatúl a mi hitrendszerünket állandóan nevetség tárgyává teszik, vagy kézlegyintéssel akarják elintézni, nekünk is állandóan résen kell lennünk s a konkrét vádak vagy torzítások kiigazításán túl a hitetlenség eszmerendszerének hibáit, ellentmondásait, balfogásait szakadatlanul pellengérre állítanunk. Ne hangozhassék el támadás, gyanúsítás, ferdítés, álokoskodás, az Egyház ellenségeinek igazságtalan magasztalása, a kereszténység bármely tételének, személyének vagy intézményének lekicsinylése vagy kedvezőtlen bemutatása, hogy azonnal ne jöjjön rá minél szélesebb nyilvánosság előtt a körülményekhez képest finom vagy erélyes, közvetett vagy közvetlen, tudományos vagy népies, de mindig alapos és hatásos helyreigazítás. Előadótermekben, főiskolai katedrákon, parlamentekben, megyei vagy városi gyűlésen, sajtóban, irodalomban felbukkanó tévedésre s vallásellenes megnyilatkozásra ugyanott vagy másutt, esetleg magánlevél vagy nyíltlevél útján, de azonnal jöjjön válasz is, cáfolat, helyesbítés. Nem durva, polemizáló hangon, nem személyes élel vagy sértő modorban, nem a kákán is csomót keresők kicsinyes okvetetlenkedésével, hanem méltósággal, józanul és határozottan. Ne a szenvedély vigye a válaszban a szót, hanem a tárgyilagosság; de az ellenfél szokja meg, hogy büntetlenül többé az igazságot támadnia vagy ferdítenie nem lehet.

LESZ ESET, amikor az ellentmondás közvetlenül csak annál hevesebb visszavágásra ösztönzi a hazugságban maradt ellenfelet; lehet, hogy dühös toporzékolással próbál visszaütni s inkvizíciót, jezsuitizmust, sötétséget és bagolyvárakat emleget. Mi ne kövessük ezen az ösvényen, de ne is riadjunk vissza miatta. Hanem ha az ellenfél újra hazudik vagy téves állításokat kockáztat meg, mutassunk rá ismét nyugodtan s fölényes alapossággal, hogy téved és miben téved. A józan harmadik személyeket ezzel a higgadt tárgyilagossággal nyerjük meg s maga a toporzékoló később való-

színüleg óvatosabb és mérsékeltebb lesz, mihelyt egyszer érezte, hogy a vitában erkölcsileg és tárgyilag alulmaradt.

•

A jelzett szervezett munkának vitelére, irányítására s közvetlen ellátására mindenkép kívánatos, hogy minden nagyobb városban, főleg minden országos központban külön e célra *munkaközösségek, akcióközpontok* létesüljenek. Ezeknek kellene a felvilágosító munkát katonás tervszerűséggel s beosztással irányítaniok s nagyrészt végezniök is. Munkásságuk valószínűleg éppoly hamar éreztetné hatását, mint ahogy háborúban azonnal megelevenedik az egész gyalogsági front, mihelyt a tűzérség és szervezett légvédelem is akcióba lép.

Ezeknek az akcióközpontoknak állandóan figyelniök kellene az illető város vagy országrész egész közoktatását, közéletét, sajtóját, könyvkiadványait, irodalmát, filmjét, rádióelőadásait, a rádiós hírek megszövegezését, a falragaszokat és reklámokat, a szórakozóhelyeket, megállapítaniok a szakszerű elhárítás módzatait s azonnal akcióba lépniök, mihelyt erre szükség van. Az ilyen szervezett védőmunka sokfelé hamarosan véget vetne a téveszmék szabad és gátolatlan terjesztésének. Nemcsak a közgondolkodásra általában, hanem a közéleti tényezőkre is hatással lehetne. E mellett a pozitív igazságterjesztés és kultúráirányítás minden alkalmát meg kellene ragadnia.

KULONUSEN OTT KELLENE az ilyen vallásvédő központoknak helytállni, ahol erősen vallásellenes törekvések mutatkoznak s a türelmetlen egyházellenesség újabb erőszakos fellépésre készül. Az üldözést rendesen szellemi pergőtűz, a támadások szenvedélyes és rendszeres megsűrűsödése szokta megelőzni; megokolt tehát, hogy ilyenkor a mi védelmi vonalunkon is fokozott és szervezett munka folyjék. Ha a múltban így tettünk volna, ki tudja, hány vallásellenes intézkedést, hány üldözést akadályozhattunk volna meg. A ki-kiújuló s gyakran brutális kíméletlenséggel folytatott egyházüldözés szakadatlan leleplezése végre is közhangulatot teremt, gondolkodóba ejti a becsületes embereket s az egyes országokban eleve elhárító lépésekre indítja őket minden egyházüldözési kísérellettel szemben. Egyetlenegy országban sem lehetne egyházüldözés, amelyben a vallásos gondolat hívei idején gondoskodnának arról, hogy a közvélemény minden egyházüldözésnek még a gondolatától is eleve visszaborzadjon.

Meg lehet érteni, miért lehetett a 20. század első évtizedében Franciaországban, Portugáliában nyílt egyházüldözés, miért ülhe-

tett nyeregbe Oroszországban a bolsevizmus, miért üthetett meg az újpogányság egész országokban oly kíméletlen egyházüldöző hangokat. Németországban az alkotmányfordulat előtt jól szervezett katolikus élet folyt, de a közvéleménynek bizonyos türelmetlen egyházellenességével szemben, főleg a szabadgondolkodók és marxisták roppant tömegei felé komolyabb elhárító és védelmi intézkedések megfelelő mértékben nem történtek, mint ezt a német katolikusok vezérei most utólag maguk meaculpázva megállapították. Így az elnyomás felé az út a közgondolkozásban meglehetősen nyitva maradt.

A vallásszabadság gondolatát, a mások vallásos meggyőződésének s a vallási testületek szabadságjogainak abszolút tiszteletben tartását mint a műveltség soha többé kétségbe nem vonható elemi követelményét kell a közvéleménybe beleégetnünk s minden kísérletet, amely a vallásszabadság megrontására törekszik, azonnal a legsúlyosabb megnyilatkozások özönében, a minden oldalról felébredt tiltakozások áradatában kell elfojtjunk. Akkor nehezebben szánja majd rá magát egy mégoly ellenséges kormányzat arra, hogy rendszerint amúgy is terhes szekerét még felesleges világnézeti és egyházpolitikai ellenállással is megakassza.

DE A MÁR BEKÖVETKEZETT üldözés ellen is hatásosan védekezhetünk, ha megfelelő technikai szervezettséggel, például nemzetközi tömegmozgalommal és összefogással fordulunk a vallásszabadság megtiprói ellen. Még a szovjetnek is kellemetlen, ha a külföld teljes mértékben tudomást szerez azokról a vallásellenes merényletekről, amelyeket elkövet. Kezdeményezésünkre esetleg egy nemzetközi vallásszabadságvédő liga jöhetne létre, amely milliószámra gyűjtené össze a csatlakozókat a világ minden országából, esetleg valamennyi keresztény felekezet tagjai közül is, akik ígéretet tennének, hogy minden vallásüldözés ellen az egész vonalon állást foglalnak, ezeknek az üzemeknek a leleplezését a „sutgó propaganda” eszközeivel terjesztik, a vallásüldöző országokkal lehetőleg sem gazdasági, sem társadalmi összeköttetést nem tartanak fenn, azokba nem utaznak és ott nem nyaralnak, könyveiket nem vásárolják stb. Ilyen tömörülés számára némi agitációval nem lenne nehéz igen jelentékeny tömegeket megnyerni — a vallásszabadság gondolata még mindig népszerű fogalom — s ez jelentene olyan szankciót, amelyet a vallásüldöző kormányok kénytelenek lennének tekintetbe venni; ugyanúgy, ahogy az amerikai filmgyártás kénytelen volt az Erkölcsvédő Liga követeléseivel számolni.

A védekezés ilyen nagyobb arányú megszervezése felé eddig legfőlőbb félénk és tapogatózó lépések történtek,

egyik országban több, másikban kevesebb, vagy szinte semmi. Pedig a tapasztalás nem igazolja a gyors lemondást. Egyes helyeken s országokban szinte kézzelfogható, hogy a kezdetben mindenható s minden pozícióba befurakodott vallásellenesség engedni volt kénytelen s végül háttérbe is szorult, ha az igazság bajnokai nem nézték tétlen sopánkodások közt a hazugság feltolakodását, hanem minden adott esetben azonnal védelmére keltek a megtámadott igazságnak: mindig újra, fáradhatatlanul, imponáló és meggyőző erővel vették védelmébe a szent ügyet, leleplezték, megbélyegezték, nevetségessé tették a gögösen terpeszkedő destrukciót. A helyzet lassanként, napról-napra megváltozott, s végül odajutottunk, hogy mindenki elfordult az ellenség jelszavaitól. Sokszor ami tegnap még egyedül elfogadható világszemléletnek látszott, azt ma már mindenki elutasítja és szégyenli, s letagadná, hogy valaha, nem is oly rég, ő maga is arra esküdött (ilyen például nálunk a szabadkőművesség).

Mindezek alapján elmondhatjuk: az igazság terjesztése s vele a Krisztusország megalapozása szempontjából még igen jelentős lehetőségek fekszenek előttünk, amelyeket eddig csak csekély részben használtunk ki. A komoly krisztusi hódítás erős akarata mellett itt feladatok előtt állunk, amelyeknek rendszeres munkábavétele mellett nem haladhatunk el tovább közömbösen.

Kiszámíthatatlan megújulás származhatnék abból, ha az Anyaszentegyház, amelytől ellenfelei mindenelőtt a közvéleményt s a közszeretetet hódították el, céltudatos eszmeterjesztéssel első helyen épp a közvéleményt és közbizalmat szerezné vissza.

Keresztény kultúráirányítás

Amint az államvezetés nem állhat meg a maga jogainak elméleti elismertetésénél, célkitűzéseinek védelménél s a szembenálló törekvések letörésénél, éppúgy a hódító kereszténység sem érheti be az önvédelem és közvéleményalakítás feladataival, hanem belső életének, értéktermelő vitalitásának teljes kifejtésére is kell törekednie. Más szóval: keresztény

kultúrát kell alkotnunk s élnünk, amely a maga belső gazdagságával érvényesül és hódít befelé és kifelé. Minél egészségesebb, tisztább, mozgalmasabb keresztény légkört sikerül teremtenünk, annál duzzadóbban sarjad benne s annál ellenállóképesebbé szilárdul a vallásos gondolat és élet. Nehéz az emberektől, főleg magasabb értelmi színvonalon állóktól, teljes keresztény életet kívánni, ha a környező légkört nem tisztítjuk meg, ha a hit s a hitélet éles és állandó feszültségben szegeződik szembe a környező kultúrával, annak tagadhatatlan értékeivel, kimagasló képviselőivel, vívmányaival és intézményeivel. Megtízszerezhetjük híveink számát s a kereszténység még mindig válságban marad, ha minden vallásos megmozdulásunk egy krisztusellenes művelődés világrendjébe ütközik bele.

Ma pedig kultúránk számos eleme csakugyan mélyen keresztényellenes, hiszen a hitetlen bölcselet és a forradalmak talajából nőtt ki s történetileg éppúgy mint társadalmilag mereven szembenáll a kereszténység elveivel. Uralkodó bölcseletünk minden régi s új tévedésnek kaput tár, de a keresztény bölcselettel szemben hűvösen elzárkózik, világszemlélete a pantheizmus, kantizmus és agnoszticizmus közt hullámszik, természettudományunk a darwinista materializmus sokszor megcáfolt, hivatalosan nem védett, de gyakorlatilag alapul fogadott szélsőségeit követi, történetírásunk jórészt katolikusellenes, államtanunknak alapelve sokáig a liberalizmus és államistenítés volt, ma pedig a nemzetistenítés hódít teret, szociológiánk úgyszólván csak a kapitalizmus és a szocializmus két végétét ismerte, oktatásügyünk rendszere a pozitívizmus és liberalizmus szülötte, irodalmunk, sajtónk, művészetünk széles arányokban sülyyedő.

ELKERESZTÉNYTELENEDETT KULTÚRÁNK sajátossága, hogy bár nincs semmiféle közös alapja, pozitív világszemlélete, s minden rendszerének körülbelül ugyanannyi az ellenzője s bírálója, mint a vallója és védője, mégis a maga tagadólágosságában egységesen fordul a kereszténységgel szembe, amely pedig néhány száz évvel ezelőtt még elismert közös alapja volt minden európai művelődésnek. Sajátos vonás az is, hogy a nyilvános életben gyakran olyanok is e kultúra negatív elveihez igazodnak, akik egyébként hívő keresztények.

Meg lehet-e fordítani mai művelődésünknek ezt az irá-

nyát? Egy sokban beteg vagy fogyatékos kultúra helyén uralomra lehet-e még egyszer emelni a keresztény kultúra hegemoniáját? Lehetséges-e, hogy a közvélemény Krisztushoz térésével egyidejűleg a művelődési atmoszférát is keresztény szellemmel töltsük el?

E kérdésre igennel kell felelnünk, feltéve, hogy akadnak köztünk szellemi kiválóságok, akik a kulturális életben fordulópontot jelenthetnek s hatóerejüket tudatosan fel is használják a közművelődés kereszténnyé tételére.

A modern kereszténytelen kultúrának éppen negatív s világnézetiileg tanácstalan jellege, bázistalansága, ez a nem annyira pozitív téveszmékből, mint inkább gondolati vákuumból eredő divatos agnoszticizmus voltaképp maga is tág teret nyit a pozitív keresztény kultúrateremtő munkának, a jobb érvényesülési lehetőségnek. Éppen a legmélyebb szellemek valósággal éheznek egy mélyebb s biztosabb kultúra után. Adjunk jobbat, mint aminőt a kereszténytelen kultúra nekik nyújtani tud s akkor művelődési életünk is közeledni fog a keresztény megoldásokhoz.

A keresztény kultúraalakítás feladatai

A magasabbfokú katolikus eszmetisztázás fontossága. — Korszerű kérdések feldolgozása hittudományi, államtani, családvédelmi, nevelési és szociális téren.

Mi lenne ennek a keresztény jellegű kultúratermelésnek és kultúraigazításnak célja s várható eredménye? Mindenekelőtt az Egyház nagyobb fokú rehabilitációja a köztudatban. A kereszténység vezérszerepének újabb érvényrejuttatása a szellemi életben. Ennél is inkább azonban az, hogy így a keresztény gondolat a mindenkinek lelkén égő korkérdésekkel kapcsolatban is tisztább fényben ragyogna fel, több tartalmat, időszerűséget, sugárzó erőt kapna s alkalmasabbá lenne a tömegek mai életének irányítására. Mert amíg a keresztény tan csak katekizmusi általánosságban s időfeletti elvontságban áll a közönség szeme előtt s részletes alkalmazásának módja a szellemi és társadalmi élet egész hálózatára keresztültanulmányozva és átgondolva nincs, addig a cselekvés sem lehet

céltudatosan keresztény, s az élet kereszténnyététele is szép szó és álom marad.

A hódító kereszténységnek s az egyetemességre törekvő apostolkodásnak talán éppen itt van a legsorsdöntőbb s egyben legnehezebb kérdése. Rengeteg ellenkezés az Egyházzal szemben, rengeteg meg nem értés és hűtlenség a kereszténységgel szemben származik onnan, hogy gondolatilag sincsenek tisztázva a korkérdések s a hit kapcsolatai: az Egyháznak és kereszténységnek az emberi haladáshoz, a társadalmi és gazdasági berendezkedéshez, az egyre felmerülő újabb és égető korkérdésekhez, a nemzetközi élet nagy igényeihez való viszonya. Talán még elméletileg sem. Amíg ezt az eszmetisztázó munkát mindenekelőtt magunk közt el nem végezzük, addig a katolicizmusnak minden fontos részletterületen pontosan körülhatárolt kulturális programot sem adhatunk, még kevésbé beszélhetünk egyetemes, átütő hatásról a társadalomra, szellemi hegemoniáról, eleven, irányító, fénykévéket sugározató erőhatásról. Addig az emberi művelődés és a kereszténység lényegében két külön világ marad.

Vessünk fel csak illusztrációként néhány idevágó kérdést.

Itt van mindenekelőtt maga a *teológia s a vele kapcsolatos tudományok*. Valamikor az Egyház az egész művelt világot lázba ejtette a maga elevenen lüktető, hatalmas arányokban s bámulatos önállósággal dolgozó teológiai munkásságával. Mindenki együtt filozofált, disputált és érvelt vele, az emberek a piacon, az országnagyok az ország ügyeinek intézése közben dogmákról vitatkoztak. A szentatyák, később a középkor nagy skolasztikusai Szent Tamással élükön, majd az újkor elején a skolasztika lángelméi: Vittoria Ferenc, Suarez, Mariana s mások az egész erkölcsi és nemzetközi szellemi életet magukhoz bilincselték, problémáik éles és perzselően korszerű fénykévéjébe vonták. Az epigonok kora viszont e teológiai virágzások után mindannyiszor benne rekedt a szinte gépies ismétlés, iskolai kommentálás és szélesretaposás módszereiben, vagy legalább is nem tartott lépést a kor szellemi forrongásaival, fürgeségével és problémalátásával. Ma is vannak kiváló katolikus bölcseleink és teológusaink, egyik országban több, a másikban kevesebb, akik igyekeznek tudásu-

kat a korszerű keresztény kérdések tisztázására fogni, de mintha egyházi tudományosságunk egésze kissé nagyon is elmaradt volna attól az iramtól, amely régebbi korok sajátja volt s egyedül képesítheti a tudományok királynőjét királynői tisztjének gyakorlati kifejtésére. A keresztény bölcselet nem egészen ok nélkül került le a közfelfogásban a lábjegyzetben elintézhető kuriozumok közé, amelyekre senki sem kíváncsi többé, éppúgy, mint ahogy a hittudományi üzem túlságosan elszigetelte magát az élettől. Idegen világban mozog s idegen nyelvet beszél, nem fordítja le azt a mai élet gondolatvilágának kifejezéseire. A skolasztikai módszer kitűnőségének tudatában egy kicsit mellőzi ennek a kitűnőségnek kitűnő alkalmazását a kor kérdéseire, a társadalom igazi szükségleteire, a szellemeket ma mozgató kérdésekre s arra a nyelvre, amelyet a mai ember beszél és megért. Figyeljük meg keresztény bölcseleti vagy hittudományi szakfolyóiratainkat, az elvontságok s magukban igen értékes részletkutatások mellett mily kevés a tárgyalt kérdéseknek az élettől, a társadalom égető problémáival való kapcsolatuk! Csoda-e, ha ezeket a folyóiratokat nemhogy világiak nem olvassák, még egyetemi tanárok sem, hanem a papok közül is legfőljebb a szakemberek? Pedig ma sincs hiány az élettől szorosan kapcsolatos, a kor sebeire tekintő és mégis mélyen tudományos kérdésekben. A keresztény bölcselet, a teológiai ismeretelmélet, a dogmatika, az apologetika, szentíráskutatás, egyháztörténet, erkölcsstan terén még rengeteg a felderíteni való s nemcsak a tiszta elmélet síkján, hanem a gyakorlati és időszerű kérdésekkel való eleven kapcsolatban is.

MEGDÖBBENTŐ, ha éppen a kor szellemiségét közelebbről érintő tudományszakokban, például az ókereszténység történetének felkutatásában, a szentírástudomány számos részében, a dogmafejlődés vagy a mai korra alkalmazott társadalmi erkölcsstan síkján, nem utolsó helyen a szociológiában nem mindig mi katolikusok vezetünk, vagy ha idevonatkozó munkánk inkább negatív, elhárító, bíráló, mint pozitíven építő s iránytszabó. Megdöbrentő, ha morális teológiánk sokfelé ma is merő kazuisztikában merül ki, ha erkölcs-tani gondolatffűzésünk véget ér a VI. parancs elemzésében, mikor a modern erkölcs-tani problémák egész özöne erjed és hullámszik körülöttünk. Megdöbrentő, ha hitbuzgalmi irodalmunk maga is egyre azokat az ezerszer elnyűtt gondolatokat variálja, amelyek egy szűk és eszmeszegény aszkétizmust tartanak szem előtt, holott

épp a lelki életnek bőven lenne mondanivalója a ma gyermekének, a jelenkori szellemiség emlőin nevelt nemzedéknek is. Roppant szegénységi bizonyítvány lenne, ha megengednők, hogy a kereszténység egy papi és szerzetesi külvilággá szűküljön össze, egy öncélú és zárt kaszt ügyévé zsugorodjék s észrevehetően megszűnjék a kor s a társadalom égető kérdéseinek eleven eligazítója lenni; ha rendjénvalónak találják, hogy legtehetségesebb embereink női szerzetek és jámbor társulatok adminisztrálásában fogyasztják el erejükét s nem érnek rá az igazán sorsdöntő fordulatokat vigyázni, rájuk a krisztusi gondolat fényezőjét rávetíteni.

Magának a Katolikus Akciónak s a szervezett katolikus aktivitásnak általában van-e készre kidolgozott, *tudományos alapozottságú elmélete*? Van-e már tudományos „apostololgiank”? Nem új és szokatlan-e nemcsak ez a szó, hanem a mögötte rejlő fogalom is? Minden fontos kérdésre készen áll-e az alapos és többé nem vitatható válasz? Például a világiaknak az apostoli munkába való rendszeresebb bevonására, kiképzésére, közéleti feladataira vonatkozólag? A német katolikusok ugyan már külön Caritaswissenschafttal is próbálkoztak, de még magának a karitásznak sincs minden elvi kérdése világosan s végérvényesen felderítve, úgyhogy állam, közületek, felekezetek hozzánk járnának iskolába, valahányszor egy jótékonyági akcióban szakszerű útmutatást keresnek.

*

Ugyancsak sok a tisztázni és pótolni való a szellemi és társadalmi életnek ama közvetlenül világi jellegű *gyakorlati kérdései* körül, amelyeknek milliók boldogulása vagy boldogtalansága múlik, amelyeknek elméleti tisztázatlansága borzalmas katasztrófákra vezethet. Tisztázatlanok ezek a kérdések, mert akik egyedül jelölhetnék meg a krisztusi elvek fényforrásai mellett a megoldásukat, ezekkel a problémákkal nem foglalkoznak eléggé behatóan s így ma sokszor csak a mellébeszélők és baloldaliak foglalkoznak velük, akik a helyes problémalátás kulcsának nincsenek birtokában. Elmondhatatlanul fontos lenne, hogy ezekben a kérdésekben a katolikus szellemiség mutasson irányt s rajta keresztül a katolicizmus ismét az őt megillető súllyal jelentkezze olyan fórumokon is, amelyek előtt csak elmélyült tudás és szellemi érték számít.

Végzetes baj, ha azoknak engedjük át e kérdésben a hangadást és közvéleményalakítást, akiket merő politikai érdek, vagy pillanatnyi szükséglet, esetleg nyomorult emberi önzés sugalmaz, amikor e kérdésekhez nyúlnak. Annyi munka volna itt, hogy egész tudományos testületek dolgozhatnának benne, ott, ahol ma csak elszigetelten emelkednek ki itt is, ott is prófétai hangok; s gondoskodni kellene arról is, hogy e tudós testületek tanulmányainak eredménye a keresztény értelmi-ségi rétegekben kellőképp népszerűsítették és aprópénzre vál-tassék, ami ismét többnyire súlyosan elhanyagolt feladat.

Ilyen égető s mindenekelőtt tudományos tisztánlátást igénylő kérdések például *a nemzet és az állam* vagy *a háború és a béke* kérdései: a nemzeti vagy jogi, történeti és kultu-rális államelv problémája, a nacionalizmus fogalomköre s a nemzetek önrendelkezése, a háborúk mélyebb okai s ezeknek megszüntethetősége, a nemzetközi és nemzetiségközi béke ügye, a nemzetiségi feszültségek lélektana, egy etikai és reális alapon álló újszerű Népszövetség, a kölcsönös lefegyverzés, a nemzetközi szerződések erkölcsi hatálya s hasonlók. Meg-annyi fojtogatóan időszerű kérdés, amely körül tömérdek vezércikk és politikai szónoklat ellenére egyáltalán nem látunk tisztán s amelynek gyakorlati kihatásai mégis irtózatosan nagyok: rajtuk múlik a béke minden boldog áldása s a hábo-rúk minden fizikai, kulturális, vallási és erkölcsi borzalma. Nem érdemelnék-e meg ezek a kérdések valóban, hogy a leg-jobb katolikus fejeknek egész kollégiumai, nemzetközi akadé-miái folytassanak körülöttük legkomolyabb tárgyalásokat s szabjanak a történeti fejlődésnek a maguk súlyánál s gondolati fölényénél fogva elhatározó irányt? Nem kár-e, ha a katoli-cizmus a pápai megnyilatkozásokon kívül e kérdések terén szólásra egységesen egyáltalán nem jelentkezik? Ha negatív szinte maga közösi ki magát a társadalomvezetés legkor-szerűbb munkáiból?

HA A KATOLIKUS GONDOLKOZÓK a világháború szörnyűségei után meglátták volna ennek a mindenekelőtt szellemi feladatkörnek roppant aktualitását, válaszra váró megoldatlan problémáit s a kimondhatatlanul súlyos felelősséget, amely e téren mindenekelőtt órájuk háruul, már régóta talán legelsősorban ezekre a problémákra vetették volna magukat. Nemzetközi összefogással, mert csak úgy

ismerhetik meg közvetlenül az ellentétek s ellentétes felfogások okait és érveit s találhatják meg az eligazodás lehetőségeit. A háború kezdetén a tudósok és tudós társulatok siettek szégyenletesen egymást kölcsönösen bojkottálni; mi mintha még mindig benne élnénk ennek az egymást meg nem értő, egymás véleményére, vitáinak mélyebb okára nem kíváncsi, kölcsönös, kereszténytelen elszigetelődésben. Ha a katolikus szellemi és nemzetközi megértés és értetés munkája idejében megindul, azóta talán lényegesen messzebb lennének a háború kikerülésének ideológiájában s a közvélemény is kénytelen lett volna világlapjaiban és parlamentjeiben, nemzetközi konferenciáiban és külügyminisztériumaiban megfelelően foglalkozni a katolikus szellemiség meglátásaival s indítványaival. A jelzett irányban nálunk sem hiányoznak jelentékeny és értékes kezdeményezések, tanulmányok, irodalmi alkotások (például a francia Gaston Fessard írásai), de ezek inkább elszigetelt jelenségek. Nem volna-e megszégyenítő, ha Gandhi vagy más nemkeresztény tényezők több érdeklődést tanúsítanának e lényegükben keresztény kérdések tanulmányozása iránt, mint a keresztény szellemiség hivatott képviselői?

Magának a hazának és hazafiságnak világot mozgató, nemes elhatározásokat, páratlan hősiességet, meleg egybetartozási érzést keltő, de sokszor ferde irányba tért, fékezetlenül csapongó s céltalan háborúkat indító eszméje sincs keresztény szempontból tudományosan kellőleg feldolgozva. Nem szólva arról, hogy sokak szemében a nemzet valóságos Istentpótló fogalommal vált, amelynek jogai Isten jogai fölé kerültek, a fogalomzavar kitűnik abból is, hogy régebben az emberek egészen más értelmezést adtak a haza fogalmának, mint ma, sőt ma is más fogalommal töltik el e szót az egyes nemzetek. Amerika Egyesült Államai vagy Svájc felfogásában a haza mindenekelőtt nem nemzeti, legkevésbé egynyelvűségen alapuló nemzeti államot jelent. Amerikában is van izzó hazaszeretet, de a faji együvértartozás minden fogalmi eleme nélkül, sőt a történelmi hagyományok közösségének is lényegesen kisebb szerepével. Amiért bizonyos nemzeti túlfűtöttség alapján mi Európában véres háborúkat vívunk, azért Amerika egyetlen zászlóaljat sem áldozná fel. Ott az államtól közbiztonságot, jogvédelmet, kultúratámogatást s szabadságbiztosítást várnak, nem presztizsbeli, nyelvi vagy faji délibábok kergetését, vagy éppen patétikus hősködést vagy nyelvterületek szerint való elhatárolást. A nélkül, hogy egy kevésbé tradíciókedvelő s inkább gazdasági célokra berendezkedett államiség

eszméjét okvetlenül jobbnak s eszmeibbnek kellene elismernünk s más országok számára is például felállítanunk, mégis revízió alá lehetne vennünk azt a hazafogalmat és hazafiság-eszmét, amely a szűk határok közé szorult s nyelvi, történeti s népi sajátosságaihoz szívosan ragaszkodó európai nemzet-gomolyag kicsinyes surlódásainak túlzottra nőtt árnyéka, s amely fiatal költők és politikusok, fantáziafűtött vezércikkírók és a sovinszta kollektív-önzés fanatikusainak álmodozásai alapján túlságosan is irracionális vonásokat állított be e nemes eszme fogalomkörébe.

AMIG EZ A TÚLNYOMÓAN érzelmiségre és kardcsörtetésre alapozott hazafiság csupán kedélyes önképzőköri szavalatokban, tulipánmoz-galmakban és zengő pohárköszöntőkben éli ki magát, addig ártalmatlan, de veszedelmessé válik, ha végül is egyetlen európai farkasüvöltéssé rúttítja a nemzetek érintkezését, félreértett s el nagyolt képzetekért, vagy éppen szép szölamok mögé rejtett csoportérdekéért vezényel mézsárszékre könyörtelenül milliókat s a háborúk rettenetesen értékhamvasztó poklába taszít egész népeket. A föld nem sakktabla s az embermilliók a maguk boldogság-és nyugalomvágyával, családi, erkölcsi és művelődési igényeivel sem merő sakkfigurák, amelyekkel benzinkirályok és élre került államvezetők végnélkül dobálódzhatnak, azon az alapon, mert egy kellőkép ki nem forrott, ki nem elemzett, elméletileg komolyan meg nem vizsgált képzettársítás a dicsőség nimbuszával veszi körül az öldöklést és a tömeghalált. Annál szükségesebb lenne itt a több tisztánlátás, mert különben a másik végét elöött nyílik meg a kapu s majd a nemzetellenes pacifizmus elméletei jutnak népszerúségre, amelyek viszont a nemzetet s államot minden eszmei jelleg feláldozásával csak az anyagi érdekvédelem biztosítójának látnák. Éppúgy megvan az a veszély is, hogy így a hazaszeretet csak területi és presztizskérdések körül izzik fel időnkint s a komoly honfiúi köteleességteljesítés, az erkölcsi alapon álló, mindennapi és gyakorlati hazaszeretet megrövidül általa.

Ha a katolikus szellemiségnek sikerülne ezt a problémát mindenekelőtt elméletileg s aztán gyakorlatilag megoldania, ismét a katolicizmusé lenne az érdem, hogy egy tömeggyilkos örület alól kihúzta az ideológiai alapot, a nemzetközi megbékélés felé vezette az emberiséget s a nemzeti élet s fejlődés számára nemesebb és okosabb célpontokat jelölt ki.

AZ EGYHÁZNAK SOKSZOR szemére vetik ellenségei, hogy nemzetközi: valóságban pedig mennyire nem éli ki nemzetközi képességeit s hivatottságát! Még szűkebb, papi vagy szerzetesi körökben sem! Figyeljük meg: sokszor papok állnak legmerevebben egymással

szemben a nemzetközi fronton! Nem mintha megfélemeztek volna a krisztusi igazság s szeretet parancsáról, hanem mert nem jutottak el odáig, hogy a legszorongatóbb nemzetközi kérdéseket mindenekelőtt legalább maguk közt tisztázták volna! Hozzunk össze két politikailag ellentétes nemzetbeli papot, akár nagyműveltségű szerzetest vagy teológiai tanárt: a krisztusi szeretet és türelem nevében *hallgatnak* az őket érzelmileg leginkább elválasztó kérdésekről, megkerülik a problémákat, nehogy bajt okozzanak, de *tárgyalni* már nem tudnak róluk; ehhez hiányoznak a kidolgozott közös alaptételek és biztosított alapgondolatok. Azt mondják: jó testvérek vagyunk, valójában pedig gondolkodásuk és érzületük mérföldnyire van egymástól, sőt élesen szembehelyezkedik egymással. Nem azokról szólunk, akikből a politikai szenvedély kéklő lángolása minden józanságot kiégetett, hanem akik egyébként tökéletesen józan és okos emberek s a mellett mély krisztusi lelkiületű, nemesérzelmű keresztények. Ha még ők sem találhatnak egymásra még elvileg sem, hogyan értse meg akkor egymást a nemzetközi érzelmi káoszban égő világ? Ennek a szörnyen visszás és káros helyzetnek végső oka is az elvek részletes kidolgozásának hiányában, a nézőpontoknak a véletlenre, a politikai és nemzeti agitáció jelszavaira alapozott különbözőségében kereshető.

*

Itt van továbbá a *család* problémája. A családé, amelybe mint meleg fészekbe s természetes keretbe állította bele maga a Teremtő az emberiség egyéni és közösségi fejlődésének minden sorsdöntő mozzanatát. A családé, amely legtermészetesebb öre s fejlesztője a különféle erényeknek, a jellemalakulásnak, a jósnak és szeretetnek, az erkölcsnek és összetartozási érzésnek. A mai erkölcsi és társadalmi züllöttség egyik legfőbb oka és kitenyésztője a családi élet meglazulása; hiszen a férfi, a nő, a gyermek erkölcsi alapját semmi sem szilárdítja annyira, mint a rendes és szép családi élet; az, amelyet a kor szelleme kikezdett. A keresztényellenes áramlatok s a kor szociális tévedései minden erővel azon vannak, hogy a családot széttzillesszék. A liberális jog- és államelmélet a család külön jogrendjét szinte teljesen ignorálta s ahol tehette, megtörte; még a gyermekek nevelését is, sőt vallásuk meghatározását sok esetben éppenséggel kivette a szülők kezéből. A szocializmus és kommunizmus elvből üldözi s rombolja a családot. A mai gazdasági életberendezés a családnak még nő- és gyermektagjait is a családon kívül való kenyérkeresetre utalja s ezzel együtt a serdülő gyermekeket korán kivonja a szülői fegyelem és tekintély alól; egészségtelen vagyon- és

jövedelemeloszlási rendszerével számtalan esetben, szinte szabályszerűen, megnehezíti az idejében való házasságkötést, sőt sokszor a biztos gazdasági alapon álló házasságkötést magát s még inkább a család természetes és egészséges szaporodását. Irtózatos erkölcsi problémák: panszekszualizmus, törvénytelen viszonyok, kicsapongás, prostitúció, magzat- és gyermekellenes büntettek, szociális gyökértelenség és a társadalom alapsejtjeinek szétesése mutatkozik ennek a könyörtelenül családellenes mai irányzatnak a nyomában.

KATOLIKUS RÉSZEN régóta észrevettük a bajokat, ezerszer kiadtuk a családvédelem szépen hangzó jelszavát, rengeteg áldozatos részletmunkával iparkodunk a bajokat orvosolni. Azonban sokszor mérőben tüneti kezeléssel. A katolikus szellemiség hivatott tényezői, értelmi arisztokráciánk, tudósaink, gondolkozóink végigvizsgálták-e már komolyan a család mai válságának okait s megállapították-e, hogyan s mily eszközökkel lehetne és kellene ezeket az okokat megszüntetni? Kialakult-e köztük nemcsak jelszavas és érzelmi, hanem tudományos és értelmi alapon álló, világos közvélemény a családvédelem komoly elvi követelményeit s gyakorlati lehetőségeit illetően, olyan fényben s ellentmondást nem tűrő tökéletességben, hogy a társadalom s az állam kénytelen lett volna vele foglalkozni?

A családkérdéssel kapcsolatos a *születések* kérdése s az egyke veszedelme. Nem szólva most az egykezés erkölcsi pusztításairól a szülők lelkében és vallásos életében, sem a nemzetek elnéptelenedéséről: mennyi tehetséges és értékes katolikus ember nem születik meg miatta, aki megszülethetett volna! Mennyi számbeli és ami fontosabb, értékbeli szaporodás marad el miatta katolikus téren is! A szaporodás beszűkülése s így a fogyasztóközönség megcsökkenése folytán nő a munkanélküliség, pang a gazdasági élet; az egyke nyomában a családokból eltűnik a napfény és öröm, a gyermekkacaj és a testvérek kölcsönös egymástnevelésének hatalmas segítő ereje — az egyke igazában nem nevelődik; — az elaggott szülőkön nincs aki segítsen, a felnőtt nemzedék testvértelenül néz az életben maga elé.

EZZEL A SZORNYÓ VESZÉLYEL szemben, amely ma már katolikus országokat és vidékeket is erősen ellepett, nem elég a merő erkölcsi prédikáció s a pusztá pasztorális ráhatás, bármennyire fontos ez is, hanem szükség van arra is, hogy mindenekelőtt az egyke világnézeti, erkölcsi, jogi és legfőképpen gazdasági okait feltárjuk s azok

megszüntetésére konkrét és valóban kivihető javaslatokat tegyünk. Hogy ez nem könnyű feladat, nem szenved kétséget; de nem éppen ezért kellene-e mindennekelőtt erre a feladatra szegeződnie oda a katolikus értelmi munka legjavának?

*

A *nevelés* roppant jelentőségét nemkatolikus oldalon újabban annyira felismerték, hogy ebből az érdeklődésből szinte félelmetes méretű pedagógiai irodalom termett ki. A nevelési kérdésnek azonban, ha valakit, minket katolikusokat kell érdekelnie. Miként alkalmazzuk a keresztény nevelés örök elveit a kor szükségleteire s körülményeire? Milyen szerep illeti az államot a nevelés és főként vallásos nevelés terén? A mai állam oktat, de nemigen nevel s ugyanakkor az egész nevelésügyet kiveszi a család és az Egyház kezéből. Roppant anyagi erejével, szervezeti felkészültségének hatalmas arányaival maga állít mindenfajta iskolát, képez ki tanerőket, szab meg tantervet s tankönyvpolitikát; lényegében pozitivistá alapon, az elmeképzés alapvető követelményeinek gyakori mellőzésével, a lélek érdekeinek s az Egyház gondolatainak lekicsinylésével. Mikép kell itt védekeznünk? Magyarországon szerencsére még jobb a helyzet, de azért a liberális és pozitivistá közoktatáspolitiká alapelveitől mi sem szabadultunk meg, részben épp azért, mert jobbat senki sem nyújt s mi, pozitivistákká lett katolikusok se nyújtunk.

A KATOLIKUS NEVELÉS terén állandóan hatalmas és imponáló erőfeszítések történnek, de az alapkérdések maguk még sok tekintetben tisztázásra várnak. A kérdések: mik a teendők, hogy a katolikus nevelés fölényes, belső értékét a kor szükségleteihez alkalmazzuk? Hogyan viselkedjünk az állam tanügyi monopóliumaival szemben? Keljünk-e versenyre vele? Vagy hassunk oda, hogy az állam is a keresztény nevelési elvek szerint rendezze be ily irányú tevékenységét? Mit tegyen az Egyház ott, ahol olyan államrendszerek uralkodnak, amelyek az ifjúság nevelését világnézetiileg is kizárólag a maguk hatalmi szférájába vonják? Ahol pedig van még tanítási és nevelési szabadság: hogyan éljünk vele? Hogyan egyeztessük össze a mai iskola követelményeit, a gyakorlatiaság és sokoldalúság elvét a régi s örök szellem- és jellemfejlesztő célkitűzésekkel? Hogyan tegyük az oktatást is a nevelés, nevezetesen a világnézeti és erkölcsi nevelés eszközévé? Hogyan tegyük katolikus intézeteinket a lobogó hitszeret és egyházhűség fellekváráivá, a szellemi irányú világi apostolkodás szemináriumává? Megvan-e már ezeknek a kérdéseknek a kimerítő irodalma? S ha igen, mi történik a gyakorlati érvényesítés terén?

A kivitel módozatainak ismeretét belevittük-e a saját köreink tudatába?

Maga a *kulturális fejlődés* a katolikus eszmesugároztatás híján nélkülünk s ellenünkre folyik, vajmi gyakran önmagára is káros irányban. Foglalkozik-e a katolikus szellemiség a kultúra célkitűzéseivel általában?

Tudatosítja-e maga és mások felé azt a sajtó problémát, amelyben élünk: hogy valóban ez a mai kultúra haladó-e, mintahogy a liberalizmus és a maga részén a kommunizmus optimizmusa véli, avagy ellenkezőleg, egy technikai tökélyvel és sok stiláris csillogással kitenyészített újkori barbárságot zúdít a világra s a nagy csőd, a „Nyugat pusztulása” felé rohan, mint a pesszimisták állítják? Hol a hiba s hogyan kellene kultúránknak új alapelveket s új célokat jelölni meg a kereszténység és keresztény szellemiség alapján? Nem ijesztő tünet-e, ha az alapelvek tisztázatlansága folytán egy-egy újabb kultúrhóbort feltűnésekor még kitűnő katolikus koponyák, amúgy vallásos emberek, tudósok és kultúrpolitikusok is szinte eszüket vesztik s onnan várnak megváltást, ahonnan csak pusztulás jöhet?

Itt van előttünk végül a *társadalmi kérdés* egész szorító problématómege. Kérdések, amelyekben nemcsak béke vagy forradalom, az ellenséges agitáció sikere vagy sikertelensége, az Egyház népszerűsége vagy népszerűtlensége, az emberek elégedettsége vagy nyugtalansága, hanem úgyszólván *minden* múlik: vallás és erkölcs, család és nemzet, lélek és társadalom. A pápák útmutatása alapján a katolikusok dícséretesen hozzáláttak e kérdések tanulmányozásához, de bár kitűnő szociológusaink nagy számmal vannak, annyira még nem jutotunk, hogy katolikus szociális közvéleményt tudtunk volna kialakítani, hogy helyesnek ismert eszméinknek a konkrét életszükségletekre való alkalmazását részleteiben is kifejtve, a katolikus közönség köztudatába be tudtuk volna vinni. Mi több: egész sor kérdés van még, amely a maga megoldatlanságában újabb mérgező anyagként hat, a nélkül, hogy jelentőségét a katolikus társadalom értelmi rétegei csak elvben is felismerték volna. Katolikus szociológiai irodalmunk még nem találta meg azokat a tiszta és teljes megoldásokat, amelyek az

egyres társadalmi és velük kapcsolatos gazdaságpolitikai kérdésekben egyaránt elkerülik a két oldalról fenyegető veszélyeket, amelyek nem úgy használnak az egyik oldalon, hogy ugyanakkor bajt okozzanak a másikon. A Quadragesimo anno elveinek gyakorlati alkalmazása terén még nem alakult ki a katolikus gondolkozók közt sem minden fontos vonatkozásban a teljes gondolati egység. Még kevésbé mentek át ezeknek az elveknek megbecsülése s alkalmazásuknak módozatai a köztudatba.

A KOZFELFOGÁS SOKFELE még mindig kicsinyes patronizálással, karitatív tapasztalakkal akarja elintézni a nagy szociális bajokat. Egész társadalmi osztályok kerülnek válságba: a nálunk nagyrészt még katolikus földbirtok, a nagyrészt katolikus mezőgazdasági cseleedség, a kisgazdatársadalom, a nagyrészt katolikus kisiparosság, a középosztály. A válságnak szomorú függvényei sorra mutatkoznak a házasság egészségtelen kitolódásában vagy lehetetlenülésében, az egykében, a vagyontalan katolikus néposztálynak vegyesvallású vidékeken a protestáns fél javára történő házasszerződéseiben, az erkölcsi zavarban, az elégedetlenségben s egyházgyűlöletben. Tudjuk, látjuk s meg vagyunk róla győződve, hogy népünk gazdasági erősítése nagy hasznára válnék a katolikus életnek, még intézményeinknek, iskoláinknak, mindenféle vállalkozásunknak s művelődésünknek is; de hogy hogyan lehetne az istenadta nép anyagi gondján s támasztalanságán segíteni, nem tudjuk. Nem értünk hozzá s akik hivatva volnának arra, hogy felvilágosítsanak minket, ezeket a kérdéseket vajmi gyakran közhelyekkel, kenetes igékkel, esetleg kortesszólamokkal, nem pedig reális megoldások felmutatásával intézik el. Jómódú, elégedett, minden nemes ügyet szívesen támogató, egyházhű, erkölcsös és szapora népünk lehetne, városban és falun, de csak ha mindenekelőtt felismerjük s névleg szociális téren is felismerjük a szellemi úttörő munka abszolút fontosságát.

*

Nincs-e hát rengeteg tennivalónk a kulturális irányban? Lehet-e addig hódításról szó, amíg a szellemi élet terén nem teremünk hódító kereszténységet?

Nemcsak a keresztény becsület kérdése ez, — az is! — de azonkívül életkérdés, mert másképp minden hegemoniákövetelésünk légüres térben mozog s miközben a multak fényes emlékeit idézi, táborunk a szellemi jelentéktelenség színvonálára süllyed alá. Nem is csak védekezésből van szükség vezető katolikus kultúrára, hanem pozitív életigenlésből; mert élni nem lehet erő nélkül s erő a szellemi téren nincs kultúra nélkül,

a mi esetünkben iránytjelző s megoldásokat nyújtó, keresztény kultúra nélkül.

A MAGASABB KATOLIKUS kulturális élet hiányosságának vézes eredményei szinte kézzelfoghatók. A tömegeket lehet pillanatokig agitációval, jó szóval, sajtóval vezetni, de komoly megoldásokat hozni s ugyanakkor értelmes tényezőket a megváltó munkába állítani csak szellemi felsőbbrendűséggel lehet. Hozzá ma s már néhány száz év óta éppen szellemi részről indul meg a kereszténység ellen a legtöbb s legvégtetesebb támadás. A bolsevizmus és kapitalizmus éppúgy, mint az agnoszticizmus és gyakorlati kereszténytelenség végső elemzésben a szellemi élet megtévelyedéseiből ered. Az élet elpogányosodása a kultúra elpogányosodásának függvénye. Valamikor a kereszténység védelmezte a kultúrát a barbár pogányság nyugatra-törése ellen, ma pedig keresztények rohannak barbár elvek és eszmék alapján a kereszténységre. A kereszténység vezető intellektusai pedig a veszélyt mintha fel sem ismernék, sőt akadnak, akik katolikus létükre téves kulturális irányok diadalát mozditják elő, mint mikor a jozefinista korban a felvilágosodásba beleszédült papok és teológiai tanárok maguk is az egyházellenes gondolat, a Wolff-féle bölcselet szócsövei lettek.

Két tényezőcsoport van hivatva itt megváltást hozni: *tudósaink* és azok, akiknek módjuk van a tudományos kutatás eredményeit a felsőbbrendű vulgarizálás eszközeivel az átlagértelmiség köreiben *közkeletűvé tenni*. Tehát a tulajdonképeni intellektualista csoport s az átlagértelmiség közvetlen szellemi vezérei. Amannak jobban kell a reális életet figyelni s szolgálni, emezeknek az antiintellektualizmus sivár divatját kell irtogatni s a katolikus mozgalmakat a felsőbb tanulmányok eredményeivel színvonalasítani. Necsak professzoraink legyenek egyfelől s a másik félen jámbor tudatlanaink, hanem legyen katolikus kérdésekben mélyebben kiművelt szellemi középosztályunk is!

A keresztény kultúrmunka technikája

Kulturális hivatottságunk tudatának terjesztése. — Emberek és intézmények a kulturális munkában.

Mik hát a teendők a keresztény és katolikus kultúrmunka terén?

1. Mindenekelőtt a kereszténység *kulturális hivatásának*

egyetemes felismerése s kifelé is elismertetése. Valósággal ki kell üldöznünk a társadalomból azt a felfogást, amely a kultúrát szembe akarja állítani a kereszténységgel s a közművelődés egész munkamenetét, intézményeit és módszereit keresztényellenes eszmei alapokhoz akarja kötni.

BRÖTELJESEN ÉS AZONNAL, mihelyt mozdulni mer, fel kell szólalnunk minden kísérlet ellen, amely akár a vallásellenességet, mint ilyent, akár bizonyos téves elvi tételeket a magasabb műveltség magától értetődő feltételeként akarna feltüntetni. A keresztényellenes irányoknak az a gyakori taktikájuk, hogy ezeket a téves alapokat — kantizmus, szubjektivizmus, agnoszticizmus, darwinizmus, erkölcsi autonomizmus stb. — nem bizonyítja, de annál inkább bizonyítottanak feltételezi s mint ilyent igyekszik a tudományos közvéleménybe beleszuggeralni. Ugyanígy viselkedik a vulgarizáló irodalom és sajtó, például a becsületvédelem és lovagiasság fogalma, a nemi élet, házasságjog, halotthamvasztás s ezer más kérdés körül, szinte fennhéjázóan ignorálva a keresztény életnézetnek „elavult” álláspontjait. Nekünk ezekkel a téves alapeszmékkel szemben állandóan résen kell lennünk s követelnünk, hogy a keresztényellenes rombolás agitátorai a tudomány és felvilágosodás nevében megokolatlan s bizonyítatlan alapeszméket ne akarjanak erőltetni. Ha az ellenfél fölényes magátólértetődéssel szeretné a keresztény művelődést a levegőtől megfosztani, mi viszont éppoly fölényesen mutassunk rá a hitetlen tudomány csődjére s arra, hogy minden művelődés csonka, amely a kereszténység elvi alapjait mellőzi. Rá kell mutatnunk kultúránk fölényes értékeire: szilárd biztonságára, századálló folytonosságára, belső egységére s egyetemességére, az anyagiakon túl a lelki és erkölcsi szempontokat is felölelő teljességére, amellyel szemben a keresztényellenes kulturális irányok tépettséget és káoszt, egységtelenséget és lélektelenséget eredményeznek.

2. A tudomány az életben nem mint elvont szellemiség érvényesül, hanem *emberekben* testesül meg s *intézményekben* ölt konkrét formákat. Azért a szellemi életet addig nem tehetjük kereszténnyé, amíg a tudományos élet fellegvárait a kereszténység ellenségeinek engedjük át. Nem elég tehát arra törekednünk, hogy a magunk részéről is állítsunk kiváló embereket a szellemi élet arénájába, hanem ennek az arénának őrhelyeire olyan embereket is kell állítanunk, a kulturális intézményeket olyanok vezetésére bízunk, akik a keresztény gondolat jogait tiszteletben tartják.

3. Ezeken az általános szempontokon túl s ezeknek konkrét érvényesítése érdekében tudatos *keresztény kultúrpolitikára*

van szükség, vagyis azoknak a teendőknél tervszerű ellátására, amelyek kulturális munkánkat s törekvéseinket erőssé és hódítóképessé tehetik.

Keresztény kultúrpolitika

A keresztény tudományművelés személyi hordozói. — Saját kulturális intézményeink fejlesztése s bekapcsolódás a nyilvános művelődési mozgalmakba. — Iskola és népművelés. — Irodalmi élet és irodalompolitika. — Feladataink a művészetek terén. — Irányító központok.

Egy ország katolikusai jelentős kulturális tevékenységet fejthetnek ki, a nélkül, hogy e törekvéseiket egységes és célutadatos katolikus kultúrpolitika fogná össze. Ahol ez a helyzet, ott a katolikus kultúrpolitikának első teendője, hogy — megszüléssék. Vagyis, hogy katolikus társadalmunk vezető körei vegyék kezükbe a kulturális munka tervszerű irányítását és szilárdítását, állapítsák meg konkrét céljait, alapelveit, tartsák nyilván intézményeit, keressék meg a hiányokat és kívánalmakat, éppúgy, mint a rendelkezésre álló személyes és anyagi erőket, jelöljék ki egy szervezett keresztény kultúraművelésnek a helyi s időszerűségi körülmények szerint legalkalmasabb akcióprogramját.

1. Kultúrpolitikánk központi feladata maga a *tudósképzés*, a gondoskodás arról, hogy a tudomány minden szakában kiválóan képzett embereink legyenek. Itt alapvető program az *utánpótlás* rendezése. Tehetséges ifjainknak ambícióit magasabb értelmi célokra serkenteni, nekik a továbbtanulásra s állandó önképzésre módot nyújtani alapvető feladat.

AMENNYIRE NEM EGÉSZSÉGES irányzat s nem katolikus érdek, hogy a szellemi proletárok számát növeljük s egy beteges úrhatnám-ság dédelgetésével olyanokat is értelmi pályára csaljunk, akik a középszerűségeen soha túlemelkedni nem tudnak, éppúgy kívánatos, hogy a magasabbra hivatott tehetségeket ne engedjük pusztá alkalom- és pénzhiány miatt elkallódní. Ki tudja, hány katolikus tudós, államférfi, író, pap, szervező megy a közre nézve veszendőbe, azért, mert pártolás, útbaigazítás és anyagiak híján az ekeszarva, a kaptafa vagy a félbemaradás nyelte el magasabb törekvésüket! De ugyanúgy kár az is, ha az értelmiségi pályára lépők tömege szinte maradéktalanul beleszédül abba a sodró forgatagba, amely a felsőbb tanulmányokat merő szükségessé rossznak, a kenyérszerző

elhelyezkedés útált s elkerülhetetlen feltételének nézi. Így a tehetségesebbje is alig ébred rá a tudatra, hogy a magasabb szellemi törekvések maguk is kíváncsatos életcél jelölnek, sőt az apostoli hivatás széles mezejét tárják fel. Mintha más irányok hívei jobban felismernék a tulajdonképeni szellemi élet gyakorlati kultúráirányító jelentőségét s tudatosabban cselekednének e felismerés szerint.

Tanárainknak s nevelőinknek éppúgy, mint kultúrpolitikusainknak e részben sok komoly tennivalójuk akadna. A nagy számok törvényei szerint: minél több lesz ifjúságunkban a továbbtanuló s tanulmányaiban megsegített tehetséges elem, annál bővebb kulturális átlagtermelést várhatunk, de annál inkább remélhető lesz az is, hogy a tehetségesek közt kiválóságok is akadnak s e kiválóságok közt egy-két egészen kivételes, egész környezetére, sőt korszakára s népére elhatározóan kiható katolikus vezéregyéniség.

2. Magának a kulturális életnek középpontjában természetesen a tudományos élet művelése áll, a mi szempontunkból ismét nem csupán öncélú és immanens törekvéssel, hanem az életalakítás rendeltetésével. A művelődés végső irányítói mindig az ideológusok, tudósok, gondolkodók voltak. Az elmélet közvetlenül ritkán hat az életre, de ha megerősödik, észrevétlenül hódító útra indul s történeti erőkké izmosul. E téren tehát a keresztény hódító munkának szintén helyt kell állni.

A TUDOMÁNYOSSÁGHOZ az Egyházat kezdettől fogva legszebb hagyományai fűzik s ha az utóbbi századok szellemiségének döbbenetes erejű hittagadása mellett is a kereszténység máig nem veszítette el szellemhódító varázsát, ennek egyik oka éppen az, hogy a mi felünkön sem hiányoztak soha a tudományosság ragyogó képviselői. Tűrhetetlen is lenne, ha ma, amikor a világnézet száz meg száz ponton nyúl át a világi tudás területére, éppen a mi táborunkban hiányoznának azok a kiemelkedő szellemiségek, akik az egyes tudományszakoknak a kereszténységgel való összhangját eleven erővel képviselik.

A helyes keresztény kultúrpolitikának gyakran feledett, fontos feladata: *tudományos értékeinek bátorítása, érvényesülésének előmozdítása*. Luxus és végzetes taktikai hiba, ha sokszor kimagaslón érdemes embereinket véka alatt elfonnyadni engedjük, ha levegőt, tért, mozgásszabadságot nem juttatunk nekik, ha hírnévhez, továbbműködési lehetőséghez, dobogóhoz, nyilvánosságához nem juttatjuk őket. Hány kiváló katolikus

tudós senyved el az ismeretlenség homályában, míg nagyhangú szóbüvészek, protekciós középserűségek fényes katedrákon és stallumokban ülnek!

Tudományos életünk programját egyfelől a krisztusi tanítási rendszer elvei, másfelől az élet és művelődés felmerülő problémái határozzák meg. Kíváncsú, hogy keresztény gondolkozóink a tudományt ne merőben önmagáért, mégcsak ne is pusztán a katolikus kultúrfölény fenntartása okából műveljék, hanem találják meg mindig a kapcsolatot az élethalakítás értelmi szükségleteivel is. Pusztán a katolikus tudományművelés még nem akadályozza meg egy ország vagy egy kor szak elkereszténytelenedését s még azt az agitációs jelszót sem tudja hatástalanítani, amely szerint az Egyház a haladás kerékkötője: hacsak nem marad élő érintkezésben a valóság szükségleteivel.

HÁBORÚ IDEJÉN — s ma a világnézeti fronton állandó háború van — minden erőt a frontra kell irányítani s azért tudósaink is csak akkor végeznek igazán hasznos munkát, ha tudományos működésükben lehetőleg azokat a kérdéseket helyezik előtérbe, amelyeknek világnézeti s hitvédő jelentőségük is van. Amikor a túlsó fronton egyre-másra jelennek meg tudományos támadások a kereszténység ellen, fájdalmas lenne, ha a mi felünkön a felkészült és hivatott erők hasonlóképp nem állítanák tudásukat a keresztény igazságvédelem szolgálatába, hanem a merő szobatudomány sáncaiba árkolnák el magukat.

*

3. Mint más vonatkozásban, úgy itt is felmerül a gyakorlati kérdés: mi a helyesebb, ha főleg *saját* kulturális intézményeinket fejlesztjük, vagy pedig az általános kulturális törekvésekben fejtünk ki irányadó tevékenységet? Általánosságban itt is csak az lehet az elvi válasz: mind a kettőre szükség van.

A NYILVÁNOS KULTURÁLIS intézményekbe való bekapcsolódás többi közt éppen az egyházi és szerzetesi munkaerők szellemi megtermékenyülésére is hasznos. Amily fontos, hogy felnövekvő egyházi tudósgenerációnk mindenekelőtt a saját intézeteinkben alapozza meg a maga egyházas műveltségét s nem helyes, ha kizárólag vagy elsősorban világi főiskolákon helyeződik el, elmulasztván a keresztény szellemi atmoszférával való telítődést, éppoly helytelen lenne az is, ha túlzott aggodalmaskodásból egyoldalú szellemi autarkiára rendezkednénk be s elvesztenők a kapcsolatot a világi tudományosság módszereivel és problémakörével.

Ugyanez a kettősség a kor kényszerű parancsa az *iskola*

és népművelés terén is, az egyetemektől a közép- és szakiskolákon át, le egészen a népiskoláig és az iskolán kívüli népművelésig.

FRANCIAORSZÁGBAN újabban igen szembetűnő az értelmiségi osztályok közeledése az Egyházhoz. Az állami egyetemeken s középiskolákon, amelyek még nemrég a hitetlenség és szabadkőműves-ség bevehetetlen védőbástyáinak látszottak, egyre több világi tanár s az ifjúság jelentős része helyezkedik kifejezetten katolikus alapra s a maga körében folytat továbbhódító munkát a kereszténység számára. Olyan hangokat is hallani már, hogy a nemkatolikus iskolákból helyenkint nagyszámú meggyőződéses és harcos katolikus kerül ki, mint a katolikus iskolákból. A katolicizmus behatolt a közönyös, világi környezetbe s keresztény szellemmel töltötte meg azt. Ez is a fenti tétel megerősítésére szolgálhat.

Az első keresztény századok is ezt a módszert követték. Amikor még nem is gondolhattak arra, hogy külön, saját iskoláik s intézményeik lesznek, a meglevő intézményekben igyekeztek tért hódítani a keresztény gondolat számára, bár ugyanakkor, ahol tehettek, főleg a vallásos tudományosság művelésére külön iskolákat is létesítettek (katekétikai iskolák).

Csak a kifejezetten katolikus intézetekben valósíthatjuk meg nevelésügyi eszméinket s módszereinket, melléktekintetek s engedmények nélkül, csak itt szerezhetünk alkalmat a katolikus pedagógia fölényes értékeinek kifejtésére. Viszont a nyilvános nevelésügyi intézmények irányításában is éppúgy részt kell vennünk, mintahogy részt kérnek belőle más világnézeti irányok. Általános kultúrpolitikai szempontból kívánatos, hogy itt is, ott is legyenek vezető pedagógusaink, elismert szakembereink, akiknek tudását a világi nevelés sem nélkülözheti; legyenek neveléstudományi és tankönyvíróink, akiknek munkáit kiválóságuk miatt a katolikus iskolán kívül is használják; legyenek tanáraink a világi intézetekben s az egyetemeken is, szakértőink és kultúrpolitikussaink a közoktatásügy minden ágazatában. Semmiféle téren többé el nem érhetjük, hogy mint valamikor az egész ifjúságot a magunk intézeteibe tömörítsük, de elérhetjük, hogy szaktudásunk s közreműködésünk folytán a keresztény nevelés szempontjai azokban az intézetekben is érvényesüljenek, amelyek nem állanak katolikus vezetés alatt.¹

¹ Nálunk az iskolaügy terén még kivételesen kedvező a helyzet, mert az iskolák jókora része ma is hitvallásos (felekezeti) jellegű.

NÁLUNK AZ ÁLLAM minden felekezetnek szabad iskolaállítási jogát elismeri s iskoláit támogatja, ami magában véve helyes, de kellően éber katolikus kultúrpolitika nélkül káros egyoldalúságokra vezethet. A nemkatolikus felekezetek ezen az alapon olyan helyeken is tartanak fenn, jelentékeny részben államsegélyből, iskolákat, ahol a lakosság arányszáma s a beiratkozó tanulók vallási összetétele nem nekik kedvez. Vannak protestáns középiskoláink, amelyekben a tanulóknak alig 20—40 százaléka kerül ki a „fenntartó” felekezetből, míg a többség, főleg a katolikus tanulók, felémelt tandíjat fizetnek azért, hogy protestáns szellemben neveltesse nekik s majdan vallási érzületükben meggyengülve vagy hitközönyössé válva hagyják el az intézetet.

*

4. További fontos kulturális munkakör: az irodalmi életé.

Minden szellemiség irodalmi kifejezésre törekszik s minden eszmei irány a csiszolt forma és művészi alakítás kereteiben igyekszik bemutatkozni. Magasabb szellemi élet nincs irodalom nélkül s eszményiség nincs szépirodalom nélkül.

Feladataink e téren is többfélék. Az ellenőrzés s irányítás feladata mellett az építőmunka, eszméink irodalmi és szép-

Más országokban a nemkatolikus intézetek nagy száma mellett a mi intézeteink jelentősége gyakran sokkal kisebb, mint régente volt. A XVI. és XVII. században 40—50 szerzetesi középiskola eldöntötte egy-egy ország értelmiségének világnézeti eligazodását. Ma ugyanennyi intézettel legfeljebb azt érhetjük el, hogy az értelmiségi társadalomnak egy bizonyos töredéke gondolkodik és érez katolikusabban, mint a nagy tömeg, de az összesség gondolkozását ezen az úton már aligha változtathatjuk meg. Talán embereink legjavát vagyunk kénytelenek lekötni intézményeink szolgálatában, úgyhogy kevés alkalmas emberünk marad akár másnemű feladatok teljesítésére, akár a nyilvános kulturális intézmények kívánatos befolyásolására s ezek ilyképen mindinkább laicizálódnak. Még az is megeshetik, hogy a nyilvános kulturális intézmények éppen azon a címen tartják távol maguktól a katolikus tudósokat és pedagógusokat, hogy hiszen ezek számára külön katolikus intézmények vannak, helyezkedjenek el azoknak keretében. Ezen az alapon folyik katolikus részen évtizedek óta vita például a külön katolikus egyetemek haszna és jelentősége körül. — Különleges teendők mutatkoznak nálunk az ú. n. királyi katolikus középiskolák terén, amelyeket a nagyrészt régi jezsuita vagyonból alakult Katolikus Tanulmányi Alap tart fenn s amelyeknek katolikus jellegét annakidején a liberális korszellem teljesen elmosni törekedett, úgyhogy az Egyháznak nemcsak tanárkénevezési s ellenőrzési joga ezekben a „katolikus” iskolákban nem volt, — nagyrészt ma sincs — sem azok alapjait nem az Egyház kezeli; sőt azelőtt még azt sem tudta megakadályozni, hogy e katolikus középiskolák igazgatói és tanárai közé ateisták, szabadkőművesek, másvallásúak és egyházilag érvénytelen házasságban élők be ne surranjanak. (L. Becker Vendel: A kir. kat. gimnáziumok, Kath. Szemle, 1939 május.)

irodalmi képviselte. Súlyos szavú, tekintélyt képviselő irodalmi kritikánk révén egyfelől saját táborunk irodalmi tevékenységét kell bátorítanunk, értékben fokoznunk, kisiklásoktól óvnunk s a teljesítmény csúcspontja felé serkentenünk, másfelől az általános irodalmat is oda kell szorítanunk, hogy a kereszténység, igazság és erkölcs szempontjait ne csak ne sértse vagy mellőzze s ignorálja, hanem irányító elvül ismerje el s a maga helyén irodalmi kifejezésre juttassa. Az előkelő és színvonalas bírálókat szavát mindenki tiszteletben tartja, sőt félti s gyakran mi magunk vagyunk a hibások, ha az ellenséges vagy közönyös tábor nem törődik a mi szempontjainkkal s az általános irodalmi élet nem értékeli a mi témáinkat.

Az általános keresztény kultúrpolitikának éppezért kimagasló része a keresztény *irodalompolitika*. Az, mely tudatosan és egyszerre fogja meg az összes idevágó problémákat: a tehetségek felfedezését, ápolását, érvényesítését, az írókra oly termékenyítőleg ható siker és felkarolás biztosítékait, a termékek elhelyezését és elterjesztését, egy fejlesztő hatású irodalmi bíráló kiművelését. Ennek az irodalompolitikának éppoly könnyörtelenül kell üldöznie a keresztény cégér alatt terpeszkedő alsóbbrendűséget, mint az ellenséges irodalom fékezetlenségeit, bátorítani s érvényesülésében elősegíteni minden komoly tehetséget s értékes kezdeményezést, s visszaszorítani az irodalom kontárait és bemocskolóit. A mi irodalmunk elve sohasem lehet a puszta l'art pour l'art szempontja s a mérő irodalmi máz nem mentheti szemünkben sem a keresztény hit, sem a történeti hűség, sem az erkölcs ellen vétőket, ám felesleges béklyókat sem szabad az irodalmi szárnyalásra raknunk s a puszta kisdedbotránkozásnak félelme nem vethet gátat a komoly keresztény irodalom szemponjainak.

GYAKORI TÉVEDÉS a mi irodalompolitikánkban, hogy az épületeségi és pedagógiai szempont miatt bizonyos rövidlátó s kiselkű egyoldalúságba esik s irodalmunkat tartalmilag s művészetileg sekélyes színvonalra nyomja le. Nem elég, ha a katolikus irodalom csak katolikus: irodalomnak is kell lennie. Bármily magától értetődő követelmény ez, hangoztatása nem fölösleges. Téves irány az is, amely népiesség címen burjánkoztatja fel a színvonalalatti-ságot s ezzel rossz hírbe keveri a katolikus irodalmat és gondolatot általában.

Úgyis elég fájdalmas látvány, hogy a formailag értékes iro-

dalmi termés oly nagymértékben térült el a keresztény eszméktől s ahol valamikor Dante, Chaucer, Calderon, Tasso s annyian mások a maguk ragyogó szellemiségével éppen a keresztény élet-eszmének állítottak halhatatlan emléket, ott gyakran az újkori klasszikus nemzeti irodalmak a vallástalanság eszméit fonják körül csillogó formai tökéletességgel. Katasztrófa, hogy ezeknek az irodalmaknak sokszor tündöklő szellemiségű csillagai mennyire más világnézetek elkötelezettjei: egy Schiller vagy Goethe, Byron és Shelley, Lamartine és Victor Hugo, Tolsztoj és Dosztojevszkij, Macaulay és Taine és annyi más. Szerencse, hogy főleg újabban imponáló katolikus csillagok is ragyognak a világirodalom egén. Manzoni és Sienkiewicz, Chesterton és Papini, Bourget és Bordeaux, Claudel és Peman; de a küzdelem még nem dőlt el, a cél még nincs elérve.

A léleképítő munkát irodalmi téren becsülni s támogatni annál inkább kötelességünk, mert nincs a világirodalomnak oly mély és kimeríthetetlen, gazdag és sokrétű témája, mint amennyi a kereszténységben s névleg a katolicizmusban rejlik. Sehol az irodalmi ihletnek s invenciónak oly bővizű forrásai nem buzognak, mint a mi krédónk, történetünk és életünk magaslatain. Sehol a hősiesség, eszmei küzdelem, szeretet, nagyság és tragikum nincs annyira otthon, mint Egyházunk történetében s híveink mindennapi életében. Kibányászatlan ércterület ez, jórészt még szűzi és megközelíthetetlen bányamező. Az irodalom maga mérhetetlenül gazdagodnék vele, ha ebből a témavilágból merítene s az agyonnyűtt, szélesretaposott, csömörig ismételt nemiség és kalandorélmények után derűsebb, színesebb s mélyebbtűzű problémáanyaghoz jutna.

FONTOS IRODALOMPOLITIKAI s egyben tudománypolitikai feladatunk: arról gondoskodni, hogy termelésünk *piacot és nyilvánosságot* is találjon. Névleg ki kell jutnunk abból az irodalmi gettóból, amelybe egyfelől a nemkatolikus és sokszor nemkeresztény kiadói világ, másfelől egy szűk látókörű katolikus felfogás szorította a mi világnézetünket; s megváltoztatni azt a méltatlan helyzetet, hogy tehetséges katolikus íróink sokszor csak úgy érvényesülhetnek a legszélesebb nyilvánosság előtt, ha idegen szellemiségű kenyéradóik szája íze szerint írnak s tehetségüket idegen célok szolgálatába szegődtetik. Megdöbbenő, ha katolikus íróink csak ilyen megalázó feltételek mellett juthatnak világhírnévre, egyébként pedig néhány ezres példányszámmal kénytelenek beérni, ugyanakkor pedig a túloldal irodalmi mesteremberei, néha inkább a reklám, mint a belső érték alapján, csakhamar mint világnevezetességek kerülnek az irodalmi Parnasszusra.

Lehetetlen-e, hogy ez a helyzet megváltozzék? Valószínűleg nem, csakhogy a mi részünkön ezekhez a problémákhoz ritkán nyúlunk hozzá komolyan és elszántan. Túlságosan szakkérdésnek vagy merőben üzleti kérdésnek nézzük, ami pedig kiválóan a világnézeti érvényesülés kérdése s végeredményben a korszerű apostolkodásnak egyik jelentős mezeje. Hiszen millió s millió ember számára a regény s a szépirodalom az egyetlen szellemi táplálék, sőt ennél is több: lelkületük alakítója, világszemléletük, ízlésük és erkölcsiségük idomítója. A társadalom irányításának egyik fontos eszközéről mondana le az a katolicizmus, amely ezeket a szempontokat elhanyagolná.

A katolikus irodalom felvirágoztatása s a keresztény szempontoknak az általános irodalomban való érvényesítése sok komoly tanulmányt és körütekintést igényel. A katolikus kulturális élet tényezőinek ezt az eszmetisztázó munkát szeretettel s megértéssel kell előbbrevinniök s ugyanakkor hidat építeniök a szellemi élet művelői s a nagyközönség közé. E téren a sajtónak és főleg a folyóiratirodalomnak, valamint könyvtárpolitikánknek van szerepe. Nekik kell közvetíteniök s a szellemi és irodalmi munka iránt széles körökben érdeklődést kelteniök.

*

5. A kultúra kereszténységének további hódító eszköze s egyben természetes megnyilatkozása: a keresztény *művészet*. Az emelkedett lelkiség természetszerűleg keresi a formai szépet s viszont a formai szépség hatalmas lendítő ereje az eszmeiségnek. Az Egyház minden időben tudta ezt s azért a művészetek, nevezetesen a képzőművészetek, a költészet s a zene terén mindig az élen haladt. Ma sem szabad vezetőszerepét más tényezőknek engednie át.

Minket e helyütt a keresztény művészet hódító rendeltetése érdekel. Templomi építkezéseinknek, a templomok berendezésének, a liturgiának, a templomi éneknek és zenének mindig szem előtt kell tartania a kettős célt: a hívek épülésének s meghódításának feladatát is. Sokszor másvallásúak is szívesen járnak a katolikus istentiszteletre, mert annak, valamint templomainknak szépsége maga is áhítatra ébreszti őket, az elkérgesedett lelkekben is honvágyat ébreszt az örök szépség Istenének országa felé. Milyen széles mezeje volna még e téren a katolikus hódításnak s mily messze vagyunk attól,

hogy egyházi életünk szépségének kidomborításával a távol-állókra is hatásosan fejtsük ki hitéletünk lebilincselő erejét!

A TEMPLOMON KIVUL is nagy a jelentősége a keresztény művészetnek: az otthonban, iskolában, egyesületeinkben, a nyilvános életben, nem utolsó helyen a temetőben. A művészet formanyelve itt olyan érzéseket ébreszthet s olyan gondolatoknak adhat táplálékot, amelyeket a legmélyebb bölcséleti elmélkedés vagy tudományos fejtegetés sem volna alkalmas kifejtetni. Ünnepeleink és ünnepségeink: művészi előadások, szindarabok, filmek, hangversenyek, szavaló-kórusok, felvonulások, körmenetek, nagygyűlések, kongresszusok hatóereje mindkét vonatkozásban szinte végnélkül kiaknázható. Az ellenfél is felismerte a művészet roppant eszmeterjesztő s művelődésirányító értékét s még a szovjet is a maga szolgálatába igyekszik állítani a formai tökély hatóerejét.

Manapság művészeti életünknek két irányban is mutatkozik válsága: a stíluskeresés és a mesteremberkedés irányában. A stíluskeresés heves vitákat hozott s kétségtelenül értékes teljesítmények mellett számos kudarcot és süllyedést eredményezett. Magábanvéve nem lehet ellene szót emelni, hogy a keresztény művészet újabb stílusokban próbálja kifejezni eszméit, csak az a hiba, ha az újnak lázas keresése és szinte rögeszmés elsiklásai beteges irányba fordítják el a keresztény művészeti törekvéseket és alkotásokat. A mesteremberkedés veszélye pedig abban áll, hogy olyanok is sűrűn próbálkoznak vallási mozzanatok művészeti ábrázolásával, akikben a vallásos eszme nem él elevenen s így annak kifejezésére hiányzik belőlük az őszinte átélés. E nélkül pedig munkájuk nem művészet, hanem csak ipar lehet.

Miként az irodalomban, úgy a művészet terén is az érdeklődés általánosságátétele, az egészséges bírálat s a tervszerű és eszmenyújtó művészetpártolás a hódítóképes fejlődés biztosítékai.

6. Végül és összefoglalóan: nemcsak kultúrpolitikai érzékre és törekvésekre van szükség, hanem *szervezett kultúrpolitikára*. Kultúráirányító vagy kultúratermelő munkánknek nem szabad a tervszerűtlen egyéni kezdeményezésekben vagy megszokott, a multból gondolat nélkül átvett intézmények folytatásában megrekednie, hanem tervszerű akcióprogrammnak kidolgozására, munkafelosztásra és szervezett helytállásra van szükség: a kulturális munkánkat irányító, összefogó, összehangosító és ellenőrző *akcióközpontokra*, amelyek egyre figyelik a teendőket, hiányokat, szükségleteket és gondoskodnak új munkaerőről, közvetlen célkitűzésekről, a kulturális térfoglalás zökkenőnélküli menetéről. Amint az államoknak van szer-

vezett kultúrpolitikájuk, úgy s még inkább kell az Egyháznak szervezett kultúrpolitikájának lenni, egységesen minden országban s az egész katolikus világban, s ennek a kultúrpolitikának emberekben, ügyrendben és módszeres tevékenységben kell megvalósulnia. Ez is olyan feladat, amely a lelkipásztori s egyházigazgatási rendes ügymeneten talán kívül esik s mégis a krisztusi hódító munka szempontjából elengedhetetlen.

Népünk kulturális színvonalának általános emelése e szempontból szintén különleges feladata a hódító kereszténységnek. Csak szellemileg csiszolt s finomult lelkű közönség állhat ellen egy keresztényellenes álkultúra csillogó s megtévesztő szólamainak, a frázis és az eszmei divat vészes uralmának s szerezhethet a katolikus névnek s a vallásos iránynak kifelé is súlyt és megbecsülést. A modern istentagadás, a liberális vagy fajmítoszi alapon álló keresztényellenesség propagandájának hihetetlen szellemi színvonalalattisága, általában az újkorban divatos keresztényellenes jelszavak elképesztő tartalmatlansága maga is arra vall, hogy az ellenfél a keresztény tömegek szellemi és hitvédelmi felkészültségét megdöbentően alacsonyra értékeli s a nagy siker, amelyet ennek ellenére elér, azt mutatja, hogy ebben az aláértékelésben igen sok esetben szomorúan igaza is van. Ezért valóságos csapás, ha a saját oldalunkon egyesek mégis úgy tesznek, mintha a hitet s a vallásos életet a naívságra, hiszékenységre és anti-racionális beállítottságra kellene építenünk s nemhogy irtanák, hanem még növelik is népünk szellemi igénytelenségét. Túrhetetlen helyzet az is, amikor a köznyelvhasználatban a „jámbor” szó már az „ostobá”-nak lett a szinonimája („jámbor ökör”) s a „szent” sokak szemében annyi, mint „fanatikus”, beteges és rendellenes gondolkodású.

E) Közéleti kereszténység

A közélet erőteljeseződik mint a keresztény életalakítás döntő feltételei.
— *A keresztény és keresztényellenes közhatalmi állástoglalás jelentősége.* — *Elég-e a meggyőzés?*

Bármily kielemezhetetlen fontosságú az emberek gondolkodásának tervszerű irányítása a keresztény igazságok felé

s egy a mi krédónkon épült kultúra, mégis nagy tévedés lenne azt hinni, hogy mindez egyedül elégséges lehetne a tömegek meghódítására vagy visszahódítására Krisztus országába. A pusztá érvelő, bizonyító, magyarázó és elméleti felvilágosítás, a szellem és értelem minden lüktetése légüres térben mozog, ha eszméinek igaz voltát tények és tettek alá nem támasztják. Pusztá propagandával meggyőzni, pusztá kultúrával tömegeket formálni semmiféle eszmesugározttató teljesítmény nem képes, ha mellette s mögötte nem hatnak valóban életet keltő s idomító erők, amelyek a hirdetett eszmék belső gazdagságát életté és valósággá sűrítik. E nélkül a puska esetleg éppen hátrafelé sülnet el s még erősebb ellenhatást és ellenpropagandát vonhat maga után. Bármily fontos tehát az igazságnak mint ilyennek védelme és terjesztése, mégis tévedés volna a győzelmet és döntő sikert egyedül attól várni, hogy Krisztus hívei egyszer már a modern eszmeterjesztés és kultúra eszközeit is vegyék éppoly mértékben a kezükbe, mint azt az ellenfelek teszik.

A KERESZTÉNYSÉGTŐL KÜLONBOZÓ társadalmi irányok maguk sem álltak meg soha a merő eszmetermelésnél s eszmeterjesztésnél. A liberalizmus, szocializmus és kommunizmus éppúgy, mint a fasizmus és hitlerizmus ugyan egy pillanatig sem hanyagolták el emezeket sem, de egyúttal s mindenekelőtt életet teremtettek, intézményeket létesítettek, hatalmat vettek a kezükbe, az emberek gazdasági, társadalmi és politikai berendezéseivel foglalkoztak, vagyis olyan kérdésekkel, amelyek minden ember sorsába elevenen belevágnak. A nagy érdeklődés, amelyet keltettek s amellyel párt híveket szereztek, az eszmék tüze s a propaganda mellett, sőt talán ezt is túlszárnyalóan ennek a körülménynek az eredménye. Teljesítmények, életalakítás, kézzel is fogható társadalmi hasznosítás nélkül ezek az irányok minden hallatlanul ügyes önreklámjuk mellett is hamarosan megásták volna a saját sírjukat. A propaganda maga elkeseredett visszautasításba fúl, ha az általa képviselt eszmerendszer nem mutat fel hamarosan való eredményeket.

Ha ez minden társadalmi irányról áll, fokozottan áll az Egyházzal. Az Egyház nem utánozhat történeti sikerekkel büszkélkedő mozgalmakat kritika nélkül s bármennyire legelső feladata az igazság felmutatása s kultusza, nem érheti be azzal, hogy a maga isteni igazát merő prédikálással, kultúrával vagy éppen reklámszerű eszközökkel érvényesítse a társadalomban.

Az Egyház mindenekelőtt a saját való teljesítményei, az emberek testi és főleg lelki érdekeinek igaz előmozdítása, az élet erkölcsi, szociális és kulturális gazdagítása, tehát egy segítő, egyensúlyt hozó, békét teremtő s üdvözítő munkálkodás által kell hogy érvényesüljön; vagyis az eszmék kultuszán túl alakítsa a közéletet is. E nélkül sem életadó erejét ki nem mutathatja, sem merőben lelki s eszmei tevékenységét biztonságosan és széles sugárral nem fejtheti ki.

Ha az Egyház közéleti tevékenységéről szólunk, nem teokráciai törekvésekre gondolunk, sem arra, hogy az Egyház a világi politikát is hatalmi körébe vonja, mint ez valamikor történt. Erre ma semmi szükség nincs s az Egyház csak fölöslegesen megterhelné magát vele.

Arról azonban a keresztény gondolat őrei sohasem mondhatnak le, hogy a közélet hatalmas, lelkeket s erkölcsöket formáló intézményeit ne engedjék a keresztényellenesség védősáncáivá fajulni, sem arról, hogy a közéletet, éppúgy, mint az emberek földi életének minden megnyilvánulását, ne Isten országának egyetemes törvényei szerint iparkodjanak alakítani. Más szóval: oda kell törekedniök, hogy a nyilvános élet is ne akadályozója, hanem pozitív támogatója legyen a keresztény kultúrának.

HOGY EZ A FELADAT mennyire komoly s teljesítésének mekkorák a kihatásai, akkor látjuk csak igazán, ha összehasonlíttjuk azokat az országokat, amelyekben a közhatalom is támogatja a vallást, azokkal, ahol legfeljebb közömbösen, esetleg ellenségesen viseltetik az Egyházzal szemben. Milyen más tekintélye van ott a hitéletnek, ahol maga az állam szorgalmazza a hitoktatást, az ifjúság, a katonák, rendőrök, iparostanoncok vallásgyakorlatait, a kórházak lelkesíti ellátását, vagy ahol ezzel az állam nem törődik, nem tekinti fontosnak, esetleg kitiltja a papot az iskolából, kaszárnnyából, kórházból. Nagy különbség, ha valahol, mint Olaszországban, az állam maga sem ismer el semmiféle házassági elválást és újra-házasodást, vagy ha egy szabadkőműves szellemű állami törvényhozás még a katolikusok házasságának szilárdságát is folyton újra kikezdheti; ha szigorú film- és színházcenzúrát gyakorol erkölcsi szempontból s ugyanígy ellenőrzi a fővenyűrdők erkölcsiségét, vagy bünteti a káromkodást, mint ahogy azt Olaszország s Belgium teszi, vagy ellenkezőleg a maga közegeivel is rossz példát ad. Óriási különbség, ha a felnövekvő értelmiség olyan egyetemeken és főiskolákon tanul, amelyek a vallást tiszteletben tartják, sőt annak mintegy tudományos fellelővéreiként szolgálnak, vagy ha

ellenkezőleg a főiskolai ifjúságnak szinte nap-nap mellett választania kell hazulról magával hozott vallásos hite és tudós professzorainak megejtő hitetlensége között. Óriási különbség, ha valahol irodalom és sajtó, színház és film, rádió és népművelés az Egyház tevékenységét támogatja, vagy ellenkezőleg hatósági elnézés és támogatás mellett a hitetlenséget és erkölcstelenséget terjeszti. Ha maga állam s a községek segítenek templomokat emelni, lelkipásztori intézményeket, katolikus iskolákat, karitatív és szociális kezdeményezéseket fenntartani, vagy ha a polgári hatalom éppen csak megtűri az Egyház erőfeszítéseit, sőt esetleg akadályozza is azokat s durva önkénnyel még a kezét is ráteszi az egyházi vagyona és egyházi intézményekre. Egészen más végül, ha az államhatalom maga is támogatja a katolikus hit és kultúra terjesztését a pogány országokban, vagy ha érdektelennek, esetleg ellenségesnek mutatkozik a missziókkal szemben. Hiszen az államhatalomnak néha egyetlen lépése többet használhat a hitleterjesztés és keresztény behatolás ügyének, mint sok ezer katolikusnak évtizedes magános erőfeszítése.

Az *erkölcsi kultúra* intézményes védelme, társadalmi és közéleti körülbástyázása maga is kivételes jelentőségű feladat e téren. Nagy tévedés volna azt hinni, hogy ha akár minden papunk egy Szent Pál vagy Szent Ágoston volna s a keresztény igazság a közgondolkodás és közművelődés minden sarkpontján megdönthetetlen fényben ragyogna, ezzel már az életet kereszténnyé varázsolhattuk volna. Az élet több mint gondolkodás és az igazság egymaga nem teljes értékű életalakító tényező. A megismerés mellett éppoly fontos az akaratnak, érzületnek és erkölcsiségnek szerepe. Tömeg ember van, akiket nem a vallási megvilágosíttatás hiánya tart távol az élő kereszténységtől, hanem az akarat gyengesége, az erkölcsi lazaság és romlottság. Épp ezért keresztény életrendet teremteni csak úgy lehet, ha az igazság uralmi helyzetbe emelésén kívül arra is ügyelünk, hogy a társadalmi erkölcsre s annak irányító tényezőire a kereszténység felől erős és maradandó hatóerőt fejtsünk ki. Az emberek nagy része számára a saját lelkiismerete nem elég erkölcsi támaszték, hanem szüksége van külső támaszokra is: a társadalmi erkölcs ellenőrző, mérsékelő, nevelő és irányító hatására.

Ennek a védekezésnek az Egyházon kívül két hatalmas tényezője van, a *környezet* és a *közhatalom*.

A SZENVEDÉLYEK izzó lángjában égő, minden erkölcsi megkötöttségtől felszabadult, pogány erkölcsű emberek és fiatal emberek

tömegeinek nem elég a szép szó, a templomi prédikáció, vagy az iskolai nevelés szelíden eligazító szava; az elszilajodott indulatokat sokszor csak korbáccsal, kényszerítő eszközökkel lehet rövid pórázra fogni. Semmi okunk, hogy ezektől az erélyes rendszabályoktól visszariadjunk, hogy azokat a közerkölcs felforgatóival szemben éppoly határozottan igénybe ne vegyük, mint ahogy az útonállókkal és betörőkkel szemben sem szoktunk pusztán elméletekkel és kesztyűs kézzel védekezni.

A környezet és a társadalmi nyomás megront és megőriz, pusztít és épít, szabad kantárra enged és vaskorlátok közé szorít. Általa sokkal jobban visszaszoríthatjuk a bűnözést s az erkölcsi szabadosságot, mint ezer elmélettel, egyéni buzdítással s a legjobb lelkipásztori vagy nevelői munkával. Másik fontos erkölcsalakító tényező: a közhatalom viselkedése, amely a közerkölcs ellenőrzésével, szabályozásával, sürgetésével vagy ennek elhanyagolásával szintén igen nagy irányító hatással lehet a tömegek erkölcsére. Ahol az állam maga szigorúan bünteti az istenkáromlást, a fajtalan beszédet, a színház, fővenyfürdő s a film erkölcsstelenségét, a kerítés és csábítás minden nemét, a prostitúciót, a gyermek elleni vétségeket, a házassági hűtlenséget, elválást és hasonlókat, ott hasonlíthatatlanul könnyebb a tisztességes társadalom s főleg az Egyház helyzete az erkölcspusztító méregforrásoknak kiapasztásában, mint ott, ahol a közhatalom maga is az erkölcsi újpogányság leplezőjévé, szószólójává, védőjévé alacsonyodik. Nem is szólva arról, hogy az erkölcsileg egészséges társadalom a hit tételeinek s az Egyház intézményeinek befogadására is hajlamosabb szokott lenni.

Mindebből megint csak az következik, hogy ha napjaink kereszténysége komolyan óhajtja az élet s a társadalom keresztény alakulását, akkor nem szabad a közerkölcs oltalma terén egyszerűen megállnia a templom s az iskola munkájánál, sem a merő eszmeterjesztés műveinél, hanem biztos társadalmi és közéleti befolyást kell szereznie azokra a mozzanatokra, amelyek a társadalmi erkölcsöt elhatározó helyeken irányítják. E nélkül minden keresztény eszmeterjesztés és lelkipásztorokodás egyaránt a közerkölcs kereszténnyététele terén nagyon szép, de lényegében fogyatékos hatású, egyoldalú munka maradna.

„Politizáló” vagy politikamentes kereszténység?

„Politikamentes kereszténység”? — Ennek a jelszónak ténybeli és elvi okai. — A helyes középút. — Közönségünk és népünk megnevelése a közélet számára. — Világi jellegű politizálás és Krisztus örök politikája. — Az irányítás joga és feltételei. — Stratégiai pontok a közéletben. — Nemzetközi kapcsolatok.

A közélet terén való katolikus helyfoglalásnak szükségességéről tehát nincs kétség, azt az Egyház fejei is ismételtelen s határozottan hangoztatták. A módra nézve azonban, miképpen történjék ez a helyfoglalás, eltérők a vélemények.

Sokan szívesen látják ugyan, ha derék és okos katolikus emberek a közéleti síkon is védelmére kelnek a katolikus ügynek, de az ujságolvasáson kívül minden más közéleti érdeklődéstől távol maradnak. Általában a katolikus politikai tevékenységgel szemben éppen szigorúan egyházas körökben sűrűn találkozunk bizonyos elutasító állásponttal, sőt elég éles averzióval. Mi ennek az oka? Hogyan van az, hogy a katolicizmus, amely másfélezer éven át egyik fontos és magától értetődő kötelességének tekintette a közélet legfőbb irányítását és erőteljesen rajta tartotta kezét minden közéleti megmozduláson, most egyszerre szinte elvi alapon utasít el magától minden közéleti érvényesülést s rossz szemmel nézi, ha emberei politikai síkon is tevékenykednek?

A POLITIKÁTÓL VALÓ elfordulásnak bizonynyal vannak elvi és vannak adottsági okai. Az utóbbiak közt ott szerepelhet a tudat, hogy főleg a francia forradalom s a nyilvánosság életének elvilágiasodása óta a politika maga sok tekintetben annyira kétes jellegű, sikamlós irányú tevékenységi kör lett, annyira túlsúlyra vergődött benne a machiavellizmus és ravaszkodás, hogy a komoly katolikusok és főleg az egyházi körök érthetően húzódnak tőle. Sok országban annyira el is hatalmasodtak a közéletben a vallásellenes elemek, a nyilvánosság vezetése annyira az ő kezükbe siklott át, hogy a katolicizmusnak a felfogások gyökeres átalakulása és más jelentős feltételek nélkül úgyis alig van reménye, hogy ezen a területen a vezetést újra a kezébe szerezze; ennek folytán sokan úgy gondolkoznak, hogy minek is erőlködjenek. Beletörődünk abba, hogy mások a hangadók s mi legfeljebb védekezők lehetünk és szenvedők; mások határoznak rólunk és nélkülünk. A vezető katolikus tényezőket óvatossá s lemondóvá tette e részben sok szomorú tapasztalat is: katolikus politikusok és politikai kezdeményezések sajnálatos lesiklása a helyes útról, az Egyházra nézve kellemetlen bonyodalmak és kompromisszumok, megoszlások és szenvedélyes ellentétek, gyűlöletes támadások és

botrányok, amelyek sarat fröccsentettek a katolikus névre, rossz hírbe hozták a katolikus közéleti szereplést s viszont úgy látszik, hogy a mai konkrét politikai küzdelmekben szinte elkerülhetetlenek. Voltak jól indult világi és papi politikusaink, akiket a politika annyira magával sodort, hogy végül az önérdek mértéktelen hajhászása, az anyagiasság s már majdnem a panama süppedékébe merültek.

A gyakorlati nehézségen túl itt szerepelnek továbbá az elvi aggályok. Ne szóljunk arról az ellenségeink által tudatosan tervezett, a mi rétegeinkbe is beszüremelő felfogásról, amely szerint a katolicizmusnak s főleg a papságnak a politika terén egyáltalán nincs keresnivalója; a vallás szorítkozzék merőben a templomi és magánéletre. Sajátosképpen ugyanerre a felfogásra jutnak sokan ellenkező kiindulópontból is: bizonyos aszkétikus egyoldalúságból, a befelé néző, kifelé passzív élet túlzott szeretetéből jutnak el a „politikamentes katolicizmus” elvéhez, s arra a szentpáli mondásra hivatkozva néznek gyanús szemmel minden politikai tevékenységet, hogy „aki Istenért harcol, nem bocsátkozik világi dolgokba”. (2 Tim. 2, 4.) Az igazán katolikus munka náluk a templom küszöbén kezdődik. Ennek az egyoldalúságnak és passzivitásznak néha persze éppen az aktív katolikusok is tápot adnak, amikor a maguk részéről viszont annyira kívül kerülnek minden sekrestyén és templomon, hogy a természetfölötti talajt is elvesztik a lábuk alól.

További elvi nehézség s talán valamennyi közt a legkomolyabb, hogy nehéz is „katolikus politikát” csinálni, mert az vagy a hierarchia utasítása szerint alakul s akkor túlságosan rezerválnak kell lennie, nehogy a hierarchiát s az Egyházat mint ilyent a politikának sáros és véres küzdőterére belevigye, vagy egyéni utakon jár s akkor meg könnyen zavart okoz, ha mégis „katolikus” politikának nevezi magát s másoktól is azt kívánja, hogy mint katolikus politikát támogassák. Ígyképpen a katolikus politikai tevékenység bizonyos fokig a gazdátlanság s határozatlanság jegyében áll.

A felsorolt nehézségek közt van olyan is, amelyet némi jóakarattal le lehet győzni, de van olyan is, amely komoly akadályt állít a katolikus közélet kialakulásának útjába.

Mi történjék tehát? Hagyjuk a politikai életet e dilemmák közt a maga sorsára? Zárkózzunk be parókiáinkra és szerzetházainkba, szorítkozzunk csakugyan tisztán vallási akciókra s engedjük át a közélet irányítását másoknak? A kereszténységre kevés ügyet vető, a katolikus közéleti szempontokat tisztán még csak fel sem ismerő vagy közömbös, sőt ellenes elemeknek? Legfőleg a római Szentszék vagy a püspökök nyilatkozzanak alkalmilag a közéleti kérdésekben a katolicizmus nevében vagy adjanak ki egy-egy szükségesnek látszó

utasítást a hívek és a papság számára? Más ne történjék semmi? Amikor a közéleti harc nemcsak anyagi érdekekért folyik, hanem benne dőlnek el az emberiség legszentebb érdekei, a vallás jogai, az Egyház igényei, a közerkölcs, házasságjog, az ifjúság nevelésének kérdései: lemondhatunk-e akkor a közélet irányításáról? Nem öngyilkosság-e ez, főleg amikor az Egyház ellenségei máris túlsúlyban vannak? Amikor egész országokban a kereszténység létét fenyegeti az ellenfelek közéleti elhatalmasodása? Amikor úgyis túlságosan lemaradtunk a nyilvánosság vonalán? Nem lenne-e árulás Krisztus zászlójával szemben? Gyermekeké válás ott, ahol harcosokra, hősökre, titánokra van szükség? Nem a közéleti kereszténység hiánya magyarázza-e meg az Egyház sorozatos üldözéseit az egyes országokban?

Hogyan egyeztessük itt az ellentétesnek látszó kötelesegeket és szempontokat? Mik lehetnek itt az eligazodás helyes elvei? Talán a következők:

1. Mindenekelőtt leghatározottabban el kell utasítanunk azt az álláspontot, amely szerint legjobb, ha a katolicizmus minél kevesebbet foglalkozik politikával és közélettel. Ha a közéletet is Krisztus elvei szerint kell alakítanunk, akkor a *politikai tevékenységet sem elvben, sem gyakorlatilag ki nem rekeszthetjük a katolikus feladatok köréből*. Itt csak a *miként-ről és hogyanról* lehet szó, nem a *kötelességről magáról*.

ELLENKEZŐLEG, MINDEN ERŐNKKEL rá kell nevelnünk a katolikusokat sokkal inkább, mint eddig történt, arra a meggyőződésre, hogy a közélet terén is védelmeznünk kell Krisztus ügyét s a maguk legszentebb érdekeit. Más a túlzott „politizálás”, vagyis a napi politikában vezető és irányadó helyen való aktív részvétel, ami természetesen nem lehet mindenkinek feladata — ezen a téren papoknak, szerzeteseknek a különleges helyzetük miatt, másoknak esetleg a politikai iskolázottságuk hiánya miatt csak mérsékelt szerepük lehet, — és más az eleven és tevékeny érdeklődés a nyilvánossági élet keresztény irányítása tekintetében. „Politizálni” nem mindenkinek kell, főleg evilági jellegű politikát űzni, például kormánytámogatás vagy ellenzékiesség dolgában, ilyen vagy olyan adópolitika, földbirtokkérdés, általában: a gyakorlati taktika kérdéseiben nem szükséges mindenkinek az első sorban hadakoznia. De ahol a vallás és az erkölcs kérdéseiről van szó: házasságjog, iskolaügy és nevelés, közerkölcs, Egyház szabadsága, stb. kérdéseiben, ott igenis mindenkinek élen kell érdeklődnie s

helyt kell állania. Ez nem politika a szó köznapri értelmében, hanem állampolgári kötelesség, mi több: Krisztus politikája.

2. Hogy e kötelességnek katolikus társadalmunk és népünk megfelelőhessen, okvetlenül szükséges, hogy *megfelelően iskoláztassék*, mégpedig két irányban: az elvi kérdésekben éppúgy, mint a tények ismeretében. Elvi téren: tisztáznunk kell embe-reinkben a fogalmakat az állampolgári feladatok és kötelességek körül s ismertetnünk azoknak alapjait: az állam mivoltát, célját, feladatait és jogkörét, az állam és Egyház viszonyát, a nemzeti és népi eszme igazi értékét s jelentőségét, ismertetni kell a határt, ahol az állam joga megszűnik s az egyéné, családé, Egyházé kezdődik s amelyen jogsérelem nélkül az állam nem nyúlhat át. Éppúgy kell aztán ismernie népünknek a tényleges helyzetet: mely esetben miről van szó, mi forog kockán, milyen haszon vagy kár származhatik ilyen vagy olyan nyilvános intézkedésből, kik azok, akikben megbízhatunk, kik azok, akikben nem s hasonló.

GONDOSKODNUNK KELL ARRÓL, hogy a katolikusoknak az ilyen ismeretek megszerzésére bőséges alkalmuk legyen, tehát hogy ily irányú előadások tartassanak, megfelelő műveltségi fokon levőknél az idevágó kérdések zárt körökben meg is tárgyalassanak s álljon a közönség rendelkezésére olyan sajtó és irodalom, amely a közéleti elvek és helyzetek tisztázására alkalmas. Legyenek meg az eszközeink és intézményeink arra, hogy tömegeinkben kellő érdeklődést tudjunk kelteni a katolikus közéleti szempontok és szükségletek iránt s őket szükség esetén haladéktalanul mozgósítani tudjuk a katolikus közéleti fronton. Erről a kötelességről sem az ellenfél gáncsoskodó jelszavai és bénítani akaró igyekezetei miatt, sem a saját köreinkben fel-felhangzó meg nem értő szólamok kedvéért lemondani nem szabad.

Ha közönségünk politikai nevelése magasabb szintet ér el s elvek és tények kérdései körül biztosabban mozog, nem forog majd fenn többé úton-útfélen az a veszély, hogy embereink a mégoly színvonalalatti propagandának is könnyen áldozatul esnek s vakon hitelt adnak a megtévesztés terjesztőinek.

*

3. A tulajdonképeni közéleti tevékenység terén éles különbséget kell tennünk egyfelől a rendszerint megosztásra, pártoskodásra, érdekküzdelmekre s visszaélésekre vezető „*politizálás*” és másfelől ama törekvések között, amelyeknek a közéleti tevékenység terén egyetlen céljuk a *Krisztusország védelme és erősítése*. A merőben evilági jellegű kérdésekben az

egyes katolikusok politizálhatnak, amennyit akarnak, de ezt nem tehetik a katolicizmus vagy egy „katolikus párt” nevében: ellenben az egész katolicizmusnak egységesen és erőteljesen, teljes figyelmével és odaadással meg kell mozdulnia, valahányszor a közéletben az Egyház jogairól, a keresztyén házasság és iskola biztosításáról, a közerkölcs védelméről, vallásellenes elemek és tömegek megfékezéséről van szó.

EZT A KÉT, lényegesen különböző területet nem is volna szabad ugyanazzal a névvel jelölni; helyesebb lenne, mint azt a nyelvhasználat máris megkülönböztetni kezdi, az előbbit „politikának”, „politikai tevékenységnek” és „politizálásnak” nevezni, a másikat pedig „közéletnek” és „közéleti tevékenységnek”. A katolicizmus és főleg a papság lehetőleg ne „politizáljon”, de igenis erőteljesen irányítsa Krisztus felé a közéletet is!

4. Ki *irányítsa* a katolikus közéleti tevékenység menetét? Bármennyire kíváncsú, hogy a katolikusok a közélet terén egységesen lépjenek fel, ennek az egységnek érdekében nem szabad olyan eszközökhöz nyúlnunk, amelyek a katolikusok szabad állásfoglalását feleslegesen és talán éppen a katolikusokra nézve elviselhetetlen módon beszűkítik. Vagyis: hacsak valahol a püspöki kar maga nem találja szükségesnek, hogy az összes katolikusok még tisztán taktikai kérdésekben is egy bizonyos párthoz csatlakozzanak, tulajdonképp *egyetlen politikai pártnak* *sincs joga magát* önhatalmúlag és egyszerűen a *katolicizmussal azonosítani*. A katolikus jelzõt magának lefoglalni világi jellegű vagy különböző taktikai eljárásokat megtűrő ügyekben senkinek sem szabad, s még kevésbé volna helyes a katolicizmust tenni felelőssé azokért a nem mindig százszázalékig helyes lépésekért, amelyek a politikai küzdelmek és cselszövések terén szinte elkerülhetetlenek. Maga a hierarchia sem lehet hivatott arra, hogy merőben világi politikai kérdésekben irányt szabjon s még ahol csakugyan katolikus kérdésekről van is szó, ott sem tartja mindig tanácsosnak, hogy a taktikai eszközök ilyen vagy olyan megválasztását a maga tekintélyével vagy felelősségével fedezze.

ITT ALIG VAN MÁS ÚT, mint az, hogy a katolikuság céltudatosan neveljen ki magából kiváló közéleti férfiakat, akik egyéniségük sodró erejével utat tudnak jelezni e téren. Már a katolikus nevelőintézetekben, később a katolikus egyesületekben mutassunk rá a felnövekvő nemzedék előtt a közéleti apostolkodás kiváló

jelentőségére; azonkívül támogassuk lelkesen az őszinte, eszmei lendületű kezdeményezőket s még inkább a politikai arénán csakugyan sikerrel és eredménnyel dolgozó férfiakat, hogy ilyképen lassankint katolikus közéleti vezérkar alakuljon ki, amelyhez a katolikus tábor minden különös parancs vagy kötelezettség nélkül, pusztá megértésből és lelkesedésből szívesen csatlakozik.

5. Azonkívül mint minden téren, úgy itt is a tervszerűség és nagyobb hatékonyság okából tanácsos lenne a vezető katolikusok bevonásával gyakran tartani *szűkebb megbeszéléseket a teendőkre vonatkozólag*, nem pártértekezlet alakjában, ami megint más dolog és más érdekeket szolgál, hanem pártfeletti szellemben, az általános katolikus érdekek közéleti védelme s előmozdítása tárgyában.

EZEKRE A MEGBESZÉLÉSEKRE olyanok is bevonhatók, akik maguk nem aktív politikusok, de ítéletük helyességével s önzetlen úgyszeretetükkel hasznos irányításokat vagy indításokat adhatnak. Itt kellene eldőlni a kérdésnek, miként kell a katolikus ügyet a nyilvános életben s annak eszközeivel előbbre vinni, a veszedelmekkel szemben védekezni, a katolikus közönséget s a népet, valamint az általános közvéleményt megfelelően tájékoztatni. Mivel a Katolikus Akció alapgondolata minden politikai tevékenységet kizár, azért ezek a tárgyalások annak keretén kívül szervezendők. Így egy pártjellegtől mentes, tisztán katolikus közéleti *munkaközösség* alakulhatna ki, amely akkor is alkalmas keretétől szolgálna a katolikus összemunkálásnak, ha a résztvevők nem tartoznának ugyanahhoz a párthoz s a részleteket illetőleg talán éles véleménykülönbség mutatkoznék köztük. Az ilyen munkaközösségek tárgyalási hangjának alapja is csak az ellentéteket elsímító s azokon felülemelkedő krisztusi és apostoli szeretet lehet, amelynek őrzésére a munkaközösség technikai vezetőinek elsősorban kellene ügyelniük. Általában az ilyen munkaközösségek sikere a vezető személyiségeken múlik s ezért kívánatos talán, hogy élükre maga az egyházhatóság állítana alkalmas, összefogó erejű és éberszemű vezetőket.

6. Abban sem lehet vita, hogy katolikusainknak a *közéleti pozíciókban* arányosan kell helyet foglalniuk.

ANNÁL TOBB JOGUNK VAN erre törekedni, minél feltűnőbb mellőzés érte a katolikusokat eddig éppen ezen a téren, még katolikus többségű országokban is. Minél több múlik egy vezetőállás betöltőjén s intézkedésein, annál fontosabb, hogy ilyen állásba lelkiismeretes és komoly ember kerüljön, aki őrhelyének helyzeti energiáját majd nem a Krisztusország ellen, hanem mellette fejti ki. Ennek a követelménynek előfeltétele, hogy a közélet minden feladatköre számára megfelelő szakembereket neveljünk ki, mert a hozzánemértő és talán nem egészen tisztakezű katolikusok

előtérbenyomása nem cél, gyakran éppenséggel káros. Ugyanígy nagy hiba, ha befolyásos katolikus emberek, papok vagy világiak, merőben rokon, baráti vagy hasonló alapon olyanokat segítenek fontos közéleti pozíciókba, akik sem tehetségük és tudásuk, sem erkölcsi karakterük folytán azt a helyet betölteni nem tudják s ugyanakkor méltóbb és megfelelőbb ember előtt zárják el a köz s a keresztény akció szempontjából is fontos helyeket.

A közéleti katolikus követeléseket az ellenfél általában szereti egyszerűen *klerikális uralomvágyra* magyarázni. Ezzel szemben nekünk hangoztatnunk kell: 1. Az Egyház az államnak s a társadalomnak *annyi erkölcsi hasznot hajt*, hogy már a viszonzosság elve alapján is joggal várhat tőle viszontámogatást. 2. Az Egyház szabad működése az *államnak is egyenes érdeke*, mert az államnak is fontos, hogy az Egyház által képviselt felsőbbrendű szempontok, a jog, a tekintély, a kötelességtudás, lelkiismeretesség és szeretet ápolása, a közösség erkölcsi színvonalának emelése, minél teljesebben érvényesüljenek.

A túloldal úgy látszik sokkal jobban tudja, mint mi, mekkora a jelentősége a közéleti, társadalmi és kulturális téren *egy-egy fontos stratégiai pontnak*, egy-egy állásnak, hivatalnak, pozíciónak, ahonnan egész tömegek irányítása történik. A forradalmak technikája az utóbbi pár évtized során teljesen tudatosan érvényesült: elég volt 1000–2000 erősen összehangolt ember arra, hogy a stratégiai kulcspontokat adott jelre megszállja, ezzel évszázados, sokmilliós birodalmakat megrendítsen s néhány diktátor kezébe ejtsen. Egyes irányok sokszor éppen tudatosan látszanak érvényesíteni a sakkjáték-rendszer elvét, ahol néha egy jelentéktelennek látszó, de fontos helyen álló figura dönti el a játék sorsát. Csak a javíthatatlan optimisták hisznek e téren még mindig az erők szabad érvényesülésében.

HA PEDIG VALAKI a katolikusoknak másokkal szemben való túlzott érvényesülésében látna veszélyt, erre nyugodtan azt felelhetjük, hogy mi csakugyan beérjük azzal, ha az arányosság mértéke szerint foglalunk helyet a közélet fontosabb őrhelyein; ezidőszent pedig ennek az arányosságnak rendszerint alatta maradunk.

7. Végül a katolikus *nemzetközi kapcsolatok* kiépítése is sürgős feladat. Nem nemzetietlen nemzetköziségről van itt szó, hanem egyfelől a közös érdekek közös katolikus szellemben

való előmozdításáról, másfelől a vitapontoknak katolikus alapon és katolikus szellemben való elsimitásáról.

SOK OLYAN KÉRDÉS ADÓDIK, amelyben a katolikusok közéletileg és nemzetközileg is támogathatnák egymást a nélkül, hogy saját nemzetüknek legkevésbé is ártanának. Ilyen eset lenne például, ha a vallásszabadság védelmére kölcsönösen összefognának, nagy és nemes eszméknek vállvetett erővel kívánnának érvényt szerezni, ami a katolikus közösségnek is, de mindenegyes országnak külön is érdeke. Ilyenkor a katolikus gondolatnak nemzetközi kapcsolatokon keresztül való érvényesítése oly önként kínálkozó szükségesség, hogy csodálni kell, ha erre a kötelességre a katolikus világ sokszor rá sem ébred. Nemzetközi viták és érdekellentétek esetében nem nekünk kellene-e mindenekelőtt sorompóba lépniünk a kölcsönös megértés helyreállítása és a vitapontok szeretetteljes tisztázása érdekében? A helyett, hogy a hatalom mindenkori birtokosai, mint ez a világháborúban s azóta is történt, esetleg a maguk egyoldalú, szenvedélyes és önző szempontjait erőltessék rá a mi táborunkra is? Nem tűrhetetlen-e, hogy akárhányszor vezető katolikus egyéniségek is a kellő megértés s tájékozódás hiányában egész mellet védelmeztek szabadkőműves és egyházellenes érdekeket? Tűrhetetlen, ha egy elvakult sovinizmus még Krisztus gyermekeivel is el tudja hitetni, hogy a nemzet, a faj, az állam az első s csak aztán jöhet az Isten s az ő parancsai; tűrhetetlen, hogy állig fegyverben nézzünk egymással farkasszemet ott, ahol igazsággal és szeretettel el lehetne oszlatni a félreértéseket; hogy a háborús gyűlölködés annyira elragadjon minket is, hogy a pápák békeszólatai még a mi szívünkben sem találnak visszhangra.

Nem esztelen és nemzetáruló pacifizmus a cél, de igenis a keresztény igazságon alapuló béke: „opus iustitiae pax“, amelyet Páris és Genf szabadkőműves szellemű alkotásai nem valósíthattak meg, de amelyet megvalósíthatna a katolicizmus, mihelyt közéleti és nemzetközi tényezővé szilárdulna. Az eucharisztikus kongresszusok levegője mennyivel inkább tenné hajlamossá a lelkeket a kölcsönös testvéri megbecsülésre, mint a meztelen, kollektív önzés minden szaválása s a nem békét, hanem megtévesztést célzó világi „testvériség“ minden mesterkedése!

AZONBAN HOL VAGYUNK MÉG ATTÓL, hogy a katolikus többségű nemzetek katolikus alapon közelednének egymáshoz? Hogy egy új, eszmei nemzetközi alapon találkoznának s állítanának fel közös frontokat? Gondolkozott-e eddig egyáltalán valaki azon, hogy egyszer hatalmas katolikus tengely kialakításán kellene dolgozni Európában? Egy katolikus közéleti Népek Szövetségének talán csendesebb és szerényebb, de mélyebb s maradandóbb hatóereje lehetne, mint a genfi kísérletnek. A katolikus ügynek is sokszo-

ros erősítésére vezetne s a világbéke jelentős szilárdulását hozhatná magával, ha katolikus közéleti férfaink egyszer már valamiféle katolikus kerekasztal mellett is találkozának.

A vádat, amelyet ilyen törekvésekkel szemben a túlzó szovinizmus azonnal emleget: hogy mi katolikusok nem vagyunk jó hazafiak, mert nemzetközi katolikus többséget akarunk stb., nyugodtan ráírhatjuk az irányított propaganda vagy az elvakultság számlájára s ellenpropagandával s felvilágosítással kell azt leküzdenünk. Sajnos, egyelőre nem nagy a veszély, hogy a nemzetköziség irányában egyhamar túlzásba esünk, ellenkezőleg attól kell félnünk, hogy egyelőre maguknak a katolikusoknak kiélezett érzelmi ellentétei s túlzott szovinizmusa a megértés és a békeszerzés minden kísérletét eleve megakasztják.

Szociális kereszténység

A keresztény társadalmi rend jelentősége a világnézeti hódítás és erősödés szempontjából. — Miért érdeke az Egyháznak is híveinek szociális szilárdsága? — Társadalmi munkánk közvetlen feladatai: a szociális érzület s a társadalmi reform.

A keresztény közélet különleges munkatere a szociális munka: az a keresztény igazságérzetből és szeretetből fakadó tevékenység, amely a társadalmi egyensúly és béke biztosítására törekszik s ezért a tömegek, főleg a társadalmilag és gazdaságilag előnytelen helyzetben levők anyagi jólétét, tisztességes megélhetését, a munka méltó megfizetését, az egészséges vagyon- és jövedelemeloszlást igyekszik közéleti törvénnyé és valósággá tenni. Erre a szociális tevékenységre keresztény részen ma sokkal nagyobb mértékben van szükség, mint azt a liberális gazdasági rendhez szokott társadalom, közte sajnos, katolikus tényezők is, felismerni szokták.

Szükséges ez a szociális munka, mert egyedül a kereszténység van azoknak az erkölcsi elveknek és erőknek birtokában, amelyek e forrongó társadalmi korban megnyugtatók, mert igazságon alapuló rendet tudnának teremteni.

Szükséges a szociális munka, mert a kereszténység e nélkül nem teljesíthetné legsajátosabb lényegét, a felebaráttal szemben való igazságosság és szeretet törvényét s joggal vonná magára mérhetetlenül nagyszámú tömegek: munkások, kisemberek, földművesek, középosztálybeliek háborgó elégedetlenségét. Az emberek sokszor nem mondják ki hangosan, de

készerűen érzik, hogy szociális elhagyatottságukban egyházi oldalról is hiába várnak segítséget s legfőllegb alamizsnahullatásban van részük, de nem intézményes és igazságosságon alapuló támogatásban.

Szükséges a szociális munka, mert a szociális egyensúly hiánya nemcsak magában baj s méltatlanság, hanem vallási és erkölcsi téren is sokszoros káros következménnyel jár. A zilált anyagi viszonyok közt élő, rendes családi otthont nem ismerő, állandó létbizonytalanságban vergődő, tűzhelyt alapítani vagy gyermekeikről gondoskodni nem tudó emberek lelkében tompa keserűség érzete lázong társadalmi kítaszítottáguk és alacsonyrendűségük folytán s már ezért nyugtalanok, minden szélsőségre hajlamosak s minden izgatásnak s ígérgetésnek hitelt adnak. Viszont, a társadalmi egyensúlyban élők könnyebben hallgatnak a lélek igényeire is, szeretik a rendet és a békét, megfelelő gondot tudnak fordítani a művelődésre, gyermekeik nevelésére s otthonosan érzik magukat a kereszténység egész vallási és erkölcsi világában.

MINÉL INKÁBB AZ EGYHÁZ AZ, ami ennek a társadalomnak a szociális egyensúly és nyugalom áldásait hozza, annál melegebben csüngnek az emberek rajta s viszont minél kevésbbé látják az Egyházban társadalmi nyomottságuk megértőjét s enyhítőjét, annál idegenebb, mert legforróbb életigényeik mezején számbavehetetlen, érzéketlen és jelentőség nélküli fantómmá válik a szemükben. Ha ma Irországbán és Hollandiában a katolikusok oly elválaszthatatlan érzelmi közösségben élnek a papjaikkal, mint talán sehol másutt, úgyhogy a papellenes agitáció köztük teljesen talajtalan s érthetetlen maradna, ennek egyik fő oka bizonynyal az, hogy a katolikus elnyomatás szomorú évszázadaiban az ír és holland katolikus nép egyedül az Egyházban látta jogainak hű és lelkes védelmezőjét, sorstársát, anyagi vonatkozásokban is összefogóját és természetes oltalmazóját. Viszont mély és végzetes a tömegek elidegenülése az Egyháztól, ahol ennek képviselői a nép nyomorát, szenvedéseit és támasztalanságát részvétellel bár, de tétlenül nézték, ahol a kereszténység a feudális vagy kapitalista világrend haszonélvezőinek leplezője, védője és érdekszövetségeseként állt a tömegek szeme előtt.

Végül szükség van katolikus szociális munkára azért is, mert magának az Egyháznak is érdeke, hogy hívei gazdaságilag is erősek, teherbírók s társadalmilag számbavehető legyennek, mert csak akkor számíthat híveinek nagyobb mértékű erkölcsi és anyagi támogatására, csak akkor jelent társadal-

milag is súlyt és hatóerőt. A gazdasági nyugalmi helyzet a rendes családi életnek s ezzel az erkölcsnek, megelégedettségnek, keresztény kulturális fejlődésnek melegágya. Egy tekintélyes, vagyoniilag független, ennél fogva befolyásos s magasabb művelődésre alkalmas nép sokkal tökéletesebb támasza minden katolikus vállalkozásnak és törekvésnek, sokkal több papot, szerzetest, tudóst, vezetésre hivatott értelmiségit termelhet ki magából és sokkal könnyebben folytathat társadalomirányító s egyházvédő tevékenységet az életben is, valamint a világi apostolkodás, a missziótámogatás s hasonló célok terén, mint egy páriákból, rabszolgákból, tengő-lengő koldusokból, tudatlanokból s elégedetlenekből álló tömeg, amelynek még a középosztálya is csak értelmiségi proletárság, amelynek minden figyelmét, gondját s erejét a mindennapi száraz kenyér sivár hajszolása emészti fel. Vegyesvallású vidékeken máris mindennapos a panasz, hogy a nemkatolikusok a maguk nagyobb vagyoni szilárdsága folytán jóval nagyobb súlyt jelentenek a községi s megyei életben, sokkal nagyobb további vagyonszerző lehetőségek nyílnak előttük, a vegyesházasságok dolgában sokkal nagyobb erővel tudják felekezeti érdekeiket ellátni, mint a vagyontalan és súlytalan katolikusok.

Mindezek szerint végzetes mulasztás lenne, ha a katolikus tényezők a szociális téren jelentkező szükségletek iránt közömbösek volnának s a társadalmi igazságosság minden eleve-nebb sürgetését mint lehetetlenséget vagy bolsevista hangulat-keltést utasítanának vissza.

NEM VOLNA SZABAD ez irányban túlságosan vezettetnünk magunkat annak a reakciónak szellemétől sem, amely bizonyos egészségtelen túlzásokkal szemben magában véve csakugyan érthető s helyénvaló. Sokan egyszerűen azt hiszik, a szociális munka a mi részünkön okvetlenül a földünk felosztását, a vagyoni különbségek megszüntetését, talán éppen a tulajdonjog eltörlését jelentené, s attól tartanak, hogy a szociális igazságosság követése saját megtakarított vagy becsületesen szerzett vagyonuknak szétosztogatását jelentené. Jellemző, mennyire a patronizáló s alamiznasztó eszmeirány síkján jár a gondolkodásuk, hogy a szociális munkát következetesen összekeverik az osztogatással, alamizsnával és karitással. Holott a kettő lényegesen más és más. Az Egyház magában véve s bizonyos helyi viszonyoktól elvonatkozva igen nagyszabású szociális munkát végezhet valamely országban a nélkül, hogy egyetlen hold földjét, egyetlen házat vagy értékét

elvesztegetné, egyetlen gyümölcstermő fáját vágná ki tüzelőanyag gyanánt. Ellenkezőleg, messzeágazó szociális politikát csinálhat úgy, hogy akár ennek is elsősorban önmaga látja hasznát, a saját intézményei és gazdasági alapjai is megszilárdulnak általa. Szociális munka nem annyi, mint vagyonfelosztás. Téves egyébként az a felfogás is, amely Egyházon mindig a papságot érti s az Egyház szociális tevékenységét egyszerűen és kizárólag a papság vállára hárítaná. A katolikus szociális munkára a világi közönség éppúgy van hivatva, mint a papság.

*

A szociális munka mindenekelőtt: az *erőtéljes szociális érzület általánossá tétele* magában az Egyházban s annak minden tagjában. Ennek az érzületnek első követelménye az a keresztény *társadalmi szolidaritás*, amely nemcsak önmagán akar segíteni, hanem embertársain is, sőt azt az elvet vallja, hogy mindenegyres embernek annál könnyebb s biztosabb a boldogulása, minél erőteljesebben működik mindenki közre az egész társadalom és egész nemzet boldogulásán. A társadalmi szolidaritás, vagyis a krisztusi szociális lelkület a felebarátot is testvérnek tekinti, akár gazdag az, akár szegény, akár művelt, akár egyszerű ember. Úgy akarja a maga boldogulását előmozdítani, hogy azzal másokat nyomorba ne döntsön s mások tisztességes megélhetését ne akadályozza.

A helyes szociális lelkület nem állhat meg a jószándéknál, hanem a társadalmi igazságosság követelményeinek teljesítésében kell megnyilvánulnia.

A társadalmi igazságosság arra kötelez mindenkit, hogy olyan közállapotokat segítsen teremteni, amelyek közt minden dolgozni akaró ember számára van megfelelő munkaalkalom, minden becsületes munkát tisztességesen meg is fizetnek, az önhibáján kívül bajbajutott embert közös erővel megsegítik, nem az ember a tőkének szolgája, hanem fordítva: a tőke az embernek szolgája s ezért a tőke által való egyoldalú kiuzsorázásnak minden lehetősége megszűnik.

A tisztességes béren nem azt kell érteni, amely a kereslet és kínálat piaci ár hullámozása szerint véletlenül kialakult, hanem amely a teljes értékű munkáért teljes értékű ellenszolgáltatás; vagyis amely a munkásnak és családjának emberhez méltó lakás, ruházkodás és ellátás biztosításán kívül kellő takarékoság mellett lehetőleg némi vagyonka (családi ház, kis

kert stb.) gyűjtését is lehetségessé tegye. Így írja körül a keresztény igazságosság követelményeit maga XI. Pius pápa a Quadragesimo anno körlevelében s ugyanő a szociális gondoskodás céljaként azt sürgeti, hogy ezentúl senki se legyen a maga hibáján kívül ínséges és proletár.

Természetes, hogy ezt máról-holnapra megvalósítani aligha lehet. Főleg ha kötelességszerűen ügyelünk arra, hogy egyes szociális reformok által egzisztenciákat és egész keresztény társadalmi rétegeket tönkre ne tegyünk. Mert hiszen nem lerántani a felsőbbeket a cél, hanem az alsóbbrendű viszonyok közt élőkét felemelni az emberi méltóság által megkövetelt színvonalra. De minden igaz kereszténynek, főleg ha a közéletben szerepet visz, komoly tanulmánnyal és igyekezettel azon kell lennie, hogy a pápa által megjelölt ideális képet a maga egész valójában, fokozatosan mielőbb valóra válthassuk.

A társadalom szociális újjáalakítása kétféleképpen munkálható: tökéletlen, átmeneti formában, bizonyos szociálpolitikai rendszabályok által, és tökéletesen, a szociális reform, vagyis a társadalom teljes gazdasági átszervezése által.

A szociálpolitika igyekszik a társadalom mai szerkezetének kiáltó hibáit és hiányait a mai *gazdasági berendezkedések lényegének érintetlenül hagyásával* megszüntetni, vagy legalább csökkenteni. Törekszik például a szociális biztosítást tökéletesebben kifejleszteni, az adózást igazságosabb alapokra fektetni, a munkanélküliséget csökkenteni, a keresztény kiskiparost, kiskereskedőt, kiskgazdát védelmezni, a telepítési és kisbérleti munkálatokkal a földbirtok aránytalan eloszlásán enyhíteni stb.

A pápák által sürgetett teljes szociális reform viszont a bajokat gyökerükben igyekszik megfogni s a társadalmat a hivatásszervezeteken alapuló gazdasági önkormányzat bevezetése útján kívánja fokozatosan átszervezni. Ezek a hivatásszervezetek, a Quadragesimo anno elgondolása szerint, az egyes foglalkozási ágakat olyan gazdasági önkormányzattal látnák el, amelyen belül a tőke és a munka nemcsak mint egyenlő rangú, hanem mint egymásra utalt s egymást kiegészítő tényezők maguk közösen szabályoznák az összes idevágó kérdéseket, megszüntetnék a tőke egyeduralmát a munka

fölött s kihúznák a talajt a kapitalista túltengések és minden osztályharc alól. Ha ez a teljes szociális átszervezés máról-holnapra nem is valósítható meg, arra mégis mindnyájunknak törekednünk kell s addig is, amíg ez lehetséges, legalább a legkiáltóbb társadalmi szükségleteken sürgősen és minden erőnkéből segíteni kell.

A SEGÍTÉS technikai módjának egész irodalma van már, a mi táborunkban is; nem mutat a kérdés fontosságának helyes felismerésére, ha ez a szociális irodalom még vezető katolikus körök számára is sokszor hétepcsétes könyv marad.

F) Világtávlatok

Engedjük át magunkat egy percig egy káprázatosan szép víziónak: hogy a keresztény s katolikus országokban mindazt a szépet és jót, amit eddig mint hódító programot felvázoltunk, csakugyan teljes mértékben megvalósítani sikerült. Hogy fél Európában maradék nélkül helyreállítottuk a krisztusi igazságok uralmát a legyőzött téveszmék kiapadt vízőzönje fölött, s a keresztény szellemű kultúra és közélet bástyái őrködnek a Civitas Dei nagyszerű, egyöntetűen krisztusi élete pazar lüktetésén.

Megnyugodhatunk-e akkor? Elvégeztük-e a munkát? Szó sincs róla! Előttünk még így is a megtétlen feladatok rengetege állna: a *világ* elvezetése Krisztus országába!

Krisztus az egész emberiséget üdvözíteni akarja s tőlünk várja az elhatározó lépéseket ennek a szándékának megvalósításában. Ezért a missziós érdeklődés, a nemkatolikusok és nemkeresztények hazahozatalának szorgalmazása lényeges jegye minden igaz katolicizmusnak. Különös figyelmet s odaadó tevékenységet követel tőlünk ez irányban elszakadt keresztény testvéreink visszahozatala, hogy Krisztus akarata szerint „egy akol legyen és egy pásztor”. Ámbár sok tekintetben igen messze elkerültek tőlünk s az érzelmi ellentétek főleg a múltban, de sokszor a jelenben is, hihetetlen szenvedélyességgel lobbantak fel, azért mégis keresztények ők s nagy tömegekben őszinte Krisztus-hívók, akiket tehát minden dogmatikai, történeti és érzelmi ellentét mellett is az alapvető

keresztény igazságok közössége mérhetetlenül közel hoz hozzánk s a gondoskodó szeretet irántuk különösképp sürgős kötelességünké teszi. Nem felekezeti mohóság tehát s nem vallási imperializmus az, ami bennünk állandó vágyat ébreszt a krisztusi egységparancs teljesítésére s az elszakadt keresztények visszahozatalára, hanem a Regnum Christi egyetemes rendeltetésének hite s a kívánság, hogy egyazon üdvösségnek hivatalosai lévén, a százados félreértések és széthúzások megszűnjenek köztünk s végre valamennyien csakugyan egymásra találjunk s együvé forrjunk Krisztus világosságában és szeretetében.

A feladat emberfölöttien nehéz, mert nemcsak áthidalhatatlan dogmatikai ellentétek tátonganak az Anyaegyház s az elszakadt egyházak között, hanem ami súlyosbítja a helyzetet, érzelmi is s a kettő együtt ezernyi intézményen s előzményen keresztül sok százéves történeti különállássá merevedett.

A keresztény únió akadályai

Dogmatikai, érzelmi és történeti akadályok. — Túltengő felekezeti öntudat. — Scylla és Charybdis. — Mercier bíboros kísérletei.

Mindenekelőtt van-e remény a kereszténység újraegyesülésére?

Bizonyos, hogy az úniós mozgalomnak egyelőre igen komoly akadályai vannak. Elsősorban azok a dogmatikai, érzelmi és történeti ellentétek, amelyek a Keletet ezer év, a protestantizmust négyszáz év óta elválasztják tőlünk s amelyeket éppen érintettünk. Ezeknek az ellentéteknek gyökere mélyen visszanyúlik a történeti fejlődésbe s bennük a dogmatikai különbözőségeken kívül lelki beállítottságok, sőt népi és faji ellentétek hangsúlyozzák a lelki elkülönödést.

HA MÉG CSAK TISZTÁN ÉRTELMI, dogmatikai síkon folyna a vita, ha csak megértetésről, a balhiedelmek kiküszöböléséről volna szó, a megegyezés nem volna ennyire reménytelen. Azonban rendkívül nehéz az értelmet meggyőzni ott, ahol a szenvedély is közbekeült és sokan nemcsak a kölcsönös megértést, hanem az összeülést és nyugodt tárgyalást is szinte már árulásnak nézik a saját vallási álláspontjukkal szemben. Bizonyos fokig mégis úgy látszik, az únió szempontjából inkább szerencse, mint baj, ha az ellen-

tétek ma már inkább érzelmi, mint dogmatikai pólusok körül izzanak; így legalább remélhető, hogy ha egy szép napon az únió vágya minden oldalon komoly formákat ölt s ez a vágy a szenvedélyeket lecsitítja, a dogmatikai akadályok egyedül bajosan állhatják útját az egymásratalálásnak. Annál inkább volna ez remélhető, mert a keletiek és főleg a protestánsok ma már nem vallják oly egységesen a maguk dogmatikai ellentéteit a katolicizmussal szemben, mint régebben.

Az únió természetesen csak a katolikus Egyházba való visszatérés alakjában képzelhető el s látszólag ez ma az egysülés legfőbb akadálya. Hogyan kívánhatjuk józanul protestáns barátainktól, hogy egy négyszáz éven át keservesen és körömszakadtáig védett álláspontot, amelyért vér is folyt, most egyszerre meakulpázva visszavonjanak s a maguk különálló felekezeti életén harakirit kövessenek el? Ez a nehézség csak akkor oszlik el, ha majd egyszer a protestáns tömegek hangulatában mélyreható változás áll be s ők a visszatérésben nem caudiumi iga alá hajlást látnak többé, hanem a közös örökség nagyrabecsülésének s a krisztusi egységparancs teljesítésének minden eddigi keserűséget és félreértést felejtető hatalmas felbuzdulását.

A KELETI SZAKADÁRSÁG idestova ezeréves már. Itt a dogmatikai szakadás nem éppen mély, de annál messzebb elszakította tőlünk szakadár testvéreinket az ezeréves különélés, Kelet és Nyugat földrajzi s erkölcsi elidegenülése egymástól, az egymás csekély ismerete, valamint a szakadárságnak nemzeti egyházakba bomlása s politikai és nacionalista érzésekkel való elkeveredése. Ha egy csoda folytán a skizma valamelyik ága, akár a legnagyobb is, az orosz, ma végrehajthatná az úniót az Egyházzal, ez még nem jelentené a román, a szerb, a görög, a bulgár, az ukrán stb. elszakadt egyházak visszatérését, sem a régebbi keleti szakadások: monofizitizmus, nesztorianizmus stb. reünioját. A helyzet nehézségét a végletekig növeli az a szenvedélyes ellenszenv, amelyet a pravoszlávia a híveibe a katolikusokkal szemben bele tudott égetni, s magának a pravoszláv hierarchiának kiépítettsége a maga százféle, részben igen ősi címével, méltóságával, hagyományával, rítusával és jogkörével. Ezeket a nagyon konzervatív keleti urakat már emberi hiúságukban is vérig sértené a gondolat, hogy Róma előtt ismét meghódoljanak s esetleg eddig élvezett kiváltságos és kitüntetett helyzetükről lemondjanak. Róma minden tapintata és kímélete, minden engedményre kész hajlékonysága még csak igen kicsiny mértékben hordta le az akadályokat, amelyek mint hegymagas válaszfalak tornyosulnak minden úniós törekvés elé. Mégis megállapítható, hogy az egyházi egység gondolata a keleti egyházban ma is rendkívül eleven, mint ezt többi

közt egyik legnagyobb újabbkori orosz hittudós, Chomjakof is hangoztatja; sőt egy másik keleti teológus, Bulgakof szerint a keleti egyház volna hivatva arra is, hogy a nyugati szakadást megszüntesse s a protestánsokat Rómával kibékítse. (L'orthodoxie, Paris, 1937.) A multhoz képest sokban javult a helyzet az orosz egyházirtás és közös martíromság folytán is: a szenvedő és halálra kínzott pravoszláv papság és a főpapság körében nem egy baráti hang válaszolt a római Szentszék tapintatos és szeretetteljes segélyakcióira.

A *protestantizmus* minden belső válsága, szembeszőkö doktrinális lazasága, felekezetekre foszlása, elvilágiasodása ellenére — vagy éppen e miatt — még mindig áthatolhatatlan ércfalként áll a krisztusi egységparancs teljesülésének útjában. Belsejében mindenféle irány megfér: a pietista, hagyománytisztelő, konzervatív árnyalatok mellett ott hömpölyög a felbomlás és hitetlenségbe torkolás minden elképzelhető folyamata. Előbbi a lutheri vagy kálvini örökséghez való ragaszkodásból, másik a szabadgondolkodáshoz és hitetlenséghez való közeledés alapján utasítja vissza mereven az Anyaegyház visszahívó szavát. Nálunk, Magyarországon szerencsére a protestantizmus még Isten- és Krisztus-hívó, legalább a hivatalos megnyilatkozásaiban, de már protestáns teológiai tanáraink közt szintén felütötte fejét a racionalizmusnak nevezett modernizmus és hitetlenség; külföldön pedig ez a tagadó irány, azt lehet mondani, uralkodó a protestáns főiskolákon. A protestáns nép széles rétegei odakünn még mélyen Krisztus-hívók, de pásztoraik már olyan nevelésben részesültek, amely a hitetlenséget tekinti a „reformáció” lényegének. Éppen ennek a bomlási folyamatnak megakasztására s a reménytelen dogmaegyeztetési kísérletek megkerülésére indul meg a protestantizmus kebelében mindig újra és újra olyan mozgalom, — legutóbb a második ú. n. Oxford-mozgalom — amely a dogmatikai kérdések félretételével pietista alapon iparkodik a protestáns kereszténységbe új életet vinni. Ugyancsak a vallásos protestantizmus megnyilatkozási formája az az imponálóan gazdag karitatív, bibliaterjesztő és hit-hirdetői tevékenység, amely az utolsó száz év folyamán sokfelé felvirágozott.

Örülnünk kell annak, ha a protestánsok és keletiek közt is melegebb a hitélet, több a templombajárás és vallási gyakorlat, mint régebben, még ha ez a körülmény egy téves felekezeti öntudat megerősödését jelenti is. Hiszen ami az ő vallásos életükben pozitív, az is nagyrészt öntudatlanul a katolikus életnedvek tovább-buzogása, s a vallásos protestáns rendszeren könnyebben érti meg a katolikus vallásosságot, mint a pogány és hitetlen. Sajnos, széles protestáns rétegekben s egész országokban (Anglia, Svédország, Egyesült Államok) úgyis inkább a teljes vallástalanság az, ami a protestáns társadalmat elsősorban jellemzi s másutt pedig inkább a társadalmi, gazdasági és közéleti érvényesülés, esetleg merő hazafiság az, ami felé felekezeti mozgalmak irányulnak. Lelkészeik is, akiket a szoros értelemben vett lelképásztorkodás távolról sem köt le annyira, mint a mi papjainkat, sokkal

inkább ennek a külső érvényesülésnek terén tevékenykedhetnek, ami jórészt megérteti a protestánsok ügyesebb felekezeti önadminisztrálását, kifelé való térfoglalását és propagandáját, főleg vegyes-vallású vidékeken is.

Az únió másik nagy akadály a túlfűtött felekezeti öntudat, amely elszakadt testvéreinket, főleg a protestantizmust, annyira jellemzi. Bármily szakadozott egyik-másik felekezet vallásos élete, bármennyire fogyatékos az ellenálló ereje a modern hitetlenség s erkölcsi lazaság szellemével szemben, a protestáns tömegek, mégha egyénileg alig élnek is vallási életet, rendszerint *duzzadásig tele vannak a maguk vallási fölényének büszke tudatával* s a hittel, hogy ők az igazi evangéliumi kereszténység, míg a katolicizmus csupa naivság, bálványimádás, külső formák kultusza. A protestantizmus ezt a felsőbbbségi öntudatot csodálatos ügyességgel tudta belevinni tömegeinek lelkébe s minden belső elesettsége ellenére ébren tudja azt tartani hívei között. Innen a tünet, hogy a protestantizmus türelmet hirdet, de magától értetődő követelménynek találja, hogy ott is övé legyen a vezető szerep, ahol számbelileg kisebbségben van.

AZ ÖNTUDATI TÚLTENGÉS magyarázza meg az állandó támadó helyzetet velünk szemben. Nem sokat védekeznek az ellenük felhozott kifogásokkal szemben, hanem e helyett ők emelnek vádat s igényeiket a felsőbbrendűség nevében állítják előtérbe. Hittani tankönyveik s felekezeti irataik pozitív vallásos irányítás dolgában sokszor feltűnően meddők, de lobogó felekezeti önértetet lehelnek s mélyen begyökereztetik a „római Egyház” alacsonyrendűségének tudatát tanulói ifjúságuk, népük lelkébe.

Sokban egyező a helyzet a keleti szakadároknál is. Ott is éppoly eleven a maguk felsőbbrendűségének tudata, mint a nyugati Egyház megromlottágáról való meggyőződésük.

*

Katolikus részen az úniós törekvéseknek szintén többféle akadály mutatkozik. Egyik az a lélektanilag érthető, de tárgylag nem helyeselhető felfogás, amely a protestánsok és keletiek elzárkózásában, katolikussellenes viselkedésében nem tud mást látni, mint csökönyös és vak rosszszindulatot.

EZ A FELFOGÁS kétségtelenül rendkívül egyoldalú. Bizonyra vannak odatúl emberek, sajnos, sokszor éppen vezető helyeken, akik semmiféle érvvel magukat meggyőztetni nem engedik, akik százszor megcáfolt vádak és félremagyarázásokat minden újabb

bizonyíték nélkül szajkómódra ismételnek s leverhetetlen érveléseinket némán elhallgatják, mert azokra komoly feleletet adni nem tudnak. De ez legfeljebb azt bizonyítja, hogy egyes vezető felekezeti férfiakat megtéríteni nem tudunk; nem pedig, hogy a tőlünk elszakadt keresztény testvéreket általában sorsukra kellene bízunk. A tévelygők közt is van sok derék, mélységesen vallásos, Istent kereső lélek, aki egyelőre teljesen benne él ugyan a tévedésben, de nem rosszhiszeműen ragaszkodik ahhoz s a szeretetteljes felvilágosítást egy napon talán szívesen meg is hallgatja.

Másik akadály a uniós mozgalomnak katolikus részen a félelem, hogy a túlzott engedékenységgel az elvek körül meg nem engedhető elalkuvásra vezethet.

A keresztény felekezetekkel való szótértés katolikus részen rendszerint két veszedelmes véglet, valóságos Scylla és Charybdis közt hányódik. Egyfelől az a veszély, hogy elvi engedményeket teszünk s a köztünk fennálló áthidalhatatlan ellentéteket minimalizáljuk, a béke és szeretet kedvéért a hitközönyt mozdítjuk elő s azt a felfogást, hogy hiszen így is jó, úgy is jó, csak béke legyen; másfelől attól kell tartani, hogy a dogmatikai s egyházszervezeti ellentéteknek túlságosan merev hangoztatása s általában egy túlzottan kategorikus, parancsoló hangnem alkalmazása odatúl végleg elriasztólag hat, olyformán, mintha a mi részünkön nem a szeretetteljes újraegyesülés s a félreértések és ellentétek megoldása után való nagy kiengesztelődés vágya lenne a vezérszempont, hanem a leigázó hódítás rideg felülkerekedése.

ANNAKIDEJÉN XI. PIUS PÁPÁNAK „Mortalium animos” kezdetű körlevele szelíd és mérsékelt hangon foglalta össze a katolikus hitvédelem főbb szempontjait a protestáns-katolikus kérdésben, mégis szélén hadüzenetnek magyarázták a protestánsok; talán mert a dogmatikai álláspont világos leszögezése mellől hiányolták az érzelmi mozzanatok behatóbb méltányolását; ami ennek az enciklikának célja nem volt.

Angliában évek óta vitás kérdés, mi a helyesebb eljárás: annak az anglikatolikus irányzatnak erősítése-e a protestánsok részén, amely egész romanizáló mozgalmat akar indítani s izmosítani, úgyhogy tömegáttérés legyen a vége, avagy megmaradni az egyéni áttérések útján. Az előbbi módszer (a Mercier—Halifax-féle mechemelni megbeszélések révén) kétségtelenül nagyon hozzájárult az általános felekezeti feszültség enyhítéséhez, az utóbbi viszont nem bízta a tömegáttérésben mint ilyenben s fél, hogy az ilyen mozgalom illúziókat kelt, félúton állítja meg az embereket s késlelteti az egyéni megtéréseket.

Sokan a jelzett dilemma miatt egyáltalán kitérnek a nemkatolikus felekezetek megnyerésének kérdése elől. Úgyis hiába, hangoztatják s hozzátesszik: kár egy céltalan igyekezet kedvéért gyengeséget mutatni s a lanyha katolikusoknak alkalmat adni arra, hogy azt higgyék, nekik is valamiféle alkudozásra kellene lépniök a nemkatolikus állásponttal a mindennapi életben. Pedig bárha ez utóbbi veszedelem ellen csakugyan határozottan védekezni kell, a közeledésnek és megközelítésnek ez a szinte elvi visszautasítása súlyos és végzetes tévedés. A felekezetekre bomlás nem olyan dolog, amelyet örökké változhatatlannak kellene tekintenünk, hanem oly baj, amelynek megszüntetése a kereszténység jelenének s jövőjének egyik legégetőbb feladata. A mai helyzetet likvidálni szent s folyton sürgető kötelesség, mert a kereszténységnek annyifelé szakadása állandó súlyos megsértése a krisztusi egységparancsnak s a szeretet törvényének, de gyengítője is az összkereszténység tekintélyének s erejének az ellenséges hatalmakkal szemben, itthon és a missziós munka területén. Nem cél, hogy egymással örökre farkasszemet nézve, egymásról nem tudva, egymással vetélkedve mesterségesen fenntartsuk a felekezeti megoszlást, ezzel a kereszténységet gyengítsük s millió és millió jóhiszeműen tévedő keresztény felebarátunkat végleg a tévedésnek engedjük át, hanem az a cél, hogy Krisztus egységes nyájába vezessünk el mindenkit, aki Krisztus nevét viseli s Krisztus után vágyódik. „Egyéb juhaim is vannak... azokat is ide kell terelnem.” (Ján. 10, 16.)

Az a körülmény azonban, hogy a megközelítés rendkívül nehéz és kényes feladat s hogy el is lehet hibázni s vele bajt is lehet okozni, még mindig nem elég felmentő ok a kötelesség alól, hogy ezzel a kérdéssel szeretettel, gonddal és odaadóan foglalkozzunk. Főleg amikor az egység és katolicitás nagy kérdései odatúl is megmozgatták már a lelkeket és tapogatózó lépések egész sorára vezettek az ökumenicitás síkján. Szabad-e akkor belenyugodnunk abba, hogy ezeknek a mégis csak keresztény és Krisztus-hívő tömegeknek Krisztus Egyházába való visszavezetése évszázadról-évszázadra mint utópia és komolyan számba sem vehető álom elodáztassék? Szabad-e megriadnunk ezektől a problémáktól csak azért, mert attól tartunk, hogy közeledési kísérleteinket odatúl esetleg túlzott engedékenységnak vagy pedig ellenkezőleg: tolakodó hatalmi terjeszkedésnek és békebontó prozelitizmusnak magyarázzák? Vagy mert azt hisszük, a harcos hitetlenséggel mint közös ellenséggel szemben semmivel sem szabad megzavarnunk a békét s a keresztény felekezetek türelmes egymásmellettisé-

gét, melyet a régebbi áldatlan vallási harcok után úgyis csak nagynehezen sikerült annyira-amennyire megteremtenünk?

VOLTAK például, akik támadták a nagy Mercier bíboros, mechelni érseket is, aki az idősebb Halifax lorddal rendszeres únios eszmecseréket folytatott („mechelni beszélgetések”) s felejtik, hogy Mercier bíborost e tevékenységéért X. és XI. Pius pápák egyaránt dícsérték és buzdították. XI. Piustól származik egyébként ez az általánosságban tartott mondat is (1924 március 24.): „Legélénkebb elismerésünket fejezzük ki azokkal a katolikusokkal szemben, akik az isteni kegyelem ösztönzésére a mi elszakadt testvéreinkhez fordulnak s igyekeznek az utat egyengetni a hit teljességére való visszatérésük felé, főleg az Úr Jézus tanítványait jellemző szeretet példaadó megbizonyítása által.” Ugyanő ugyanazon év december 18-án így nyilatkozott: „A keletiek s a Nyugat katolikusai közt a kölcsönös meg nem értésnek számos oka van. Mindent el kell követnünk, hogy eloszlassuk az előítéleteket, a helytelen dogmatikai felfogásokat, a történeti tévedéseket, amelyek a kibékülésnek útját állják. Ennek első feltétele, hogy magunk is kiszabaduljunk az ősi Kelet hitét és intézményeit illető bizonyos százados balhiedelmekből...”¹ Mindez természetesen a nyugati hitszakadásra is megfelelő fokban alkalmazható. Akik csupa túlzott óvatosságból szóba sem akarnak állni sem a keletiekkel, sem a protestánsokkal, nem járnak a XI. Pius által ajánlott úton, mégha egyes esetekben a közeledés közvetlenül csatlódásra vezetett is.

Út az únio felé

Az akadályok ellenére sem szabad lemondanunk az únios törekvésekről. Mégpedig nemcsak akadémikus jellegű, bátor-talan s az eredményről eleve lemondó jámbor kívánságok alakjában. Az úniónak szerencséire már nemkatolikus részen is vannak lelkes áhítói és munkásai, a keleti egyházakban éppúgy, mint a protestáns felekezetekben, s nem lehet azt mondani, hogy ez a törekvés eddig is ne hozott volna öröndetes eredményeket. Keleten egész szakadár egyházmegyék tértek már vissza a keresztény egységbe s protestáns részen, főleg Angliában, az Egyesült Államokban, de másutt is jelentékeny konverziós mozgalom észlelhető. Érdekes, hogy az angol egyházi élet legkimagaslóbb alakjai közt mennyi a protestáns konvertita (Newman, Manning, Chesterton, Benson, Martindale stb.).

¹ Jean Guittou: Le Cardinal Mercier. (Etudes, Paris, 1939. 313 kk.)

Maga a pánkeresztény mozgalom alapjában az únió vágyának megnyilatkozása protestáns és keleti részen.

Mik volnának e téren a követendő utak?

Tapintat és szeretet az érintkezésben és vitatkozásban. — Az elszakadt testvérek értékei. — Típusok a túlsó táborban. — Az únió-vágy felélesztése. — Felvilágosítás és személyes érintkezés. — Ökumenikus mozgalom. — Imádkozó egység.

1. Mindenekelőtt a tárgyalási hangnem finomsága, tapintata s a minden közeledési munkálatot átlengő őszinte szeretet az, amit itt szem előtt kell tartanunk.

ELLENSÉGES ÉRZULETET, idegenkedést és féltékenységet haraggal, felhánytorgatással, vagy akár pusztá érvekkel legyőzni nem lehet; legkevésbé akkor, ha ezeket az érveket érdes, fölényes vagy gunyoros hangon adjuk elő. A felekezeti polémiaának történetileg érthető, valamikor talán helyénvaló, ma azonban kihatásaiban sokszor végzetes terheltsége a szenvedélyesség, a lebunkózni-akará, a megnyerni nem, csak megsemmisíteni-tudás. Itt nem fontos, melyik fél kezdte vagy kezdi újra és újra a csipkelődő, gúnyolódó, megbélyegezni akaró hangot; fő az, hogy ennek a hangnak a felekezeti érintkezés, sőt a felekezeti vita módszeréből teljesen el kell tűnnie. Az éles visszavágás jó lehet arra, hogy saját táborunkat erősítse s a közömbös szemlélőket tárgyilag eligazítsa, de arra teljesen alkalmatlan, hogy azokat belátásra bírja, akiket pedig úniós mozgalmunkkal első helyen kellene megnyernünk s belátásra bírunk. Jóérlmü protestánsoktól nem egyszer hallottuk, hogy máris közeledtek a katolicizmus felé, azonban a katolikus polémiaának néha méltatlan hangja és szenvedély-fűtötte jellege visszalökte őket a közeledéstől, sőt a régóta szunnyadó protestáns öntudatot új életre szította bennük. Ha elszakadt testvéreink azt érzik ki beszédünkből, hogy megrögzött gonosztevőknek s tudatos ferdítőknek tekintjük őket, ez természetesen csak elvágja a közeledés útját s eleve hatástalanná teszi minden érvelésünket s visszahívó nógatásunkat. Viszont szelid és szeretetreméltó eszmecserével nemcsak a felekezeti érintkezés és vita hangját tesszük mérsékeltté és kölcsönösen elfogadhatóvá, hanem a felekezeti elzárkózást és támadó kedvet is enyhíthetjük. Amíg egyes felekezetekben a mindenáron való szembehelyezkedés s az Anyaegyház iránti ellenszenv a vezető szempont, addig únióról nem lehet szó, még „lelki únióról” sem; addig minden érvelés céltalan s minden békehirdetés merő szó. Az ellenszenv leszerelése az első cél; annál nehezebb, mert a legcsekélyebb elvfeledés nélkül kell végrehajtani.

Ez természetesen nem annyit jelent, hogy ott sem adhatunk hangot bizonyos erőteljes helyreigazításnak, ahol a

támadást odatúl nyilvánvaló ellenséges indulat, ártó szándék, közismert tények elferdítése vagy kézzelfoghatóan irányzatos elmagyarázása jellemzi. Azonban akkor is inkább félreértést kell ellenfeleink eljárása mögött keresnünk, mint tudatos ferdtéti akaratot, s nem a husángforgatás szilaj indulatával, hanem a szeretet és udvariasság előkelőségével kell az ellenfeleket szinte lefegyvereznünk. A finom hangú helyreigazítás előbb-utóbb a szenvedélyes ellenfelet is lehiggadásra bírja s mintegy megszégyeníti, a békésebb hangnem kikényszerítésével pedig a megértés lehetőségét is előkészíti. (V. ö. Csel. 3, 17.)

Más hangnem és más eljárási mód van e tekintetben helyén a nemkatolikusok különféle típusaival szemben; mert ami az egyiknél használ, a másiknál árthat s ami az egyik csoportnál helyénvaló, a másiknál esetleg túllő a célon.

2. Különösen alkalmas az érzelmi elzárkózás lecsökkentésére annak kifejezésre juttatása részünkről: hogy *őszintén elismerjük a tőlünk elszakadtak értékeit* s ámbár nem tudjuk helyeselni, de megértjük állásfoglalásaikat.

EL KELL ISMERNÜNK elszakadt testvéreinkben mindenekelőtt azt a sok igaz és őszinte keresztény érzületet, amelyet mindeddig nagyrészt megőriztek s amely nemcsak magában keresztény és erkölcsi kincs, hanem összekötő kapocs is köztünk és ő közöttük, mert hiszen közös őskeresztény örökség az itt is, ott is. El kell ismernünk, hogy nekik is vannak igazi hitvallóik s a szenvedés és üldöztetés közben ők is mondhatatlanul szenvedtek Krisztus nevéért. (Például a mai Oroszországban.) De el kell ismernünk lojálisan azt is, hogy történeti elszakadásuk katolikus részen is számos hiba és mulasztás eredménye volt, valamint hogy elszakadásuk után is kiérlelődött bennük számos értékes vonás, sok meleg és őszinte keresztény életstílus, amelyet megsemmisíteni még egy únió esetén sem lenne kívánatos. Azt is el kell ismernünk, hogy elszakadt testvéreink egyfelől az általános emberi kultúra, másfelől a hazafias érzület terén kimagasló érdemeket szereztek. Mindennek elismerése mellett természetesen hangoztatnunk kell, hogy mindez nem igazolhatja s nem teheti a jövőre sem elviselhetővé a krisztusi egységparancs megszegését s a katolikus Egyházban rejlő óriási érték-többlet mellőzését

Érdemes e vonatkozásban élesen megkülönböztetni *három alaptípust* a nemkatolikus táborban, amelyeknek vonásai esetenként keresztveződve is fellépnek, nagyjából azonban elég éles határterületeket jelölnek.

Vannak t. i. protestánsok, akiknél a *pozitív vallási értékek* állanak előtérben; azok az értékek, amelyek, ha más fogalmazás-

ban is, némileg talán eltorzítva és egyoldalúan kidolgozva, de a katolicizmussal közös eredetűek. Melegszívű, mélyen vallásos, Istent kereső lelkek ezek, akik százszázalékig protestánsok ugyan, de csak azért, mert úgy hiszik s úgy tudják, hogy ez az út az Isten megismerésének és szolgálatának egyetlen tökéletes útja. A maguk dogmatikus és egyházszerkezeti álláspontjától való eltérést bűnnek, hithagyásnak, hűtlenségnek, Isten elleni árulásnak érzéik. Csodálatos jelenség, hogy a legtöbb katolizálás éppen ebből a fajtából kerül ki: éppen a pozitív vallásosság, az Isten akaratának őszinte keresése hozza hozzájuk őket, míhelyt valamely körülmény folytán ráeszmélnék, hogy az igazság mégis a mi felünkön van. Ragyogó példája ennek az átalakulásnak Newmann bíboros, hogy csak egyet említsünk a sok ezer közül.

Vannak azután protestánsok, akik békés és becsületes emberek, de kissé *felületesek* s főleg vallási téren nem emelkednek az átlagszínvonal fölé, nem jutnak el soha a biztos eligazodás vágyának élesebb és határozottabb kialakulásáig. Ifjúkorukban ők is sok elriasztót és meggyűlöltetőt hallottak a katolikus Egyházzal s ez, valamint bizonyos felületes egyéni megállapítások vagy részlet-tapasztalatok elegendők arra, hogy őket mindenkorra visszatartsák a közeledéstől, esetleg az elválasztó tanoknak mégcsak a tanulmányozásától is. Megmaradnak többé-kevésbé meggyőződéses protestánsoknak, akár gyakorolják a protestáns hitélet külső követelményeit s erősebb felekezeti életet élnek, akár nem. A katolikusokkal való érintkezés s az élet maga, néhány olvasmány vagy meggondolás többé-kevésbé leszereli bennük a heves katolikus-ellenességet, nem hiszik el a rémregéket, amelyeket bizonyos oldalon ránk kennek, nem bántanak minket, nem szeretik a vallási civódást, jó barátaik vannak köztünk, talán még papjainkkal is szívesen és tisztelettel érintkeznek. De ha arról van szó, szívesen össze is fognak ellenünk, mert alapjában magukat vélik az igazság birtokában. Ha az előbbi típus főként az egyszerű protestáns köznép millióit foglalja magában, ez a második típus talán inkább az értelmiségi osztályok nagy tömegeinek átlagos képlete.

Vannak végül protestánsok, akikben a *negatív felekezeti érzület* áll előtérben. Született ellentmondók, heves ellenzői a katolikus gondolatnak, sőt minden erőteljes kereszténységnek. Szinte csak a rosszat látják meg bennünk s a katolikus Egyházban. Nem a *vallás*, hanem a *felekezet* az, ami elsősorban érdekli őket. „A vallásra nem sokat adok, de az egyházamat nem engedem”, mondotta egyik főgondnokuk, aki úriember és főnemes létére kiköpött az utcán, ha katolikus pappal találkozott. Ez a harcias típus vagy azért harcias, mert a maga elferdült szemlélete a katolicizmusban valami szörnyűséges torzot lát, körülbelül ahogy a reformátorok csak az antikrisztus birodalmát látták és gyalázták a pápaságban; vagy ami szintén nem ritka, alapjában véve vallástalan emberek, akik a katolikus Egyházban éppen a több-vallást, az erősebb keresztény pozitívumot gyűlölik és támadják. Ezek azok, akikhez százszor közelebb áll a szabadkőmívesség, mint az Egyház, vagy ha nem tudják magukat nyíltan a szabadgondolat és vallástalan-

ság oldalára vetni, mert ahhoz mégis megőriztek magukban némi istenhitet, sőt kereszténységet is, de alapján ez a lelki alkatuk: a tagadás, a természetfölötti élet minden komolyabb törekvéseivel való heves szembehelyezkedés. Ezek közül került ki a harcos egyházellenességnek számos vezető tagja, a nyugtalan, örökké háborgó, civódásra s rombolásra mindig hajlamos elem.

Természetes, hogy egészen másképp kell közelednünk az első, a második s a harmadik típushoz; egészen másként kell mindegyikkel bánnunk. A lelki rokonság hangsúlyozása a harmadik csoporttal szemben meglehetősen kilátástalan s talán veszedelmes is lehet, míg az első csoport tagjait semmivel sem taszíthatjuk el magunktól jobban, mint ha a harmadik csoporttal fogjuk őket egy kalap alá.

*

3. Hatalmasan előmozdítja a jóhiszemű nemkatolikusokban a közeledés vágyát és készségét, ha minél gyakrabban s minél elevebben tesszük szövé magának a szakadásnak s az *egység elvesztésének fájdalmas voltát*, ha felcsillantjuk előttük is az únió ígéretes reményeit, valamennyi Krisztushívó jövő egyesülésének nagyszerű vízióját s hangoztatjuk a közös világnézeti ellenfelekkel szemben való összefogás szükségességét.

ÉRDEMES-E, kérdezzük újra meg újra, ma is farkasszemet nézni egymásközt azért, mert eleink a XVI. században összeeszerktek? Azért, mert Luther, Kálvin és VIII. Henrik szembekerült a pápasággal? Nem szégyen-e és végtelen kára-e minden kereszténységnek ez a gyászos, négyszázéves széthúzás? Holott annyi a közös kincsünk s annyi a közös történeti multunk — hiszen legtudatosabb protestánsaink ősei is 500 és 1500 éven át mind katolikusok voltak. Erre a hangra sok jóindulatú prótestáns felfigyel s az únió gondolatát elvben még a polémikus sem meri kereken visszautasítani. Ha nem nyujthatunk is csalfa reményeket valamiféle szatócsai alkudozásra vagy ötvenpercentes kiegyezésre, éreztessük elszakadt testvéreinkkel állandóan, hogy visszavárjuk őket. S bár mi teljességgel az igazság birtokában érezzük magunkat s a hitszakadást szomorú megtévedésnek nézzük, őket mégis nem mint térdreknyszerítendő ellenfelet tekintjük, hanem mint tőlünk elragadott s mesterségesen elidegenített testvért, előre örvendő a napnak, amikor az évszázados félreértések elhárítása után végre ismét egymás kebelére hullhatunk. Csak így van reményünk arra, hogy egy napon megértő lélekkel fogadják a feljűk nyujtott testvéri kezét.

Az úniós hangulat és érzület komolysága érdekében szelíden, de határozottan szembe kell helyezkednünk azokkal, akik az úniót elsőkélyesíteni, merő „lelki únióvá”, felekezeti békévé s „kölcsonos megbecsülésé” szeretnék ellaposítani. Rá kell mutatnunk egyre meg egyre, hogy igazi únió nélkül igazi béke, megbecsülés és

lelki egység nincs és Krisztus egységparancsának sem tennénk vele eleget. A „lelki únió” csak az igazi úniónak előlépcsője lehet.

Hogy az únió hangoztatása, a túlsó félen is elismerést érdemlő törekvések lojális elismerése s az őszintén udvarias felekezeti közti hang mily mértékben meg tudja nyerni a katolikus Egyháztól elszakadtakat, még ha kifejezetten s erősen katolikus részről jön is, mutatta néhány évvel ezelőtt az únió egyik német apostolának, a jezsuita P. Pribilla Miksának meghívása az upsalai protestáns egyetemen úniós felolvasás tartására, amelyen a svéd lutheránus egyház vezetői, élükön az upsalai érsek, megjelentek. Hasonló közeledő törekvéseknek helyenkint a keleti egyházban is tanúi vagyunk. Ha ezek a törekvések közvetlenül nem vezetnének is többre, mint az úniós gondolat erőteljesebb felkarolására s közös megragadására, már ez is értékes eredmény lenne s nyomában bizonynyal enyhülne az a sokszor fékevesztetten szenvedélyes hang, amellyel egyes nemkatolikus körök minden ellen eleve tiltakozni szoktak, ami katolikus. Ebben az irányban is átfogó és tervszerű kezdeményezésekre volna szükség.

4. Mindez *nem jelentheti*, hogy a békés közeledés kedvéért most már a *vallási közönyt* mozdítsuk elő, engedjük le kicsinyelni az elválasztó pontokat, *hagyjunk fel minden védekezéssel*, a ferdítéseket és száajaskodásokat hagyjuk válaszolatlanul s az únió kedvéért mondjunk le a katolikus igazság diadalmas érvényesítéséről. Ellenkezőleg: magának az úniónak érdekében elengedhetetlen szükség, hogy a katolikus gondolatok terjedjenek, tisztáztassanak és megvédessenek, azon az alapon, hogy mennél világosabban s irányzatos elrajzolások nélkül áll a szemek előtt a katolikus gondolat, annál megnyerőbb, vonzóbb és elfogadhatóbb lesz odátúl is.

Nevezetesen emeljük ki minden alkalommal, hogy egy a vallási különbségeket egyszerűen bagatellizáló, elmosott s erőtlen kereszténység, amelynek „minden vallás egyenlőként jó”, nem lehet cél s nem jelölhet úniót, legfőllebb a tagadásban s a pozitív hitértékek félrevetésében köthetne ki.

A „HITVITÁNAK” itt valami egészen újszerű stílusára lesz szükség, olyan hangra, amely nemcsak nem sértő, hanem odátúlra is megnyerő és jóleső. Oszlassa el az előítéleteket a nélkül, hogy egyenesen mint előítéleteket támadná azokat. Ne hangsúlyozza, hogy ez meg ez helytelen protestáns álláspont, hanem egyszerűen pozitíve és minden polémikus él nélkül világítsa meg és fejtsse ki a katolikus eszméket. Ezek az eszmék többnyire olyanok, hogy megfelelő kifejtés mellett önmagukat igazolják s az általános protestáns felfogást is megnyugtattják. Ha például az akaratszabadság elvét védem, az erkölcsös cselekvést dicsőítem, a házasság szent-

ségét, a tekintélytisztelőt és egyházi fegyelem elvét kiemelem, ha a gyónás lélekerősítő erejét, a holtakért való imádkozás kegyeletes szokását, a liturgia vagy az egyházi ábrázolóművészet szépségeit hangoztatom, voltaképp csupa katolikus gondolatot viszek érvényre. Ha ezt minden harc és vita nélkül teszem, a legtöbb nemkatolikusnak is teljes helyeslésével találkozom, aki viszont megriadna s ellentmondana, ha fejtegetéseim elején azt a régmódi s érthetően bántó bevezetést használnám: „Tévednek a protestánsok, amikor ezt tagadják” stb. Ilyenkor sok ellentétes támadás alól kihúzzuk a talajt s a felfogásokat közelebb hozzuk egymáshoz a nélkül, hogy formálisan vitatkoznánk. Nagyon sok protestáns hangoztat katolikus elveket, a nélkül hogy tudná, hogy azok a hitújítók felfogásaiba ütköznek.

Amint a tertullianusi jelige szerint az emberi lélek természeténél fogva keresztény, úgy azt is elmondhatjuk, hogy a keresztény lélek természeténél fogva katolikus. Ezen az alapon él tömérdek katolikus gondolatkincs, szokás és intézmény a nemkatolikus felekezetek tagjaiban is. Kár ezt a tömérdek rejtett egyezést, az únióknak ezt a sok, lappangó elemét észre nem venni s fel nem használni.

*

5. A katolikusellenes elfogultság az érzelmi ellentéteken kívül a *téves felfogások tömegéből* táplálkozik, amelyek főleg túlnyomóan nemkatolikus vidékeken valósággal megmérgezik a gondolkodást. Ezeket a téveszméket már az únió érdekében is szakadatlanul irtanunk és helyesbíteniünk kell s e célból felhasználnunk a behatolás és eszmeterjesztés minden taktikai és technikai erejét.

BE KELL MENNÜNK azokba a körökbe, amelyekben ezek az előítéletek élnek, mindig újra lelepleznünk téves voltukat, mindig újra érvényesíteniünk az elfelejtett s eltakart katolikus igazságot. Megint nem polémikus éllel, hanem egyszerűen az igazságterjesztés és felvilágosítás módszereivel, gondosan elkerülve minden bántó mellékszöveget s fölösleges vitatkozást. Beszéljünk ezekben a körökben is a mi tételeinkről, nem vitatkozó, hanem kedvesen bemutató s értető szellemben: a pápaságról, a szentek tiszteletéről s magukról a szentekről, miséről, áldozatról, Eucharisziáról, úgy, hogy szavunkra azok is figyeljenek, akik ezeket a dolgokat eddig csak hamis megvilágításban látták. Szóljunk akár hagyományos vitatémákról is, Canossáról és Savonaróláról, Galileiről és Tillyről, búcsúpénzekről és hagyományról, inkvizícióról és eretneküldözésről, de mindig szelíden, okosan, történeti nyugalommal. Mutassunk rá, miben hibáztak az Egyház képviselői s miben volt igazuk. Az igazságnak ez az őszinte feltárása maga lesz a leghatásosabb propa-

ganda. Szóljunk pedig főként sokat, okosan és melegen a katolikus Egyház nagy tartóoszlopairól, az apostoli jogutódlásról s a kato-licitás nagyszerű gondolatáról, az Egyházban élő bámulatos isteni erőkről, az életszentség, karitás, kultúratermelés, hithirdetés és vértanúi hősiesség csodáiról, amelyek oly gazdagon buzognak az Egyházban, s amelyek becsületes keresztény lelkekben okvetlenül visszhangra lelnek. Tegyük ezt a nélkül, hogy a felekezeti öndícséret s öntúlbecsülés visszataszító érzését keltsük s akkor ezzel a katolikus és úniós felvilágosítással bemehetünk akár teljesen nemkatolikus területre is, skizmatikus s protestáns országokba s felezmélésre indíthatunk olyanokat, akik a katolicizmust eddig az antikrisztus egyházának s a romlottság fészkeének tekintették.

6. Meg kellene találni a *személyes érintkezés* módját is azok közt, akik az úniót mindkét részről előmozdítani első helyen hivatva vannak.

RÉGI IGAZSÁG, hogy a személyes érintkezés sok élt csiszol le és sok egymásra lövöldöző idegenséget szüntet meg. Nem arról a közeledésről van itt szó, amely a társadalmi barátkozás jegyében félretesz minden elvi ellentétet s különbözést és a vallási közönyt mozdítja elő, hanem arról, amely úri hangon s őszinte keresztény szeretettel igyekszik megkeresni a megértés és megvilágosodás útját. Az ilyen megbeszéléseknek közvetlen eredménye mindenké-
előtt a finomultabb hang, a felekezeti sérelmek örökös, túlzó hánytorgatásának lecsillapítása s bizonyos meg nem engedhető vita-eszközök kölcsönös megegyezésen alapuló vagy hallgatólagos mel-
lőzése lehetne. Mindez ugyancsak az únió útjait egyengetné.

7. Az únió gondolatának egyik kiváló előmozdítója lehet az *ökumenikus* (egyházegyetemességi) *gondolat*, mely újabban nemkatolikus részen is erősen hódít. Ökumenikus ugyanannyi, mint katolikus, s ha az anglikán egyház magát hivatalosan a „Holy Catholic Church” egyik ágának tekinti, s ha protes-
tánsaink minket szinte tüntetőleg „római katolikusoknak” vagy „római egyháznak” neveznek, nem egyszerűen „kato-
likusnak, ennek oka az, hogy a katolikus szót ökumenikus értelemben kívánják használni, amely fogalom alá aztán ők is odatartoznának.

Bármennyire ingathatatlan az az álláspontunk, hogy kato-
likus Egyház és római katolikus Egyház egy, s bármennyire vigyáznunk kell arra, hogy az idevágó teológiai kifejezésekkel a teológiaiilag kevésbé járatos s félreértésekre hajló embere-
ket tévedésbe ne ejtsük, magában véve mégis bizonyos, hogy a látható Egyházon kívül van *láthatatlan Egyház* is, vagyis

azokon kívül, akik az Egyház testéhez tartoznak, vannak olyanok is, akik csak lelkéhez tartoznak hozzá. Ez a lelki hozzátartozás azonban maga is igen értékes kapocs s nem ugyan egyházszerkezeti értelemben, de más vonalon, a kegyelem és istenfiúság vonalán, minden külső kapcsolatnál mélyebb és értékesebb egységet jelöl. A nemkatolikus tömegek közt katolikus felfogás szerint is számtalan olyan ember akad, aki a kegyelem és istenfiúság magas fokán áll, míg a katolikusok közt is van viszont sok olyan, aki nem él kegyelmi életet. Akkor pedig keresztény és katolikus felfogás szerint nem ugyan egyházszerkezeti vonalon, de a végeredményben mindennél fontosabb kegyelmi vonalon az istenfiúságban élő protestáns vagy szakadár testvér mérhetetlenül közelebb áll hozzánk s a katolikus Egyház lelkéhez, mint az a katolikus, aki bűnben él és Istennek ellensége.

EZEN AZ ALAPON az egymás megbecsülésének, a közeledésnek és úniónak széles lehetőségei nyílnak. Nevezetesen az Anyaszentegyházba való betérés így elveszíti megalázó, megszégyenítő, „megtérő” jellegét. Az így áttérő protestáns vagy szakadár voltképp nem új egyházba tér át, hanem *csak tudatosítja és szociális vonatkozásban is beteljesíti az egy igaz Egyházba való tartozását*, abba az Egyházba, amelynek lélek szerint eddig is tagja volt. Az eretnekségnek bélyege sem érheti őt igazában, mert soha igazi eretnek vagy szakadár nem volt, hanem csak az anyagi eretnekség vagy szakadárság bélyegét hordozta magán. Itt Vörösmarty Marót bánjának tragikumai ismétlődnek, amikor a két testvér, Marót és Bod, mint török és magyar gyűlöli egymást, egymás vesztét okozza s csak az utolsó pillanatban ébred rá, hogy a vélt törökben testvért és magyart üldözött. Tenni kell róla, hogy ez a felismerés ne későn érkezze!

Az ökumenikus mozgalom: a lappangó lelki egységnek tudatosítása, könnyen vezethet balfogásokra is, nevezetesen a dogmatikai és egyházszerkezeti *különbözőségeket* semmibevevő vagy ködös jelszavakkal palástoló közönyre. Ennek útját kell állni. Megnyilatkozhatik e mozgalom meddő s merőben külsőleges egységformulákban is, amelyek inkább elodázzák, mint siettetik a valódi megoldást. Helyesen irányítva azonban ez a mozgalom az egységvágynak és únióelőkészítésnek hasznos eszköze lehet s azért különös figyelmet érdemel.

8. Végül nagy súlyt kellene helyezni az *únióért való imádkozásra és imádkoztatásra*. Ahol az emberi jóakarát elégtelen,

ott még mindig meghozhatja a megoldást a kegyelem csodálatos ereje. Az únióért kevesebbet kell vitatkozni s többet kell imádkozni.

A JANUÁRI IMAHÉT, amelyet protestánsok kezdeményeztek s amelyet a katolikus Egyház is helyesel, különösen alkalmas, a kegyelmi hatásokon kívül, a lelkek legmagasabb síkon való összehangolására, a tágabb értelemben vett Ecclesia orans szoros egységének éreztetésére, a sorompókon innen és túl. Ez az imádság a hit és lélek mélyebb azonosságára utal, vagyis arra, hogy az imádkozó nép tömegei, ha formailag elszakadtak is, lélek szerint egyek akarnak lenni velünk. Különösen alkalmas az imádkozó egység hangoztatására s a keleti szakadárság megnyerésére Kelet és Nyugat lényegében egyező liturgiája. Hiszen a keleti szakadárak szertartásai még a közös katolikus korból erednek, s a vatikáni Polyglott-nyomda által az egyesültek számára kiadott liturgiai könyvek szószerint azonos imákat tartalmaznak, mint aminőket a pravoszlávok Athén, Szófia, Belgrád, Istanbul, Kiev vagy Moszkva templomaiban használnak. Ez az imaközösség olyan mély és szent lelki alap, amelyre az úniónak előbb-utóbb rá kell épülnie.

A zsidók

A zsidók elzárkózása és annak okai. — A közeledés művészete.

Egy nem egészen 20 millió lelket számláló közösség, amely a kereszténységet árnyékként kíséri végig évezredes vándorútján, állandóan együtt él a keresztény tömegekkel, a nélkül, hogy azok hitét, gondolkozását, erkölcsét, ízlését magáévá tenné, látszólag s néha egyes rétegeiben valóban is a barátságos együttélés és kompenetráció formái közt, vajmi gyakran azonban lappangó ellenszenv, kölcsönös lenézés s időnkint erőszakos kirobbanásokban megnyilatkozó ellentétben: ez a zsidóság. S ami legsajátosabb: bár a zsidók köztünk élnek s iskoláinkban, irodalmunkban s főleg gazdasági életünkben velünk állandóan elvegyülnek, a kereszténység aránylag mégis ritkán talál módot és tesz módszeres erőfeszítést arra, hogy a zsidók közül legalább azokat, akik a keresztény tanítás fölsége s a keresztény szeretet melege által valóban megközelíthetők volnának, meg is közelítse s a kereszténység számára megnyerje.

Igaz, a zsidóság egy részében engesztelhetetlen ellenszenv él a kereszténységgel szemben. Éppoly bizonyos azonban, hogy

a zsidók közt is nagy számmal vannak jóhiszemű és becsületes szándékú emberek, akik csak azért nem közelednek a kereszténységhez, mert nincs, aki a kereszténység felé hivo-gassa s az útban álló gátlásokon átsegítse őket. Feltűnő, mily mély és őszinte Krisztus-vágy mutatkozik gyakran a zsidók közt, mihelyt ezeken a gátlásokon túl tudnak kerülni s a kereszténység belső szépségét szabadon engedik a lelkükön érvényesülni. Feltűnő tapasztalás az is, hogy a modern zsidóságot a legkritább esetben tartja meg ősei hitében a dogmatikai eligazodás s egészen más szempontok érvényesülnék benne rendszeren, amikor a kereszténységtől távoltartja magát. Van, akit éppen az antiszemitizmuson való elkeseredés vet vissza fejlődésében, s aki azt mondja: azért sem hagyom ott üldözött népemet és felekezetemet. Van, akit külsőséges szempontok tartanak vissza: nem akarja idős szüleit áttérésével megszomoritani, azt akarja, hogy majdan őt is odatemessék, ugyanabba a temetőbe, ahol elhunyt ősei pihennek. A katolicizmus felé is, ha megtér, elsősorban nem dogmatikai elvek és érvek vonzzák, hanem többnyire inkább a kedélyhez szóló momentumok: a katolikus tan belső szépsége, moráljának tisztasága, istentiszteleti életének melegsége, a katolikus karitász hősiesége és hasonlók.

Mindebből az következik, amit egyébként a tapasztalás is sokszorosan megerősít, hogy a zsidók jelentékeny részének a kereszténység számára való megnyerése éppen nem lehetetlen feladat. A zsidóság még legnagyobb anyagi és politikai sikerei közben is fájdalmasan érzi a keresztény kultúrközösségből való kizártságát s vajmi gyakran saját vallásrendszerének bizonytalanságát s ki nem elégítő voltát. Amint nem lehet durva vagdalkozással magunkhoz édesgetni a lelkük mélyén megsebzetteket, éppoly könnyű lenne jóindulatú figyelmüket felkelteni, ha őszinte szeretetet és segíteni akarást árul el közeledésünk. Hozzátehetjük: a zsidóság átlagos értelmisége s érzelmi hangoltsága sokukat különösen is alkalmassá teszi arra, hogy érveinket megértsék s vallásunk szépségeit megbecsüljék; sokszor nagyobb mértékben, mint ezt nemkatolikus keresztény felebarátainknál tapasztaljuk.

A SZERETETTELJES KOZELEDÉS nem jelenti azt, hogy lepleznünk

vagy tagadnunk kellene a zsidóság nagy részének súlyos hibáit s százados terheltségeit, vagy hogy ne kelljen minden erőnkkel szembehelyezkednünk azzal az elferdült életfelfogással és erkölcsiséggel, amelyet a zsidóság destruktív része sokszor oly borzalmas lelkiismeretlenséggel képvisel. Csak nem szabad durva kézzel nyúlunk a nyílt sebekhez s nem szabad, ami legjobban szokott fájni, vétkes általánosítással egy kalap alá fognunk a destruktív és a jóindulatú zsidóságot. Hangoztatnunk kell, hogy amikor Jézus Krisztushoz közelednek, nem lesznek hűtlenek őseik: a pátriárkák és próféták hitéhez, hanem ellenkezőleg: azoknak hitéhez térnek vissza, s hogy nem a mai zsidóság, hanem a kereszténység az őszövétségi vallás törvényes folytatása. Bátorítanunk kell őket s átsegítenünk a megtérés legfőbb érzelmi akadályán: hogy a zsidók majd ezentúl kirekesztik őket maguk közül, a keresztények pedig nem fogadják be. Meg kell értetni velük, hogy nem azok az igazi keresztények, akik az Apostol intelme ellenére nem karolják fel szeretettel azt, aki kezdő és gyöngé a hitben (v. ö. Róm. 14, 1.), de hogy viszont nekik sem szabad szem elől téveszteniök, hogy a pusztá megkeresztelkedéssel még nem válik az ember teljes értékű kereszténnyé, s a keresztény társadalom megbecsülését a kereszténységen túl komoly és állhatatos keresztény élettel kell kiérdemelniök. Általában, hogy a neofitákból értékes keresztények váljanak, nemcsak konverziós mozgalomra van szükség, hanem az áttérők különleges lelki gondozására is, szeretetteljes és figyelmes bevezetésére a keresztény hitéletbe.

A Budapesten néhány évvel ezelőtt tartott zsidó-konferenciák feltűnő sikere és látogatottsága utat jelezhetne másutt is a teendők felé. Nem térítő, csak ismertető céllal bemutatni a kereszténység jellegzetes és alapvető tételeit s a módot, ahogy az Egyház a zsidókérdésről gondolkodik, szeretettel s megbecsüléssel fogadni az érdeklődőket s türelemmel eligazítani őket a vallási megvilágíttatás útján: oly feladat, amelyre a katolicizmus minden nagyobb helyen s minden országban bizalommal vállalkozhatnék s az eredmény bizonynyal nem maradna el. Nem volna szabad e munkától visszariadnunk sem azért, mert érte esetleg zsidó vagy keresztény részről meg nem értő támadások érnek, sem azért, mert neofitáink közt mindig akad, aki nem válik új hitének becsületére. Krisztus Szívének bizonynyal különösen kedves az apostolkodás ama nép közt, amelyből apostolai, az első keresztények, saját Édesanyja és test szerint ő maga is származott s amelynek lelki gondozását éppen ezért semmiféle címen elhanyagolnunk nem volna szabad.

A pogány népek

Egyenes és előkészítő igehirdetés. — Megtéríthetetlen népek? — Közzetett módszerek. — A japán Nővérszövetség.

Ha már az elszakadt keresztény testvéreknek, valamint a velünk mégis csak sok alapvető gondolatban egyező zsidóknak megközelítése is súlyos nehézségekkel telítüzdeit feladat, mennyivel inkább áll ez a *pogány népek* szellemi átalakításáról, Krisztushoz vezetéséről! Vannak népek, amelyek közt az evangélium nagyobbfokú hirdetése nem ütköznék különös nehézségekbe, ahol — mint Madagaszkárban — úgyszólván csak a keresztény hit egyszerű prédikálására van szükség s hamarosan mindenfelé szárbaszökök a vetés, nő a kereszténységhez csatlakozók serege. Vannak azonban országok, sőt hatalmas birodalmak, amelyek büszkén ragaszkodnak ősi kultúrájukhoz s ezzel együtt a pogánysághoz; amelyeknél, ha nem viseltetnek is ellenséges érzülettel a kereszténység iránt, az igehirdetés egyszerű eszközei jórészt hatástalanok maradnak, s ahol külön, távolabbi előmunkálatokra, a kereszténység kultúrájának impozáns kifejtésére, módszeres, alapvető eszmeterjesztésre volna szükség, hogy komoly tisztelettel közeledjenek hozzánk s hajlandók legyenek a kereszt hírnökeit meghallgatni. S végül vannak országok és rétegek, amelyek éppenséggel gyűlölettel s legnagyobbfokú bizalmatlansággal viseltetnek a keresztény vallás irányában s amelyek közt ennél fogva igen mélyreható alapvető s úttörő munkát kell majd végeznünk, a beidegződött társadalmi s vallási előítéleteket sokáig s nagyon rendszeresen oszlatnunk, míg egyenes hithirdetésre szélesebb mederben is sor kerülhet.

A KATOLIKUS HITTERJESZTÉS csodás dolgokat művel s mégis mintha ólomcipőkben járna! Ázsia 900 milliós embertömegéből ma 8 millió a katolikus. Ha évenként 6—700,000 Ázsiában az újonnan megtérők száma, — mily szép szám ez is és mily roppant munka rejlik mögötte! — vajjon hány évszázad kell még hozzá, míg Ázsia csak felerészben is katolikussá lesz?

A hagyományos, egyenes igehirdetési módszer a missziós területen valóban csak lassú gyümölcserést ígér. Jóformán csak azokhoz jut el, akiket a missziós állomás kis harangja (ha van), a hithirdető megnyerő rábeszélése, egyéni hívogatása, a már

megtértek progagandisztikus tevékenysége, árvíz és járvány idején a kiosztott segélyek és orvosságok, vagy a kitett gyermekekből felnevelt keresztény nemzedék gyűjt a hithirdető szegényes szószéke köré. Ez bizony többnyire csak törmelékanyag, árterületi maradványok összeszedése. Így a nagy pogány tengert kiszárítani talán sohasem sikerül.

Megdöbrentő, amit a missziós irodalom állít, hogy a nagy keleti birodalmakban a kereszténység a tulajdonképeni vezető kultúrvilágot, az irányadó rétegeket máig úgyszólván meg sem érintette még s nagyrészt csak a páriák és társadalmilag jelentéktelen rétegek megtérítésére szorítkozik. Megdöbrentő, ha azt olvassuk, hogy Japánnak 80 milliós pogány néptömegében, ahol évente csaknem egymillió a születések száma, a katolikusok összes létszáma még csak 150,000 körül mozog s ezek a japán közélet és kultúra terén alig szerepelnek. Japánban tehát évente több új pogány születik, mint amennyi a katolikusok összes száma egy fél évszázadon át folytatott hithirdetői munka után! Protestáns hithirdetők is azt vallják, hogy Japán a kereszténység minden alakja közül a katolicizmust fogadná be legelőbb, mert annak egységessége, szilárd belső fegyelme s ősisége leginkább megfelel a japán léleknek; azonban a katolikus vallást Japán mai napig alig ismeri s Európa katolicizmusa egyáltalán nem tesz Japán felvilágosítása érdekében oly erőfeszítéseket, amelyek a feladat nagyszerűségével s roppant nehézségeivel némileg is arányban állnának.

A KERESZTÉNYSÉGEN KIVUL ÁLLÓ NÉPEK közül a *mohamedán* az, amelyről közmondásszerű, hogy megnyerhetetlen és megteríthetetlen. Mohamed következtlen és sokban alacsony értékű tanai hihetetlen mértékben meg tudták ragadni a keleti lelket, a fatalizmusra, kényelemre, mélytűző testiségre s harcias kegyetlenkedésre éppúgy kész, mint elmélyedésre és külső ima- és böjtgyakorlatokra hajlamos ázsiai és északafrikai temperamentumot. A modern mohamedán rendszerint nem hisz már a Koránban, de még mindig ezerszer jobbnak s előkelőbbnek tartja azt az evangéliumnál, amelyet közelebbről természetesen a legritkább esetben ismer. Minden keresztény megközelítési kísérlet odatúl két roppant ellenállásra talál: a mohamedánt lelke mélyén fűtő s az iszlámmal elválaszthatatlanul összeforrt népi öntudatra s a kereszténység, mint alacsonyrendű s vele évszázadok óta ellenségesen szembenálló hatalom ellen való gyűlöletre. Törökországban még ma is könnyen halálfia lenne az a keresztény pap, aki mohamedánt a keresztvíz felvételére buzdítana. Ugyanakkor a mohame-

dánizmus, bár középponti hatalma az egységes kalifátus megszűntével darabokra hullott, hihetetlen szívósságot mutat a terjeszkedés művészetében; állandóan nagyszámú propagandistát, hithirdetőt képez ki s küldi szét őket különféle országokba; ma már nemcsak Arábia, Egyiptom és Törökország, hanem India, a Szunda-szigetek, Kelet-Ázsia és Afrika is tele van mohamedánokkal.

Miért oly nehéz megtéríteni a mohamedánokat s a hindukat? Azt szokás e kérdésre többi közt felelni, hogy a hithez kegyelem is kell s úgy látszik, Isten a hit kegyelmét nem adja meg nekik. Ez a felelet mindent megmagyarázna, ha nem volna egy zökkenője. Feltehető-e, hogy Isten a hit kegyelmét száz és százmillió tömegeknek minden igehirdetés ellenére nem adja meg? Feltehető-e, hogy abból a sok millió hinduból és mohamedánból, akik a kereszténységgel való kapcsolataik ellenére semmi kedvet nem mutatnak a megtérésre, sőt az még az eszükbe sem jut, legalább egy töredék, egy huszad- vagy tizedrész, azok, akik egyébként szívből áhítják az igazságot s az Isten tökéletes szolgálatát, ne találnák meg a hit kegyelmét? Igaz, Isten megvilágosíthat a halál pillanatában is és üdvösségre vezetheti azokat is, akik életükben semmiféle fogékonyságot nem árultak el az evangélium iránt, de valószínű-e, hogy ekkora embertömegeből úgyszólván senki ne árulna el életében ilyen fogékonyságot, az sem, aki aztán halála percében mégis hajlandó elfogadni a meghívást? „Aki megteszi, amit Isten tőle kíván, attól az Isten sem tagadja meg a kegyelmét.”

Titkok, amelyeknek felderítését ebben az életben hiába várjuk. De legalább is nagyfokú valószínűség szól a mellett, hogy mégsem lenne szabad egész százmillós tömegek megtéréseért a felelősséget egyszerűen a kegyelem hiányára tolni. Az Isten mindenkit üdvözíteni kész szándéka mellett valószínű, hogy az Úr csak azoktól a pogányoktól tagadja meg eleve a hit kegyelmét, akik egyéni méltatlanságukkal rászolgáltak erre a kizárásra; a többieknek megadná, ha az igaz hit hirdetése és terjesztése minden rendelkezésre álló módot és eszközt jobban és ügyesebben kihasználna. Vagyis: bizonyos fokig mégis a mi hibánk, ha ezek a népek nem térnek meg. Egy kiváló, tapasztalt hithirdető írja Indiából: „Ne felejtsük el, hogy India, bár nagyon ősi ország, ma mégis mindenestül benne él a 20. században; ha az Egyház Európában és Amerikában ismét meghódítaná a tömegeket, ez India vallási fejlődésére is nagy befolyással lenne.” S ugyanez elmondható bizonyval a többi pogány országokról is.

Mi szokott ezeknél a népeknél a megtérés legfőbb akadálya lenni? Az a mélyen beléjük rögződött előítélet, hogy az ő mohamedán vagy hindu vallásuk sokkal, de sokkal nagyszerűbb, kiválóbb s nemesebb, mint a kereszténység. Mire alapítják ezt a fel fogásukat? Arra, hogy szerintük az ő vallásuk a legmagasabb erkölcsi színvonalon áll s viszont a kereszténység, főleg ahogy mai képviselőiben s azokban a „keresztény” európai emberekben megtestesül, akikkel érintkezésbe jutnak, szép tanításokat tartalmaz ugyan, de az életet megjobbitani nem tudja. A mohamedán s a hindu mélyen vallásos, néha az európai keresztényt is meg-

szégyenítő módon az, bár a vallás nála gyakran megáll bizonyos külszínes vallásgyakorlatoknál, míg a keresztényeknél, főleg az európai és amerikai egyetemeken, amelyeket fiai látogatnak, ezek sokszor semmi vallásos életet nem tapasztalnak. Innen aztán a mélységes megvetés a kereszténységgel szemben s a maguk szent könyveinek és szokásainak nagyratartása, amelyeket egyébként közelebbről gyakran egyáltalán nem ismernek. A kereszténység igazi tartalmának közelebbi megismertetése egyfelől, az ő szent könyveik és szokásaik babonás és erkölcsileg alsóbbrendű vonásainak feltárása másfelől sokakat mégis csak előbb-utóbb felvilágosíthatna s egy messzebből kiinduló tervszerű felvilágosító hadjárat köztük sem maradhatna hosszabban eredmény nélkül. Főleg ha ez a felvilágosítás itt is olyan aktualitásokhoz kapcsolódna, amelyek mellett ők sem mehették el közömbösen. Azonkívül, mikép a fentemlített indiai hithirdető mondja, ha a kereszténység Európában s Amerikában újabb lendületes térfoglalást érne el, ez a Kelet és Távolkelet büszke népeit is a kereszténységgel való komolyabb foglalkozásra serkentené.

Szabad-e ilyen körülmények között egyszerűen a hit kegyelmének hiányában keresni a meg nem térés végső vagy egyetlen magyarázatát?

*

Az egyenes térítésen kívül a missziók személyzete régóta felismerte az indirekt megközelítő munka jelentőségét; ezért létesített, ahol csak tudott, iskolákat és főiskolákat, kórházakat és karitatív-szociális intézményeket a missziók területén. Sajnos, hiteztetésünk erre a messzemenően előkészítő munkára ma még kevésbé van felkészülve, hiszen csekély számú missziós személyzetét s a rendelkezésre álló anyagi erőt a közvetlen missziós tevékenység maga túlon túl igénybe veszi. Indiában, Kínában, Afrikában nagyon sokszor az a helyzet, hogy a hithirdetők a már megtért keresztények rendes lelki gondozására is alig elégségesek, kifelé való újabb hódító munkára már csak kevés érkezésük s erejük marad s a távolabbi úttörő munkák végzésére az esetek legtöbbszörében egyáltalán nem telik az idejükből és teljesítő képességükből. Szerencse még, hogy bizonyos nagyobb szerzetesrendek a közvetlen missziós tevékenységen kívül, főleg a nagy pogány kultúrnemzetek közt, katolikus főiskolákat s egyetemeket is vezetnek, — így Szíriában, Indiában, Kínában s Japánban — amelyek közvetlenül kevés megtérést eredményeznek ugyan, úgyhogy növekedéseik túlnyomó része pogány és pogány is marad, de annyi-
ban mégis felbecsülhetetlen munkát végeznek, hogy a művelt

odavaló körök gondolkozásába, közömbös térről kiindulva, lassan és észrevétlenül mégis csak beleviszik a katolikus szellemű művelődés levegőjét. Munkájuk nem haszontalan, mert a katolikus missziós főiskolából kikerült diplomás pogányok később legtöbb esetben nemcsak a misszióra emlékeznek vissza meleg barátsággal s a hithirdetőknek szükség esetén segítségükre vannak, hanem mert gondolkozásuk a hosszas katolikus szellemű oktatás folyamán számos esetben öntudatlanul is hozzásimult a katolikus világnézet, ízlés és erkölcs alapelveihez. Feltehető, hogy ha ez a közvetett katolikus kulturális befolyás szélesebb mezőnyben s nagyobb intenzitással érvényesülhetne, ami a modern penetráció eszközeinek igénybevételével nem lehetetlen, a közgondolkodás átalakulása is gyorsabban menne előbbre s ennek hatása átütőbb mértékben jelentkeznék a pogány birodalmak életében. Ezek a modern eszmeterjesztő eszközök: tudományművelés, közérdekű előadások, felolvasások, sajtó, irodalom, rádió, film s hasonlók, széles körben alakíthatnák át a pogány tömegek gondolkodását s vihetnék bele abba a keresztény gondolatok ismeretét és megbecsülését. Azok között a népek között is így leghamarább vághatnának utat a katolikus eszméknek, amelyek ma lelkiileg legtávolabb állanak a katolicizmustól s a nyílt hithirdetői kísérleteket kihívásnak és merényletnek tekintenék.

El tudunk képzelni pogány földön például olyan tudományos, behatoló- és terjesztőtevékenységet, amely személyes kapcsolatok révén baráti összeköttetésbe hozna kiváló katolikus erőket a legelterjedtebb pogány lapok szerkesztőségével, filmközpontokkal vagy rádióállomásokkal s ezen a révén számos keresztény témát iktatna be a közérdeklődés eszmekörébe, például természettudományos, történeti, művészettörténeti vagy etikai téren, amely szinte észrevétlenül is a krisztusi igazság útját készítené elő. Sajnos, a hithirdetési jelentések azt mutatják, hogy bár ilyirányú kísérletek szép haszonnal történtek már, a hithirdetői személyzetet annyira leköti a közvetlen igehirdetés, iskolai és karitatív munka, hogy ilyesmire ritkán jut erő. Világi segítségre pedig ma még legtöbb helyen nem is gondolhatnak. Még nagyon a jövő álma az az elképzelés, hogy világi apostolok egész sora állna be a

missziós területeken a hithirdetők mellett az apostolkodás munkájába, részben az eszmeterjesztés, részben a beteggondozás, oktatás, vagy a missziók gazdasági tevékenységének ellátására, amint ezt Belga-Kongó missziós állomásai részben már meg is valósították, hogy így egyszerre teremtsenek a misszionának értékes világi férfi és női segédszemélyzetet s ugyanakkor az egész hithirdetői üzemnek biztos és önálló gazdasági alapot. Hiszen az is rendkívül primitív s örökké fenn nem tartható módszer, hogy misszióink eltartására évről-évre 10—20 millió aranyfrankot hoz össze a katolikus világ s ez az összeg évente el is fogy: a misszió állandóan tökefogyasztásból él.

A vázolt elő-igehirdetésnek és elő-hitvédelemnek természetesen óvatosságnak s lépésről-lépésre haladónak kell lenni, szem előtt tartva Krisztus Urunk értelme szerint azt, mit bírnak már meg a lelkek s mit nem. Ha mindig s mindenütt nyíltan kiállunk a porondra, azzal, hogy mindenki téved, az igazság csak nálunk van, eleve elrontjuk vele a sikert. Itt az evangéliumi okosság elvére van szükség, a Nobilik és Riccik alkalmazkodó művészetére, akik be tudtak hatolni India és Kína elzárt területeibe, azzal, hogy nem azonnal nyíltan prédikáltak az evangéliumot, hanem távcsövet s hárfát ajándékoztak a császár embereinek vagy utánozták a bennszülött vezeklők sanyarú életét. Idegen területen az igehirdetésnek mindig közös, már biztosított érdeklődési területről kell kiindulnia, ami mindenkit megkap, aminek semminemű bántó vagy civódó éle nincsen, de amibe egy-egy fontos keresztény gondolatot ügyesen be lehet foglalni. Krisztus istenségét egyenesen bizonyítani például egy mohamedán többségű országban, esetleg rádióban vagy napilapban nem lehet: minden ajtó becsapódnék előttünk. Ám ha általában a vallás nagyszerűségéről szólunk s közben ügyesen beleszójuk azt a gondolatot, mily szép lenne, ha vallási téren a különféle tévítéletek megszűnnének s az egész művelt emberiség a teljes vallási igazság birtokába jutva ugyanazon egy igaz vallásban egyesülne: e gondolat elől bajosan zárkozhatnék el a hallgatóság. Sokan bizonyonnyal élénken helyeselnének is hozzá, ami pedig már az evangéliumhoz való

közeledés egy észrevétlen lépése lenne. S ilyen kiindulópont mindenütt számtalan akad.

AZ SEM MINDIG SZUKSÉGES, hogy egyenesen vallási témát tűzünk ki tárggyul. Beszélhetünk például filozófiáról s belefűzhetjük fejtegetéseinkbe a metafizikai törvények általános érvényét, az elégséges alap és az okság elvének kivédhetetlenségét, a lét általános tulajdonságait, a rossznak természetét, a természet rendjét és célszerűségét, az Isten lényeges tulajdonságainak s a gondviselésnek theodiceáját, — észrevétlenül is kizárva minden többisteniséget, valamint minden vak végzetet — a lélek mivoltát s halhatatlanságát, az erkölcstörvény alapelveit, — itt például hatásos rész következhetnék az egynejű házasság felsőbbbsége mellett — vagy kidolgozhatjuk a szeretet törvényének egész nagyszerű etikáját, amely annyira a kereszténység veleje; a nélkül, hogy talán egy szót is szólnánk a kereszténységről stb. Vagy szólhatunk történeti és művészettörténeti kérdésekről; beleszöve mindig a kereszténységre és katolicizmusra nézve egy-egy megnyerő s gondolkozásra keltő mondatot; beszélve például akár teljesen pogány hallgatóság előtt is a római katakombákról s a régi keresztény-üldözésekről, vagy Michelangelo és Raffael alkotásairól, hisz ez mindjárt nagyszerű alkalmat ad arra, hogy az utolsó ítéletről, a katolicizmus komoly erkölcsi életfelfogásáról, a Mária-tisztelet szépségéről s hasonlókrol ejtsünk néhány kedvesen és természetesen hangzó megjegyzést. Az ilyen indirekt behatolásnak, terület-előkészítésnek, hangulatteremtésnek tömérdek alkalma s kiindulópontja nyílik, szinte csak le kell hajolnunk utána, mint az utcán fekvő drágagyöngy után. Csak némi leleményesség, gondolkodás, utánjárás kell hozzá s talán kiszámíthatatlan hatások útjára bukkanhatunk.

Ha elérhetnők, hogy missziós igehirdetőink mellett, akik erre nem érnek rá, nem is mindig készültek fel erre, sőt hivatásuknál fogva nem is mindig látszanak ilyesmire alkalmasnak, külön, specializált világi erők dolgoznának ily irányban! Olyanok, akik a missziós területen egyébként is mint hivatalnokok, orvosok, mérnökök, mesteremberek volnának alkalmazásban, vagy külön e célra szervezett világi kisegítők! Valószínű, hogy akkor a hitterjesztés előtt széles új területek nyílnának meg s a misszionáló munka maga is sok tekintetben könnyebben s egyszerűbben folya, mint eddig. Ezzel a világnak Krisztushoz térítése irányában talán számos ponton elhatározó jelentőségű lépéseket tehetnének előre. Mindez persze ezidőszertint még álom s még nagystíliú megszervezőkre vár.

HOGY A MISSZIÓS TERÜLETEKEN milyen széles és váratlan lehetőségei akadnak a szoros értelemben vett hitterjesztési mun-

kán kívül a szélesebb körű katolikus propagandának, arra nézve tanulságos tapasztalatokról számol be egy Japánban működő német hithirdető, P. Gemeinder György S. V. D., egy Tokióból keltezett levelében (1938 június). Az Isteni Ige Társasága Nippon Shimai Kai (Japán Nővérszövetség) címen egy egyesületet terjeszt, amelynek katolikus japán leányok a vezetői, de amely főleg a pogány japán leányok közt toboroz tagokat s azok közt terjeszti eszméit. Egyik propagandakörútján P. Gemeinder a spanyol dominikánusok közbenjárására az egyik állami felsőbb leányiskola növendékeinek tartott előadást a Nővérszövetség eszmei céljairól. Körülbelül 700 nagyobb japán leány hallgatta, valamennyien pogányok. Az előadások nem missziós, evangelizáló tárgyúak, hanem a természetes erkölcsan fejezeteit fejtegetik, de végeredményben mindig a keresztény igehirdetés számára készítik elő a talajt.

„Az előadás után, — beszéli a páter — megkértem az iskola igazgatóját, üsse rá pecsétjét útinaplómra. Ezzel a nélkül, hogy sejtettem volna, egészen új, hatalmas munkatér nyílt meg előttem. Javatahamában szintén az állami leányiskolában tartottam előadást s emlékül ott is beütötték a bélyeget az útinaplómba. Mikor aztán Macujámában az ottani kereskedelmi iskolában tartottam előadást, a pogány igazgató annyira fellelkesedett, hogy mindjárt maga átsietett a szembenálló hatalmas állami iskolába s maga beszélt rá annak igazgatójára, hogy ő is hívjon meg engem a következő délelőtti tartandó előadásra. Még egy másik nagy iskolába is telefonált, ahol a következő nap délutánjára szintén előadásra kértek. Így a macujámai állami felső leányiskolában több mint 1000 pogány fiatal lánynak s az egész tanítószemélyzetnek jelenlétében tartottam meg előadásomat. Valamennyien nagy lelkesedést mutattak. Útinaplómban most már egész sor igazgatói bélyeg díszlett s ettől kezdve csak ezt a bélyegsorozatot kellett felmutatnom s minden iskolának, még a legelőkelőbb állami iskolának ajtaja is megnyílt előttem... Nem ritkán beszéltem egyszerre több mint ezer pogány leánynak s 80—100 tagú tantestületnek. Egyik helyen a pogány igazgató a következő szavakkal zárta be az előadást: „Az egész beszéd alatt folyton arra kellett gondolnom, honnan ered ezeknek a szavaknak csodálatos ereje? Kedves leányok, ez az erő a hitből fakad. Ez a tanár úr azért jött el Európából Japánba, hogy a szép japán női lelket még szebbé tegye s rávezesse az Isten útjára. Ne felejtjük el az ő szavait s kérem önöket, ma este lefekvés előtt megegyezzen gondolják át a tanár úr szavait s kísérelje meg mindegyikük, hogy ezentúl e szerint is éljen. Ez lesz a legjobb köszönet a szép előadásért.” Mikor aztán autónk az iskola előtt elhaladt, valamennyi ablakból utánunk intettek a japán leánykák... Egyetlen héten Shikuóban 7000 pogány diáklánynak és tanáraiknak és tanárnőiknek beszéltem. Azóta az ország bármelyik iskolájában könnyen megkapom az engedélyt előadás tartására. Az egyik tokiói felső líceumban tegnapelőtt 1500 diákleánynak és több mint 100 tantestületi tagnak tartottam másfélórás előadást.”

A kérdésre, mit mond a páter az ő japán hallgatónőinek, ő maga így felel: Először hazája leányairól, a német nőkről beszél nekik sok szépet és jót, s aztán felveti a kérdést, melyik a kiválóbb: a német nő-e vagy a japán? A japán nő kiváló abban, hogy rendkívül szerény, türelmes, áldozatkész, házias s ebben nem is marad el a német nők mögött. Mik az árnyoldalai? Egyszer egy japán kisgyermek azt kérdezte tőle: miért olyan kék a szeme? A páter erre tréfásan így felelt: azért, mert kék szemmel az ember szebbnek látja a hegyeket, a tengert s az embereket. — Tán azért nem látok én, folytatta tovább, a japán nővilágon egyáltalán semmiféle hibát és árnyoldalt. Legfeljebb azt mondhatom el, mi az, ami a japán nő lelkét még szebbé és gazdagabbá tehetné? — Itt a leányok rendesen szorgalmasan felütik a füzetüket s buzgón jegyezgetnek, a páter pedig elkezd nekik az Istenről, a lélekről, az örökkévalóságról, bűnről és szenvedésről beszélni... Pogány leányoknak, akik erről sohasem hallottak s akikhez ilyenképen a kereszténység s a katolikus Egyház ismerete, bárha kezdetlegesen, de legszebb s megnyerő formában jut el.

Az egyik japán püspök azzal hívta meg megyéjébe a pátert, hogy bármilyen szegény, a Shimai Kai-mozgalom költségeire szívesen áldoz annyit, mint akár egy új missziós állomás létesítésére.

Nem jelképes jelentőségű-e ez a püspöki szó? Nem annak megértése-e, hogy egy széleskörű, bárha a lelkeket távolabbról előkészítő propaganda sokszor fontosabb missziós feladat lehet, mint a missziós-állomásra szorítkozó közvetlen térítés?

Egyetemes célkitűzés

A feladat rendkívülisége és sürgető jellege. — A pesszimizmus kibúvói. — Vád az Egyház ellen?

Már az eddigiekből is bizonyos egy dolog: hogy a Krisztusország terjesztése és felvirágoztatása a mai társadalomban nemcsak emberföldről szép, hanem emberföldről nagy és nehéz feladat is. Olyan, amely minden egyéb irányú emberi vállalkozást vagy tevékenységet méreteiben, messzeágazó bizonyultságában s problémáinak változatosságában messze felülmúl.

Egy világ megfordításáról van itt szó, egy óriási gépezet megállításáról s más irányba átszereléséről, egy szinte ki sem számítható, át sem tekinthető feladattömeg megoldásáról, egy öt világrészen szétszórt, irtózatossá számú embertömeg gondolkodásának megváltoztatásáról, az uralkodó felfogások, irodalom, megnyilatkozások, a lelkületek s érzületek gyökeres ki-

cseréléséről. Hol vagyunk mi ma attól, hogy ebben a szakadatlan, gőzmalomszerű zakatolásban, amelyet modern kultúrának és életnek nevezünk, az igazságnak hangját megfelelően hallassuk? Hol vagyunk attól, hogy azt a szüntelen és ezerváltozatú kórust leszereljük, amely ma az evilági, krisztusellenes vagy legalább katolikusellenes szellemi irányok dalát zengi öt világrészen át, minden országban, minden városban, úgyszólván a napnak minden órájában újra meg újra? Hogy áthangszereljük a mi melódiáink zengésére? Micsoda irtózatos, szinte kétségbeejtő feladat ez! Majnem olyan a helyzetünk, mint egy emberé, aki egy vadul száguldó gyorsvonat elé akarja vetni magát, hogy azt egy kézzel megállítsa, más ütemű mozgásra indítsa!

Nem! Mégsem ez a helyzet! A legnagyobb kórust is leszerelheti egy ügyes karmester, a legszáguldóbb gyorsvonatot is megállíthatja s más vágányra vagy más ütemre vezetheti át egy kellő időben közbelépő technikus. Csak meg kell találni a módot s az eszközt arra, hogy a robogó gépezet száguldása mást irányt és tempót vegyen.

Fejtegetéseink alapján megállapíthatjuk azt is, hogy a társadalom visszavezetése Krisztushoz oly feladat, amelynek minden emberfölötti nehézsége mellett is *adva vannak az elérhető tárgyi feltételei*. Más szóval: hogy nem belső lehetlenségen, hanem csak a módszeren s erős akaraton múlik, ha ezt a hódítást el nem végezzük. A kereszténység külső és belső fellendítésének olyan széles lehetőségei fekszenek itt előttünk, hogy a felelősségtől megrendülve kell kérdeznünk: nem terhelne-e mindnyájunkat súlyos mulasztás, ha *ezeket a lehetőségeket az eddiginél sokkal nagyobb mértékben fel nem használók?*

Viszont — ez is alapvető fontosságú tétel — ennek a nagyobb stílusú hódító munkának elodázása, bármi címen történik, nemcsak rendkívül kíváncsatos lehetőségektől, a Krisztusország kiterjesztésének újabb távlataitól fosztaná meg az Egyházat, hanem ami éppoly megfontolásra méltó, újabb *visszasüllyedések és térveszítések veszedelmének tenné ki a keresztény ügyet*. Nemcsak győzelemről mondunk le tehát, hanem esetleg saját mozgási szabadságunkról s minden irányú

tevékenységünknek lehetőségéről is, ha ezt a hódító munkát elhanyagoljuk.

Éppen ezért első feladatunk e téren, hogy erre a kötelességre, a hitvédő és propagatív munkának, mintegy létkérdésnek minden egyéb feladat elé helyezésére mindnyájan ráébredjünk s a hagyományos munkák kedvéért az alapok kellő erősítését a végtelenségig ne odázzuk el. Szomorú volna, ha egy világ Krisztushoz hódítása azon késnék vagy azon esnék el, hogy akik ez irányban indításra, jeladásra, elhatározó lépésekre volnának hivatva, elzárkóznak előle s a mindennapi élet megszokott munkakörébe elmerülve, idegenül húzódnak félre a legsürgetőbb feladatoktól.

Siessünk megjegyezni, hogy nem is mindenki alkalmas e nagyobb stílusú munkának akár elvégzésére, akár vezetésére, akár kitervezésére. De vajjon nem vonulnak-e tőle vissza a szerénység jegyében olyanok is, akik kellő nekifekvéssel ezen a téren is nagyot alkothatnának?

Maga az Egyház a századok folyamán gyakran megmutatta, hogy a legnehezebb feladatokra is vállalkozik, ha kell s az evangélium érdekében minden megengedett eszközt hajlandó igénybe venni. Ezért foglalkozott tudománnyal, iskolák állításával, népek polgárosításával, annakidején még erdőirtással, hídépítéssel, céhekkel és államélettel is: mindebben helyesen látva meg az élet- és kultúraalakításnak eszközeit. A korszerű mai apostolkodásnak még nagyobb a jelentősége, szélesebb a területe s fejlettebb a technikája, s ha mi nem vehetjük is igénybe válogatás nélkül az ellenfelek vagy akár az államok minden eszközét és módszerét, a nagyvonalúságtól s ha kell, újszerűségtől nekünk sem kell visszariadnunk. Talán legkiválóbb embereinket kell e munkára beállítanunk, talán nagy anyagi áldozatokat hoznunk, amint az Egyház válságos időkben még a műkincseit is eladta s az egyházi edényeket beolvasztotta, hogy töröktől, mórtól óvja a keresztény kultúrát. De hiszen ma töröknél és mórnál veszedelmesebb ellenfél fenyegeti a kereszténységet. A modern istentagadás és egyházpusztítás janicsárjai már itt portyáznak Európa országaiban s a keresztény hit és civilizáció alapjait fenyegetik. Amikor mindenünk kockán forog s maga a hit s az Egyház szabad-

sága is, minden egyéb, mégoly szent és nemes feladatot is háttérbe kell szorítanunk a védekezés elemi kötelessége mögött.

XI. Pius pápa maga figyelmezteti erre a katolikus világot „Divini Redemptoris” kezdetű körlevelében, ahol ezt mondja: „Amikor a haza veszélyben forog, minden egyebet félre szoktunk tenni, a pusztta életünk fenntartásán s országunk védelmén kívül. Hasonlóképp nekünk is *mindennemű s bármiképp nevezendő egyéb kezdeményezést háttérbe kell szorítanunk*, bármilyen fontos az, amikor magának a *keresztény hitnek és keresztény művelődésnek alapjait kell megoltalmaznunk.*”¹

*

A pesszimizmus persze kibúvókat keres. Szerinte mi katolikusok egyáltalán nem vagyunk alkalmasak arra, hogy ilyen nehéz és bonyolult hadműveletekbe bocsátkozunk, egy egész világ s egy Krisztustól elfordult kultúra meghódításának álmaival foglalkozunk. Szerintük semmiféle, bármily nagystílű katolikus propagandamunkával *nem érhetjük el többé azt*, hogy a közszellemet s az újkor egész lázas rohanását a kereszténység és katolicizmus szellemében befolyásoljuk. Akkor pedig kár, úgy vélik, egy meddő kísérletezés kedvéért akár csak átmenetileg is háttérbe szorítani a közelebbfekvő célokat. Bele kell nyugodnunk „a kereszt oktalanságába” (1 Kor. 1, 18) s abba, hogy „e világ fiai okosabbak a maguk nemében a világgosságnál” (Lk. 16, 8).

Azonban, hogy mindjárt ez utóbbival kezdjük: nem súlyos visszaélés-e Krisztus és Szent Pál idézett szavaival, ha valaki azokban szabályt és követendő törvényt lát, nem pedig panaszt és jobbulásra intő fájdalmas buzdítást?

IGAZ-E KÜLÖNBEN, hogy erőfeszítéseink akkor is kockázatos kísérletezések lennének, ha azokat kellő komolysággal és körültekintéssel készíténők elő? Nem onnan származik-e ellenfeleink előnyös helyzete, hogy előbb ismerték fel az újkori eszmeterjesztés és térhódítás technikai módszereit, mint mi? Volnának-e nekik is első

¹ A pápa szavai a következők: „Quemadmodum cum publica res periclitatur, cetera posthabentur omnia, quae vel ad vitam necessaria minime sint vel directe ad civitatis propugnationem non spectant: eodem fere modo, in re de qua loquimur, alia cuiusvis generis coepta, quantacumque illa sunt, *postferri oportet* necessitati ipsa christianae fidei christianaeque humanitatis *cumuniendi fundamenta.*”

arcvonalba vezényelhető, kipróbált harcosaik, kiépített erősítései s kiforrott haditaktikájuk, ha ők is egyre késlekednének s mindenféle szép címeken máig is halogatnák a porondra-szállást? Ha ma Krisztus ellenségei sokfelé a közélet és közszellem, az uralkodó elvek és jelszavak, az egyetemi előadótermek s a kormányzati hivatalok: nem onnan van-e ez főképen, mert mi ezeket a területeket nagyon is könnyen átengedtük nekik? Mert erőink és gondoskodásunk 95 vagy 98 %-át pasztorációra és nevelésre összpontosítottuk s buzgalmunkat aránylag kicsiny körökben éltük ki? Vajjon ha elejétől fogva mi is ott vagyunk mindenütt s éppúgy igyekszünk átítatni a magunk eszméivel a nyilvánosságot, mint amazok az övéikkel, vajjon nem állnánk-e akkor lényegesen jobban? Zokon vehetjük-e ellenfeleinktől, hogy ügyesen kihasználták az urret, amelyet mi a távollétünkkel okoztunk s hogy ma nem adják ki ellenállás nélkül azokat az előnyöket, amelyeket a mi távolmaradásunk révén szereztek? Hiszen mindig nehezebb egy győztes ellenséget előnyös helyzetéből kiverni, mint vele egyenlő síkon s egyenlő helyzetben mérkőzni.

Abból tehát, hogy ma súlyos a helyzetünk, még nem következik, hogy akkor is reménytelen marad, ha eddigi mulasztásainkat komolyan pótolni igyekszünk.

Ellenfeleink látszólagos túlsúlyával szemben a mi oldalunkon az igazság s az erkölcsi értéktöbblet verhetetlen fölénye küzd, amely abban a pillanatban győz a tömegek lelkén, mihelyt méltóképen ki tudja fejteni érveit s az emberek elé tudja tární kincseit. Ez a tény máris a javunkra billenti a sikeres küzdelem reményét. A tévedés, a hazugság s a bűn pillanatnyi hatásra alkalmasak ugyan, de komoly mérkőzésben erőtlenül hullanak a földre, mint fakardok az acélpengék suhogása alatt. Nekünk nem állnak rendelkezésünkre a tömegszenvedélyek fellobbantására alkalmas gyújtó eszközök, de viszont vannak olyan érveink, értékeink és szempontjaink, amelyekkel, ha ügyesen, meggyőzően s megnyerő formában tudjuk őket képviselni, nincs az az erő, amely versenyezhetne s nincs az az ellenakció, amelyet akár játszva fel ne göngyölíthetnénk. Igaz, ennek a művészetnek kulcsát kevés ember hordja a tarsolyában, ehhez a munkához valóban széles sugarú tudás, nagy látókör, találékony szellem s gyakorlati tömeglélektan szükséges. De ki mondhatná, hogy ezek az adottságok a mi táborunkban teljességgel hiányoznak, vagy hogy ahol még ritkán jelentkeznek, nem volnának céltudatos munkával s bátorító támogatás mellett lényegesen fokozhatók?

Nem érheti-e egyes esetekben e hiányok miatt is éppen azokat a kislelkű embereket gáncs, akik az ilyen munkára alkalmas erőket kifejldni, megszilárdulni, megfelelő munkakörbe kerülni nem engedik s pesszimizmusukkal mások lendületes apostoli vállalkozásait is lehorgasztják?

A kislelkűségnek tehát valóban nincs joga arra hivatkozni, hogy minden nagyobbstílu katolikus tevékenység szükségként kudarcba és csalódásba fulladt. Ha abba fulladt, annak éppen a kislelkűség volt egyik oka.

*

Végül még azt is mondhatná erre valaki: Ha ez az újszerű hódító munka annyira szükséges s viszonylag mégis annyira elmaradt, nem éri-e ez alapon vád az *Egyházat*, mint amely itt egy súlyos kötelességet mulasztott el?

Feleletünk erre ez: Lehet valami tárgyilag mulasztás s formailag mégsem az. Az Egyház a legválságosabb korban sokszor oly súlyos létkérdések közt vergődött s az újszerű helyzetek oly váratlanul, észrevétlenül s oly nagy tömegben rohanták meg, maga a pasztoráció, nevelés és egyházigazgatás annyi súlyos, új problémát vetett fel, hogy érthető, ha az Egyháznak az újkorban szinte lélekzetvételre sem jutott ideje s az új feladatoknak még a nyugodt áttekintésére is alig akadt érkezése.

ALIG VAN ORSZÁG EURÓPÁBAN S AMERIKÁBAN, amelyben korábban vagy későbben súlyos egyházpolitikai harcok, sőt kifejezett egyházüldözések nem dúltak. Érthető, hogy akinek a torkát fojtogatják, vagy akinek egy földrengés romjait kell eltakarítania, az a legközvetlenebb és legsürgősebb létfeladatokon túl más problémákkal egyelőre nem foglalkozik. Maga a lelkipásztori és népnevelői munka is sokfelé súlyos válságba került; itt is új helyzetek alakultak s új problémák merültek fel — gondoljunk csak a nagyvárosok rohamos fejlődésére s ezzel kapcsolatban a nagyvárosi lelkipásztorkodásnak hihetetlenül megszaporodott és megnagyobbodott munkaprogramjára! Így ugyancsak érthető, ha a lelkipásztori kérdések útvesztőjében megoldásokat kereső nagyvárosi papság a természetszerűleg mégis csak távolabbi problémáknak nehezen szentelhetett megfelelő gondot és szellemi, rugalmasságot; a jelzett szélesebb munkatér észrevétele, áttekintése és munkabavétele pedig elsősorban mégis a nagyvárosi, nem pedig a falusi papságot illetné. A püspökök s maga a római Szentszék is, ha nem kénytelenek nyomasztó, pillanatnyi egyházpolitikai gondokkal vesződni, a rendes egyházi közigazgatás, az Egyház belső

életének irányítása, a lelkipásztori, nevelői és hitterjesztési munka legfőbb vezetése terén állandóan úgy el vannak halmozva munkával, gonddal, közvetlenül megoldandó, sokszor súlyos és bonyolult feladatokkal, hogy semmikép sem csodálható, ha a mindezen túl fekvő, egészen újszerű és messze elágazó egyházvédelmi és kultúraalakító munka nagystílú átszervezésére egyelőre kevés érzékenység akadt. Annál inkább, mert ennek az új munkamezőnek elméleti feldolgozása, minden cselekvő és szervező munkának ez a legelső feltétele, sokfelé szintén túlságosan váratott magára.

Vádat emelni az Egyház ellen tehát a mondott címen nem lehet, legfeljebb azok ellen, akik ennek az új kötelességnek felismerése után sem sietnek arra ráirányítani a figyelmet s érdekükben ha kell, félreverní a harangokat. A szükséglet azonban mind általánosabban és szemléletőbben tárul fel az Egyház előtt s azért, ami tegnap még menthető mulasztás volt, ma vagy holnap formailag is mulasztássá válhatik.

*

A hódító munka egyetemes célkitűzéseivel szemben ma az a helyzet, hogy az egyházi tevékenység legnagyobb része, sokszor szinte egésze, *merőben a lelkipásztori s vele szorosan kapcsolatos teendőkre korlátozódik*, amely feladatok valaha csakugyan körülbelül kimerítették a katolikus tevékenység tárgykörét. Éppen ezért fel kell vetnünk a kérdést: helyes-e s megokolt-e ez az egyoldalú korlátozás?

Mivel a nagystílú s újszerű munkáktól való húzódozás is rendszerint azon a címen történik, hogy az Egyház legigazibb tevékenységi tere a lelkipásztorkodás s az ezzel kapcsolatos nevelés, mindenekelőtt azt a kérdést kell itt tisztáznunk: milyen viszonyban van a fönt vázolt hódító munka a hagyományos és legsajátosabban egyházi tevékenységgel: a lelkipásztorkodással? Elegendő-e a vázolt munkára a lelkipásztorkodás és nevelés eszközei? És mi a lelkipásztorkodás szerepköre a hódító munka terén?

Kezdjük az utóbbi kérdéssel!

A lelkipásztorkodás a hódító munka szolgálatában

A lelkipásztorkodásnak s vele kapcsolatban az ifjúság nevelésének megvannak a maga korszerű feladatai a kifelé való hódítás terén is.

A helyesen működő lelkipásztorkodás nemcsak a hívek megszilárdításának és lelki előmenetelének művelője, hanem a kifelé való terjeszkedésnek és egyházvédelemnek is jelentős eszköze, amennyiben normális körülmények között ezekre is könnyen kiterjesztheti lélekhódító erőit. A templomok s az istentiszteleti élet vonzó hatása, a lelkipásztori egyéniség megnyerő varázsa, a hitbuzgalmi, karitatív és kulturális akciók lendülete sokszor a közömbösöket és idegeneket is megkapja és lebilincseli.

Prédikációinkra, gyóntatószékeinkbe, egyházközségi kultúrelőadásainkra, lelkigyakorlatainkra és népmisszióinkra, különösen, ha az egyházközségi propaganda eszközeit is kellőképpen használjuk, elég sűrűn vetődnek el olyanok is, akik évek s évtizedek óta távol maradtak a vallási élettől. A hívők hitéleti és erkölcsi megőrzésén túl a színvonalas lelkipásztorkodás különösen azoknak a rétegeknek visszahódításában jelent kitűnő s mondhatni: legmélyebbre ható eszközt, amelyeknek lelkében a hit és vallásosság fénye nem aludt ki végleg, csak lelohadt, névleg a vallástalan környezet, restség, tudatlanság vagy erkölcsi botlások folytán. Különleges jelentőség illeti a lelkipásztori intézményeket a hódítás terén annyiban is, amennyiben az egész széleskörű hódító munkának tevékeny erői természetszerűen maguk is a pasztoráció által ápolt lelki életből sarjadnak s tevékenységükben annak lelki hatása és irányítása alatt maradnak. A lelkipásztorkodás ilyképpen célja is, alapja is a szélesebbkörű hódító tevékenységnek.

Hogy azonban a pasztoráció a maga megőrző, irányító és hódító erejét áldásosan kifejthesse, színvonalasnak kell lennie 1. mindenekelőtt a maga korszerű, belső ügymenetében és 2. különlegesen a maga hódító célzataiban.

Korszerű lelkipásztorkodás

A lelkipásztorkodó munka *belső ügymenetének színvonala* tekintetében az utóbbi évtizedek folyamán rendkívül örvedetes fejlődéssel találkozunk.

Lehetetlen mélységes megindulással nem hódolnunk annak az áldozatos és messzeterjedő tevékenységnek, amelyet az

Egyház lelkipásztori és hittenjesztő buzgalma az igehirdetés, lélekkormányzat és megszentelés terén világszerte kifejt. Krisztus pásztorai mindenütt ott vannak a világon, nagyvárosok felhőkarcolóinak árnyékában s modern ipartelepek füstgomolyában, nádfedelű kunyhók s városi bérkaszárnnyák rengetegében. Ezer leleményességgel küzdenek a tudatlanság, istentelenség és bűn ezernyi démonja ellen. Valóban „törik magukat, mint Krisztus Jézus jó katonái”, „hirdetik az igét, előállnak vele, akár alkalmas, akár alkalmatlan, intenek, kérnek, feddnek, minden türelemmel s tudománnyal” (2 Tim. 2, 3; 4, 2). A modern pasztoráció kifogyhatatlan a mindenre kiterjedő gondoskodás újabb meg újabb leleményeiben; mindenütt ott van, ahol a lelkek ügye kockán forog, ahol testi-lelki baj vár segítségre; lelkipásztoraink ott sürgölődnek az egészségesek és betegek, születők és haldoklók, örvendők és szenvedők körül, hogy mindenkinek mindene legyenek s mindenkit megnyerjenek Krisztusnak. Sokszor magukra hagyatottan, meg nem értetten, államtól és közületektől el nem ismerten, sőt üldözötten és megbélyegzetten. S nemcsak Európa vagy Amerika minden országában vannak ott az isteni Jópásztor hűséges követői, hanem mint hithirdetők elmennek a világ minden sarkába, az Egyenlítő hőtől perzselt birodalmaiba s a Sarkvidékek hómezejére, belpoklostelepekre és szegény páriák közé, hogy a katolikus hittenjesztés csodás önfeláldozásában öröklék fel tudásukat, szeretetüket, egészségüket s gyakran életüket is Krisztusért s a halhatatlan lelkekért.

Amily bámulat illeti e nagyszerű teljesítményt, éppoly igaz, hogy a lelkipásztori helytállás tekintetében egyes területeken elég különböző színvonalat találni. Vannak országok, amelyeknek papsága, akár az apostoli lelkületet és egyéni életszentséget nézzük, akár az értelmi felkészültséget, akár a gyakorlati talpraesettséget, minden dicséretet s elismerést megérdemel. Vannak viszont helyek, ahol egyik vagy másik ponton hiányok mutatkoznak. Akadnak egyházmegyék s talán országok is, ahol olyan nagy a paphiány, hogy a püspökök közepesen megfelelő papokat is kénytelenek a pasztorációra alkalmazni, vagy ahol a papság minden belső buzgósa ellenére csak kicsiny mértékben tud a lelkipásztorkodás leg-

elemibb kívánalmainak is eleget tenni. Akadnak helyek, ahol még mindig több tízezer lelket számláló plébániák vannak, úgyhogy beható pasztorációról, minden katolikus ember és család lelkipásztori nyilvántartásáról s egyéni eléréséről alig lehet szó. Vannak plébániai módszerek, amelyek inkább okmánykiállító és pénzbeszedő állami hivatalokhoz hasonlítanak, vagy ahol az anyagiak állnak túlságosan előtérben s az igehirdetés és istentisztelet, szentségszolgáltatás és pasztorális érintkezés, hitoktatás és beteggondozás elég fájdalmas hiányokat mutat.

Minket azonban e helyütt elsősorban a lelkipásztorkodás *hódító jellegű munkálatai* érdekelnek. Vessük fel a kérdést: mik a hódítóképes és terjeszkedni tudó lelkipásztori munka tárgyi feltételei?

A lelkipásztori hódító munka feltételei

A lelkipásztori egyéniség hódító ereje. — A lelkipásztori intézmények. — Fejlettebb lelkipásztori módszerek. — Rendkívüli alkalmak. — Kisegítő szervezeteink. — Szeretetteljes kapcsolat a papság s a hívek közt.

A lelkipásztori hódító munka feltételei gyanánt a következőket jelölhetjük meg:

1. Első feltétel a *lelkipásztor egyénisége*. Vannak vonzó és vannak taszító jellegű lelkipásztori egyéniségek s ha valahol, a lelkipásztorkodásban fontos, hogy aki az örök Jópásztort képviseli a hívek felé, maga is utánozza ennek a legszentebb lelkipásztori eszményképnek megnyerő, lebilincselő, magával ragadó vonásait. Oly tétel ez, amelynek egész irodalma van már s amelyet itt bőven fejtegetnünk nem kell.

Ma, amikor sokfelé úgyszólván minden vallási életet, sőt talán minden vallási érdeklődést is gyökerében elfojt s elakaszt a széles körökben elterjedt *papgyűlölet és papsegvetés* s az ellenséges irodalom és agitáció mindent el is követ a papság iránt való gyanakvás és ellenszenv felszítására, semmi sem fontosabb, mint az, hogy papságunk mindenegyes tagja egyfelől egyéni kedvességével és nemeslelkűségével megszerettesse magát mindenkivel, akivel érintkezik, másfelől

kiváló tulajdonságaival és értékeivel tiszteletre indítsa az embereket, szinte belső meghódolásra kényszerítse még azokat is, akik ellenséges indulattal közeledtek hozzá. Aligha mondhatjuk, hogy e tekintetben teendőinket már mind elvégeztük volna.

2. További feltétel: *a lelkipásztori intézmények kellő szaporítása s a szükségletekhez való hozzásímitása.*

RÉGI ELV, hogy mennél több a templom, annál több a hívő. Roppant kár, hogy a liberális korban hirtelen megduzzadt városainknak külső területei, valamint a hirtelen megnőtt községek és telepek sokfelé kellő számú templom, lelkészség s papi ellátás nélkül maradtak. E mulasztás hirtelen pótlása sokfelé nehézségekbe ütközik, de éppoly örömdetes tény, hogy megfelelő komoly akarattal sokszor igen súlyos akadályokat is le lehet e téren győzni. Szerencsére a templomépítő mozgalmakat sokszor még azok is adakozóan pártolják, akik egyébként nem tartoznak a legbuzgóbb katolikusok közé; ezt valahogy magától értetődően nagynak és szépnek érzik. Szomorú viszont, ha néha 20, 30, 40 ezer hívőt számoló plébániák felosztásának vagy újabb templomok s lelkészségek állításának útjában katolikus, sőt tán papi részen is mutatkoznak akadékoskodások.

3. A hódítóképes pasztorációnak a szó helyes értelmében *korszerűnek* kell lennie, vagyis alkalmazkodnia kell a viszonyok adta külön kívánalmakhoz s igénybe kell venni a *lelkipásztorkodás fejlettebb módszereit is.*

MA MÁR ÁLTALÁNOS KEZD LENNI az a felfogás, hogy a lelkipásztori munkának csak egyik részét végeztük el a templomi funkciókkal, prédikálással és hitoktatással, beteglátogatási és az egyházi adminisztráció munkáival. Ma már különleges módszerek állnak a lelkipásztorok rendelkezésére, hogy valamennyi hívét elérje, azokat is, akiket a rendes templomi funkciókkal nem érhetne el többé, vagy akik (mint a vasutasok, rendőrök, póstások, szállodai alkalmazottak, pincérek stb.) vasárnap is el vannak foglalva, sőt nappal talán sohasem érnek rá. Ez a módszeres lelkipásztori gondoskodás nyomon követi az ide-oda hullámzó lakosságot, a be- és elköltöző munkásokat, cselédlányokat, tanulóifjúságot; egyházközségi szervezet, statisztika és léleknyilvántartás, utca- és házmegbízottak, lelkipásztori családlátogatás, az egyes hivatáscsoportok külön munkabavétele s hasonlók ennek a mindegyikre figyelő lelkipásztori módszernek szembetűnő vonásai. Amit e korszerű pasztoráció terén egyes nemzetek papsága alkotott, valóban mintául szolgálhatna azokban az országokban is, ahol ezt az intenzív és expanzív lelkipásztori módszert még alig ismerik s ahol, mint Olasz- vagy Spanyolország egyes vidékein, az Őr szántóföldjén még ma is faekével szántanak.

Megkapó például egyes országokban az a lelkipásztori gondoskodás, amely az egyik munkahelyről a másikra vándorló munkásokat vagy háztartási alkalmazottakat a rendőrségi bejelentőlapok figyelemmel kísérése alapján azonnal felkeresi, a plébános üdvözlétével együtt azonnal közli velük nyomtatásban az egyházközségi életre vonatkozó tudnivalókat, a plébánia helyét, ahová az újonnan érkezett immár tartozni fog, a miserendet, gyónási alkalmat, valamint az egyesületi életre vonatkozó közléseket és szeretettel meghívja őt az egyházközségi életben való részvételre.

Kár, ha egyes országokban a korszerű lelkipásztorkodást mint a „szervezési mánia” túlzásait még ma is lekicsinylik; ha beérik a hagyományos és kitaposott utak követésével s nemhogy kielégítenék az újszerű szükségleteket, hanem a hitéletnek így beálló szomorú hiányaira jóformán rá sem eszmélnek.

Éppen hódító szempontból nagy baj, ha magában az *istentiszteleti életben* nem vagyunk figyelemmel azokra a mozzanatokra, amelyek különösen alkalmasak a templomainkba betévedő embereket lekötni vagy elriasztani. Az elhanyagolt, tisztán nem tartott, szellőzetlen, vagy ízléstelen díszekkel, szobrokkal, zászlókkal, girlandokkal túlhalmozott templom nemcsak a finomabb ízlésű híveket bántja, hanem főképp visszaszítólólag hat a távolállókra. Ugyanígy az egyházi öltönyök kopottsága, szakadozottsága vagy ha az oltár s az oltárszék-rény nem tükrözi a hódoló tisztelet, szeretetteljes gondozás és ízlés legfőbb fokát; vagy ha a lelkipásztor szinte megközelíthetetlen s az érdeklődők csak terhes utánjárással tudakolhatják meg a szentmisék pontos idejét, a gyónási, áldozási alkalmakat. Riasztólólag hat, ha az egyházi zene és ének nem felel meg az ízlés, áhítat és egyházi előírások követelményeinek; ha a prédikáció üres és rideg, ha a szónok azt a benyomást teszi, mintha nem igen volna mondanivalója s maga is únná a saját beszédét.

4. A lelkipásztori hódító munka egyik fontos feladata: a hívek *átsegítése bizonyos lelki zökkenőkön és válságokon*. Ilyen válságos pont az ifjúságnál a serdülés kora vagy a családból való kilépés ideje, az egyetem vagy más veszedelmes környezetben való elhelyezkedés, falusi lányoknál a szolgálatbaállítás stb. Ha a lelkipásztorkodás külön fel nem készíti e válságos pontokra az érdekelteket, nem csodálhatja, ha a környezetváltozással együtt az Egyháznak nagyon sok híve pusztul el s merül el az ellentétes áramlatokban.

5. A lelkipásztori hódító munkának eszközei azok a *rendkívüli kezdeményezések is*, amelyek az ellanyhult hívek felrázására s visszavezetésére különösen alkalmasak. Ilyenek a hitvédelmi konferenciák, missziók, triduumok, zárándoklatok, katolikus napok s hasonló ünnepi rendezések.

EZEKEN SOKSZOR olyanok is megjelennek, akiket csak a kíváncsiság hoz, vagy mert röstelnek távolmaradni, de aztán akárhányszor mégis megfogja őket, amit hallanak, felébred vallásos érzésük, visszatérnek a hit gyakorlataihoz s ismét belesodródznak az egyházi élet meleg vérkeringésébe.

*

6. Kiváló eszközök még ezirányban azok a *szervezetek*, amelyeknek célja a magasabb lelki életre való törekvés mellett kifejezetten apostoli és hódító, aminő maga az egyházközségi Katolikus Akció és főleg a Mária-kongregáció és hasonló jámbor egyesületek. Ezek kipróbált s jól felkészült világi apostolokat állítanak a lelkipásztor mellé, akik természetfölötti alapon állva s önzetlenül dolgozva számos olyan munkát vehetnek le a lelkipásztor válláról, amelyet különben vagy senki sem végezne el, vagy amely a lelkipásztornak magának szaporítaná a terhét.

Az ilyen egyesületek vezetése közvetlenül bizonyos munkatöbbletet s új gondot jelent a lelkipásztornak, ez a gond és munkatöbblet azonban bőven megtermi gyümölcsét.

Az egyesületeket, de általában is a pasztorációs munka nagy részét ajánlatos külön-külön megszervezni az egyes *osztályok, foglalkozási ágak és néprétegek* számára, mert tapasztalás szerint az emberek, főleg a férfiak és az ifjúság, szívesebben vesznek részt olyan vallási gyakorlatokon, ahol maguk közt vannak s amelyekben annak a testületnek színe és szelme is kifejezésre jut, amelyhez tartoznak.

FÉRFIAK PÉLDÁUL sokkal örömebb s komolyabban vesznek részt vallásos előadásokon, körmeneten, szentséghezjárulásban, ha nem nőkkel elegyesen kell azokon megjelenniök. Az Eucharisztikus Kongresszus férfiáldozásának nagy sikerét a csoportbizottsági rendszer, vagyis az egyes foglalkozási és hivatási ágak külön lelkipásztori megszervezése biztosította s ugyanez az elv mutatkozik nálunk az Emszo, Kalot, Kalász s hasonló szervezetek örömdetes fellendülésében. A hivatásuk szerint való hitéleti szervezkedés főleg Hollandiában s Belgiumban divatos s vezet régtől fogva leg-

szebb eredményekre. Külön vannak ott megszervezve a katolikus orvosok, gyógyszerészek, jogászok, mérnökök, katonák, vasutasok, kereskedők, iparosok stb. Ennek a módszernek egyik előnye, hogy minden csoport már a testületi becsület szellemében is vigyáz arra, hogy soraiból senki se hiányozzék, aki odavaló. Így nagyon sokan végzik híven vasárnapi és húsvéti kötelességeiket s vesznek részt lelkigyakorlatokon, vallásos megbeszéléseken stb., akik egyébként erről könnyen elfeledkeznének.

7. Végül jelentős hódító tényező a pasztorációban: a *papság s a hívek közt való szeretetteljes viszony*, amelynél fogva a pap a templomon kívül is őre s atyai gondozója népének s az viszont ragaszkodó tisztelettel s követő készséggel övezi őt. Szomorú, ha egyes országokban a munkásság, másutt az értelmiség, ismét másutt a földművesosztály jelentékeny rétegei siklanak ki az Egyház kezei közül. Nem szabad, hogy a pap magára maradjon s elszigetelődjék híveitől; nem szabad, hogy az Egyház ellen községházán, gazdakörben, társaságban vagy bárhol támadás vagy lekicsinylő szó hangozhassék el s a jelenlevő katolikusok ne keljenek azonnal Egyházuk és lelkipásztoruk védelmére. Szomorú, ha egyes országokban a papság megvetett s alacsonyrendű kasztta süllyed, amelynek tagjaival katonatiszt vagy más úriember végig sem menne az utcán; vagy ha a papság tekintélye a közbecsülésben annyira alászáll, hogy az úriosztály gyermekei közül csaknem senki sem lép papi pályára, még olyan családokból sem, amelyek egyébként gyakorlati katolikusok; ha nagy és előkelő szerzeteskollégiumok csupa katolikus növendékkel félszázadév óta alig érnek el 1—2 papi vagy szerzetesi hivatást. Van-e sok célja az ilyen intézetek fenntartásának?

A LELKIPÁSZTOR s a hívek szeretetteljes kapcsolatának s egyben az Egyházzal való szolidaritás s Krisztus-szeretet érzületének gyönyörű megnyilatkozása s hódító hatású terjesztője a papnak *Dicsértesség*-kel való köszöntése. Hasonlóképen szép szokás a kalaplevétel vagy keresztvetés a templom előtt. Szinte érthetetlen, hogy egyes nagy katolikus országokban ez a szép szokás nincs meg s nem is történik kísérlet azok behozatalára. Egyes délvidéki országokban magyarázatul arra hivatkoznak az emberek, hogy ott nagyon sok a templom és a pap s folyton köszöntgetni kellene. Különös azonban, hogy katonatisztek akkor is köszöntik ott egymást, ha mégoly sokan találkoznak is minden lépten-nyomon.

Hatalmas hódító eszközzé kellene tenni s a papság és a nép lelki egységének kifejezőjévé avatni a *liturgikus életet* is,

mint amely csakugyan a papság s a nép imádságos egybe-tartozásának kifejezését célozza; ma azonban, sajnos, bizonyos fokig inkább válaszfallá lett a kettő között. A liturgia belső értéke s felemelő lelki hatása mellett hadd lássák a kívülállók is, hogy a szent szertartások s a latin szavak és énekek nem peregnek le a híveken mint passzív szemlélőkön, hanem hogy az egész hívőserég behatoló együttérzéssel tevékenyen is belekapcsolódik az Egyház hivatalos áldozati és imaéletébe.

A lelkipásztorkodás hódító erejét néha érezhetően befolyásolja az *anyagi* kérdés: a lelkipásztor eltartásának és javadalmazásának kérdése. Egyik oldalon bizonyos irigységet keltő aránytalanság, a másikon a járandóságok behajtásának primitív, sokszor megalázó és gyűlöletes módja, aminő nálunk a párbérszedés. A hívekkel meg kell értetnünk, hogy a papnak is meg kell élnie s a lelkipásztori, egyházigazgatási és kulturális feladatok, amelyeket az Egyháznak el kell látnia, ugyancsak jelentékeny anyagi eszközöket követelnek. Viszont mindent el kellene követnünk abban az irányban is, hogy az egyházi vagyon s az egyházi járandóságok kérdéseinek helyenkint való rendezetlensége, a nagyjavadalmaknak túlságosan személyi, nem célvagyonni jellegű felhasználása fölösleges ódiummal ne terhelje az amúgy is támadott lelkipásztorkodást.

*

A fentiek szerint a mai lelkipásztorkodás módszerében a hódítás szempontjából *három típust* különböztetünk meg.

Az első beéri a *hagyományos és lényeges lelkipásztori munkálatok* többé-kevésbé tökéletes végzésével: az istentiszteleti funkciókkal, szentségek szolgáltatásával, igehirdetéssel, iskolával, irodával, egyházi adminisztrációval, esetleg néhány vallásos egyesület vezetésével. Ha ezt a munkát elvégezte a lelkipásztor, szabadnak érzi magát s többi idejét gazdálkodással, szórakozással, olvasgatással, beszélgetéssel és unatkozással tölti. Van, aki egyébként ezeket a hagyományos és elsődleges lelkipásztori teendőket nem közönséges buzgalommal, felkészültséggel és eredménnyel végzi, de azokon túl más kötelességet nem lát. Nincs dolga!

Ez a helyenkint még fel-felbukkanó típus néha veszedel-

mesen emlékeztet arra a béresre, akiről Krisztus Urunk az evangéliumban szól. (Ján. 10. 12. k.) Mindent el kell követni, hogy ez az irány mielőbb és végleg kivesszen papjaink sorából.

A második típus az előbbin túlmegy azzal, hogy nemcsak a hagyományos feladatkört látja el többé-kevésbé pontosan, hanem azonkívül különös gondot fordít a hitben veszélyeztetett vagy az Egyháztól messze került hívek elérésére s visszahozatalára is. A hagyományos módszereken kívül a lelkipásztorkodás rendkívüli és modern eszközeit is igénybe veszi: bevonja működésébe a lélek-nyilvántartást és egyházközségi statisztikát, az utca- és házmegbízottak intézményét, a lelkipásztori látogatásokat, a szegények, betegek, munkások, cselédek, a vegyesházasságok, kórházak, börtönök gondozását, az egyesületi életet, sajtót, a sportot és ifjúsági mozgalmakat, az egyes hivatáscsoportok külön megszervezését, az Actio Catholica és egyházközségi szervezkedés minden eszközét. Lelkigyakorlatok és népmisziók, zarándoklatok és kultúrdelutánok nem hiányoznak ebből a lelkipásztori programból. Szentbeszédeiben, a templomi élet különféle megnyilvánulásai-ban állandóan ott szerepel többi közt az elidegenültek visszaterítésének s a távolélők megközelítésének szempontja is.

A harmadik típus és harmadik fok mindezt megtoldja még azzal is, hogy *apostolokat nevel*: a hívő nép egész tömegét apostolkodó gondolkozással és érzülettel tölti el s az erre alkalmasokat külön is buzdítja s képezi. Prédikációinak, előadásainak s magánbeszélgetéseinek egyik fő tárgya az Egyház helyzetének és szükségleteinek, a lelkek nyomorának és veszedelmének szívet megnyerő ecsetelése, s a lelkes felhívás, hogy Krisztus országának szorongatott helyzetén minden katolikus a tehetsége szerint segíteni törekedjék. Azok közül aztán, akik az így felkeltett általános apostoli érdeklődés hatása alatt komolyabb hajlandóságot árulnak el az apostoli közreműködésre s akiket ő magasabb lelkületi, hitvédelmi és gyakorlati képzésen vezetett keresztül, megszervezi az egyházközség rendszeres és esetleges hivatásos világi segéderőinek csapattát. Ezeknek segítségével nemcsak az egyházközség belső ügyeit látja el nagyobb teljességgel és rendszerességgel, hanem gondja van a község vagy város egész szellemi, erkölcsi,

társadalmi és közéletének helyes irányítására, a nélkül, hogy a pártpolitika útvesztőibe bonyolulna. Ellenőrzi a helyi sajtót, a közigazgatást, a felekezeti helyzetet, a kulturális törekvéseket, a hazafias mozgalmakat s világi vezérkarának támogatásával gondoskodik a keresztény gondolat érvényesüléséről valamennyiben.

Csak ha majd lelkipásztori életünk az egész vonalon erre a harmadik fokra emelkedik, remélhetjük, hogy a pasztoráció nemcsak a jók és jámborok megőrzésének, hanem a nagystílű krisztusi hódításnak is mindenütt hatékony eszköze lesz.

A hitoktatás a hódító munkában

A lelkipásztorkodással szorosan kapcsolatos *hitoktatás* módszertani kérdéseit az újabb szükségletek szerint is annyira törekszik korszerűsíteni az Egyház maga s nem utolsó helyen napjainknak gazdag katechetikai irodalma, hogy erre a kérdésre bővebben kitérnünk fölösleges.

Itt a katolikus tervszerűség és hódítás szempontjából csak annyit emelünk ki, hogy hitoktatásunknak sohasem volna szabad megállni a hittani anyagnak mégoly világos kifejtésénél és beemlézésénél, hanem a hitellenes áramlatok ellensúlyozásául mindig erős és meggyőző *apologetikus hiterősítésre s a katolikus öntudat élezésére* kell törekednie, még a legegyszerűbb környezetben s a legalsó korosztályoknál is. Az ifjúsággal nemcsak közölnünk kell a hittani ismereteket, hanem azokat meg is kell velük szerettetnünk, irántuk odaadó lelkesedést keltenünk, felnövekvő nemzedékünket a tanult hitigazságok elszánt és önkéntes, találékony és lángoló védelmezőjévé avatunk. Előre meg kell magyaráznunk nekik, hogy amit a hitoktatásban tanulnak, azt sokan kint az életben tagadni fogják s lekicsinylik, ilyen meg ilyen lélektani okokból, s hogy erre a tagadásra és lekicsinylésre a mai katolikusnak előre fel kell készülnie, vele szemben fel kell vértelkednie, a harcban öntudatosan meg kell a helyét állnia. Ezt a vallási öntudatosságot a mi hitoktatásunk mintha nem tűzné ki mindig oly világos célpontul maga elé, mint például a protestáns hitoktatás, ami egyébként a protestáns hittannak sok pontban

inkább tagadó és támadó jellegéből érthető is; mindazonáltal több tervszerűséggel a mi oldalunkon is többet lehetne ez-irányban elérni.

Ezzel kapcsolatos egy másik gyakorlati észrevétel: a hittant a túlságosan bő „tananyag” kedvéért ne engedjük „tárggyá” fonnyadni, a gyermekek s a hívek lelkében a vallást formások és tanitételek gomolyagos rendszerévé süllyeszteni. Első helyen ne a béemlézés, hanem a vallásos nevelés álljon, a lángoló hit és igaz egyházszeretet felkeltése, az istenfiúságra való meghívás örömeinek, a kegyelem nagyrabecsülésének, az igazságszeretetnek, őszinteségnek, segíteni kész jóságnak, az állapoti kötelességek teljesítésének felszítása. Az ifjúsági vallásos életben is a megkedveltetés legyen a fő, ne pedig a gépies áhítatgyakorlatok végnélküli tömege, a vallási formalizmus, a külsőségek hajszolása. Nem az az igazi katolikus, aki sok apróságot tud s aki ott van minden processzió, novénán és triduumon, hanem aki a hit, a kegyelmi élet s az evangéliumi erkölcs útján járva, jellemes viselkedésével mindenkinek javára s épülésére szolgál, aki teljesíti Isten iránti kötelességét, de nem marad el az emberi, családi, hivatali és hazafias kötelességek terén sem.

A katolikus iskola

Az iskola mint a pasztoráció kiegészítője. — A katolikus iskola mai jelentősége. — A világi apostolság hadapródiskolái.

A lekipásztorkodással szoros kapcsolatban áll a nevelés és iskolaügy, az Egyháznak ez a féltett kincse s értékes erőhálózata, amelynek kiépítésén kezdettől fogva szünet nélkül tevékenykedett. Átérezte az ifjúság nevelésének s a korai ismeretközlés rendszerességének roppant jelentőségét, egyfelől a felnövekvő hívőnemzedék vallásos megszilárdításában, másfelől a keresztény kulturális élet fejlesztésében. Épp azért az Egyház nemcsak a hittant és a teológiát művelte és műveltette az iskoláiban, hanem a világi szakokat is s e területeken oly egyetemes és páratlan népnevelő érdemeket szerzett, amelyeket az elfogulatlan szemlélet csak csodálkozással vehet tudomásul. Az Egyház ma is az iskolafenntartás, oktatás és

nevelés egyik legszámottevőbb tényezője s páratlan az az odaadás, amellyel e téren főleg férfi és női tanítóröndjeink a világ minden pontján tevékenykednek. Munkájuk eredménye szinte áttekinthetetlenül gazdag s egy-egy jól vezetett katolikus kollégium vagy zárdaiskola, külföldön egy-egy katolikus egyetem, az egész város és vidék szellemi arculatát átalakítja. Nevezetesen nagy a jelentősége a katolikus iskolának az értelmiségi és közelebről a tudósnemzedék utánpótlása vonalán.

MA AZ EGYHÁZ iskolaügyi és nevelési feladatkörének több körülmény ad különleges jellegzetességet. Egyik az, hogy a vallásellenes irányok s a kereszténytelen kultúra térfoglalása felől az Egyház értelmiségi birtokállományát különösen sok veszély fenyegeti. Másik jellegzetesség, hogy ahol az egyházellenes irány uralomra jut s az üldözés vagy elnyomás útjára lép, ott éppen a katolikus kollektív nevelés megnehezítésével, a vallásos iskolák elnyomásával vagy elvételével siet gyengíteni a keresztény nemzedéknevelés törekvéseit, vagy legalább a kötelező iskolai hitoktatást iparkodik a nyilvános iskolákból száműzni. További sajátosság, hogy ma az állam politikumnak tekinti a nevelés és oktatás ügyét s ha nem viszi is keresztül mindenütt rideg monopólium gyanánt az állami nevelés egyedüljogosultságának liberális elvét, mégis messzemenőleg érvényesíti a maga szempontjait a hitvallásos iskolákban is, például a tanterv, tanerőképzés, iskolakönyvek és iskolaellenőrzés tekintetében, aminek sok előnye mellett súlyos elvi hátrányai is vannak. Valamikor az Egyház volt a fő nevelő, ma az állam az s ugyanakkor a népoktatás, de főleg a magasabb iskolázás is a réginél lényegesen általánosabb lett.

A vázolt helyzet nemhogy csökkentené, inkább növeli s különösen időszerűvé teszi a szükségességet, hogy a nevelés és iskolaügy terén tovább is helytálljunk. Annak tudatában, hogy nevelőintézményeink mennyiségét s technikai készségeit illetőleg ma már más tényezőkkel aligha versenyezhetünk, főleg minőségileg s a korszerű célkitűzés tiszta határozottsága terén kell igyekezeteinket megkettőznünk. Vagyis arra kell törekednünk, hogy nevelői intézményeink didaktikai és pedagógiai szempontból egyaránt az elsők közt álljanak, ugyanakkor pedig a társadalomalakítás és kultúrákisugárzás terén is komoly szerepet játsszanak. Katolikus iskoláink és nevelőintézményeink, ha valaha, ma nem érhetik be azzal, hogy annyira amennyire teljesítik az állami iskolaprogrammok követelményeit s hogy elfogadhatóan keresztény irányban nevelnek, hanem a krisztusi hódítás célpontjait is szem előtt kell tár-

taniok, vagyis úgy kell nevelniök, hogy az Egyház mai küzdelmei számára minél több öntudatos, apostoli lelkületű katolikust, minél több jól kiképzett világi apostolt s akcióembert termeljenek.

Épp ezért ma kétszeresen fontos, hogy a katolikus nevelők és tanerők ne pusztán a vizsgákra, hanem az életre neveljenek, ne a külső drill és kaszárnyafegyelem, ne is a pusztá tanulmányi eredmény álljon előtérben, hanem a meggyőződés és lelkes egyházhűség, a jellem és nemes ambíciók kialakítása. Végleg el kellene tűnnie a látóhatárról annak a papi vagy szerzetestanár-, illetve tanárnő-típusnak, amelyet a diákok és szülők nyelve a Schulfuchs elnevezéssel szokott megjelölni, a katedrazsandár-típusnak, amely sem megszerettetni magát, sem őszinte tiszteletet ébreszteni a tanítványokban, nevezetesen a nagyobbakban is, önmaga s a képviselt nevelési irány felé nem tud, s talán csak örökre meggyűlölteti tanítványaival önmagát, az egész katolikus nevelést s végül magát az Egyházat is. A típusnak, amely már azért sem tud az életnek nevelni, mert annak eszmeáramlatait, mozgalmait és irodalmát nem ismeri és így légüres térben forog, vagy amely a vallássosság gépiesítésével kelt a növendékekben maradandó ellen-szenvet minden hitélettel szemben, a helyett, hogy a növen-dékek őszinte vallásos lelkületét szilárdítaná.

Katolikus nevelőintézeteink szaporítása érdekében kívá-natos lenne, hogy a nevelés terén is szélesebb munkateret nyitnánk a *világi apostolságnak*. Szép, ha egy-egy egyházi középiskolában minden tárgyat: a nyelveket, a számtant, talán még a szabadkézi rajzot s tornát is papi vagy szerzetesi erő látja el, de talán hasznosabb lenne, ha módot találnánk arra, hogy világnézetileg s erkölcsileg kifogástalan s a mellett apos-toli lelkületű világi tanerőket is nagyobb arányban juttassunk szóhoz a mi egyházi középiskoláinkban s az így felszabaduló papi vagy szerzetesi erőkkel újabb intézeteket létesítsünk. Külföldön ezen az alapon szokás, hogy a papi vagy szerzetesi középiskolákban rendszerint csak az igazgató s néhány vilá-gnézetileg fontosabb tárgy tanára egyházi ember, míg a többi tanszakon világiakat alkalmaznak. Így Róma egyik legneve-sebb szerzetesgimnáziuma mindössze 4—5 szerzetestanárt fog-

lal le, de mellettük közel 40 világi tanerő működik. Ez is egyik eszköze a hódító front kiszélesítésének. Ez az intézkedés az illetékesek állítása szerint annyira beválik, hogy néha a világi tanárok által vezetett osztályokban nagyobb a katolikus lelkesedés s több a papi vagy szerzetesi hivatás is, mint azokban az osztályokban, amelyeket papok vezetnek.

Elegendők-e a lelkipásztori eszközök?

A pasztoráció első a méltóság vonalán, de nem okvetlenül első a lélektani sorrendben. — Pasztoráció és gondolatalkítás.

Bármily fontos és alapvető a lelkipásztori s tanítói munka szerepe a krisztusi hódítás vonalán, bármennyire a pasztoráció által nyújtott lelki élet az a termékeny talaj, amelyből minden hódító buzgóságunknak sarjadnia s az a cél, amely felé minden hódító munkánknek végeredményben törekednie kell, mégis meg kell állapítanunk, hogy a hitélet megalapozására, megvédésére, kifejtésére s elterjesztésére célzó munkálatok *semmikép sem végezhetők el pusztán a lelkipásztori eszközök és intézmények igénybevételeivel*. Másszóval a vázolt krisztusi hódító munka elvégzésére, a társadalomnak Krisztushoz való visszavezetésére semmikép sem elegendők a merőben lelkipásztori módszerek. Ezt olyan sarkalatos tételként állíthatjuk fel, amelynek teljes mértékben való felismerése nélkül *végzetes tévedésnek és mulasztások egész sorozatának kell szükképkép beállania*.

HANGSÜLYOZNUNK KELL ezt a tételt, mert vannak jámbor s egyébként értékes lelkek, akiknek szemében minden komoly apostoli tevékenység csak az igerhirdetésnél s a szentségek szolgálatásánál kezdődik és végződik. Minél több gyónás, áldozás, prédikáció s lelkigyakorlat, minél több egyénenkénti lelkipásztori ráhatás: ez náluk a katolikus tevékenység egyetlen vagy legfőbb zsinórmértéke. A többi legföljebb játék, különcködés, külsőség-kultusz!

Lélektanilag érthető, ha egyházi embereink s éppen a lelkibbek, jobban vonzódnak a lelki, természetfölötti, bensőbb és melegebb tevékenységhez: a pasztoráció műveihez, amelyekre úgyis jobban felkészültek s amelyek rendszerint több papi örömmel, vigasszal s közvetlen kielégüléssel járnak. Ha-

sonló okok teszik a tanítást és nevelést is sok tekintetben kedvessé. Érthető viszont az is, hogy aki valamit szeret s amiben vigasztalást talál, arról könnyen elhiszi, hogy minden-nél előbbvaló s talán az egyetlen komoly feladat.

EGÉSZ FENTI OKFEJTÉSUNKBÓL KÖVETKEZIK, hogy ez a felfogás — bár tiszteletreméltó premisszából indul ki — tökéletesen és végzetesen téves. Mert igaz ugyan, hogy a hitbuzgalmi és szent-ségi élet a katolikus tevékenység legfőbb kivirágzása és betetőzése, a legszebb és legtökéletesebb munka, a lelkeknek közvetlen Isten-hez vezetése. De Isten országa terjesztésének szempontjából éppen nem mindig az a legfontosabb és legsürgősebb teendő, ami magá-ban véve legelőkelőbb és legközvetlenebbül szent tevékenység. Egy ellenséges vár bevétele s a diadalmas bevonulás az ellenséges ország fővárosába lehet a győzelem legszebb betetőzése, de ki tagadná, hogy a döntő csatározás odakünn folyó mozzanatai a legfontosabbak s amíg bizonyos előmunkálatok elvégezve nincse-nek, addig tévedés lenne csak éppen a befejező munkálatokon törni a fejünket.

Egyházunk felülmúlhatatlan erőforrásai: a lelkiség és hit-buzgalmi élet, méltóságban csakugyan minden fölött valók; azért hiba lenne ezeknek alábecsülése vagy lefokozása. Azonban mit ér a legjobb és legegészségesebb táplálék, ha a tömeg étvágytalanul s undorral fordul el tőle? A pasztorációs eszközök legelsők a szépség s méltóság vonalán, de nem okvetlenül elsők az alkalmazás lélektani és időbeli sorrendjében.

Mit ér, ha szűk körben egyre szaporítjuk a mégoly szent és nemes lekipásztori munkákat és intézményeket, de közben nem gondoskodunk az egésznek védelméről, a tömegek lelkének az igazság számára alkalmassá tételéről, ha nem teremtünk olyan szellemi légkört s olyan közgondolkodást, amely mellett a lelkipásztorok mindenekelőtt maga is szabadon fejtheti ki erőit s azután: amelyek által azok is elérhetőek lesznek, akiket a pusztá lekipásztori eszközök alkalmazásával soha el nem érhettünk, a keresztény gondolathoz még közel sem hozhattunk volna?

Pasztorációnk maga tökéletlen hatású lesz, ha nem kapcsolódik hozzá a szélesebb keresztény életalakítás. Az emberek jórésze a templomi igehirdetés, lelkigyakorlatok s hasonló hitéleti mozzanatok hatása alatt a szentségekhez járulhat, Jézus szent Szívének ajánlhatja fel családját, rendszeresen látogathatja a vasárnapi szentmisét s a lelke mélyén esetleg mégis gyenge katolikus marad, akinek gondolatai, felfogása, állásfoglalásai sok tekintetben messze elütnek a keresztény életeszménytől. Gyónó-áldozó katolikusok, akik liberális lapokat olvasnak, a társadalmi és politikai életben az Egyházat magára hagyják, minden sovíniszta és fajvallás-

örületnek behódolnak, házasesetükben s erkölcsi felfogásukban az Egyház álláspontját figyelmen kívül hagyják! A pasztoráció meg-megmozgatja, néha nagyszerűen felpeszdití szunnyadó jó-akarataikat, de nem változtatja át gondolkozásukat, nem teszi kereszténnyé s hitből élővé. Miért? Mert a tisztán átmenő lelkipásztori ráhatáson kívül semmiféle gondolati iskolázás vagy befolyásolás rendszeresen nem érte őket s maguk elég logikátlanok arra, hogy az ellentétet vallásos gyakorlataik és gyakorlati elveik között észrevegyék, például a hamis közéleti jelszavakat az igaz elvektől megkülönböztetni tudják.

VANNAK LEKIPÁSZTOROK, akik például a szörnyen elfajzott öltözködési, tánc- és fürdődivat ellen is pusztán a lelkipásztorkodás eszközével akarnak védekezni. Azt hiszik, prédikációval, vallásos iratokkal, esetleg püspöki körlevelek felolvasásával egyedül meg lehet változtatni egy társadalom erkölcsi életstílusát. Csodálják, ha minden prédikálásuk és mennydörgésük ellenére a divat tovább is lényegében pogány marad, annyira pogány, hogy még a jobb-érzésű keresztény közönség is kénytelen bizonyos fokig hozzá alkalmazkodni, ha nem akar mindenben elmaradni. Pedig a megoldás elég egyszerű: nem lehet jó gyümölcsöt várni ott, ahol maga a fa rossz; nem lehet a keresztény erkölcsiségnek megfelelő életstílust kívánni, ahol maga a hit s a keresztény gondolkodás gyengült meg vagy ahol hit és gondolkodás között az összhangot meg nem teremttük.

A budapesti Eucharisztikus Kongresszus csúcsteljesítménye kétségtelenül a férfiak éjjeli szentségimádása volt. A 160,000 résztvevő jelentékeny hányada lelkesen válaszolt a szentségimádás vezetőjének kérdéseire és mély áhítattal megáldozott. Főlemelő s vigasztaló látvány volt. De vajjon annyit jelentett-e a férfiáldozók százezres száma, hogy ezek a férfiak most már mind igazán keresztények és katolikusok lettek? A gondolkozásukban, kultúrájukban, elveikben, olvasmányaikban, erkölcsiségben, családi, társadalmi és közéletben? Ki merné ezt állítani! A közös férfiáldozás nagyszerű indítás volt, de egymagában még nem jelentette Krisztus végleges diadalát valamennyi résztvevőnek a lelkében.

Miért nem elegendők a jelzett feladatokra a pasztoráció eszközei?

A pasztoráció és a hódító munka különbözése a cél és eszközök tekintetében. — A lelkipásztorkodás hatósugarának határai. — Saját érdekében el kell kerülnie a túlterhelést. — A helyi megkööttségen túlemelkedő feladatok.

1. A lelkipásztori eszközök a jelzett hódító munkára mindekelőt azért nem elegendők, mert a pasztorációnak volta-

képeni célja és természete sokkal szűkebbkörű, mint a hódításé; feladatai sokkal szűkebbre határolhatók.

A LELKIPÁSZTORKODÁSNAK FELADATA, hogy a híveket az igaz hitben megerősítse s megtartsa, a vallásos életbe vezesse és támogassa, az ígét hirdesse, a szentségeket szolgálta. Ezzel szemben a hódító és kultúra-alakító munka szélesebb célkitűzéssel dolgozik: főképp azoknak a visszanyerésére irányul, akik már (vagy még) nem járnak templomba s nem veszik igénybe a pasztoráció szolgálatait. Az embereknek nem annyira a vallási életben való előbbrevitelére, mint inkább a vallásos élet előfeltételeinek megteremtésére s védelmére, az ellenséges áramlatok visszaszorítására s a kereszténységnek megfelelő kultúratmoszféra kialakítására törekszik. Emaz is szükséges, amaz is: a kettőt egybekeverni, egyiket a másik miatt mellőzni nem szabad.

2. Különleges céljainak megfelelően, a hódító munkának más eszközöket is igénybe kell vennie, mint a pasztorációnak. Érvei, gondolatmenetei, technikai hatóeszközei nagyrészt mások, mint emezé.

NEM MINDEN ÉRVET, szempontot, gondolatfűzést lehet a templomi szöszékre vinni vagy az iskolatermekben szóvátenni, amit a sajtóban, az előadói asztalnál, községházán vagy parlamentben előhozhatunk, és fordítva. Bölcséleti, történeti, természettudományos kérdéseket csak nagyon módjával tárgyalhatunk templomban vagy iskolában; irodalmi, kulturális és gazdasági vagy éppen politikai problémákat szöszékre nem igen vihetünk, pedig ezek sokszor lényeges megvilágító szempontokat adnak a katolikus igazság védelmében. Néha bizonyos személyi kérdések tisztázása is döntő jelentőségű lehet egy-egy szóbanforgó vitában, ilyesmit pedig templomi vagy iskolai katedrán tárgyalni majdnem lehetetlen. A templomi szöszék zárva van a világi előadók elől, holott sokszor éppen egy világi volna legalkalmasabb valamely szakkérdés katolikus irányú megvilágítására. De maga a pap sem adhatja elő a mondanivalóinak világi vonatkozásait a templomban oly szabadon és kimerítően, ahogy azt a templomon kívül teheti; hiszen már a hely szentsége s a templomi szónoklatnak főképp épületességi célja is bizonyos féket rak a tárgyalási módra, ami az igazság teljes bemutatásában esetleg gátló lehet. Ha a katolikus kultúra-irányító tevékenységet a templomra s iskolára szorítanók, ezzel hatóerőnknek s gondolatkifejtésünknek jelentékeny részéről eleve le kellene mondanunk akkor, amikor az ellenfél a maga támadásaiban s a maga téveszméinek terjesztésében semmiféle ilyen gátat nem talál a maga útjában.

Magukat a híveket is ezer meg ezer olyan kérdésben kell katolikus gondolkozásra tanítanunk, amely magában véve nem közvetlenül vallási jellegű: a hitnek a tudományos, irodalmi, gazdasági s minden irányú világi élet mindenféle vonatkozásában. Hogyan

történhetnék mindez kielégítő módon egyedül a lelkipásztori igehirdetés vagy a fejletlen ifjúság számára szolgáló iskola keretében?

Van, aki azzal nyugtatja magát, hogy: nálunk a *nép még jó és jámbor* s a rendes pasztoráción kívül semmiféle különleges eszközre nincs szükség, hogy a helyes úton megtartsuk. Erre ezt feleljük: Lehetnek kivételes és ritka esetek, amikor ez csakugyan így van, bár azt hisszük, legtöbbször meglehetősen nagyfokú önámítás rejtőzik az ilyen bizakodó kijelentések mögött. Hol van ma olyan boldog fészke a világnak, amelybe semmiképen sem hat el a modern hitetlenség, egyházellenesség és erkölcstelenség szellője? Melyik az a kiváltságos sziget, amely teljesen elzárkózhatik a sajtó, a rádió s a modern eszmeáramlatok egyéb terjesztőeszközei elől, amelyre ki ne hatna a keresztény szempontból megfertőzött modern kulturális légkör rombolása? S ha ez a sziget máig csakugyan megőrizte ősi érintetlenségét, vajjon megőrizheti-e holnap is? S ha az idősebbje hű marad is, mi lesz a városba kerülő ifjakkal? Egyébként a mai egyházvédelem és kultúraalakítás mozgalmaira nemcsak azért van szükség, hogy az ateizmus és a kommunizmus ellen őrizzük népünket, hanem azért is, hogy fejlett keresztény kultúrát teremtsünk s híveinket ráképesítsük arra, hogy ha majd új életkörülmények közé kerülnek, akkor is öntudatosan megállják a helyüket. A környezet és hagyomány erejében túlzottan bízó optimisták elfelejtik, hogy például nagyvárosaink prostituáltjai nagyobb részben éppen a jámbor és világtól elzárt falvak egykori leányaiból kerülnek ki, akiket odahaza is bizonynyal inkább a környezet, mint a tudatos lelkiség tartott meg a tisztesség korlátai között.

3. Lényeges szempont továbbá, hogy a pasztoráció maga (s az iskola) *ma nem éri el s nem érheti el mindazokat, akikhez az igazság szavát elvinnünk, akik közt Krisztus igazságait s jogait érvényesítenünk kell.*

HA CSAKIS A' TEMPLOMI SZÓSZÉKEN, vallásos egyesületeinkben s az iskolai tantermekben szállunk sikra a megtámadott krisztusi igazság vagy az Egyház fenyegetett jogai mellett, ha csak egyházközségi gyűléseinken fejtjük ki egyházvédelmi és bizonyító erőinket, ezzel még nem jutottunk el a nagy nyilvánosságig s ez talán tudomást sem szerez a mi felszólalásainkról és érveinkről. Egyes katolikus tényezőknek gyakori hibája, hogy ezzel nem számolnak s azt hiszik, ha szűkebb, vallásos körökben veretlen logikával utasítják vissza az ellenfél támadásait, akkor most már az egész világ e szerint igazodik.

Névleg nem éri el állásfoglalásunk ezen az úton — egyes kivételes eseteken kívül — *a mértékadó közéleti tényezőket, a kormányzati és törvényhozó testületeket, az egyetemeket*

és főiskolákat, a szerkesztőségeket, irodalmi rétegeket s a közgondolkodás egyéb, széles hatósugarú laboratóriumait.

MINTHOGY A KOZGONDOLKOZÁS s a nagy nyilvánosság élete pedig nagymértékben ezekhez a tényezőkhöz igazodik, az életet s a gondolkodást a mi eszméink szerint alakítani aligha tudjuk, ha éppen ezek a tényezők szinte tudomást sem szereznek a mi érveléseinkről, tételeinkről s gondolatfűzésünkről. A pasztorációnak azonkívül is gyakori gyengéje, hogy szinte teljes egészében megreked a társadalmilag csekélyebb súlyú emberek rétegeiben, amint az iskola hatásának is természetes korlátozója, hogy közvetlenül csak a kiskorúak körében érvényesül. De még a legmagasabb színvonalú lelkipásztorkodás is csak nagyon távolról és közvetve folyhat be a törvényhozás s a kormányzat keresztény szellemű alakításába. Nem csoda, ha ezekben a vallásellenes erők jutnak túlsúlyba, mert mi azzal tartjuk magunkat e területekről távol, hogy nem tartoznak hozzánk.

Nemcsak a közvetlenül iránytszabó körök nem vesznek így tudomást a krisztusi igazság érveiről, hanem a távolabb álló *tömegek sem*. Ne tévesszen meg senkit a többeszres tömeg, amely egy-egy templomi szentbeszédén vagy kultúrünnepeken résztvesz, hiszen ugyanakkor tízszer, talán százszor annyian nincsenek ott, akiknek ott kellene lenniök, s akik más oldalról, esetleg éppen ellenséges félről sokkal erősebb befolyásolás alatt állnak.

MAGÁBAN A LELKIPÁSZTORI SIKERBEN gyakran az önmegettévesztés veszedelme rejlik. Egy jólsikerült körmenet vagy közös áldozás látványa nem egy lelkipásztort ringat túlzott optimizmusba. Egy délamerikai nagyvárosban mindannyiszor beláthatatlan tömeg vesz részt az úrnapi körmeneten. Egy vezető prelátus boldogan mutogatta e sorok írójának a körmenetről készült fényképeket, s az Osservatore Romanóban közölt lelkendező beszámolót. Mások, a józanabbak viszont megsúgták, hogy az úrnapi körmeneten résztvenni ott egyszerűen divat, azonban a körmenetben résztvevők évhosszat jórészt sohasem mutatkoznak a templomban, sőt fele részük talán megkeresztelve sincsen. Az illető város és állam egész közléte s közszelleme erősen vallásellenes, iskolai hitoktatás nincs, a társadalmi erkölcs ijesztően mélyre szállt. Az optimisták azonban boldogan ráhagytak a körmenet fényes sikerére.

És főleg nem jutunk el érveinkkel a pusztá lelkipásztorság síkján magukhoz az *ellenfelekhez*, ami pedig szintén fontos lenne. Érveinknek és cáfolatainknak talán legelsősorban azoknak kellene tudomásukra jutniok, akik az igazságot elferdíteni s a Krisztusországot támadni szokták. Elsősorban ezeket

kell felvilágosítanunk és megnyernünk, vagy legalább le-
szerelnünk és elhallgattatnunk. Köztük is vannak jóhiszemű
tévedők, az igazság fénye nem egy üldöző Saul alakított már
Pállá. Akkor is azonban, amikor ez nem sikerült, erős hatás-
sal van a vallás ellenfeleire, ha az igazság verhetetlen páncél-
öltözetben dobban eléjük vagy ha okoskodásaik logikátlan-
ságát s tárgyi tévedéseiket fölényesen megcáfolva látják. Sok
hamis vád és érv vesztette el már így a varázsát és sok eset-
ben kényszerült az ellenfél ilymódon nagyobb szerénységre
s mérsékletre. Azonban hogyan jusson el szavunk és érvelé-
sünk az ellenfél hadiszállásaiba, ha hitvédelmünk a templomra,
iskolára, kultúrdélutánokra és egyesületre korlátozódik?

Mindezt megerősíti a tapasztalás is. Ahol a katolikus tevé-
kenység merőben a pasztoráció és nevelés munkáira szorít-
kozott, ott nemcsak kifelé nem tudott hódítani, hanem régi
birtokállományát sem tudta mindig megtartani. Csak akkor és
ott lendült fel a katolikus élet, amikor s ahol mind a két
oldalon egyszerre indult a munka: a lekipásztorkodás elmélyí-
tésében s az újszerű eszközök használatában. A 19. század első
felének vallásellenes egyházpolitikája csak akkor adott helyet
barátságosabb egyházpolitikai iránynak, amikor a katolikusok
az egyes országokban komolyabban hozzáálltak a szélesebb-
körű önvédelem és érvényesülés védműveinek felállításához.
Példa erre Németország, Belgium, Hollandia, Olaszország s az
Egyesült Államok. Ha újabban ismét számos helyen és ország-
ban örvendetes fellendülést mutat a katolikus ügy, szinte
minden ponton kielemezhetők a jobbrafordulás összetevőiként
azok a tervszerű katolikus kezdeményezések, résenlétek és
előnyomulások, amelyek nem álltak meg a lekipásztori cél-
kitűzéseknél. Viszont az újabbkori katolikus visszaesések és
egyházüldözések okait elemezve, számos esetben kaptuk azt
a magyarázatot: Túlságosan csak egy irányban dolgoztunk s
nem használtuk fel a tömegfelvilágosítás és életalakítás min-
den eszközét.

EGY KIMAGASLÓ mexikói papi egyéniségtől megkérdeztük, miként
lehet az, hogy Mexikóban évtizedek óta folyik az egyházüldözés
s nem lehetne-e az ország katolikus többségét ezzel szemben
komolyabb ellenállásra szervezni? A mexikói pap így felelt:

— Ó, igen, ezt meg lehetne tenni nálunk is, csak ezzel senki sem foglalkozik.

— Miért nem? — kérdeztük.

— Azért, — volt a felelet — mert minket annyira leköt a pasztoráció, hogy másra gondolni sem merünk.

Nem szomorú rövidlátás mutatkozik-e az ilyen kijelentés mögött? Vajon az Egyház ellenségei elérték volna-e azt a félelmes hatalmat, amelyet ma közvéleményirányításban, kormányzatban, kultúrában, a vezetőhelyek elfoglalásában, könyvkereskedelemben és könyvkiadásban, sajtóban, színházban, munkásvezetésben s politikában gyakorolnak, ha nem vetik magukat tervszerűen ezekre az eszmetervező és társadalomirányító eszközökre? A világ népei és vallásai közt csak maroknyi zsidóság tudott volna-e évtizedeken át oly irányadó tényező lenni, a protestantizmus tudott volna-e számos országban számbeli kisebbsége mellett is túlsúlyra emelkedni, ha elhanyagolja az önadminisztrálás természetes eszközeit? Egyenesen tanulmányozásra csalogató az az ügyesség és éberség, ahogy a sajtót állandóan elárasztják a maguk szempontjából előnyös és előnyösen fogalmazott híradásokkal s az élelmesség, amellyel gondoskodni tudnak arról, hogy a befolyásos közéleti és társadalmi helyeket gyakran számarányukon felül is a maguk embereivel töltsék be. Mi magyar katolikusok óriási áldozatokat hoztunk és roppant erőfeszítéseket tettünk és teszünk hitéletünk szervezésére és elmélyítésére, de például sajtónk kiépítésére is. Protestáns honfitársaink kevesebb áldozattal, de több élelmességgel erősítik meg pozícióikat s például külön napisajtó nélkül is sokkal elevebb s főleg propagandisztikus szempontból élénkebb hírszolgálatot tudják a sajtót is ellátni, mint mi. Ez a propagandisztikus érzék vezeti őket abban is, hogy nagyjaik kultuszát igen serényen űzik s például utcaelnevezésekkel is szorgalmazzák, vagy hogy felekezeti érdekeiket nemzeti és hazafias érdekekkel egybefűzve s csaknem azonosítva állítják be a közgondolkodásba. Csupa olyan eljárás, amire katolikus oldalon gyakran mégcsak a figyelem sem ébredt rá. Az sem tekinthető véletlennek, hogy a világszerte, részben nálunk is divatos felfogások, például a vallási türelmesség interpretálása vagy a házasságjogi kérdések körül, sokkal inkább a protestáns, mint a katolikus álláspont szerint igazodnak.

Mindez csakugyan arra mutat, hogy csonka munkát végeznénk és súlyos mulasztást követnénk el, ha a Krisztusország terjesztése s védelme érdekében csak a pasztorációra s iskoláinkra szorítkoznánk.

EZZEL SZEMBEN BIZONYOS KATOLIKUS OLDALRÓL máris halljuk az ellenvetést: a mi erőnk nem is ezekben a dolgokban rejlik; nekünk nem az önadminisztrálásra kell törekednünk, hanem a lelkiség többletére, amely aztán a maga erejénél fogva — bonum est diffusivum sui — hat és hódít. Nem skatulyázás és törtetés kell, nem külső szervezettség, hanem minél több igazi, belső, átélte kereszténység s akkor a többi magától jó.

Csakhogy ez az ellenvetés téves alapon áll, amikor az egyik kelléket a másik ellen akarja kijátszani. Természetes, hogy a mi erőnk elsősorban belső és lelki; mindenekelőtt jó keresztényeknek kell lennünk s a lelki értékeket ápolnunk. Egyházunknak lebírhatatlan fölénye csakugyan mindenekelőtt ezekben rejlik. De hogy a lelki cél érvényesüljön s kellő arányokban érvényesüljön, a külső feltételeket is teljesítenünk kell s mi gyakran épp erről megfeledkezünk.

*

4. A hódítás és behatolás széleskörű munkáit már azért sem végezhetjük egyszerű pasztorációval, mert ez a lelkipásztorkodásnak magának *olyfokú megterhelését* jelentené, amely azt az amúgyis megszorodott és megnehezedett munkái végzésében károsan hátráltatná. A lelkipásztori munka a legszentebb és legsajátosabban egyházi munka, azt alárendelni semminek sem szabad. A hódító munkának is végeredményben az a célja, hogy az embereket a pasztoráció felé vezesse. Hogyan kívánhatjuk tehát a pasztorációtól, hogy még olyan munkát is maga végezzen, amelyet más tényezők is elvégezhetnek s esetenként nála jobban végezhetnek el s amely miatt a hívek szorosan vett lelki ellátását részben el kellene hanyagolnia?

A LELKIPÁSZTORKODÁS FELADATAI ma olyan nagyok, hogy csak teljes odaadással, minden lelkipásztori erő és lelemény maradéktalan felhasználásával oldhatók meg. Kivételesen primitív környezetben s az egyházszervező munka legelején a pap maga kénytelen úgyszólván minden munkát végezni: ő maga nemcsak lelkipásztor, hanem ugyanakkor pártvezér, szövetkezeti vagy takarékpénztári elnök, ünnepségrendező, zeneszerző és színházi sugó; de ez az állapot normálisnak sehogy sem mondható. A pap legyen az irányító lelke minden katolikus tevékenységnek, de ne vállalkozék személyesen, legalább ne állandóan, olyan feladatokra, amelyek mellett a sajátosan lelkipásztori munka szükségkép háttérbe szorul. Neveljen megfelelő világi gárdát a többi munkára, még a pasztoráció segédmunkálataira is, de maga őrizze meg minden erejét a tisztán spirituális feladatokra. Még kevésbé mélyülhet el a pasztorációs érdekek beszűkítése és kára nélkül távolabbi feladatokba, ha azokat mások is elvégezhetik.

Nem annyit jelent ez, hogy a lelkipásztor alkalommal ne segítkezék a templomon kívüli katolikus, sőt közömbös munkában is, főleg ott, ahol egyenesen lelkipásztori és teológiai szakértelemre van szükség. Hiba volna, ha a lelkipásztorkodás és a távolabbi élet és kultúrmunka közt úr tátongana és ellentét fejlődne. De más az alkalmi segítés és más az idegenszerű munkában való nagyfokú elmerülés.

5. Még kevésbé vállalkozhatik a helyhez kötött pasztoráció maga olyan feladatokra, amelyek szükségképen *minden helyi megkötöttségen túlemelkednek*, aminő a tudomány, a sajtó, irodalom, könyvkiadás, rádió, film, a közélet katolikus szellemű ellenőrzése, vagy például az értelmiség, egyetemi ifjúság, munkásság mozgalmi. De nem vállalkozhatik a pasztoráció azoknak a tömegeknek megközelítésére sem, legalább nagyban és intézményesen, amelyek a katolikus Egyházon kívül állanak.

ITT VAN ELŐTTUNK a keleti hitszakadás és az únió kérdése. Itt a protestánsok sok ágra szakadt, erős felekezeti öntudatú, sokmillió tömege. Itt van a zsidó konverziók ügye s a pogányok közt való hithirdetés előmunkálatainak rendkívül széles mezeje. Nem fájdalmas probléma-e mindjárt az első kettő is? Bele szabad-e nyugodnunk abba, hogy ezeknek a nagy keresztény és Krisztushívó tömegeknek az igaz Egyházba való visszavezetése évszázadról-évszázadra elodáztassék? Ezek a munkaterületek éppúgy, mint a sajtó, irodalom, a kultúrpolitika — *mind külön szakembereket igényelnek*, beható foglalkozást az egyes feladatcsoportokkal, a megfelelő irodalom nagyfokú ismeretét, személyes kapcsolatok odaadó ápolását, rengeteg önbeleélést és tapasztalatot, külön intézményeket, orgánumokat, akcióközpontokat, vállalkozásokat. Lehetetlen, hogy mindezt olyan emberek végezzék, akiknek amúgyis minden gondját s erejét leköti a pasztoráció, az egyházi adminisztráció vagy az iskola és tudományos foglalkozás. Ha a hódítás és egyházvédelem terén ma sokfelé oly szomorúan lemaradtunk, ennek legfőbb oka éppen az, hogy nem gondoskodtunk e téren szakemberekről, mellesleg akartuk e roppant feladatokat megoldani. S ha a katolikus hitterjesztés terén sokkal messzebb nem jutottunk, annak is egyik magyarázata az, hogy azt hittük, hogy a nemkeresztény népmilliókat, az egész roppant pogány világot Krisztushoz vezethetjük pusztán pasztorációs eszközökkel, a hagyományos missziós igehirdetés egyszerű módszereivel. Missziós állomásaink sok helyen alig jelentenek többet, mint szertehulló, apró vízcseppeket a forró pogány homokon, kicsiny és szerény őrhelyeket, amelyekről a környező pogány embertenger szinte tudomást sem szerez. Mit jelent egy-egy kis missziós templom vagy kunyhóiskola a pogány templomok és iskolapaloták egész sora, a pogány parlamentek, egyetemek, szerkesztőségek, kultúrházak, szalonok egész tömkelegében? A missziós templom és missziós iskola már úgyszólván csak a végállomás, ahova el kell jutnunk; az a pont, ahol a hithirdető már a maga pasztorációs eszközeivel munkába veheti a közvetlenül áttérni szándékozókát vagy már áttértéket. De hol van az előkészítő, hangulatkeltő, utatnyitó kultúrmunka, amelyre a hithirdetői személyzet a legtöbb esetben gondolni sem mer, mert sajátos lelkipásztori s igehirdetői feladatait is csak részben tudja

ellátni? Nem a missziók ellen emelt vád ez, hanem ellenkezőleg: azok ellen, akik nem támogatják s építik ki azokat eléggé.

Boldogok lehetünk, ha a pasztoráció a saját feladatát tökéletesen el tudja végezni. Ne toljuk rá még azt a másik munkatömeget is, amelyre külön erők kellene, csak azért, mert eddig e külön erőkről nem gondoskodtunk!

A PESSZIMISTÁK AZZAL SZERETNEK ÉRVELNI, hogy hiszen számos ilyen újszerű kezdeményezés fült már fájdalmas kudarcba s azért jobb, ha szépen megmaradunk a kitaposott utakon. A ténymegállapítás, sajnos, igaz: gyakran hullottak szép elgondolások s igyekezetek szomorú csalódásba. Ám részben nem éppen azért-e, mert ezen a téren szánalmasan elmaradtak s ennek folytán tapasztalatlanok és iskolázatlanok voltunk? Nem éppen azért is kellene-e sürgősen pótolnunk eddigi mulasztásainkat, mert eddig annyira tájékozatlanok maradtunk ezeken a munkamezőkön? A pesszimisták igaz tényre hivatkoznak, de hamisan következtetnek s ellentétük inkább erősíti, mint gyengíti tételünket. Mennél fontosabb a hódítás, annál kevésbbé szabad annak munkálatait rendszertelen kísérletezés játékaul engedni át s dilettáns módra kapkodni bennük.

Mások attól félnek, hogy a szóbanforgó újszerű tevékenység nagyon is *világias jellegű* s könnyen sodorja majd a papokat is a politika meredélyei, egyéni megtévelyedések és egyéb veszedelmek felé. Ez a veszély csakugyan fennforog, de vajjon a pasztoráció és nevelés, sőt maga a hittenjesztési munka nincs-e szintén veszélyekkel övezve s nem fenyeget-e ott is a tévutakra siklás lehetősége? Éberségre s Isten kegyelmének alázatos kérésére itt is ott is szükség van, főleg kétségkívül ott, ahol magukban véve világias természetű munkálatokról van szó. Ebből csak az következik, hogy az ilyen munkákra nemcsak tehetség és hajlam kell, hanem megfelelő lelkiség is, önfegyelmzés és felsőbb ellenőrzés. Az újszerű apostoli munkák megszervezésében éppúgy ki kell terjeszkednünk a ballépések megakadályozásának s a hibák helyrehozatalának módszereire, mint ahogy a hadvezetés tudománya sem csupán az egyenes harcászati tevékenységet öleli fel, hanem magában foglalja a fedezéképítést és sebesültgondozást is. De *lémon-dani* e miatt a szükséges munkáról nem szabad.

Nem aggasztja-e viszont a félénkeket az az egyoldalúság, amelybe vagy azáltal sodródtunk, hogy közvetlen feladataink s megszokott munkánk üzeme túlon túl lekötötte minden figyelmünket, vagy hogy nem számoltunk eléggé az újszerű veszedelmekkel, vagy hogy a modernebb módszerektől, talán éppen szokatlanságuk miatt, idegenkedtünk s húzódoztunk, esetleg járatlanoknak érezvén magunkat ezek terén, mindeddig

nem tudtuk magunkat rászánni arra az átfogó munkaátcsoportosításra, amelyre itt szükség lenne?

Függelék: A magyar példa

A magyar kereszténység és katolicizmus a századforduló idején. — Szabadkőműves és szabadgondolkodó egyeduralom. — Intézményeink elárvulása. — Az újjáéledés: Prohászka Ottokár, a lelkigyakorlatok, kongregációk, szerzetesrendek és a papság reformja. — A keresztény nemzeti ébredés katolikus alapjai. — Fellendülő katolikus élet és öntudat. — A magyar katolikus lélek harcos alapvonása, közéleti érdeklődése s egészségesen demokratikus természete.

Hogy az elkereszténytelenedés folyamatának megállítása s a társadalom és a kultúra meglehetősen nagyfokú kereszténnyé tétele nem lehetetlen dolog, mutatja a *magyar példa*, amelyet világegyházi viszonylatban is érdemes volna mintaképül felmutatni.

Senki sem mondhatja, hogy a magyar kereszténység és katolicizmus ma minden tekintetben ott áll, ahol állnia kellene s hogy a hit és erkölcsi élet, a keresztény szellemű művelődés, szellemi élet, törvényhozás és közvélemény terén teendőink nagy részét elvégeztük volna már. Mégis, ha szemlére vesszük azokat az állapotokat, amelyek a magyar életet még csak úgy 30—40 év előtt is jellemezték, hálatalt szívvel a Gondviselés iránt kell megállapítanunk, hogy olyan előmeneteleket tettünk, amelyeket a háború előtti években egyszerűen nem tarthattunk volna lehetségesnek.

Igaz, a magyar katolicizmusnak sok tekintetben kivételes helyzete volt, amelyet a leghevesebb ellenséges támadások is csak lassan másíthattak volna meg. Volt történeti és közjogi súlya, volt tekintélyes vagyona, igen elágazó iskolahálózata. Ezt azonban éppúgy, mint a néplélekben rejlő nagyfokú, ősi vallásosságot, máris tudatosan kikezdte a végső leszámolásra készülő destrukció.

A századforduló idején s egészen a háború végéig a magyar közéletben és szellemiségben, törvényhozásban és közfelfogásban szinte korlátlanul a szabadkőművesség uralkodott. Nézzük meg az akkori hírlapokat, az akkor megjelent könyveket, az akkori parlamenti naplókat: a kereszténységgel s

főleg a katolicizmussal szemben alig találunk ott mást, mint gúnyt és lenézést, türelmetlen kirohanásokat s bántó megjegyzéseket. A szabadkőművesség nyíltan tárgyalta a kereszténység likvidálását: a hitoktatás megszüntetését, a szekularizációt, a hitvallásos iskolák eltörlését, a szerzetesek elleni háborút. A budapesti napilapok nagy része szinte kéjelgett abban, hogy ma ezt, holnap azt a vallási igazságot, ünnepet, személyiséget, intézményt tette vitriolos gúny vagy felháborodott szidalom tárgyává. Az értelmiség csaknem a maga egészében távol tartotta magát a vallási élettől, a munkásság menthetetlenül a legdurvább fajta szocialista izgatáshoz és vallásellenességhez látszott szegődni, a főváros kormányzatában másnak, mint zsidó törzsfőnököknek s azok engedelmes uszályhordozóinak szava nem volt. Ez a helyzet bénítólag hatott minden amúgy is gyér katolikus megmozdulásra: aki katolikus részről megmozdulni, vagy katolikus irányban valamit kezdeni mert, arra mint a kutyák a sebzett vadra, rávetették magukat azok, akiké volt a sajtó s a parlament, a főváros és a vidéki városok vezetése, az egész közélet és közgondolkodás. Azt szétépték, szétmarcangolták, azon egy ép foltot nem hagytak. Emlékezünk, milyen heves és sorozatos támadásban volt része a Mária-kongregációk újjáéledésének, hogyan iparkodtak lehetetlenné tenni minden katolikus szervezkedést; jaj volt a papnak s világi katolikusnak, aki egyszer szószéken vagy népgyűlésen, előadói asztalnál vagy irodalmilag komolyabban követelni mertte a kereszténység közéleti uralmát. (Barkóczy-ügy.) Még plébános is csak az lehetett a fővárosban, aki előbb végigkilincselte a nagyrészt zsidó városatyák lakásait s nem egyszer szinte kézcsókra kellett görnyednie zsidó asszonyok előtt, hogy katolikus plébános lehessen. A színházakban ellentmondás nélkül folyt az örök szemérmetlenkedés, amelyet még azzal is tarkítottak, hogy időnkint papokat és apácákat vittek a színpadra, lehetőleg pikáns jelenetek közé. Aki ilyesmi ellen felszólt, ahogy egyszer az Egyetemi Mária-kongregáció tagjai megtették a Böském című felháborítóan cinikus darabban, azokat mint csendháborítókat a rendőrség intézte el, kirívó szigorral s az uralkodó zsidó-szabadkőműves iránynak való feltűnő kedvezéssel. Az irodalomban s a könyvkiadás

terén a legrosszabbfajta, agresszív és türelmetlen zsidó-szabadkőmíves irányzat uralkodott.

Az akkori magyar protestantizmus ennek az uralkodó irányzatnak úgyszólván kivétel nélkül falazott és segédkezett. Jelszó volt sokaknál, hogy százszor inkább a zsidók uralkodjanak Magyarországon, mint a katolikusok. A nevezetesebb protestáns lelkészek szinte kivétel nélkül benne ültek a szabadkőmíves páholyokban. A szabadkőmíves napilapok sűrűn közölték a teljesen baloldali érzelmű protestáns lelkészeknek izzóan katolikusellenes cikkeit és nyilatkozatait. Protestáns hitéleti mozgalmakról, belső misszióról s hasonlókról akkor még keveset hallottunk.

A papság maga sem állott mindenütt színvonalon. Voltak egész egyházmegyék és szerzetesrendek, amelyeknek erkölcsi híre nem volt a legtisztább. Vezető helyen nem ritkán olyan egyháziak ültek, akiket politikai „érdemeik”, egy vallás-miniszter kegye vagy a pusztai születési előkelőség és udvar-képesség emelt olyan pozícióba, amelyet dísszel és haszonnal betölteni nem tudtak. A püspöki kar tekintélye időnkint veszedelmesen aláhanyatlott s a szerzetesrendek egy részét a közvélemény katolikus részen sem vette komolyan. Az egyházi élet elárulásának egyik jellemző tünete volt a fővárosi templomhiány s az amúgy is rosszul, lélek nélkül ellátott, mert egyházas szellem nélkül betöltött plébániáknak nevetségesen kicsiny száma. A már akkor csaknem egymilliós Budapestnek mindössze 16 plébániája volt — például még Zuglói és Rákosi is a Szent Teréz-plébániához tartozott — s akadt ezek között több, amelyiknek lélekszáma a 80—100 ezer között mozgott. A legnagyobb ilyen plébánia élén Hock János állt. Jellemző, hogy az egyházmegyei skematizmus maga évről-évre ugyanazokat a lélekszámi adatokat mutatta fel, vagyis: hogy senki komolyan nem törődött még a hívek lélekszámának pontos megállapításával sem. Ily körülmények között s ilyen pasztoráció mellett nem csoda, ha a hitélet néhány szerzetes templom kivételével végzetesen lecsökkent s amint az egyik szabadkőmíves ujság akkor diadalmasan ki is emelte, még a 16 plébániatemplom is feleslegesen soknak bizonyult.

A nagyobb vidéki városokban a helyzet hasonlóképp ala-

kult. A már akkor 130 ezer lakosú, túlnyomóan katolikus Szegeden például olyan terrort fejtett ki a zsidó-szabadszékesség, hogy a város egész szellemi, művészeti és irodalmi élete egy zsidótöbbségű város benyomását keltette. Akkoriban hat napilapja volt Szegednek, mind a hat zsidó s egyik túltett a másikon szabadszékesség és egyházgyűlölet dolgában. Az Urak Mária-kongregációjába sem sikerült Szegeden 3—4 fiatal tanárnál többet tömöríteni s mikor egy szerzetes hitszónok Szegeden az Isten létéről hitvédelmi előadást tartott, másnap a zsidó lapok durván nekitámadtak s annyi szitokkal és gúnnyal halmozták el, mintha legalább is nemzetfelforgató tanokat hirdetett volna. Még a katolikusok is oly kevésbé vették komolyan a kötelességüket, hogy a Katolikus Kör elnöke, míg a Kör nagytermében az említett előadás folyt, maga is a szomszéd helyiségben tarokkozott. A papság sem vette hivatását mindig komolyan.

Ugyanily állapotok voltak a megyékben, a többi vidéki városban, az egész országban. A magyar erkölcsiségre különös fényt vetett a tény, hogy külföldön az idegen származású prostituáltakat sokfelé egyszerűen hungarának, „magyar nő”-nek nevezték. A „magyar nő” egyet jelentett a perditával.

S ezt az itt csak vázlatosan ismertetett szörnyű pusztulást hamarosan mind határozottabb talpraállítás váltotta fel. Hogyan is történt ez?

*

Az első nagy lökést a rekrisztianizáció felé Zichy Nándor indításai után főleg Prohászka Ottokár adta a magyar katolicizmusnak. Eredményeit tüneményes tudásán, szellemiségén, sugárzó erején és magával ragadó ékesszólásán kívül jórészt annak köszönhette, hogy kezdetben tudatosan óvatos volt. Sokan akkoriban rossz katolikusként vádolták Prohászka s gyakran hangzott a bíráló szó, hogy amit a szószéken mond, azt nagyrészt akár egy protestáns vagy zsidó szószéken is elmondhatta volna. De Prohászka nagyon jól tudta, mit csinál; tudta, hogy félrenevelt hallgatósága a teljes igazságot akkor még nem viselte volna el s okos alkalmazkodással egyelőre beérte azzal, hogy olyan igazságokat hangoztatott s olyan formában, amelyeket a hittől, igazságtól messze eltávo-

lodott kor is megérthetett. A zsidó és szabadkőműves sajtó ujjongott s tapsolt Prohászkanak s őt szívesen játszotta ki a határozottabb hangokat pengető többi hitszónokokkal szemben. De Prohászka elérte célját: kényszerítette a templomtól elszokott társadalmat arra, hogy figyeljen a katolikus pap és püspök szavára, hogy újra elkezdjen érdeklődni a nagy kérdések iránt, amelyeket ő egyelőre burkoltan, de mégiscsak szőnyegre hozott s észrevétlenül új nimbuszt, tekintélyt, népszerűséget font az egyházi igehirdető homloka köré. Prohászka előtt divat volt a pappal s Egyházzal szóba sem állni, viszont Prohászka óta divat lett az Egyház és a templomi szószék: ez volt a nagy apologéta első óriási diadala és teljesítménye.

Vele párhuzamosan indult meg az egyetemi ifjúság széles körű megnyerése és megszervezése, főleg a Szent Imre-kör és a Szent Imre-kollégiumok által s ugyanakkor a szerzetesek, főleg a jezsuiták akciója, nevezetesen a lelkigyakorlatok s a Mária-kongregációk útján, amelyek egyaránt megfogták a magasabb értelmiséget, az ifjúságot s az iparos és kistisztviselő világot. A kongregációkban tömörült és szentimrés katolikusokkal csendben és észrevétlenül megindult a *szervezett világi apostolkodás első térfoglaló tevékenysége*, az első, még akkor nem így nevezett katolikus akció. Kongreganista kezdeményezésre egyre-másra új divat kapott lábra az egyes városokban: a *hitvédelmi konferenciák és lelkigyakorlatok*. Meglepő, egyre gyarapodó eredményekkel, megtérésekkel, felbátorodásokkal, nekibuzdulásokkal. Egyik katolikus kezdeményezés a másikat érte s a meglévőkbe főleg a kongreganisták vitték bele friss és eleven lüktető erőt. A katolikus folyóirat lassankint divatcikk lett, a katolikus könyvkiadás nekilendült, a királyi katolikus középiskolák lassan megszűntek a szabadkőművesség tűzfészke lenni s a rég elvesztett pozíciók visszahódítása megindult. Az ellenséges csatazaj, amely ezt a csendes ébredést követte, nem vette el az ébredők és ébresztők bátorságát. Folyóirataink egyre bátrabban és élesebben hangoztatták a teendők vezényszavait, ösztönöztek, indítottak, lelkesítettek. Belőlük sarjadt ki az újjáéledés további hatalmas lendítője: a versenyképes katolikus irodalom.

A belső szellemben sorra megújuló *szerzetesrendek* is egyre erőteljesebben vették ki részüket a rekrisztianizáló munkában; a Prohászka és Mailáth püspökök szellemében láthatólag újjáéledő *világi papság* lelkes és hivatását átérző gárdája került a liberalizáló, kényelmes, régimódi papok helyébe. A főpapi kar e kezdeményezések s megújulások láng-lelkű vezérének s irányítójának bizonyult.

Isten kegyes gondviselése s megrendítő történeti események szerencsés végeredménye volt, hogy Magyarországon a hirtelen uralomra jutott forradalmiság és bolsevizmus hamarosan lejárta magát s most az egész ország mint egyetlen menekvést és jövőre való biztosítékot a kereszténység uralmát áhítozta. Ez utóbbi sem eredt egyszerűen a dolgok természetes menetéből, itt is a tudatos és tervszerű katolikus indítás lendítette az ügyek fejlődését a *pozitív kereszténység felé*. A bolsevizmusból és liberalizmusból kiábrándult magyar tömegek az ellenhatás útján megállhattak volna, mint később a német nemzetiszocializmus, a pusztán fajilag értelmezett kereszténység, a fajvédelem eszmekörében is. Erre nem is hiányoztak hivatató hangok és törekvések. Szerencsére azonban a katolikus agitáció és a körülmény, hogy a baloldali radikalizmusnak régtől fogva elsősorban a katolikus tábor izent erős hangon hadat, okozta, hogy a bolsevizmus elleni reakció kifejezetten keresztény, nem pedig újpogány, vagy vallásilag közömbös faji és nemzeti alapon indult. A nemzeti talpraállás vezérei, mégha egyes esetekben kevés közül volt is a hívő kereszténységhez, kénytelenek voltak keresztény politikát kezdeményezni s a „keresztény nemzeti ébredés” zászlaja alatt megindulhatott a közéleti és irodalmi kereszténység térfoglalása. Megszületett a katolikus sajtó, bárha mellette azonnal sikraszállott a merőben nemzeti, kényszeredetten „keresztény”, sokszor inkább protestáns és félliberális, inkább bizonyos általános jelszavakban, mint elvi következetességben s hitéleti megvalósulásban keresztény irodalom, de mellette mégis a katolikus gondolatnak erőteljes kialakulása is lehetőségessé vált. A hatalmas nemzeti keresztény fordulat megtörte a szabadkőművességet s a zsidó egyeduralmat, míg végre ismételt zsidóellenes állásfoglalások után a legújabb zsidótörvé-

nyek hatása alatt a zsidóságnak nem ugyan gazdasági, de legalább szellemi hegemoniája megsemmisült. A szociáldemokrácia még egy ideig a háború után is erőfeszítéseket tett, hogy az időnkint elviselhetetlenné fokozódott köznyomort és elégedetlenséget, valamint a „keresztény” politikusok egyes mulasztásait felhasználva, újra nyeregbe szökjék, míg végre a legújabb fejlemények hatása alatt s főleg a katolikus kezdeményezésű munkásmozgalmak: Emszo, Kalot stb. páratlan lendületű térhódítása nyomában csaknem teljesen köddé foszlott.

Közben a pasztoráció is meglepő erősödést mutatott. A keresztény nemzeti ébredés után hamarosan megindult az új templomok, lelkézségek és plébániák felállítása a fővárosban s a vidéken, az egyházközségi élet megszervezése, új szerzetestelepülések, a lelkigyakorlatos mozgalom, ami mind a mélyebb katolikus lelkiesség újabb táplálójának bizonyult. A férfivilágot a *Credo*-egyesületek, az egyetemi ifjúságot az *Emericana*, a nép széles rétegeit a *Katolikus Népszövetség* tömörítette s töltötte meg erős katolikus öntudattal. A papság és szerzetesség csodálatos belső reformokon ment keresztül, mindig több lett a kor szükségleteit megértő, a mellett mélyen apostoli és vállalkozó kedvű, tehetséges és bátor papi egyéniségünk a világi és szerzetes-papság körében egyaránt, a templomok megteltek, a lekipásztorkodás a korszerű pasztoráció formáihoz igazodott, a szentségek vétele megsűrűsödött, az egyházközségi szervezkedés, a Katolikus Akció s végül az Eucharisztikus Világkongresszus meglepő virágzásba borította a magyar katolicizmust, amelynek egyik orgánuma, a déli Új Nemzedék, a magyar sajtó egyik legnagyobb példányszámú lapjává küzdötte fel magát. Ma már a katolicizmust nem lehet sem elhallgatni, sem vérig sérteni, sem kisemmizni a nélkül, hogy azonnal fel ne zúgna száz meg százezer magyar lélekben a tiltakozó öntudat (Sztranyavszky-eset), s a katolikus önérték felébresztésével kiderült, hogy lappangva, sokáig megfélemlítve mennyi katolikus hit- és egyházszeretet parázslott még a közszellem közönyének mindent elborító hamuja alatt is.

A katolikus vallási ébredés még a protestáns felekezetekre is áthatott, amelyek a forradalmak után szintén ráébredtek

régebbi végzetes tévedésükre s most már nem a zsidóság és szabadkőművesség támogatásában, nem is a pusztai és meddő katolikusellenességben látták legfőbb szerepüket, hanem hitéletük szorgalmazására s a katolikusokkal szemben legalább hangban finomabb és úribb modorra tértek át. A megszeppent zsidóság egy része ugyancsak gondolkozóba esett s a megkeresztelkedések nagy száma, nem pusztán a megriadás időszakában, hanem szélcsendes időben is, arra vall, hogy sokan felismerték az igazságot. Ha volt is az áttérések közt merőben üzleti és érdeki megokolású, sokan mégis őszintén tértek át s érezték, hogy nem Krisztus ellenében, hanem Krisztus oldalán kell állást foglalniok.

A magyar katolicizmus talpraállása, belső fejlődése, virágzása, a romok helyén új erődtítményeknek építése bizonyíték a mellett, hogy egész társadalmak és országok gondolkozásának jobbfelé fordulása s kereszténnyé tétele nem utópikus délibábkergetés csupán, hanem reális lehetőség, amely valósággá is válik, mihamarabb az isteni Gondviselés kegyelme és vezetése mellett az illetékes tényezők a komoly cselekvés útjára lépnek. És akik a külföld ama katolikus országainak belső életét figyelik, amelyekben a katolicizmus ma siralmas bénultságban tesped, úgyszólván nyomról-nyomra és lépésről-lépésre rámutathatnak azokra az elég lényeges taktikai különbözőségekre, amelyek a magyar és egyes külföldi katolikus-ságok helyzetét egymástól elválasztják s ott a sikernek és lendületnek, itt a tehetetlenségnek és lemaradásnak közvetlen magyarázóit.

Nem lehetetlen tehát az elhatározó értékű cselekvés, csak meg kell az útját keresni s a megtalált úton bátran előhaladni.

*

A magyar katolikusságnak hatalmas életre-pezdülése egyébként példaadással szolgálhatna arra nézve is, min múlik igazában az ilyen munka sikere? A nagyszámú közrejátszó mozzanat közül itt csak egyet-kettőt emelünk ki.

Sorsdöntő volt a magyar katolikus ébredés történetében a magyar katolikus lélek *katonás, harcképes*, bizonyos fokig *militarizált* jellege. Nálunk a katolicizmus sohasem mutatta a merő szemlélődésnek és befeléfordulásnak azt az egyoldalú-

ságát, amely a vallásos életet majdnem kizárólag világtól-
elvonulásnak és sekrestyébe zárkózásnak tekinti, a helyett,
hogy a gyakorlati helytállásnak és kifelé való hatékonyság-
nak is forrásává tenné. A magyar katolikus ébredést kezdet-
től fogva nem tétlen sopánkodás, hanem férfias határozottság
jellemezte. Nem beteges vagy nőies passzivizmus, hanem nagy-
fokú aktivizmus töltötte el a mozgalom vezéreit, akik sohasem
ijedtek meg a maguk árnyékától, nem reszkettek a harci zajtól,
nem zárkóztak csendes fészkekbe, hanem kimentek oda, ahol
leghevesebb volt a küzdelem, bátran összemérték fegyvereiket
az ellenféllel, azonnal ott termettek, ahol a katolikus igazság
felragyogtatására s megvédésére alkalom nyílt, hallatták
szavukat, válaszoltak, érveltek, visszavágtak. A közöny szél-
csendjéhez szokott, hitében ellanyhult társadalom kénytelen
volt figyelni e hangokra s bár kezdetől úgy látszott, hogy
az erőviszonyok egyenlőtlensége folytán a katolikus tábor
csak újabb visszaszoríttatásra van ítélve s voltak, akik azt
hitték, kár az ellenfél haragját ingerelni, mikor úgylis gyen-
gék vagyunk ahhoz, hogy győzelmet arassunk, az eleinte közö-
nyös s a vallási harcokat unó közvélemény lassankint mégis
kezdte észrevenni, hogy itt komoly érdekekről van szó s a
katolikus követelések tiszteletet igényelnek. Egyre jobban
fordult a kocka s egyre többen vették észre táborunk igazát,
csatlakoztak hozzá s lettek maguk is az eddig sokszor el-
hagyott, megtagadott vagy elfeledett és észre sem vett zászló-
nak lelkes harcosai. Így nőtt az öntudatra ébredt és harcképes
katolikusok száma évről-évre, akiket egy kevésbé harcos és
határozott irány talán sohasem tudott volna tespedésükből fel-
gerjeszteni.

A katolikus tábor másik szerencsés sajátossága volt
nálunk, hogy sohasem riadt vissza az egyházi érdekeknek a
közélet terén való képviselésétől sem. A magyar katolicizmus
jól tudta, hogy az elvek nagy csatájában sok tekintetben a
közélet, a törvényhozás és kormányzat szelleme határozza meg
végső fokon a kimenetelt. Tudta azt is, hogy egyesek a köz-
élet irányítására célzó minden törekvést azon a címen utasítá-
nak vissza, hogy az Egyháznak csak belső, lelki fegyverek-
kel kell küzdenie, a politikától a katolikus tábornak vagy

legalább a papságnak mindenképen tartózkodnia kell; de tudta azt is, hogy különbség van önző, kicsinyes, földies célú, szétválasztó és gyűlöletes politika közt és Krisztus politikája között, párturalmi törekvések vagy egyéni politikai célok kergetése és a katolikus gondolatnak a közélet döntő fórumain való védelmezése között. A kereszténység, sőt katolicizmus jegyében folyt itt néha olyan politika is, amelyet a Krisztusország közéleti védelmével fogalmilag azonosítani aligha lehetett. De a magyar katolikus lélek így is különbséget tudott tenni a keresztény nevezetű, de közvetlenül világi jellegű politizálás s a kereszténység közéleti védelmének egyetemes szempontjai között. Részben éppen a nemkatolikus irányoknak hatalmas közéleti térfoglalása ébresztette rá a katolikusokat az elkerülhetetlen szükség tudatára, hogy pártokon belül vagy pártokon felül, de a közhatalom irányításán keresztül is védelmezzék s elismertessék a katolikus gondolat jogait.

Ennek a meglátásnak alapján a magyar katolikusok csakugyan, ha nem is mindig egyenlő számban, egyenlő szerencsével, de mindig ott voltak a nyilvánosság fórumain: a törvényhozás termeiben, a minisztériumi szobákban, a megye-, város- községházakban, az egyetemeken s más közéletileg jelentős intézményekben s tartották az őrséget mindenütt, ahol a szent ügy védelméről volt szó. Ebben is lényeges különbséget mutat fel eljárásuk bizonyos más országok katolikusainak eljárásával szemben, akik arra hivatkozva, hogy a politika nem való a katolikusoknak vagy legalább papi embereknek és szerzeteseknek, még komoly erőfeszítéseket sem tettek a közéleti térfoglalás felé. Ha Magyarországon az Egyházat és államot soha teljesen szét nem választották, ha nálunk a papságnak, nevezetesen a szerzetesrendeknek is egészen más a nimbuszuk és tekintélyük a közéletben és közfelfogásban, mint például Francia-, Olasz- vagy Spanyolországban, Angliában vagy Amerikában, ennek egyik főoka kétségtávol az, hogy nálunk a papság mindig különbséget tudott tenni a voltaképeni politizálás és a férfias közéleti helytállás között s nem engedte magát a nyilvános életben való irányító részvétel jogától elútni.

Harmadik szerencsés mozzanat a magyar katolikusság ébredésében, hogy a magyar katolikusság mindig szerencsésen egybe tudta kapcsolni a *tekintélyi* elvet az *egészséges keresztény demokratizmus* követelményeivel. Nálunk a püspöki tekintély iránt való hódoló tisztelet és engedelmesség semmivel sem csekélyebb, mint más országokban, de sohasem lett életölő bizantinizmussá, szolgálai és léleknélküli személytelenséggé. Nem jelentette azt, hogy az alsópapságnak, a szerzetességnek, sőt a hozzáértő világi elemeknek is ne lehessen joguk az egyházi élet terén eszmék felvetésére, hozzászólásra, helyzetjobbítást célzó javaslatok tételére, a bajok szókimondó megjelölésére. Nálunk a hierarchia a jóindulatú és a tekintélyi elvhez engedelmesen hozzásimuló felszólalásokat és javaslatokat maga is mindig szívesen vette s ha azokat helyeseknek találta, nem egyszer saját tekintélyével is szentesítette. A magyar katolicizmusnak egyik jellemző vonása, hogy amint a magyar lélek általában, szeret a közösség ügyeihez jobbitólag hozzászólni, szeret hibákat észrevenni, de azonnal a fejét is tőri rajta s indítványokat tesz, hogyan lehetne a bajokon közös erővel segíteni. Ezekben az indítványokban néha jóakarató hozzánemértés is mutatkozik ugyan, de gyakran akad bennük megszívlelésre méltó is és ami fő, elevenen tartja a katolikus közösségtudatot, nem enged teret bizonyos mindent egykedvűen néző egyházi fatalizmusnak. Ezzel szemben tudunk olyan katolikus országokat, ahol ez a nálunk oly magától értendő elv meglehetősen elfojtottnak látszik, ahol jobbitási indítványtétel, hibák felmutatása és szükségletek megjelölése a megfelelő orvoslás segítségével együtt egészen ismeretlen és szinte már fegyelembé ütköző dolgoknak számítanak, s még az egyházi szaklapokban vagy kongresszusokon is alig szerepelnek. Arra a kérdésre, miért írnak egyházi lapjaik úgyszólván csak hitbuzgalmi, dogmatikai s egyéb elméleti kérdésekről, ünnepekről, ájtatosságokról, jubileumokról s miért nem mutatnak rá hiányokra, bajokra, szükségletekre, miért nem adnak alkalmat nyílt hozzászólásra és javaslatokra, ilyen helyeken azt válaszolták nekünk, hogy ez szerintük a tekintélyi elvbe ütközik, mert a katolikus ügyekről való gondoskodás a főpapok dolga, másnak, mint az elhatározó lépésekre

illetékes főpapoknak ezekhez a kérdésekhez a nyilvánosság előtt hozzászólniok nem illik. Ezért aztán sem katolikus nagygyűlést, sem tanácskozó jellegű nyilvános kongresszusokat nem tartanak jóformán soha; kongresszusaik szinte kizárólag eucharisztikus, ájtatossági vagy tudományos jellegűek.

Mindez — ismételjük — semmikép sem jelenti, hogy a magyar katolikusság már minden célját elérte s minden kötelességét teljesítette, vagy hogy minden tekintetben fölötte állana a külföldi katolikus országok katolicizmusának. Ellenkezőleg, sajnos, nagyon sok dolog van még, amiben a magyar katolicizmus még igen sokat tanulhatna egyes külföldi országok katolikusaitól. Ez azonban nem zárja ki, hogy Isten iránt hálás elégtétellel meg ne állapítsuk a magyar katolikus ébredés folyamatának és előkészítésének sok tekintetben példaszzerű jellegét s hogy vannak dolgok, amelyekben nem egy külföldi nagy katolikus ország katolikussága bátran tanulhatna tőlünk.

Lehet különben, hogy nagyobb országokban sok tekintetben bonyolultabbak a viszonyok s nehezebb lenne keresztény részről ily hamar célt érni. Viszont elvileg a helyzet ott sem lehet lényegesen más. Ott is csak azon múlik a dolog: megtalálja-e a katolikus tábor a korszerű eszközökkel való társadalomhódítás útját. Éppen a francia katolicizmus példája biztató e téren: itt igazán fejlett és hatalmas keresztényellenes kultúrával s kifejezetten üldöző közhatalommal állt szemben a kereszténység s legújabbban mégis a kifelé való érvényesülésben is meglepő haladás jeleit mutatja.

Egy külföldi példa

Nem azért, hogy a magyar példát egy célzatosan kiválasztott, lehetőleg sötétzínű külföldi példával aláfessük s ezzel az ellentéttel büszkélkedjünk, hanem hogy eddig fejtegetett tételeinket negatív oldalukról is igazoljuk, itt közöljük egy *távolabbi katolikus ország vallási életének néhány jellemző adatát*, mégpedig az illető országból magából komoly és megbízható helyekről szerzett közvetlen tanúságok alapján. Egy közép-nagyságú, csaknem teljesen katolikus országról van szó, amelyet itt megnevezni érthető okokból nem kívánunk s

amelyből egy körkérdés alkalmával kaptuk az alábbi válaszokat. A válaszok nem egy embertől származnak, hanem 15 ott élő külföldi katolikus közléseinek összesítései. A válaszok helyenkint zárójelben fel is tüntetik, hogy a 15 megkérdezett közül hányan adták az egyes kérdésekre egymástól függetlenül is ugyanazt a választ.

A kérdések és összegezett válaszok a következők:

*

1. El lehet-e mondani, hogy az önök országában a katolikus hitélet csakugyan virágzik s előmeneteleket tesz? Vagy pedig fordítva: egy helyben áll, vagy éppen süllyedést is mutat?

N... egyházmegyénkben, azt mondhatjuk, csakugyan virágzik a vallás, sőt szembetűnő haladást is tesz; a többi egyházmegyében haladásról nem lehet szó. Mindössze annyit állíthatunk, hogy a régebbi rohamos vallási süllyedés újabban meglassúdott, de nem állt meg. Egyik-másik egyházmegyében némi külsőséges szervezkedés tekintetében látszólag haladás mutatkozik, valóságban azonban ott is inkább süllyedést kell megállapítanunk, főleg a vallásnak a nép életére való pozitív hatása tekintetében. Összefoglalóan azt lehet mondani: ez az ország *névlegesen* katolikus ország.

2. Mi van országuk hitéletében leginkább dicséretreméltó?

a) A jórészt külföldi papok és apácák által vezetett katolikus iskolák és középiskolák (7 nyilatkozó), b) a falusi nép hagyományos tisztelete a Szent Szűz és a szentek iránt (3), c) a nők jámborsága (3).

Mi az, ami legtöbb reményt nyújt a jövőre nézve?

Az, ha majd katolikusainknak esetleg sikerül kivívniok a törvényhozásban a kötelező iskolai hitoktatást (3).

3. Mi a legkárosabb tényező hitéletükre nézve?

a) Az „istentelen” állami iskolák, amelyek miatt fiatalságunk s a nemzeti élet vezetői általában meglehetősen közömbösek és tudatlanok mind a hit, mind az erkölcs kérdései körül (9), b) az idevaló papság egy részének csekély képzettsége, kevés érdeklődése s erkölcstelensége (3), c) a szabadkőműves és protestáns befolyás és propaganda (2).

4. Mik önöknél a vallásos előmenetel legfőbb tényezői?

Vallásos előmenetelről a fentiek szerint nem igen beszélhetünk. Amiben némi jobbulás mutatkozik, abban a fő ténye-

zók a következők: a) katolikus iskoláink és középiskoláink, amelyek a műveltebb osztályok ifjúságába bizonyos katolikus öntudatot visznek bele (5), bizonyos szűk méretű fakultatív hitoktatás, amelyet újabban az állam is megtűr az iskoláiban (3), c) a jól szervezett plébániai egyesületek (2).

5. Mik a fő bajok katolikus szempontból hitéleti, erkölcsi, kulturális és közéleti téren?

Hitéleti téren: a) a hitoktatás hiánya a nyilvános iskolákban (9), az idevaló papság képzettségének és buzgalmának alacsony színvonala (6), c) kevés igazán alkalmas papi hivatás (3). *Erkölcsi téren:* az amerikai eredetű mozgósínházak és képes folyóiratok lélekpusztító hatása s az ú. n. liberális napilapok (4). *Művelődési téren:* a szabadkőmíves-protestáns propaganda és befolyás az állami iskolákban (4). *Közéleti téren:* a) kormányzat vallásellenes iránya (4), b) a papi vezetők egy részében bizonyos érdeklődés- és bátorsághiány (3). Általában gyöngeségünk fő okát abban jelölhetjük meg, hogy erős amerikai befolyás alatt állunk s ennek a mi népünk nem tanult meg önállóan ellenállni, aminthogy a vallás itt általában és régtől fogva is csekély irányító hatással volt az emberek mindennapi életére.

6. Mikép virágzik önöknél a plébániai lelkipásztorkodás?

A már említett N... egyházmegyében jól, a többiekben sehogyan sem.

Keresi-e a pasztoráció azokat is, akik maguktól nem jönnek a templomba?

Általában nem.

Felhasználják-e a korszerű lelkipásztorkodás eszközeit, aminők az egyházközségi szervezet, kartotékák, plébánosi látogatások, a családok, betegek, szegények gondozása, világiak által is stb.?

Az említett N... egyházmegyében helytel-közzel igen; általában azonban: nem.

7. A katolikusok hány százaléka teljesíti rendszeresen vallási kötelességeit?

a) N... egyházmegyében ez a százalék megközelítheti az 50-et, b) a többi egyházmegyékben 10—15 közt mozog, c) a nőknél a százalék átlag jobb, mint a férfiaknál.

8. Milyen eredménnyel jár önöknél az iskolai hitoktatás s ahol nincs, hogyan pótolják azt?

Katolikus iskoláinkban van hitoktatás, mégpedig eredménnyel; a nyilvános iskolákban kötelező hitoktatás nincs s az újabban helyenkint behozott magánhitoktatás is rendkívül szabálytalan és így csekély eredménnyel jár.

9. Katolikus iskoláik virágoznak-e?

Az előkelő osztályok számára fenntartott iskolák, főleg a fővárosban: igen, a szegények s a vidék iskolái: nem. De még virágzó városi iskoláink is általában kevés maradandó eredményt értek el, mert bármily kiváló nevelői munka folyik bennük, ezt a munkát utólag nem követi az egyházközségekben eleven katolikus élet és akció. A szegény és vidéki osztályok katolikus iskolái csekélyszámúak és gyöngék, mert a nép nagyon szegény és nem tud jó iskolákat fenntartani.

10. Van-e befolyásuk az állami és községi iskolákra, valamint az egész közoktatásügyre és milyen?

Semmi, vagy igen kevés.

11. Vannak-e magasabb katolikus kulturális intézményeik: főiskoláik, tudós társaságaik, tudományos kiadványaik?

a) Van egy szerzetes vezetés alatt álló katolikus egyetemünk; ennek szellemi és erkölcsi hatása azonban meglehetősen mérsékelt; a nemkatolikus egyetemekre és főiskolákra befolyásunk nincs; b) tudós társaságaink: nincsenek; c) tudományos kiadványaink: nincsenek.

12. Vannak-e templomon- és iskolán kívüli katolikus hitvédelmi és eszmeterjesztő intézményeik?

Említésreméltó fokban nincsenek.

Milyen szerepet visznek önöknél a katolikusok a sajtóban, rádióban, a mozgósínházak, közkönyvtárak, színházak terén?

a) Van egy katolikus napilapunk, amelynek inkább negatív befolyása van a nyilvános életre, de az is elég szűk mértékben. Negatív befolyáson azt értjük, hogy meg tudja akadályozni vagy legalább mérsékelni a katolikusellenes vagy vallásellenes törekvéseket a törvényhozásban, propagandában, színházban stb.; b) a rádióban van „katolikus óránk”, amely pozitív hatást mutat fel; c) a filmekre, közkönyvtárakra, színházakra a katolikusoknak számbavehető befolyásuk nincs.

13. Mi történik önöknél a szociális kérdés katolikus szellemű megoldására, főleg a munkások lelki és szociális támogatására? És milyen eredménnyel?

Némi propagandán kívül s egy szerzetesek vezetése alatt álló pápai birtokon kívül: semmi.

14. Van-e befolyásuk a közéletnek keresztény szellemű irányítására? A törvényhozásra, kormányzásra, közigazgatásra?

Kevés, vagy semmi.

15. Virágzik-e önöknél a Katolikus Akció?

Mint összesítő s állandó mozgalom: nem. Mint alkalmi szervezkedés egy-egy katolikusellenes mozgalommal szemben, amely azután a veszély látszólagos elmúltával ismét teljes tétlenségbe temetkezik: igen.

Ez a Katolikus Akció önöknél bátorítja, táplálja s támogatja-e a többi katolikus egyesületeket és kezdeményezéseket?

Nem.

Folynak-e önöknél szakszerű és tervszerű tanácskozások a katolikus ügy előbbreviteléről?

Nem.

Vannak-e önöknél katolikus gyűlések, nemcsak ájtatossági, hanem tanulmányi és gyakorlati célzattal?

A főváros egyik szerzetes kollégiumában s egy jezsuita által alapított fővárosi olvasóköriben: igen; különben: nem.

16. Papságuk a szemináriumokban kap-e különleges oktatást a korszerű lelkipásztorkodásról s annak módszereiről?

Kivéve a jezsuiták és Isteni Ige Társaságbeliek skolasztikátusát: nem.

17. Képeznek-e ki világi apostolokat, akik rendszeresen és hivatásszerűen élnek az apostolkodás feladatainak?

Nem.

18. Van-e önöknél a katolikusoknak befolyásuk a közerkölcsökre? A családi életben belül és azon kívül? Az öltözködési, fürdőzési, szórakozási és táncdivatok terén vagy az erkölcstelen irodalom visszaszorítása dolgában?

Nincs.

19. Van-e önöknél áttérő mozgalom s mi vezeti az embereket a katolicizmus felé?

A protestantizmusból s egy „nemzeti vallás” eretnekségéből: igen; ennek fő oka a lelkészeikből való kiábrándulás. A pogányságról a hegyvidéken: igen; ennek oka a derék miszcionáriusok kiválósága.

Ez az elszomorító körkép természetesen sehogy sem jelenti azt, hogy a katolikus többségű országok átlagának kifejezője lehetne. Ellenkezőleg, biztosan állíthatjuk, hogy ez a helyzetkép az egyik legszomorúbb s legkevésbé fejlett katolicizmust mutatja be, amely a világon van s amelytől a legtöbb katolikus többségű ország nemcsak Európában, hanem más világrészekben is messze és előnyösen elút. A sötét kép bemutatása azonban jellegzetes példája annak, hová süllyedhet egy valaha virágzó katolikus ország, ha nem ismeri fel a veszélyeket s nem siet azoknak erőteljesen és céltudatosan útját szegni.

Megjegyezzük még, hogy az illető országban lekipásztori intézményekben nincs hiány, a templomi funkciók rendszeresen folynak s nem hiányoznak a zárándoklatok s néha fényes egyházi (például eucharisztikus) ünnepek sem.

HARMADIK FEJEZET

A HÓDÍTÓ MUNKA ALANYI FELTÉTELEI

Feltűnő aránytalanság és egyoldalúság személyi és anyagi erőink megoszlásában. — A gyalogság és lovasság mellett tüzérségre és légvédelemre is szükség van. — Szabad-e az arcvonalnak csak egy részét építenünk ki?

Áttekintettük a krisztusi hódítás roppant feladatkörét, a szükségességeket és lehetőségeket, amelyek előtt ma az Egyház áll. Megállapítottuk, hogy rendkívüli teendők egész láncolata fekszik előttünk, amelyeket pusztá hagyományos módszerekkel megoldani nem lehet, amelyekre sem a lelkipásztori vagy közvetlenül hitterjesztői, sem a nevelésügyi módszerek és intézmények magukban véve nem elegendők. A rendkívüli feladatok tehát rendkívüli eszközöket igényelnek s megdöbbenve kell kérdeznünk önmagunktól: rendelkezünk-e ezekkel a rendkívüli eszközökkel? Ha hiányoznak, gondoskodunk-e arról, hogy előteremtsük? S általában, ráébredtünk-e teljes mértékben az újszerű feladatok által követelt újszerű módszerek intézményes igénybevételének parancsoló szükségességére?

Ha ezeket a rendkívüli feladatokat nem vesszük kellőképp figyelembe s nem keresünk rájuk megoldást, szükség esetén egészen rendkívüli eszközökkel is, könnyen úgy járhatunk, mint egy hadsereg, amely a háborúban a frontnak csak egyik szakaszára összpontosítja erőit s eltűri, hogy a többi vonalrész jóformán fedetlenül maradjon s legfőljbbe egyéni kezdeményezéseknek, buzgó önkénteseknek s elszórtan jelentkező csoportoknak szolgáljon kísérletező területül. Ma a katolikus erők tevékenységét talán 70 százalékban a pasztoráció köti le, további 20 százalékát az iskolaügy, a többit a karitás, az adminisztráció s hasonló, míg a talán nehezebb, de éppoly égető munkára, amely nélkül az egész front állandóan veszélyben forog, alig szolgál személyi és anyagi erőinknek egy-két

százaléka. Nem kell-e félnünk, hogy ez az aránytalanság súlyos katasztrófákba vezethet? S nem vezetett-e máris súlyos katasztrófákba?

Oly nagyok ez újszerű feladatok, hogy azoknak elvégzésére az Egyháznak a meglevő erőkön kívül valósággal még egy második hadseregre lenne szüksége: azon kívül, amely a lelkipásztori és nevelői munkát végzi, még egy másikra, amely a *lelkipásztorkodáson kívüli, egyházvédő, propagandisztikus és kultúraalakító feladatokra vállalkozik.* Megdöbbenő gondolat, hogy amikor erre a második hadseregre éppoly szükség volna, mint az elsőre, annak ma még szinte csak első előőrseivel találkozunk erre-arra.

MENTSÉGUL EZZEL SZEMBEN arra szokás hivatkozni, hogy hiszen lelkipásztorkodási téren is nagyon sok még a megoldatlan feladat. Igaz. De itt mégis vannak jelentős számmal intézményeink: templomaink, plébániáink, iskoláink, zárdáink, kórházaink, egyesületeink; míg a szélesebb sugarú katolikus kultúrmunka terén sokkal kevesebb kezdeményezést mutathatunk fel. Van-e például ugyanannyi s ugyanoly felkészültségű hitelesítő központunk, egyházvédő, népfelvilágosító, apologetikus eszmetanítással foglalkozó intézményünk, mint amennyi lelkipásztori intézmény áll már a rendelkezésünkre? Van-e ugyanannyi katolikus nyomdánk, könyvkiadó vállalatunk, szerkesztőségünk, mint amennyi zárdánk, kórházunk vagy középiskolánk? Van-e ugyanannyi szociális központunk, mint amennyi karitatív alkotásunk? Van-e elegendő számú és élettartalmú kulturális szervünk? Imponáló bölcséleti, természetudományos, történelmi, szociológiai és belletrisztikai irodalmunk? Amint vannak nagyszerű hitszónokaink, gyóntatóink, népmisszionáriusaink, lelki vezetőink és hitbuzgalmi íróink, vannak-e ugyanakkora létszámú s hasonló szellemi felkészültségű egyházvédő rohamcsapataink, csatáraink, propagátoraink, tömegmozgatóink, sajtószervezőink, rádió- és filmembereink, irányító hatású közéleti bajnokaink? Kicsinyben: községenkint, városunkint, egyházmegyénkint; és nagyban: országonkint és világviszonylatban?

Vannak, kétségtelenül vannak kiváló embereink és érdemes kezdeményezéseink ezeken a téreken is, de sokszor inkább szerencsés véletlen ajándéka folytán s ritkán látunk intézményes gondoskodást a felől, hogy az Anyaszentegyház harcaiban az ilyen harcosok és harczi intézmények soha és egyetlen jelentős ponton se hiányozzanak.

Ezért sem állhat meg a kifogás: minek verjük félre a harangokat, hiszen elég újszerű kezdeményezés van már! Van katolikus sajtónk, még némi filmünk is, külföldön még rádióleadónk is, sőt **vannak missziós repülőgépeink!** — Ó hogyné! Vannak: mutatoul

egy-kettő. De sem elegendő számban, sem kifejelett, teljes, intézményes szakszerűségben. Itt pedig erről van szó.

Igen, de az Egyháznak nem is ez az első s igazi teendője, mondják sokan. További tévedés. A lelki élet ápolása sajátabb, de nem egyedüli feladata az Egyháznak. Ha a többről is nem gondoskodunk intézményesen, ha az élet és kultúra nagystílú meghódítását s keresztény alakítását nem tartjuk éppoly fontosnak, mint a lelkipásztori munkát, ha az ellenséges gondolat-tüzérség szakadatlan támadásainak kivédésére nem fordítunk ugyanakkora gondot, mint a belső hitápoló munkára, könnyen úgy járunk, mint egy hadsereg, amely kitűnően megszervezte ugyan a gyalogságát és a lovasságát, de közben *megfeledkezett a tűzérségének és légvédelmének megszervezéséről*. E nélkül pedig győzelmet aratni s az ellenséget feltartóztatni nem lehet. Így sem előre nem juthat a sereg, sem biztonságban nem érezheti magát s a gyalogság és lovasság minden elméleti s gyakorlati felkészültsége maga is minden pillanatban összeomolhat az ellenséges támadások tűzében.

Nem láttuk-e ismételten, hogy az ellenség hirtelen birtokába keríthetett egész országokat, amelyekben pedig kitűnően megszervezett lelkipásztori és iskolai intézmények virultak? Nem láttuk-e, hogy hatalmas méretű katolikus fellendülés és nagyszerű részleteredmények ellenére az ellenfél mégis diadalmasan tehette rá a lábát a porba gyúrt katolicizmus nyakára? Ilyenkor aztán későn kaptak észbe az egyházi tényezők; mint fészkükből kivert, riadt madarak, tanácstalanul rebbentek ide-oda az otthonukból kiűzött, megkínzott, becsületükben megtépázott papok és szerzetesek. Ám ha aztán egy szerencsés fordulat nyomán az üldözés elmúlt s a normálisnak látszó helyzet visszatért, ugyanezek az egyházi tényezők vajmi gyakran megint csak ott folytatták, ahol az előbb abbahagyták: megint csak buzgón miséztek, litániáztak, temettek és kereszteltek, pasztorálták a híveket, tanították az ifjúságot, gondozták a szegényeiket és betegeiket; de gyökeres programrevízióra és programkiegészítésre, stratégiájuk korszerű átállítására legtöbb esetben megint csak nem gondoltak. Ha a veszély néhány évtized múltán ismét visszatér, majd éppoly készületlenül találja őket, mint azelőtt. Feldúlt templomaikat most nagy

fáradsággal kitatarozzák, de arra ismét nem gondolnak eléggé, hogy védőtörlaszokat is emeljenek templomaik és intézményeik köré.

Ennek a nagyon egyoldalú s következményeiben könnyen végzetessé váló gondolkozásnak megváltoztatása, a pasztoráción kívüli katolikus kultúrmunka, egyházvédelem és egyházfejlesztés megszervezése s e célra erőink megkettőzése, ha kell, egy *egészen új hadseregnek talpraállítása* az a sorsdöntő feladat, amelyre a katolicizmusnak fel kell gyürkőznie, ha nem akarja sorsára bízni a Krisztusország jövőjét.

*

Am nem fantasztikumok ezek? Lehet-e arról szó, hogy a Krisztusország védő és hódító hadserege megkettőzze erőit?

Erőink fokozása

Ha egy állam azt látja, hogy valamely fontos és szükséges hadművelet elvégzésére hadserege s gazdasági felkészültsége nem elegendő, mindenekelőtt körül kell néznie, van-e rá mód, hogy erőforrásait lényegesen gyarapítsa. Maga az Udvözítő figyelmeztet minket arra, hogy addig ne fogjunk se hadviseléshez, se toronyépítéshez, míg leülvén, számot nem vetettünk magunkban, van-e elég erőnk tervünk kivitelére. (Lk. 14, 28.) Ha feladataink roppant sokféleségét és nagyságát fontolóra vesszük, hamar megállapíthatjuk, hogy ma rendelkezésre álló erőink és eszközeink e feladatok megoldására elégtelenek; de szerencsére éppúgy megállapíthatjuk azt is, hogy a Gondviselés nagyszerű tartalékokat halmozott fel szinte a kezünk ügyében, amelyeket még éppen nem merítettünk ki. Egyik legfőbb feladata tehát hódító vállalkozásunknak az, hogy egyfelől a hiányokat, másfelől a hiányok pótlására kínálózkodó eszközöket komolyan vegyük szemügyre.

A hódító munka alanyi feltételei során meg kell állapítanunk, hogy minden nagy feladatnál elsősorban két dolog szükséges: *megfelelő számú munkaerő* és a munkaerők *megfelelő minősége*. Nekünk is kettőre kell mindenekelőtt gondolnunk: a krisztusi hódító hadsereg létszámának emelésére és teljesítő-képességének fokozására.

Hogyan állunk mindenekelőtt a rendelkezésre álló munkakerők mennyiségével?

A) Mennyiségi erőszaporítás

1. Papi és szerzetesi erők.

A papi létszám teljes elégtelensége. — Hány lélek esik egy papra s hány papra volna szükség? — A papság aránytalan eloszlása. — A hivatások számának gyarapítása.

Az apostolkodás munkaterén mindenekelőtt tisztikarra: megfelelő számú papságra van szükség.

Hogyan állunk ma a papi létszámot illetőleg?

Sajnos, — és egy kicsit jellemző is — pontos kimutatásunk a papság létszámát illetőleg nincsen. Egy hadsereg vagyunk, amelynek tiszti létszámát szabatosan nem ismerjük. Hozzávetőleges számítás szerint mégis körülbelül 320,000-re tehetjük a katolikus papok számát a földkerekségen.

320,000 pap! Hány ember számára szolgál ez a papság?

Az emberiség létszámát ma több mint kétmilliárdra teszik. 2,200.000.000 ember: olyan óriási lélekszám ez, amelynek apostoli ellátására a papi erőknek egész nagy hadseregére volna szükség.

Ha nagy általánosságban azt mondhatjuk, hogy 1000 ember lelkipásztori gondozására legalább 1—1 lelkipásztor kell, akkor az egész emberiségnek, vagyis kétmilliárd léleknek ellátására kereken két millió lelkipásztor kellene. A valóságban pedig a katolikus papság létszáma csak 320,000. A fenti számítás alapján tehát a szükséges papi erőknek csak mintegy *hetedrésze* áll rendelkezésre. Minden katolikus papra ma körülbelül 7000 lélek esik; mégpedig egyenlő elosztást véve alapul, mintegy 1400 katolikus, 700 keleti-szakadár, 800 protestáns, 60 zsidó, 900 mohamedán és több mint 3000 pogány. Mindenegyik papra! Teljességgel lehetetlen, hogy ekkora embertömeget egyetlen pap lelkipásztorilag kielégítően ellásson. Itt valóban a papi létszám megtöbbszörözésére volna szükség!

AM A VALÓSÁGBAN még ennél is rosszabb a helyzet. A lelkipáztorkodással foglalkozó papság száma jóval kevesebb, mint 320,000, mert le kell számítanunk belőle egyfelől azokat, akiknek tevékenységét a tudományos és iskolai munka, egyházi adminisztráció s hasonlóak kötik le, másfelől akiket betegség, aggkor vagy más körülmények emelnek ki a teljesértékű munkaerők közül. Azonkívül 1000 lélek lelkipásztori ellátására egy lelkipásztor legfeljebb kivételesen szerencsés körülmények között lehet elegendő, ahol t. i. csupa hívó és hitéletet élő katolikusról s egyszerű lelki alkatú emberekről van szó. A valóságban a legtöbb mai ember lelkisége annyira bonyolult, annyira tele van vallási és erkölcsi irányban problémával, bajjal, ezer kérdeznivalóval, hogy helyes vezetése s megőrzése csak intenzív és egyéni lelkipásztori gondozás mellett lehetséges, aminőt egyetlen pap 1000 léleknek nyújtani teljességgel képtelen. Megnehezíti továbbá a lelkipásztori ellátást az emberek műveltségi fokának, életkörülményeinek és foglalkozásának nagyfokú különbözősége, amely sokszor egészen különleges lelkipásztori utánjárást és gondozást igényel. Számítsuk ide még az emberek fizikai életkörülményeit és földrajzi szétszórtságát, megközelíthetőségük nehézségeit, sokaknak a lelkipásztori intézményektől (templom, iskola stb.) való távollakását. A lelkipásztori ellátás szempontjából egészen különleges nehézségeket jelent végül a tény, hogy az emberiségnek még csak körülbelül egyötöde katolikus s annak is csak egy bizonyos hányada aktív; a többinek: az elhidegült, névleges katolikus tömegnek visszahódítása, főleg pedig az Egyházon kívül álló több mint 1,600.000.000 léleknek fokozatos megközelítése — ami szintén apostoli kötelesség — olyan óriási feladat, amely megint különlegesen képzett s nagyobb számú papi munkaerőket, ezeknek az erőknek egészen új légióit tenné szükségessé.

Mindezek alapján azt az általános számítási alapot, amely 1000 lélekként 1—1 lelkipásztori erőt vesz fel szükségesnek, irreálisnak kell tartanunk. A valóságban legfeljebb 500 lelket lehet egy lelkipásztorra számítani, ami két milliárd léleknél éppen 4 millió papot tenne szükségessé — a mai 320,000 helyett! Vagyis: nem hétszerannyi papra volna szüksége a Krisztusországnak, mint amennyivel ma valóban rendelkezik, hanem tízszer-hússzor többre. Csak akkor végezhetne ez a papság teljes munkát: lelkipásztorit, ha hívókról, térítőit, ha hitetlenekről vagy az igaz hiten kívül állókról van szó.¹

¹ A mai Magyarországon az 1930-i magyar, illetőleg cseh népszámlálás szerint 10.315,683 az összlakosság száma; ebből 67,2 % a katolikus, 19,5 % kálvinista, 5,6 % lutheránus, 5,8 % zsidó. A katolikus papság száma az 1935-i összeírás szerint az akkori Magyarországon 4212 latin és 196 görög szertartású volt; ehhez járul az 1939-ben visszacsatolt területeken még körülbelül 600 latin és 450

Hasonlót mondhatunk a *szerezeti és szerzetesnői munkások elégtelenségéről*. Ha a szerzetes-testvéreket és nővéreket ugyanakkora számban vesszük fel, mint a papokat, vagy ha akár meg is kettőzzük ezt a számot, még mindig meg kell állapítanunk, hogy ez az imponáló segítő hadsereg már számánál fogva is csak egy töredékét végezheti el azoknak a feladatoknak, amelyek a lelkipásztori munka közvetlen kiegészítéseként várnak rájuk, akár az ifjúság nevelése, a betegek, árvák, szegények és aggok gondozása, akár a hitterjesztési segédmunkálatok, akár az egyházi intézmények anyagi ellátása körül. Rendkívül értékes s nagyjelentőségű munkák, lélekmentő s egyházépítő teendők maradnak megtétlenül ezeknek a szerzetesi és szerzetesnői segítőerőknek elégtelen létszáma folytán.

Ehhez járul, hogy mind a papságnak, mind a szerzetesi intézményeknek *eloszlása* a munka roppant mezején éppen-séggel *nem* egyenletes, sem területek, országok és földrészek tekintetében, sem a lelki szükségletek és feladatok nagysága és közlése szerint.

Régi panasz, hogy még itthon, a keresztény országokban is sokszor milyen aránytalan a papságnak s a szerzetesi intézményeknek eloszlása. Városainkban a papság jókora része a belterületeken dolgozik, míg a külterületek lelki ellátása sokkal szórványosabb szokott lenni, pedig itt talán nagyobb a munka és a veszély, mint odabent. Európa egyes országaiban a papság száma olyan nagy, hogy soknak közüle már szinte komoly munkája is alig akad, viszont például Közép- és Dél-Amerika katolikus országaiban egy minden elképzelhetőt meghaladó paphiány gátol minden komoly katolikus fejlődést. Ugyanez az aránytalanság mutatkozik a szerzetesi intézmények eloszlásában is. Természetes viszont, hogy bizonyos fokú összpontosításra a papi és szerzetesi életben szükség is van, főleg ott, ahol a papi és szerzetesi utánpótlás, valamint bizonyos

görög szertartású pap. Ha tehát összes papjaink számát ma körülbelül 5400-ra tesszük, akkor a mai Magyarországon 1—1 katolikus papra átlag 1900 lélek esik, mégpedig 1280 katolikus, 373 kálvinista, 110 zsidó, 108 lutheránus, 29 egyéb. Ha 1000 lélekre egy lelkipásztor szükséges, akkor Magyarországon nem 5400, hanem 10,315 pap kellene, 500-as alapon pedig 20,630.

lényeges és csak központilag végezhető apostoli feladatok körül folyik a munka.

Még nagyobb az aránytalanság a papi munkaerők felosztásában az itthoni s a hithirdetői munkamezők ellátását illetőleg. Amíg például Európa katolikus országaiban néhol 5—6, sőt 10 pap esik ezer lélekre, sőt egyes papi intézetekben 10—20—30 pap működik egy helyben, aránylag kicsi munkatéren, addig más vidékeken és országokban 5—6 ezer lélekre alig esik egy pap, s főleg éppen a legnehezebb munkaterületeken, a pogány missziókban legtöbbször 100,000 vagy 500,000, sőt egymillió lélekre alig esik 1—1 pap. A mohamedán kultúrvilág 250 milliós tömege meg éppen szinte teljesen nélkülözi a katolikus pap lélekmentő munkáját. Ha a pogány missziókban, amelyeknek belső problémái sokkal súlyosabbak, mint a mieink, ugyanolyan sűrűséggel alkalmaznának papokat, mint ahogy őket Európában néha egyetlen intézmény körül sűrítjük, akkor a pogány missziókra nem 15 vagy 20 ezer, hanem talán néhány százezer papi embert kellene mozgósítanunk. Fantasztikus számok, amelyek mögött pedig igen reális kívánalmak és lelki szükségletek rejlenek!

Mindezek szerint a Krisztusország komoly fejlődésének egyik legelső teendője: a *papok és szerzetesek létszámának lényeges emelése lenne.*

ISMERETESÉK AZOK AZ IGEN KOMOLY ÉS SIKERES erőfeszítések, amelyeket a hivatások számának növelése érdekében az egyházi felsőbbbbségek s az egyes szerzetek sokfelé folytatnak. Ezeknek az erőfeszítéseknek eredménye természetesen még nagyobb lenne, ha az illetékes tényezők megtalálnák a módját annak, hogy olyan országokban és vidékeken is rendszeresen folytassák a hivatások ébresztésének munkáját, ahol közvetlen pap- vagy szerzeteshiányról nincs szó, s azután az ilykép jelentkezőknek fölöslegét valamilyen kép olyan területekre irányítanák, ahol hiány van.

Külön ki kell emelnünk annak fontosságát, hogy középiskoláinkban ne habozzunk, főképp a hittanórán, alkalmilag *egyenesen is szót ejteni a papi és szerzetesi hivatás fönségéről és szépségéről*, ismertetve a papság és szerzetesség nagy érdemeit a történelem s a jelenkor áldásos mozgalmaiban s rámutatva az egyes papi vagy szerzetesi intézmények jellegzetes vonásaira. Ez sok komoly fiatalembert ejtethet gondolkodóba s

vezet esetleg a papi vagy szerzetesi életcél felé, aki egyébként talán soha el sem gondolkodott volna ilyenről. Nem árt utalni arra is, hogy mennél szigorúbb, tevékeny szerzetbe lép valaki, annál teljesebb lelki megnyugvást és annál gyümölcsözőbb apostolkodást remélhet. Hasonló felvilágosítás volna helyénvaló a leányiskolák felsőbb tagozataiban. Itt is, ott is hangsúlyozni kell, hogy senkit sem akarunk rábeszélni, annál kevésbbé, mert egyéni kedv és hivatás nélkül szerzetbe lépni vagy papnak menni a legnagyobb esztelenség lenne. Tapasztalás szerint az ilyen okos, felvilágosító előadásoknak s a megfelelő egyéni irányításnak eredményeképp értékes hivatások egész sora szokott jelentkezni.

Különösen kívánatos ez a szelíd és mérsékelt, de mégis céltudatos toborzás a *missziók* érdekében. Sajátságos vonás: ma éppen a távoli missziók gondolata, a tulajdonképeni hithirdetői hivatás az, ami ifjaink s leányaink körében sokszor igen hamar szikrát vet, ha van, aki őket ennek a hivatásnak páratlan szépségeire, hősisége mellett nagyszerű lehetőségeire figyelmezteti. Mily kár, ha indítások híján értékes hivatások száradnak magban!

Azokat a fiatalembereket, akik papok szeretnének lenni s erre a pályára egyébként alkalmasak is, de a papnevelő-intézetekben elhelyezkedni nem tudnak, szintén vagy a szerzetek vagy a missziós-szemináriumok felé kellene irányítanunk. Külföldön vannak olyan missziós-szemináriumok és szervezetek is, amelyek világi pap-hithirdetőket képeznek ki s helyeznek el. Hazai szigorúbb szerzeteink sem utasítottak vissza létszámbeteltség címén még egyetlen alkalmas szerzetesjelöltet sem.

A szerzetesintézmények mellett ma sokfelé egyre inkább kialakul a szabadabb szerkezetű, de azért lelkileg s apostolilag ugyancsak kiválóan fegyelmezett, szerzetszerűen vagy internátusszerűen együttélő vallásos szervezetek típusa, amínő nálunk női ágon az oly áldásosan fejlődő Jézus Szíve Nép-leányai Társasága intézmény. Nagy előnyük a bizonyos hagyományos szerzetesi megkötöttségektől független, nagyobb és korszerűbb apostoli mozgásszabadság. Az ilyen intézmények,

de a hagyományos szerzetestársulatok előtt is, amennyiben elevenek s az apostoli alkalmazkodás elve elől el nem zárkoznak, a tevékenységnek csodálatos távlatai állnak nyitva.

Külön figyelmet érdemel azoknak a szegénysorsú, de kiváló tehetségű s papi pályára vágyó fiataloknak kitaníttatása, akiktől sokat lehet várni az Isten országában, de akik megfelelő támogatás híján nem fejlődhetnek. Egyes országokban megfelelő burzák alapításával segítenek ezen a bajon, vagy pedig felszólítják a jobbmódú katolikus családokat, vállalják el egy-egy ilyen kiváló adottságú gyermek neveltetési költségeit. Egyes szerzetek apostoli iskolái vagy püspöki fiúszemináriumok is segíthetnek ebben az irányban.

A hivatásébresztésnek és hivatásfejlesztésnek az az esetlegességekre és véletlenekre bízása, amelyet ma még sokan az egyetlen természetesnek képzelnek el, kell hogy lassan eltűnjék és helyet adjon a tervszerű ébresztő és előmozdító munkának. Itt sem szabad úgy hagyatkozni rá a Gondviselésre s a kegyelemre, hogy magunk szinte kisujjunkat se mozgassuk az érdekében.

Nem ritkán az a fő akadálya a papi létszám gyarapításának, hogy nincs elég *papi állás* megszervezve s a főpásztorok félnek több növendékpapot taníttatni és felszentelni, mint amennyit a meglevő papi állásokban biztosan elhelyezni s ahánynak nyugodt megélhetését biztosítani tudják. Ilyen esetekben a papságnak s a világi apostoloknak, de az egész katolikus közéletnek is egyik sürgős kötelessége volna a papi állások s intézmények olyan szaporítása, amely a lelkek s a hitélet valóságos szükségletének megfelel, s annak az érületnek meghonosítása és fellendítése a katolikus hívek köreiben, amely a katolikus papság ellátásáról minden áldozat árán gondoskodni kötelességének tartja, tekintet nélkül arra, hogy a meglevő alapítványok és dotációk mennyi papi erő létfenntartását biztosítják.

A PAPI ÉS SZERZETESI HIVATÁSOK alacsony számát sokfelé az okozza, hogy az egyházi és szerzetesi pálya egyes országokban és körökben éppen nem áll közbecsülésben. Ahol a papot vagy szerzetest úton-útfélen támadják, vádolják és megalázzák, s ahol egy nyílt vagy burkolt egyházüldözés szinte koldussorsra nyomja le s teljesen bizonytalanná teszi a papság életszínvonalát, ott emberi

leg érthető, hogy csak egészen hősi lelkek vállalkoznak e leg-szentebb pályákra s maguk a szülők és a környezet is mindent elkövetnek, hogy főleg a műveltebb családból származó és tehetségesebb fiatalságot e pályáktól visszatartsák. Éppen ezért már e hivatások kívánatos növelésének szempontjából is fontos, hogy olyan közhangulatot teremtsünk, amely a vallást és Egyházat általában, de névleg a papi és szerzetesi pályát is tisztelettel és népszerűséggel veszi körül. A közhangulatnak ez a keresztény szellemenben való átítatása azután anyagi téren is lényegesen csökkentheti azokat a nehézségeket, amelyek a hitéleti intézmények kifejlesztését általában s névleg a fokozottabb papnevelést s újabb és újabb papi állások megteremtését oly fájdalmasan szokták akadályozni vagy lassítani.

A papi és szerzetesi hivatások tervszerű szaporításának is külön irodalma van már s azért a részletekre itt nem kell kitérnünk.

2. A világi apostolok ellefedett hadserege.

Nem vagyunk csak papok egyháza. — A világiak mozgósításának szükségessége. — Mik a világiak felhasználhatóságának feltételei?

A papi és szerzetesi munkaerők mellett még egy harmadik hatalmas hadserege lehetne az Anyaszentegyháznak, ha sikerülne a *világi apostolok* számának, felkészítésének és munkábaállításának nagyarányú és intézményes fejlesztését olyan mértékben megszervezni, ahogy az egyfelől a cél nagyszerűségének, másfelől az Anyaszentegyház ezirányú szükségleteinek követelménye.

Mennyire megfelel ez az elgondolás annak a sokféle nagyon is elhomályosult, pedig valójában alapvető tannak, hogy a mi Szentegyházunk *nem papok egyháza*, hanem főképen *világiak egyháza*, mert a világiak nem ugyan hierarchiai fokon, de általában éppoly teljes jogú tagjai és szerves részei Krisztus titokzatos testének, mint a papok, sőt számbelileg a világiak vannak az Egyházban többségben! Hogy a világiak nem ugyanolyan fokon és módon apostolkodhatnak, mint a papok, senkit se vezessen arra a téves felfogásra, hogy tehát nekik az Egyház kevésbé legyen a szívük ügye s kevésbé kívánja szerető és cselekvő gondoskodásukat, felvirágoztató közreműködésüket, mint a papokét! Az ősegyház példája, amelyre XII. Pius is utal a Katolikus Akcióról szólván, ugyanezt erősíti.

A VILÁGI APOSTOLOK É HADSEREGÉNEK munkábaállítása jórészt nem egyéb, mint a Katolikus Akció kiépítésére vonatkozó pápai sürgetések teljesítése. Hiszen a Katolikus Akció lényege éppen a pápai körlevelek szerint nem más, mint a világiak szerves bekapcsolása az apostolkodásba a hierarchia vezetése mellett. Alapelve kettős: egyrészt az Anyaszentegyháznak szüksége van a papság munkája mellett a világi katolikusokéra is, mert az Egyház csupán a papsággal minden mai feladatát megfelelően megoldani nem tudja, s másrészt a világiaknak is joguk és szent kötelességük, hogy ne hagyják a kereszténység ügyének ellátását s előmozdítását pusztán a papokra, mintha az csupán egy kaszt vagy osztály érdeke lenne, vagy mintha ők a hitélet s a katolikus művelődés védelme, terjesztése és fejlesztése terén nem volnának cselekvő közreműködésre hivatalosak és alkalmasak.

Ma a világiak segítő munkájára kétszeresen szükség van, mert amíg a papság kellő világi segítség nélkül marad s a közvetlen teendők körül is ügyszólván egyedül küzd a porondon, addig a nagyobb stílu hódító s behatoló munka megszervezésére egymaga egyáltalán aligha gondolhat. Az Egyház és a kereszténység addig nem érhet jobb napokat, nem teljesítheti tökéletesen feladatát, amíg a világiak apostolkodása ügyszólván csak jelszó és exhortatív szóbeszéd s a világiaknak az eddigénél sokkal nagyobb arányú bevonása az apostolkodásba szervesen meg nem történik. Ettől pedig ma még nagyon távol vagyunk!

Majdnem minden országban felhangzik a panasz, hogy nagy a paphiány s még ahol (mint nálunk) a papjelölteket néha tucatszámra utasítják is vissza, mert hogy a szemináriumokban nincsen több hely s több papi állás sincs megszervezve, kétségtelen, hogy rengeteg feladat marad az egyházi életben megoldatlan, megfelelő munkaerő híján. Hiszen meg kellene oldanunk a szorosan vett pasztoráció mellett a modern eszmeterjesztés és egyházvédelem óriási súlyú feladatait is, amiben a papságnak mindig vezető lesz a szerepe; a társadalmi szervezkedést, a sajtót és irodalmat, a tudományos intézményeket, a rádiót, filmet, színházat, művészetet, a törvényhozás eszmei irányítását, a kereszténységnek a szociális téren való érvényesítését, a munkásmozgalmakat, a társadalom szociális újjászervezését. Ezeknek a munkálatoknak ma kilenc-tized része vagy egyáltalában hiányos még, vagy olyanok fáradnak benne, akik erre csak mellesleg érnek rá, akiknek ezer más munkájuk mellett alig marad erejük és figyelmük ezeknek a feladatoknak megfelelő mozgatására. Nem önként kínálkozik-e itt a világi segítés gondolata?

VANNAK AZONBAN ORSZÁGOK, amelyekben a papok száma még a szorosan vett lelkipásztori munkára is túlságosan kevés. Nemcsak Dél-Amerikának valamennyi állama ilyen, nemcsak a miszsiós területek mind ilyenek, hanem Európában is számos ország, bizonyos fokig Magyarország is; hiszen nálunk még az Alföldön, a Tiszántúlon, a Dunántúlon is nagyszámú olyan község van templom és pap nélkül, amelybe nemcsak néhány száz, hanem néha ezer és ezernél több katolikus hívó tartozik. Az ilyen országokban a papság számának lehető szaporítása természetesen elemi parancs volna. Azonban még a szorosan vett lelkipásztorkodás terén is sokkal kevesebb pappal lehetne beérni, ha legalább azokat a munkákat, amelyeket nem okvetlenül papnak kell végeznie, amelyeknek elvégzése sem cölibátust, sem teológiai tudást, sem felszentelést nem igényel, az eddiginél jóval nagyobb mértékben vállalnák el a világi apostolok. Ilyen munkák volnának: a szervezés, családlátogatás, egyesületi vezetés, oktatás, beteggondozás, a betegek lelki előkészítése a szentségek vételére, sajtóterjesztés, népművelés, sőt az adminisztrációnak és egyházi vagyongazdálkodásnak nem egy gondja, ami ma legtöbb esetben az amúgyis kevés számú papságra hárul. A világiak nagyobbfokú közreműködése főleg három okból marad el: vagy azért, mert nincs elég lelkes világi vállalkozó, vagy mert ezek a világiak lelkületileg és szakszerűség szempontjából nincsenek eléggé kiművelve, vagy mert főleg anyagi okoknál fogva ténykedésük az egyházi élet kereteibe szervesen nem illeszthető bele és így kisegítő tevékenységük minimális, sőt inkább csak alkalmi, átmeneti s rendszertelen.

Ez a helyzet a világi katolikusokra nézve is megalázó és nyugtalanító. A jobb érzésű világi katolikusok látják, hogy az egyházi életnek és a keresztény eszme megerősítésének társadalmi és közéleti téren ezer hiánya van s hogy ők ezeken a bajokon jelentékeny fokban segíthetnének. Tudják, hogy a pápák épp azért sürgetik a Katolikus Akciót, mert a világiak rendszeres bevonását az apostoli munkákba szükségesnek tartják. Nekik is fáj a sok hiba és visszaélés, amelynek leküzdésében segíthetnének, s nyugtalanítja, megalázza őket az a tudat, hogy íme, az Egyház mégsem nyúl utánuk, nem reflektál az ő rendszeres közreműködésükre. Beéri azzal, hogy alkalmilag, esetenként valami kis közreműködéssel, itt egy jópéldával, bátor szóval, ott egy alkalmi segítséssel tegyenek valamit ők is a nagy ügyért; de rendes és rendszeres, komoly és egész munkát ritkán mer rájuk bízni.

Viszont a másik oldalon az is tény, hogy a világiak rendszeresebb bevonása az egyházi életbe sokszor nehézségekbe

ütközik, sőt sok esetben csődöt mondott már és szinte kompromittálta a világi apostolkodást magát. A világi apostolok ugyanis komoly egyházsegítő munkát csak úgy végezhetnek, ha lelkiileg és szakszerűen alaposan felkészültek erre a munkára, éppúgy, mint ahogy a papot is hosszú szemináriumi éveken át képezik ki a hivatására. Ezenkívül természetes, hogy ha hivatásszerűen végzendő, egész munkát kívánunk a világi apostoltól, akkor életfenntartásáról is gondoskodnunk kell éppúgy, mint ahogy a papság életfenntartásáról gondoskodunk.

Ma is vannak ugyan hivatásszerűen apostolkodó világi segítők: kántorok, katolikus tanítók és tanárok, egyházközségi alkalmazottak, katolikus intézmények gondnokai, katolikus kórházak orvosai, katolikus lapok szerkesztői és munkatársai, kiadványvállalatok és nyomdák vezetői és alkalmazottai, és ide tartoznak bizonyos fokig az egyházi vagyon kezelői, intézői, gazdatisztjei, alkalmazottai is. Ma is tehát egész kis hadsereg dolgozik többé-kevésbé az Anyaszentegyház szolgálatában. Azonban ki mondhatná, hogy ezek mind apostolkodásnak tekintik a feladatuk teljesítését? És ezeket valahol előzetesen kiképezték, megnevelték-e az apostolkodásra, vezeti-e, továbbképezi-e, szilárdítja-e őket valaki az apostolkodás szellemében?

Ezen a hivatásszerűen segéd-apostolkodásra rendelt embereken kívül azonban még rengeteg katolikus volna alkalmas a világi apostolkodás munkálataiban való rendszeres segítségre. Vajjon ki gyűjti őket össze? Ki foglalkozik az egyes egyházközségekben mutatkozó jóakaratok összefogásával, az illetők rendszeres lelkiileg, hitvédelmi és hittani, valamint gyakorlati (szónoki, szervezői, írói stb.) kiképzésével? Legtöbbször senki. Azok után nyúlunk, — ha nyúlunk — akik önként kínálóznak, — ha kínálóznak. Így azután előadódik, hogy néha éppen a legalkalmatlanabbak, a méltatlanok és legkevésbé arra valók tolakodnak a katolikus közmunkák terén az előtérbe, esetleg önző csúszó-mászók, anyagi vagy hiúsági előnyöket lesők, tudatlanok és súlytalanok, s viszont az igazán értékes és segítségre alkalmas erők háttérbe szorulnak vagy el is kedvetlenednek.

Ime, a teendők egész sora, oly területen, ahol eddig kevés rendszeres munka folyt.

B) Minőségi erőgyarapítás

A munkaerők számának szaporításánál nem kisebb fontosságú azoknak fokozott felképesítése az apostoli harcra. A minőség sokszor lényegesebb, mint a mennyiség, s azért a krisztusi hódítás hadseregének lehető tökéletes kiképzése egyik legfőbb feladatunk.

Három irányban kell ennek a képzésnek folynia: *lelkületi, értelmi és gyakorlati irányban.*

1. Lelkületi képzés.

A győzelem elszánt akarata mint minden hadsereg munkaképességének első feltétele. — Akarati lángelmék a közéletben s az egyháztörténetben. — A három emberosztály. — Az apostoli lelkület különféle típusai.

Minden hadsereg teljesítőképességének egyik legelső feltétele a harcrakész lelkület, a győzelem kivívásának elszánt akarata. Aránylag kicsiny sereg is csodákat művelhet, ha lobogó harci vágy tölti el minden tagját s viszont amely seregnek tisztikarában s legénységében ez az akarat nem tüzel eléggé, ahol kishitűség, megalkuvás és kényelemvágy ver gyökeret a lelkekben, ott sem hősies erőfeszítésről, sem igazi győzelemről nem lehet többé szó.

A KÖZÉLETBEN ÉS TÁRSADALMI TÉREN éppen napjainkban látjuk az akarat dinamikájának valóságos csodatetteit, látunk politikussokat, akik akaratuk példátlan feszítőerejével egész országok sorsát tudták megváltoztatni, sokmillió népeket a maguk eszméinek diadalszekere elé fogni, akik gyémántkemény, dacos győzelmi vágyuk gigantikus erejével sziklákat robbantottak és világtörténelmet csináltak. Ez a halálosan elszánt, semmiféle kibúvót nem ismerő lendület alacsony sorból népek diktátoraiává emelte fel őket s olyan kvalitások kialakítására adott nekik erőt, amelyeket multjuk és neveltetésük alapján senki sem tartott volna lehetségesnek. Mi több, győzedelmes akaratuknak ez a sugárzó energiája a munkatársak és szakemberek egész légióját vonzotta oda melléjük, akik olyan részletfeladatok megoldását is lehetőségessé tették, amelyekre a vezetők maguk semmiképp sem terjeszkedhettek volna ki. Irányuk lehet téves és sikerük mulandó, de hogy akaraterejük csodákat művelt, tagadni nem lehet.

Az egyháztörténelem lapjain sem ritkák ezek a minden nehézségen győzedelmeskedni tudó, minden akadályt elsöprő *akarati lángelmék*. A Szent Pálok, Athanázok, Chrysostomosok, Nagy Szent Gergelyek és VII. Szent Gergelyek mellett ilyenek voltak a középkor nagy hithirdetői és egyházterjesztői mind: a Szent Patrikok és Ágostonok, Remigek és Bonifácok, Szent Henrik és Szent István királyok, akik egész népeket vezettek be Krisztus országába; ilyenek voltak a Szent Bernátok, Asszisi Ferencek, Domonkosok és Loyolai Ignácok, akik az egész egyházi élet megújításában hatalmas tevékenységet fejtettek ki, elsősorban azért, mert lobogó láng és rettenthetetlen akarat erő tüzelt bennük.

A lelki életben főleg Szent Ignácnak a „három emberosztályról” szóló ismert elmélkedése emeli ki klasszikus élel az akarati elhatározás döntő jelentőségét. Vannak, mondja ez az elmélkedés, emberek, akiknél az akarás alig több, mint a célnak bizonyos meddő és elméleti igenlése; inkább tétlen óhajlás, mint komoly lelki megmozdulás. Vannak aztán, akik tudnak ugyan akarni, akarják is a célt, de nem végső odaadással és elszántsággal; akaratuk lengő-hajló ingadozása mindig újra megakadályozza az elszánt cselekvést. És vannak végül, akik nemcsak áhítoznak a cél után, nem is csak ímmel-ámmal akarják azt, hanem komoly és végleges elszántsággal, meg nem alkuvó áldozatkészséggel, katonás következetességgel és teljes odaadással. Ezek az emberek nem riadnak vissza semmiféle külső akadálytól vagy belső ellankadástól s igénybe tudnak venni minden eszközt és módot, hogy céljukat abszolút biztonsággal elérhessék. Az akarásnak csak ez a harmadik foka érdemli meg az igazán elszánt akarat nevét s egyedül ez vezet biztos eredményekre.

Ez a különbségtétel nemcsak az aszkétikus elhatározásokra általában, hanem az apostoli akarásra is vonatkoztatható. Vannak katolikusok, talán papok is, akik éppen csak hogy „nem bánnák”, ha Krisztus ügye jobban állna a világon, mint ahogy áll, de már tenni érte, fárasztó és áldozatos munkára vállalkozni érte, az érdekében nem hajlandók. Beérik a legkevesebbel, a szigorúan kötelezővel, de megriadnak, mihelyt nehezebb feladatok elé kerülnek. Vannak aztán, akik alkalommal tesznek is valamit a katolikus ügyért, szívesen ott is szerepelnek a katolikus mozgalmakban, főleg ahol ezért ellenszolgálatot, elismerést, kitüntetések, befolyást, előmenetelt remélhetnek.

Inkább a katolicizmusból, mint a katolicizmusért élnek. Örül-
nének Krisztus diadalának, csak az ujjukat ne kelljen nagyon
megmozgatni érte s legfőljebb akkor tevékenyek, ha ugyan-
akkor hiúságukat és anyagi céljaikat is kielégíthetik. Kívánják
a katolicizmus diadalát, de úgy, hogy a maguk kényelméből
s élvezeteiből, főleg pedig a maguk zsebéből lehető keveset
kelljen feláldozniok. Esetleg arra még szívesen vállalkoznak,
hogy szép nyugodtan, kényelmesen elszántsanak-vessenek az
Úr szőlőjében, lelkipásztorkodjanak, prédikálgassanak, tanít-
gassanak és adminisztrálgassanak, vagy a világi apostolkodás
terén alkalommal egyet-mást megkíséreljenek. De vissza-
lépnek és ezer kibúvó mögé bújnak, mihelyt a Krisztusország
eredményesebb szolgálata rendkívüli erőfeszítéseket, komoly
fejtörést és állandó, alázatos munkát követel tőlük.

Ezzel az akarattal a társadalom Krisztusnak való vissza-
hódítása útján sokra jutni természetesen nem lehet. Az igazi
apostoli elszántság ott kezdődik, ahol az Isten- és az ember-
szeretet oly lánggal lobog bennünk, hogy nem tudunk bele-
nyugodni egyetlen lélek elvesztésébe, ha azt bármely erőfeszí-
tés árán Istennek s az örök életnek megmenthetnők. Nemcsak
tenni akar valamit ez a lelkület az Egyházért és a lelkekért,
hanem mindent meg akar tenni érdekükben, minden erejének
megfeszítésével, minden szeretetének és leleményességének
latbavetésével. Mindenkit aggódó szeretettel zár szívébe, min-
den felebarátjában Isten képét látja, az örök életre meg-
hívottat, a kárhozat veszedelmében forgót, a sürgős segítségre
szorulót. Senkit nem zár ki gondoskodásából, senkire nem
tekint közömbösen, senkit el nem hanyagol, még a tőle távol
élő, idegen országokban, messze földrészekben lakó embertár-
sakat sem; mindenkit Krisztushoz szeretne emelni s az örök
élet útjára vezetni. Ez a világot átfogó szeretet nem meddő
érület csupán benne, nem elméleti vágy és tétlen sóhajtság,
hanem tettekre sarkaló nyugalanság, minden eszközt felhasználó,
teljes megoldást sürgető akarat.

Sajnos, nem mindnyájunkban lobog ez az apostoli lelke-
sedés egyenlő hőfokon. Hadsereg vagyunk, amelynek nem
minden tisztje, altisztje és közkatonája akarja a célt olyan

szívóssággal, olyan feltétlenül győzni akaró elszántsággal, aminő egy ilyen nehéz és bonyolult területen egyedül vezethet teljes és döntő eredményre. Azért nem győzünk a világnézeti fronton, mert nem eléggé *akarunk* győzni. Azért nem tudjuk a kereszténységet régi fényébe visszaállítani, az ellenséges támadásokat győzelmesen kivédeni, a világot Krisztusnak visszahódítani, mert nem eléggé izzik bennünk a kérlelhetetlen, meg nem alkuvó, semmitől vissza nem rettenő apostoli lángolás.

HA IGAZI APOSTOLI LÁNG ÉGNE BENNUNK, nem maradnának sürgős feladatok néha évtizedeken keresztül megoldatlanul, rendezetlen és zilált állapotok, poshadás és visszaélések nem terpeszkednének tovább eligazítatlanul. Embereink nem térnének ki oly könnyen a legsürgősebb s legnehezebb feladatok elől sokszor keveset mondó ürügyekkel, társadalmi kötelezettségekre, egészségi állapotukra, túlterheltségükre s hasonlókra való örökös hivatkozással. Nem szerepelne oly nagy mértékben mindenféle a kényelemszeretet, az egyéni nagyravágás, az anyagiasság szempontja ott, ahol lélekbevágó érdekek védelméről van szó s ahol evilági, sőt Krisztus-ellenes célok szolgálatában álló emberek gyakran megszégyenítenek minket ügybuzgalom, fürgeség és áldozatkészség dolgában. Több lenne sorainkban az a krisztusi lelkület, amelynek csak egy a fontos: Isten országa s a lelkek megmentése s az a szentpáli gondolkodás, amely elmondhatja magáról: „Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él bennem.”

Mély és teljes értékű apostoli lelkület nemcsak papokban és szerzetesekben lehet meg, hanem világiakban is. Amint a pap és a szerzetes a maga hivatásában, úgy a világi katolikus a maga világi pályáján is minden szabadidejét, gondját és szeretetét az Isten országának szentelheti. Igaz, a családi élet s a világi foglalkozás kötelességei bizonyos határokat szabnak buzgóságának, de e mellett még mindig maradhat többkevesebb ideje, érkezése és szellemi rugalmassága arra, hogy a Krisztusország terjesztésének és fejlesztésének hasznos munkása lehessen. A vagyonos ember is lehet lelkileg szegény, a családos ember is gyakorolhat lemondó önuralmat s a világ szabad levegőjén mozgó katolikus is apostoli fegyelmezett-ségnek vetheti alá magát.

Helytelen, ha sokszor legderekabb katolikusaink is csak éppen a maguk bajával törődnek s az Egyház lélekmentő harcaiból érzéketlenül kivonják magukat. Lelki életet élnek, de

minden apostoli tűz nélkül, imádkoznak, de csak magukért és maguknak. Meg kellene értetni híveinkkel, hogy meddő az az Isten-szeretet, amely nem mutatkozik az apostoli lélekmentés vágyában s nem hajlandó Krisztus országának ügyéért a küzdelmek és fáradozások porondjára is leszállani. Nem igazi buzgóság az, amely legfőljebb bizonyos inaktív örömben vagy fájdalomban mutatkozik az Egyház diadalaival vagy szenvedéseivel szemben. Néha talán igehirdetésünk is hibás, ha nem mer a világi hívőktől többet követelni a minimumnál s nem meri megértetni velük, hogy a Krisztusország szeretete nemcsak befelé élő jámborságot követel, hanem az áhitat átlenyúlását a lélekmentő cselekvésbe is. Nem szabad nyugodnunk, míg az apostoli tettvágy minden komoly hívőt magával nem ragad s valóságos szent szenvedéllyé nem tüzesedik bennük, akárcsak a hazaszeretet lángolása a katonák lelkében.

Fel kell mutatnunk előttük az Anyaszentegyház roppant feladatait s nehézségeit, itthon és a missziók világában s hogy az Egyház rájuk is számít, mégpedig nemcsak imáikra vagy anyagi adományaikra, hanem gondolataikra, szellemi és technikai közreműködésükre, rendszeres és nagyarányú munkavállalásukra. Meg kell értetnünk velük, hogy lényeges hódító és védelmi feladatok maradnak ma a Krisztus országa körül elvégezetlenül, mert a papság maga vagy nem elegendő hozzá, vagy nem is mindig alkalmas rá. Hogy tehát itt világiak, de képzett, hittanilag s gyakorlatilag kiművelt s a mellett olthatatlan apostoli lángban égő világiak egész hadosztályaira lenne szükség. Emberekre, akik szent lelkesedéssel és Krisztus-szeretettel, fegyelmezetten és felkészülten, egységesen és szervezetten vetnék rá magukat a ma még el sem kezdett, át sem gondolt, merő problémái állapotban gomolygó feladatokra, itthon és világviszonylatban egyformán. Hogy tehát a világi apostolkodásra ma valósággal történelmi feladat vár: százados, eddig megoldatlan kérdések feldolgozása és megoldása, az Egyház munkájának kiszélesítése, az egy helyben megrekedt s az arcvonalnak csak egyik szakaszát ellátni tudó beszűkültségből való kilendítése, új érvényesülési és hatólehetőségek kihasználása, a katolikus munka egyetemességének s nagyvonalúságának kiteljesítése.

Mi a világi apostolkodás szerepköre s jelentősége ezek alapján? Óriási, szinte végiggondolhatatlanul széles távlatú! Olyan hivatás ez, amely ma fontosság dolgában bizonyos fókig a papságéval vetekszik s ha nem éri is el azt szentségi jelleg, belső méltóság s közvetlen isteni küldetés dolgában, mégis hatóerejének széles arányait, sokszerűségét s történeti jelentőségét illetőleg bátran állítható melléje mint vele egyként szent és emberfölötti hivatás!

MILY ÓRIÁSI FELLENDULÉST hozhatna például csak a missziók ügyének, ha erre alkalmas, hivatott, nagystílű világiak egyszer kezükbe vennék a *katolikus hitterjesztés anyagi megalapozásának megszervezését!* Ha akár itthon, akár a missziós országokban hatalmas gazdasági vállalatokat létesítenének — nem a missziók cégére alatt, mert ennek sok egyéb mellett a Szentszék tilalma is útjában áll, hanem magán- vagy egyesületi kezdeményezésben, úgyhogy e vállalkozások anyagi hozama (vagy hozamának egy része) a missziók javára szolgáljon, véget vetve a missziók mai koldusi helyzetének, sokszor teljes anyagi tehetetlenségének s annak a rendszertelenségnek, hogy a misszió állandó gyűjtésből és töke-emésztésből tengődik; e mellett biztosítva a széleskörű keresztény behatolás és eszmeterjesztés anyagi feltételeit is. Mit hozhatnának itt létre erre alkalmas és ilyen irányban egyéb helyen kitűnően bevált világi emberek, ha egyszer elevenné pezsdülne lelkükben az a meggyőződés, hogy a Krisztusországnak az egész világon való elterjesztésére vagy legalább ennek az elterjesztésnek előkészítésére és anyagilag lehetővé tételére ők éppúgy vannak hivatva, mint a papok, püspökök és maga a pápa!

A világi apostolkodás korszerűségének és szinte korlátlan lehetőségeinek átérzése tenné egyedül lehetővé azt is, hogy világi katolikusaink örömmel s állhatatosan vállalkozzanak az apostolkodáshoz szükséges különleges *tudás és felkészültség* elsajátítására. Akkor majd nem kell azon panaszkodnunk, hogy világnézeti tanfolyamaink, tanulmányi köreink s hitvédelmi irodalmunk a világiak körében aránylag csekély érdeklődésre találnak.

AZ APOSTOLI VÁLLALKOZÁST sokszor az a *pesszimista, félénk és fáradt lemondás* szűkíti be és bénítja meg károsan, amely szinte eleve beletörődött már s beleszokott a katolikus ügy inferioritási helyzetébe s nem tud a teljes győzelem komoly lehetőségében bízni. Ez a pesszimizmus rendesen nemcsak magában a pesszimistában öl ki minden bátor kezdeményezést, hanem vajmi gyakran bizonyos fagyos légkört terjeszt maga körül is, másoknak is elveszi a kedvét, hóbortnak, kalandos kísérletezésnek tekint minden lendületesebb tevékenységet s maró kritikájával elkeseríti a kisebb-

nagyobb csalódásba jutott lelkesebb munkásokat. Ez a pesszimizmus talán annak az inferioritási érzésnek természetes eredője, amely az Egyház sorozatos újkori visszaszorításából s veszteségeiből magyarázható; de része lehet benne a katolikus lelkülettel természetszerűen együttjáró bizonyos szerény alázat és lemondásra való készség túlzásának is. Ennek az inferioritási érzésnek és pesszimizmusnak bátor és bizó leküzdése a komoly apostoli akarásnak szintén fontos követelménye.

Természettőlötti erőgyarapítás

Természettőlötti szándék és lelkiség. — A kérő ima apostoli jelentősége. — Imádkozó világhadjárat. — Áldozatos szellem. — Apostoli életstílus.

Az apostoli lelkületnek természetfölötti alapon kell állnia s mindenekelőtt a kegyelmi erők gyarapításával növelni a saját belső értékeit. Abból a meggyőződésből kell kiindulnia, hogy a mi harcunk nem emberi harc, hanem isteni szándék engedelmes teljesítése. Nem érvényesülési küzdelem, hanem Isten-szolgalat, amelyre csak az élő hit ama lobogó lelkesedése indíthat el minket, aminővel a középkor vallásos buzgalma a kereszteshadjáratokra vállalkozott, terveinek foglalatja s igazolásaképen ezt a jelszót hímezve zászlaira: „Isten akarja!”

1. Ennek okáért mindenekfölött a jelzett *természettőlötti szándékot* kell magunkban s embereinkben kiművelnünk.

A tudatot, hogy Isten művét végezzük s az ő akaratának eszközei vagyunk. Hogy a harc, amelyben állunk, szent és isteni küzdelem, amelyet szentül is kell végigharcolnunk. „Sancta sancte tractanda.” Isten ügyeit elmélyült, természetfölötti lelkiség nélkül előmozdítani nem lehet. Lelki alapozottság híján a föld sava könnyen megromolhat s ahol tegnap még szent lelkesedés tüze lángolt, ma bűnök és botrányok burjánozhatnak fel, világias hiúság, törtetés és anyagiasság kerül előtérbe. Ellanyhul az élő hit is s aki tegnap másoknak prédikált, ma maga rohan vesztébe. Istenkísértés, ha valaki az Isten munkáját Isten nélkül akarja végezni.

A természetfölötti szándék ma is nélkülözhetetlen apostolkodási feltétel, amely nélkül bármily tanult, tehetséges és tevékeny az ember, csak a levegőt verdesi. Nem elég Isten művét akarni, hanem azt Isten lelkével kell akarni; nem elég Krisztus országát védeni és építeni, hanem ezt a védekezési

és építési munkát is Krisztusba forrottan, Krisztus kezébe kapaszkodva, állandóan Krisztusra szegezett szemmel kell végezni. E nélkül nincs állhatatosság s önzetlenség, nincs természetfölötti ihlet és maradandó lendület.

SZÁZ PÉLDA MUTATJA AZ EGYHÁZTORTÉNELEMBEN, hogy nem a hirtelen fellobbanó buzgalom viszi előbbre a vallás ügyét, hanem a komoly, természetfölötti elmélyülés. A subiacói, alvernai és manrézai barlangmagányok csendjéből, az imádság és elmélkedés geizirjeiből árad ki mindig az Egyházat megújító energiafolyamok özöne, amint már a kereszténység első századaiban, Szent Pál, Jeromos és Bazil idejében az apostoli kezdeményezések termékeny elindítója az időleges magánybavonulás és imábamerülés volt. Az Egyház nagy apostolai, hithirdetői és újjáélesztői nemcsak a külső munka emberei voltak, hanem a lelkiség hősei is, nemcsak nagy alkotók, hanem nagy imádkozók, nemcsak a küzdelemben, hanem lelkük aszkétikus áttüzesítésében is atléták. „Nálam nélkül semmit sem tehettek” (Ján. 15, 5), hangzott szakadatlanul a fülükben, valamint az apostol szava: „Nem azon múlik, aki akar vagy aki törtet, hanem a könyörülő Istenen” (Róm. 9, 16). S épp az a tudat, hogy leglázasabb munkálkodásuk közben is nem ők az igazi erőtevézők, hanem csak eszközök az Isten kezében, adta meg egész lényüknek azt a földöntúli varázst, amely minden cselekedetüket átlelkedítette és megaranyozta, minden munkájukat valósággal Isten munkájává avatta.

Természetfölötti lelkületünk tisztaságát állandóan kikezdi és veszélyezteteti bennünk, papokban és világiakban egyformán, az evilági szellem, az önzés, az anyagiaknak, hiúsági szempontoknak, előmeneteli váagnak és kényelemszeretnek belejátszása legszentebb törekvéseinkbe is. Nem kívánhatjuk mindenkitől, hogy szerzetes legyen s minden mégoly jogos földi kielégülésről eleve lemondva egyedül és kizárólag csak az Isten nagyobb dicsőségét tartsa szem előtt. De arra mindnyájunknak törekednünk kell, hogy az Isten dicsőségének szándéka legalább is legelső helyen álljon a lelkünkben és soha azt egyéni szempontjainknak úgy alá ne rendeljük, hogy ezek miatt éppenséggel kárt szenvedjen. Uldözzük ki önmagunkból még a rejtett önzés és világiasság cselvetéseit és önámításait is, amelyek hol az okosság, hol a rendszeretet, hol a zavartalanabb jámborság címén akadályozzák meg egész lelkünknek s minden képességünknek Isten igájába való beállítását! Máskülönben megtörténhetik, hogy azt hisszük, Istennek szolgálunk s Istennek élünk s valójában nem az Isten,

hanem a saját kedvteléseink, talán szent és nemes mezbe bujtatott önzésünk az, ami legmélyebb elemzésben igazít minket.

Helyt kell állnunk azokon a munkaterületeken is, amelyekről nem vonható kétségbe, hogy már természetüknél fogva az elvilágiasodás és külsőségekbeveszés veszedelmeivel járnak. Jaj, ha éppen miattuk halványul el bennünk az Istennel való benső egyesülés fénye s oszlik el melege; ha végül a csupa lőtás-futásban, lázas külső tevékenységben meglazul bennünk az élő kapcsolat, amelyben a minden kegyelmek Adójával maradnunk kell, hogy külső tevékenységünk valóban szent szolgálat, Isten műve, igazán apostoli teljesítmény legyen!

HOGYAN IS VÉGEZHET tökéletes apostoli munkát az, aki nem közeledik állandó lelki önműveléssel a Krisztusország nagy feladataihoz? Aki irtózik az erőfeszítéstől és áldozattól, akinek egész gondolkodása s érzületvilága merőben evilági s akinél az apostolság többé-kevésbé csak külső máz vagy póz? Hogyan hódítson önmagán keresztül Krisztusnak az, akin egyéni hibák egész sora ütközik ki állandóan, akinek türelmetlen, tapintatlan, fölényeskedő s fegyelmezetlen modora csak elriasztja az Egyháztól az embereket? Aki csak önmagát tartja bölcsnek s mások tanácsát semmibe sem veszi? Aki csupa kényelemszeretetből vagy fölényes kicsinyeskedésből semmitmondó dolgokkal vesztegeti idejét s minden lendületesebb munkaütemet megakaszt? Csak az állandó Krisztusfigyelés és Krisztus-utánczás őrizhet meg hivatásunk munkamezején a jobbról is, balról is fenyegető elsiklásoktól. Attól, hogy se kapkodók, elsietők és erőszakosak ne legyünk, se késedelmeskedők s örökké tanakodók. Hogy ne essünk se a túlságos közlékenység hibájába, se a túlságos zárkózottságába. Hogy alázatosak tudjunk lenni szolgáltság nélkül. Elvhűek ridegség és merevség nélkül, takarékosak fukarság nélkül. Diplomáták, de nem két-színűek; udvariasak, de nem udvaroncok; vidámak s mégsem csapongók; méltóságteljesek s mégsem gögősek; optimisták s mégsem fantaszták; bizakodók és mégsem könnyelműek; józanok, de nem epések. Bátrak és szerények. Ki egyeztetheti össze e látszólag ellentétes s az apostolkodásban mégis oly fontos kívánalmakat természetfölötti élet és öniskolázás nélkül?

2. Névleg nem szabad megfélekezünk az apostoli erőgyarapítás vonalán a *kérő imádság* nagy jelentőségéről. Ha éppen szeretet és kötelesség parancsolta munkásságunk nem is enged hosszas és rendkívüli imagyakorlatokat, legalább az állandóan ápolt imádságos lelkület, az Istenbe kapcsolódás, a kegyelem röpmaszerű kérése soha el ne apadjon bennünk.

Mi, akik hiszünk abban, hogy Krisztus nélkül „semmit sem tehetünk”, hisszük a kegyelem erősítő hatásának korlátlanóságát (Fil. 4, 13) s az imádság csalatkozhatatlan hatását (Mt. 21, 22 stb.), nem utasíthatjuk a pusztá, jámbor szólamok közé, másod- vagy harmadsorba, az apostoli kegyelmekért esdő ima szorgalmazását. Az imádság nemcsak az önmegszentelésnek s egyéni tökéletességvágynak első eszköze, hanem az apostolkodásé is: az apostol általa forr eggyé a természetfölötti hatékonyság síkján az Első Mozgatóval. Ez az a lélekzetvétel, amely nélkül hamarosan elállna minden keresztény élet.

VIGASZTALÓ TUDAT, hogy nemcsak a katolikus Egyházban, sőt nem is csak a kereszténységen belül, mindennap sok mély és gazdag imádság száll az éghez. Egyházunk imaéletét különösen gazdaggá teszik ennek az imaéletnek üde változatosságban patakzó formái s belső értékét páratlanul megnöveli ennek az imaéletnek eleven kapcsolata az Egyház liturgiájával, a szentségekkel és főleg a szentmiseáldozattal, tehát a legértékesebb imádkozónak és áldozónak, Krisztus Jézusnak végtelen értékű imádságával. Ez a katolikus imaélet azonban egész mívoltában egyúttal apostoli célzatú s az egyén megszentelésén túl a világ, a lelkek megmentésére, Isten országának terjesztésére irányul. Ahogyan már a Miatyánk első fele, főleg az Adveniat regnum tuum, kifejezésre juttatja a leghatározottabban apostoli gondolatot, úgy mélyen apostoli, egyetemes célzatú főleg maga a szentmise, Krisztus örök, világmentő s lelkeket üdvözítő áldozatának ez a soha meg nem szűnő megújítása. Ugyanezt a szellemet leheli a liturgia, sugározzák a katolikus ünnepek, hirdeti a szentek gyönyörűsége és elragadó példája. Az Egyházban mindenütt a lelkek megmentéséért, Isten megvilágosító s üdvözítő kegyelméért való imádság áll előtérben.

Nem állapítható-e meg mégis bizonyos mulasztás ott, ahol az Egyháznak imaéletébe belekapcsolódunk és azt a hívekkel is utánoztatnunk kellene? Nem mulasztjuk-e el gyakran túlságosan, hogy magunkban s híveinkben megfelelő mértékben tudatosra tegyük ennek az imaéletnek apostoli, természetfölöttien altruista, az egyénen túl mindig az összességre is, egy egész világ megmentésére s a Krisztusország világiadalára irányuló jellegét? Nem kár-e, ha híveink még az imaéletükben is gyakran túlságosan önös és anyagias gondolkodásúak? Hogy elsősorban mindig csak jó egészségért, esőért és jó termésért imádkoznak, betegségek elhárításáért, esetleg lelki előmenetelükért is, de e mellett az apostoli vágyak és

kérelmek az imaéletükben meglehetősen elhomályosulnak? A hívek legnagyobb része szakszerű és hivatásos apostoli munkát úgysem vállalhat, viszont imádkozni az Egyház nagy apostoli céljaiért valamennyi képes: miért ne állítsuk az Ecclesia orans hatalmas seregét mint egyik leglényegesebb kegyelmi forrásozást az apostoli munka szolgálatába?

NEM HIBA-E AZ IS, ha sokszor még Istennek szentelt lelkek vagy a világban élő, de komoly, aszkétikus törekvésű hívek is az imádságban beérik egy bizonyos önösség igényeivel s a maguk lelki előmenetelét szűkkeblűen különválasztják Krisztus nagy imádkozó szándékainak áhításától? Ez a kissé önző, kissé elferdült, csak önmagára gondoló aszkétizmus aztán nem párhuzamot és kölcsönösséget állít fel az egyéni tökéletesedés és az apostoli buzgalom között, hanem ellentétbe helyezi e két, lényegileg elválaszthatatlan érdekkört. Pedig hiba: akár a kegyelem esőjétől meg nem öntözött külső tevékenységet tartani egyedül fontosnak, akár fordítva, áhítatgyakorlatainkat félteni a „túlságos“ apostoli buzgalomtól.

Még kevésbbé beszélünk itt arról a lelkiségről, amely megreked egy formaságokba merevedett, mesterségesseé ridegült, öncélú aszkétizmusban s nem lendül át a tevékeny szeretet cselekedeteibe ott és akkor, ahol s amikor erre mód és alkalom kínálkozik.

A krisztusi világhódítás munkájának egyik fontos lépéseként tehát tudatosabbá kell tenni híveinkben az apostoli ima szépségének s jelentőségének elvét s aztán meg kell szervezni a világ megmentéséért imádkozó világhadjáratot. Híveinkben fel kell ébreszteni a meggyőződést, hogy az igazi imádság sohasem lehet önző, szűkkeblű és egyoldalúan földies szándékú, hogy meg kell tanulnunk úgy imádkozni, ahogy Krisztus Szíve állandóan imádkozik értünk: egy világ üdvösségét tartva szem előtt s egy világ számára esdve le a könyörülő Isten megvilágosító, serkentő és életretámasztó kegyelmeit. Meg kell értetni s kedveltetni velük az Ecclesia oransnak, az imádkozó Egyháznak s a liturgiának fölségesen egyetemes és apostoli célzatú imaszándékait s rá kell nevelni őket arra, hogy imádságukba mindig foglalják bele a felebarát lelki szükségait is, a bűnösök megtérését, Krisztus és az Egyház diadalát.

UGYANEZT AJÁNLIJA már a pasztorális és aszkétikus szempont is; hiszen az imádság maga megtermékenyül, megelevenedik, színessé,

változatossá, mélytűzűvé lesz azáltal, hogy nagy apostoli szándékokért imádkozunk: egyszer a betegekért és haldoklókért, más-szor az ártatlanok megőrzéséért, harmadszor a hitetlenek és bűnösök megtéréséért; majd a pogányokért, zsidókért, az Egyház egységén kívül állókért; majd ismét a pápáért, a püspökökért, papokért, szerzetesekért, világi apostolokért, országunk, városunk, rokonaink és jóbarátaink, főleg családtagjaink lelki javáért és üdvözüléséért, és így szinte végtelen sorban tovább. Ennek az imagyakorlatnak a kegyelmi hatáson túl az a haszna, hogy híveinkbe szinte észrevétlenül beleneveli a természetfölötti gondolkozás és apostolság szellemét, az Egyház egyetemes gondjaiért való lángolást, a világ üdvéért aggódó Krisztussal való együttérzést és együttselekvést. Mennyi apostoli készséget, hány papi vagy világi apostoli hivatást ébreszthet az ilyen apostoli imaszellem! Hozzá kell szoktatnunk a híveket ahhoz is, hogy a szentmisében szintén elsősorban a lélekmentés és kegyelemszerzés nagy eszközét lássák és szívesen mondassanak vagy hallgassanak misét azokért a nagy apostoli szándékokért, amelyek lelküket eltöltik.

Az apostolkodó imádságnak egyik legimponálóbban megszervezett serege az Imaapostolság (Apostolatus orationis), amelyet nálunk inkább a Jézus Szíve Szövetség néven ismernek. Az Imaapostolság a maga 30 vagy 40 millió csatlakozott tagjával, még ha ez a csatlakozás természetszerűleg elég laza jellegű is, kétségtelenül igen számottevő hadsereg. Egyik legfőbb érdeme magán az imádkozáson kívül éppen az, hogy a hívek tízmillióit megtanítsa apostoli szándékkal imádkozni, kiemelkedni a maguk szűk, egyéni érdekköréből, imádságaikat s áldozataikat hónapról-hónapra azokért a mindig világtávlatokban mozgó célokért ajánlani fel, amelyeket maga a Szentséges Atya hagy jóvá. Kíváncsú voltam, hogy az igehirdetés és pasztoráció egész vonalán hasonlóképp sűrűn hangozzék fel a sürgetés, hogy az egész világ hívei állandóan egyesüljenek a pápa által megáldott apostoli szándékokért való könyörögésben.

Az imádsággal kapcsolatban az *öntelajánlás és áldozatos szellem* apostoli célú gyakorlására is fel kell hívunk a hívek figyelmét. Testi-lelki szenvedéseiket, lemondásaikat, a szegénység sujtó gondját, a szeretet gyakorlatait áldozatként ajánlják fel egy-egy nagy apostoli szándékra: a kínai, indiai, afrikai, óceániai missziókért s hasonlókra.

A KATOLIKUS KARITÁSZ ÉS BETEGGONDOZÁS előtt ezen a vonalon különösen szép tevékenység lehetősége nyílik. Magának a szenvedőnek, a szegénynek s a betegnek is elviselhetőbb lesz a szenvedése, ha lelkében ott él a fölemelő tudat, hogy ennek a kinos órának itt, annak az álmatlan éjtszakának ott látja majd hasznát az Isten országa s hogy összetörtségünk és sebeink által, ahogyan az izaiási Isten-Szolgájáról mondja az Írás, sokan meggyógyulnak és élnek.

Maga a *kegyelmi élet*, a *példaadás* s az egész lényünkön előmlő *természetfölöttiség* ugyancsak jelentős eszköz az apostolkodás terén, mert egyfelől Isten termékenyítő kegyelmét vonja le reánk, másfelől mint élő apologetika és néma prédikáció magában is apostoli tett. Nagy keresztények és szentek életében olvassuk, hogy pusztán Istenbe merült egyéniségüknek kisugárzásával hatalmas apostoli eredményt értek el s Isten nem ritkán feltűnő eredményekkel jutalmazta azoknak életszentségét is, akiket körülményeik és hivatásuk nem állított egyenesen az apostoli arcvonalba. Lisieux bájos, világtól elvonult szentjének tündöklő példája maga is tanúsítja, hogy nem mindig a kifelé aktív apostolkodásnak van legnagyobb lélekmentő hitele az Isten előtt. Ez természetesen nem annyit jelent, hogy teljes mértékű külső helytállásra nincs szükség, de bizonyos, hogy az apostoli harc síkján is a legerősebb hatások a lelkeség mélyeiből forrásznak.

*

A *papság* és *szerzetesség* lelkületi képzésének tökéletesítése három tényezőn múlik: a szemináriumi vagy noviciátusi nevelésen, az előljárói gondoskodáson és magán a papságon. Ha egyik is fogyatékos, a hiányt egy egész papi életnek s rajta keresztül az egyházi fejlődésnek s a hódító munkának is meg kell szenvednie. Elég egy gyenge pont a pap vagy szerzetes lelkületében, hogy az ellenség besurranhasson rajta s meggyengítse Krisztus bajnokának egész harcát. Részletekre itt nem kell kitérnünk, e kérdéseknek egész irodalmuk van már.

A *világi* apostolok lelkületi képzésének ismert s bevált eszközei: az alkalomnyújtás a szentségek gyakori vételére s ezzel a lelki élet technikai megkönnyítése, a vallásos társulatok (Mária-kongregációk, Credók), főleg pedig a zárt szentgyakorlatok. E részben is tiszta és világos a teendők útja, pusztán a megvalósítás lendületét kellene még sokszorososan fokozni.

NÉVLEG KIVÁNATOS VOLNA, ha papok és mélyebb lelkeségre s apostoli tevékenységre alkalmas világiak időnkint nemcsak 3, hanem 8, 10, sőt 30 napos szentgyakorlatot végezhetnének. A Szent Ignác-féle hatalmas exercitiumos lélekalkítás tulajdonképpen egyhónapos egyszeri elvonulást és meditálást igényel s a 3 napos kis ízelítő legfőljebb némi felfrissülést jelenthet: rövid, futó záport ott, ahol csak lassúbb, mélyreható eső hozna teljes termékenyülést. Az

újkori nagy katolikus megújodást a lelki alapozás síkján, mint a Gondviselés egyik legfőbb ajándéka, a Szent Ignác-féle lelki-gyakorlat hozta; az is fogja megújítani, ha megint egyszer annak eredeti, teljes formáira nyúlunk vissza.

Lelkipásztori üzemünknek egyik nagy fogyatéka, hogy uniformizál s ugyanazt nyújtja buzgónak, lanyhának egyaránt. Ha más nem, a világi apostolképzés rendkívüli fontossága arra kell hogy indítsa lelkipásztorainkat, hogy külön is vegyék kezelésbe azokat, akik többre képesek s apostoli téren is többre vágnak az átlagosnál.

A HELYES APOSTOLI ÖNKÉPZÉS nem feledkezhetik meg azoknak az erényeknek műveléséről sem, amelyeket már a természetes erkölcstörvény is megkövetel s amelyeknek az emberekkel való apostoli érintkezésben különös jelentőség jut. Hiba lenne például, ha külső áhitatgyakorlatokban szigorú aszkéták volnánk, de jellemre, szavatartó, úriemberi viselkedésre nem törekednénk. Ha a végletekig törvénytisztelők, valóságos paragrafusimádók lennénk, de a legfőbb törvényt, a szeretetet, kevésbé tartanók fontosnak. Ha kitűnően ismernők és szigorúan alkalmaznók az egyházjog előírásait, de az evangéliumi törvény szellemét nem tennők igazán magunkévá. Szégyen, ha gyónó-áldozó katolikusok, sőt aszkétikus hírben álló papok emberi jellemesség és úri becsület dolgában néha el-elmaradnak hitéletet nem élő, de közismerten jellemes emberek mögött.

2. Elméleti képzés.

Alaposság a hitvédelmi kiműveltségben. — Egyetemesség és sokoldalúság. — Az önképzés gyakorlatiassága.

A krisztusi hódító munkának legnagyobb része értelmi síkon mozog s azért az ebben tevékenykedő munkaerőknek komoly elméleti felkészültségre van szükségük, hogy a hódító harcban helyüket megállhassák.

A hitet védeni, a begyökeresedett tévedésekkel a harcot felvenni, az igazságot hatásosan képviselni s keresztény kulturális légkört teremteni csak azok tudnak, akik egyfelől kitűnően ismerik a hitvédelemtant, keresztény bölcseletet, egyháztörténetet, a dogmatika és morális főbb kérdéseit, legalább azokat, amelyek nagyobb korszerűséggel bírnak, másfelől a katolicizmusnak a mai élet problémáival való kapcsolatait. Ehhez természetesen nemcsak igen beható és sokoldalú tanulmány szükséges, hanem az is, hogy az idevágó tudásanyagot valósággal át- meg átéljük, a saját lelkünkön százszorosan

átszűrjük, egyetlen hiánytalan világképpé, hatalmas gondolati dómmá és erősítménnyé fejlesszük. Csak akkor tudjuk a vallási igazságot kifelé is úgy képviselni, oly biztosan, világosan és verhetetlenül, hogy az embereket magunkkal tudjuk ragadni s meg tudjuk győzni. A hitvédelmi kiműveltségnek és tudásnak ez a vértete nemcsak a papnál szükséges, hanem a világiaknál is, legalább vezető s kiemelkedő pozíciókban.

Nevezetesen kettős adománnyal kell ma minden komoly hitvédői műveltségnek rendelkeznie: alapossággal és egyetemességgel.

a) *Alapossággal.* Minél szélesebb s exponáltabb körben kíván dolgozni, annál alaposabb ismeretekre kell szert tennie a katolikus igazságok terén. Minden apostolnak, a világinak is, kivétel nélkül meg kell tudnia helyesen felelni a ma leginkább hánytorgatott világnézeti kérdésekre, kielégítően meg kell tudni oldani a divatos ellenvetéseket, visszaverni a szokásos vádakát, meggyőzően s megnyerően kifejtetni a vallási alapigazságok kézenfekvő bizonyítékait. Nem apostolkodhatik ma az, aki például nem tudja legalább egészen egyszerű okfejtések alapján bebizonyítani a lélek létét és halhatatlanságát, Isten létét, Jézus istenségét, a katolikus Egyház isteni eredetét s lélekkormányzási jogát, az Egyház jogát az ifjúság nevelésére, a házasságjog rendezésére s hasonlókat. Magasabb fokon természetesen sokkal behatóbb katolikus ismeretekre van szükség, máskülönben munkánk üres szalmacséplés lesz, általánosságokban mozgó és felületes; vagy pedig előállhat az a helyzet, hogy az ellenfélnek egy csavaros ellenvetésére nem tudunk megfelelni, vagy tehetetlenül ötlünk-hatolunk körülötte. Vezető pozíciókban meg éppenséggel elengedhetetlen, hogy csak olyan világiak képviseljék a katolikus ügyet, akiknek egyéni feddhetetlenségén s hitbuzgalmán kívül a tudásuk és szellemi felkészültségük is imponáló, nemcsak profán téren, hanem katolikus vonatkozásban is.

EGÉSZ MA URALKODÓ KULTÚRÁNKON, gondolkozásunkon, irodalmunkon és közoktatásunkon, de néha az apostolkodáson is ugyancsak megbosszulja magát a *skolasztikus elmeképzés hiánya*. Az újkori „felvilágosodásnak” és liberalizmusnak nem ok nélkül volt szálla a szemében ez a módszer, a végsőkig elmélyedő, logikailag verhetetlen gondolkodás iskolája, a bizonyítás dönthetetlenségének

s a cáfolás kivédhetetlenségének az a rendszere, amely előtt a hazugság s a tévedés nem állhat meg. A skolasztikus gondolkozási fegyelmezettség a világos eszmeifűzésnek s az igazság biztos kifejtésének egyaránt egyik legfőbb feltétele. Valósággal apostolképző, gondolatközlési iskola is, mert arra szoktat, hogy a hittannal állandóan kétféle szempontból foglalkozunk egyszerre: a magunk és a mások szempontjából. Kétféle célt tartunk szem előtt: a magunk kiművelését s ugyanakkor azt a művészetet is, hogy a hit tételeit másokkal is világosan és biztosan közölni tudjuk. Amióta a skolasztikus, formai elmeképzés megszűnt a közoktatás hivatalos módszere lenni s jozefinista hatásra részben még a szemináriumok tantervében is háttérbe került, ezt a formai elmeképzést, sajnos, legtöbbször csak magánúton, elmélyedés és sokszoros megvitatás útján sajátíthatjuk el. Meg kell tanulnunk, hogy minden felmerülő világnézetileg fontos kérdésben azonnal kiérezzük a probléma velejét, jelentőségét és hátterét, a nehézségeket s a fogalomzavar okait s mindenben megkeressük a végső bizonyosság útját. Ennek egyik soha el nem évülő eszköze az önmagunkkal s másokkal való baráti, elmélyedő megvitatás.

Neveléssel és tanítással foglalkozó szerzetesnőinknél is elengedhetetlen lenne a magasabb katolikus szellemi élettel való szorosabb kapcsolat. A modern állami előírások szerint apácáink világi egyetemeken s főiskolákon tanulnak és vizsgáznak, ott szükségkép bizonyos nem éppen katolikus szellemű tudással telődnek meg, viszont katolikus művelődési vonatkozásban gyakran meglehetősen középiskolai színvonalon maradnak s a két különböző szellemi irány és színvonal egyeztetését majdan elvégezni alig tudják. Ezt a mindenkép káros hiányt okvetlenül pótolni kellene, mégpedig nemcsak tudományos katolikus könyvek és folyóiratok tanulmányozásával, tehát önképző úton, hanem intézményesen is.

A formai önképzésben rejlik az *előadó művészetnek* is legmélyebb titka, amint viszont ennek fogyatéka okozza, ha sok előadásnak és nagyhangú beszédnek gyakran oly feltűnően szegényes a hatása. A modern embert nem azért nem vonzza a templomi prédikáció vagy az egyesületi eszmehirdetés, mert talán nem érdeklik a vallási kérdések, — ennek ellenkezője áll — hanem mert kevés szónok tudja ezeket az igazságokat olyan logikusan előadni, hogy hallgatóságát elejétől végig lekösse vele, birtokba vegye, meggyőzze s a krisztusi igazság mellett fellelkesítse. Vannak nagyszerű adottságú szónokaink, stílusművészeink, akiknél ötletességben és ügyes fordulatokban nincs hiány s akik mégis kevés haszonnal dolgoznak, míg viszont aránylag csekély szónoki készséggel megáldott előadók lekötnek, meggyőznek és tetteire indítanak. Minden ügyeskedés és álpátosz mögül ugyanis menthetetlenül kiérzik a gondolati bizonytalanság ügyefogyottsága, míg tán a másiknál minden szárazság és hűvösség mellett diadalmasan tör elő az eszmék világossága s logikai kapcsolata. Ha aránylag kevés igazán jó hitszónokunk vagy világi előadónk van, ennek talán nem annyira a retorikai készség hiánya az oka, mint inkább

az, hogy a szónok nem telt el igazán a hirdetett igazsággal, nincs igazi mondanivalója; talán sokat tanult és tud is, de amit tanult, nem vált benne vérré, s nem elmélkedte át eléggé azt, amit tud, az embertársak szemszögéből is, az ő bajaik, gondjaik, balhiedelmeik, félrevezettségük és lelki veszedelmeik szemmel tartásával.

A hitvédői beleélésnek feltétele a folytonos erre-gondolás, tanulás, eszmélődés, önképzés. Ne csodálja senki, hogy a beszédje s írása üres és lebilincselni nem tud, hogy szempontjai egyoldalúak s fegyvertára szegényes, ha figyelmét évek során át minden más inkább leköti, mint a keresztény igazságkincs belső forratása és átélése. Rendesen úgy van: amily fokban egy pap vagy hivatott világi apostol szakember a sportban, gazdaságban, politikában, zenében, gyógyteákban és a tarokkban, ugyanannyira *nem* szakember a hit dolgaiban s azoknak okos, ügyes, körültekintő s minden eszközt felhasználó feltalálásában.

*

b) Az alaposság mellett nem nélkülözhető a tudás *egyetemessége* sem. Műveltségünk nem állhat meg a pusztá hittani ismereteknél, hanem ki kell terjednie azokra a tudáselemekre is, amelyek a hit kérdéseivel kapcsolatban állnak, tehát a természettudomány, az irodalom, a kultúra és világtörténelem fontosabb fejezeteire. A mai irodalom és sajtó elég nagyfokú átlagműveltséget vitt bele a tömegekbe, amelyek épp ezért a katolikus eszme képviselőjétől is joggal elvárnak legalább olyan gazdag és tágkörű átlagtudást, aminővel a szellemi élet egyéb területein mindennap találkoznak. A mai hitvédőnek valóságos enciklopédikus tudásra kell szert tennie s ismernie kell azokat a tudományos megállapításokat, az irodalom s az élet ama mozzanatait, amelyeket a keresztény igazság védelmében és megvilágosításában eredményesen fel lehet használni. Az ilyen enciklopédikus tudás nemcsak azért fontos, mert az olvasottság és műveltség imponáló benyomását kelti, hanem mert általa előadásunkat, érvelésünket, sőt társalgásunkat gazdaggá, színessé, tartalmilag változatossá tehetjük.

EZT A SOKOLDALÚ TUDÁST csak szorgalmas tanulással, olvasással s a felhasználható mozzanatok megjegyzésével vagy feljegyzésével érhetjük el („*silva rerum*”, egyéni anyaggyűjtés). Olvasmányainkat is helyesen kell tudnunk megválogatni. Időnket, pénzünket és figyelmünket elsősorban a csakugyan értékes irodalom beszerzésére és feldolgozására fordítsuk. E tekintetben néha elszomorító egy-egy pap vagy világi katolikus könyvtárának átvizsgálása. Regények, költemények, csekély értékű alkalmi művek

s egy kis szakirodalom mellett gyakran hiába keresnők itt azokat a klasszikus munkákat, amelyek a hittudomány és hitbuzgalom, hitvédelem és egyháztörténet valóságos fegyvertárai, vagy azokat a folyóiratokat, amelyek a katolikus tudományosságot az időszerűség és közérthetőség kereteibe foglalják s azonkívül magasabb nézőpontból ismertetik a katolikus mozgalmakat is. Hogyan tudjon az, aki nem olvas és nem tanul? Hogyan győzzön, aki fegyvertárát nem gyarapítja s nem érdeklődik a harc állása s az ellenfél támadásai felől?

Az Egyház joggal tiltja a híveinek a vallásellenes könyvek és lapok olvasását, de ez nem jelenti azt, hogy akik az Egyház védelmére vannak hivatva, kellő óvatossággal és lelki felkészültséggel s a szükséges engedélyek beszerzése mellett ne ismerkedhessenek meg a vallásellenes támadásokkal. A harcban való lemaradásunknak talán egyik nem utolsó oka, hogy a mi sorainkban sokszor a lelkileg és szellemileg legjobban felkészült elemek túlságosan kevésbé ismerik a való életet, a hit, az Egyház, az erkölcs ellen intézett támadásokat. Éppen a kiegyensúlyozott, Istenbe merült lelkek természetesen nem szívesen forgatják a vallásellenes irodalom lapjait, nem érdeklődnek színdarabok és filmek iránt, nem igen hallgatnak rádiót, nem járnak kültelki munkásgyűlésekre vagy szabadgondolkozó felolvasásokra, nem látják közelről az egyházellenes tüntetéseket és nem vesznek közvetlen tudomást mindarról, ami ma bálteremben és fővenyfürdőn, mulatóhelyeken és szépségversenyeken végbemegy. Ennek az elzárkózásnak következtében azonban gyakran éppen a segítségre hivatottaknak alig van fogalmuk azokról a veszedelemről, amelyekel közt ma a lelkek forognak s az ellenintézkedésekről, amelyekkel e bajokkal szemben védekezni kellene. A világtól való elvonulás mellett is meg kell őriznünk a tisztánlátást s figyelniünk kell az ellenséges hadmozdulatokat. Rajta kell tartanunk kezünket a társadalom ütőerén s érdeklődnünk minden iránt, ami Krisztus országának károsodását jelentheti.

3. Gyakorlati kiképzés.

Az apostolképzésnek harmadik kelléke és célpontja a *gyakorlatosság*. Aki apostolkodni akar, annak meg kell tanulnia a művészetet, hogy az emberekkel bánni tudjon, ismerje bajait, gondolataikat és tévedéseiket s tudjon úgy szólni hozzájuk, hogy megnyerje s helyes irányba vezesse őket. Azonkívül jártasnak kell lennie a katolikus szervezkedési mozgalmakban, hogy tevékenysége hasznosan illeszkedjék bele ezeknek keretébe.

Az előadás művészete, akár szóbeli, akár írásbeli előadásról van szó, a formai és tartalmi önképzésen kívül magának

az *előadói stílusnak* csiszoltságát is felöleli. Azt a stílust, amely világosan, élesen tudja előtérbe állítani a fő kérdést, okosan tud érvelni és cáfolni s ért a megnyerés, buzdítás és lelkesítés mesterfogásaihoz. Az írónak és szónoknak meg kell tanulnia, hogyan lehet az örökké változatlan igazságot a mai ember lelkéhez közel hozni, a hitnek a mindennapi élet problémáin győzedelmeskedő erejét azoknak a nyelvén kimutatni, akikkel éppen dolga van. Ezt a művészetet csak az tanulja meg, aki nyílt szemmel forog az emberek között, éles figyelemmel kíséri az ő problémáikat és észjárásukat, szenvedéseiket és vágyaikat, olvasmányaikat és környezetüket, s azonkívül az idősebb és tapasztaltabb apostoltársak munkamódjából szorgalmasan ellesi azt, amit egyéniségének károsodása nélkül maga is felhasználhat.

NE MONDJA SENKI, hogy ezek olyan követelmények, amelyekre csak kivételes tehetségek alkalmasak. Kellő szorgalommal és figyelemmel bizonyos fokig még közepes erők is jelentős eredményt érhetnek el, míg viszont a legjobb adottságok vajmi gyakran parlagon maradnak, ha a komoly önnevelés és önkritika hiányzik mellőlük. Ami a szónoknál a tartalom mellett kétségtelenül fontos segédeszköz: a jó megjelenés, kellemes hang, ötletesség és tüzelni tudás, vagy az írónál a választékos stílus, azt természetesen megfelelő adottságok nélkül pusztá szorgalommal elérni nem lehet. De kellő önképzés és tanulás mellett annyit mindenki elérhet, hogy szóbeli és írásbeli előadóművészete elfogadható s élvezhető legyen, az embereket lekösse, szívesen hallgassanak rá és figyeljenek fel érvelésére. Az altató, unalmas szócséplés, a szögleteesség és laposság, a tapintatlanság és nyersség legtöbb esetben igenis leküzdhető akadály éppúgy, mintahogy leküzdhető hiány lenne mondanivalóink belső homályossága és tartalmatlansága is. Ebben az önképzésben jelentős szerep jut a testvéri figyelmeztetésnek és baráti bírálatnak, amelyet kikérni és jó néven venni ugyancsak az apostoli buzgalom kötelessége.

Gyakori hiba, hogy embereink nagy tudással rendelkeznek ugyan, de tudásukat hasznosítani, másokkal ügyesen s megnyerő formában közölni nem tudják. A gyakorlati apostolképzés egyik fontos feladata tehát, hogy erre a hibára figyelmeztesse s belőle kigyógyítsa az apostoli hivatás jelöltjeit. Föllebbvalói vagy baráti szóval figyelmeztesse a szónokot, előadót, író, szervezőt arra, ami különösen jó és helyes a teljesítményében s mutasson rá arra is, amit még javítani s tökéletesíteni kell benne. Okos ember az ilyen jóakaró, jobbító megjegyzéseknek csak örül és tanul belőlük, mégha esetleg alacsonyabb rendűektől jönnek is.

A gyakorlati kiképzéssel kapcsolatos, hogy a lelkileg és

elméletileg is felkészült erőket az apostoli tevékenységbe gyakorlatilag is be kell vezetnünk. Az a cél, hogy ne pusztán elméleti tudósokkal és gyakorlati dilettánsokkal dolgozzunk, hanem egész szakembereket állítsunk be a világi apostolkodás minden korszerű feladatába, tehát: az ifjúsági mozgalmakba, egyesületek vezetésébe, munkásmozgalmakba, kulturális ügyekbe (film, könyvtárak, népművelő előadások stb.), a karitás, beteg- és szegénygondozás ellátásában, az egyházközségi nyilvántartás, házasságok és családok gondozása s hasonló terére, valamint legfőbb fokon: embereket képezzünk ki a nyilvánosság előtt való helytállásra, a nagyarányú egyházvédelem és propaganda munkáira. Ezért az elméletileg már kiműveltek mindegyikének alkalmas munkateret kell kijelölnünk — egyiknek a pasztoráció segédmunkálatai, tehát az egyházközségi munka körül, másoknak szélesebb síkon, a hódítás és kultúraalakítás mezején — s megadnunk nekik főleg kezdetben a gyakorlati útmutatásokat. Minden akcióvezetőnek egyik kötelességévé kell tennünk, hogy munkatársakat neveljen maga mellett, lássa el azokat jótanáccsal, anyaggal, állítsa bevált küzdők mellé, szeretettel figyelmeztesse hibáikra s növelje megnyilatkozó értékeiket, ismertesse velük az egyes problémák, helyzetek, eszközök jelentőségét s a lélektani hatás műfogásait, adjon alkalmat tehetségük kifuttatására. Sok türelmet, bölcseséget, beleélést igénylő munka, de nélkülözhetetlen s gyümölcsöző. Hányszor bizonyult már a fáradságosan megnevelt tanítvány utóbb mesterénél is kitünőbbnek!

Mind a lelkületi, mind az elméleti és gyakorlati kiképzés terén különösen a *világi apostolok* képzése meglehetősen megoldatlan probléma s azért ezzel külön kell foglalkoznunk.

A világi apostolok képzése

Honnan vegyünk tökéletes felkészültségű világi apostolokat? — A világi apostolkodás szervezetlensége. — Atmeneti megoldások.

A papot az ő apostoli működésére hosszú éveken át ezernyi gonddal készítik elő. A lelki életre való nevelésen kívül öt-hat évi filozófiai és teológiai stúdiumon kell keresztülmennie, komoly és szigorú vizsgálatokat kell tennie, a mellett gyakor-

latilag is állandóan képezik, az előjárói gondoskodás és rávezetés százféle fogásával iparkodnak őt a lelkipásztori munkára alkalmassá tenni. Később is ott van felette állandóan előjáróinak szeme, a püspök atyai felügyelete, a paptársak testvéri figyelmeztetése és példája s maga a folytonos gyakorlat. A világi apostoljelölnél mindez hiányzik. Magának az elmélyült lelkiségnek rendszeres kialakítására csak ritka, szerencsés esetekben van alkalma; elméleti s gyakorlati felkészülése legtöbbször merőben az egyéni buzgalom s ügyesség dolga s jóformán csak véletlenül kedvező külső körülmények között lehetséges. Még a papból sem válik mindig kiváló apostol, még színvonalas szemináriumi képzés s nagyfokú felső ellenőrzés mellett sem, csoda-e akkor, ha a világi katolikus, még ha tele van is jószándékkal, hamarosan megtorpan, elkedvetlenedik vagy helytelen irányba fordul? Ha az elméleti és gyakorlati felkészültség hiánya újra meg újra fájdalmasan kiütözik a munkáján? Ha éppen ezért az Egyház csak félve állítja be s ő maga alig mer nehezebb feladatokhoz nyúlni? Alakalomszerű, mindennapi feladatokban így is hasznos munkát végezhetnek laikusaink, de önállóbb munkakörben s exponált helyen sürgőldödniük ilyképen nehezen lehet.

Pedig ma szükség van olyan tökéletes felkészültségű világi apostolokra is, akikre a legnehezebb s legfelelősségteljesebb munkákat is nyugodtan rá lehet bízni, névleg a pasztoráció-külvilági hódító munkálatok és vállalkozások egész sorát. Kellő felkészültség mellett a világiak bátran vállalhatnák az oroszlanrészt a gyakorlati egyházvédelem, a propaganda, a kulturális és közéleti munka terén, még a missziók világában is, hiszen ezekhez a munkálatokhoz sem celibátus, sem felszentelés nem okvetlenül szükséges, viszont ami szükséges: lélek, odaadás, tudás és rátermettség, valóban nem kizárólagos papi tulajdonságok.

Itt azonban rendszerint az a komolyabb felkészülésnek az akadálya, hogy a jóért lelkesedő *világi erők rendszeres beállítása az egyházvédő munkába nincs megszervezve*. A világi hívő talán szívvel-lélekkel vágyik az apostoli munkára, esetleg nagyszerűen ki is képezi magát s aztán mégis hoppon

marad: nem talál alkalmaztatást! Hány menne szívesen misszióba is: Kinába, Afrikába, mint orvos, mérnök, gazdász, tanító, szervező, mechanikus, ha a missziók alkalmazni tudnák, s hány akadna közte olyan is, aki éppen a missziók gazdasági megszervezésén, önellátó és teherbíró képességének növelésén is sikeresen dolgozhatnék, úgyhogy újabb és újabb kiküldetést tenne lehetővé! Amíg azonban a hivatásszerű világi apostolkodás megszervezve nincsen, nagyrészt még itthon sem, maga a komolyabb felkészülés is vonzóerő nélkül marad és céltalannak látszik.

Senki sem tanul szívesen, ha nem tudja, hogy tanulmányának hasznát is látja s munkájára szükség lesz. A kispap azért tanul a szemináriumban szorgalmasan, mert egész életét a papi pályára tette fel s abban hivatást, de egyúttal megélhetést is lát. Amíg ez a szempont a világi katolikusoknál a legtöbb esetben hiányzik, szükségkép hiányzik a természetes indíték és biztosíték is az elmélyülő felkészülés tekintetében. Viszont ahol az Egyház szolgálata egyúttal kenyeret is jelent, mint a katolikus iskolák tanárainál, tanítóinál, a kántoroknál, katolikus lapok íróinál és munkásainál, az egyházközségi alkalmazottaknál, az egyházi birtokokon működő gazdasági tisztviselőknél stb., ott jelentkezőben s a kívánt képzettség megszerzésére irányuló készségben sincs hiány.

Itt tehát céltudatos fejlesztésre van szükség. Egyfelől csak olyan világiaknak kellene egyházi kenyeret adni, akik nemcsak kifogástalan katolikusok, hanem *őszinte apostoli érzületet is tanúsítanak* s az apostolkodásra módszeresen *fel is készültek*, erről esetleg vizsgát is tettek; másfelől fokozatosan *szaporítanunk kellene azokat a vállalkozásokat*, amelyekben mód nyílik dotálható, hivatásszerű világi apostolkodásra. Ilyen vállalkozások s intézmények teremtése egyébként maga is világi apostoli feladat lehetne. Nem kell azonban elfeledkeznünk azokról a világiakról sem, akik egyéb oldalról lévén ellátva, anyagi *javadalmazás nélkül* is örömmel vállalkoznak apostoli közreműködésre s hajlandók a szükséges felkészültséget is megszerezni, ha biztos reményük van arra, hogy tudásukat és munkájukat az Egyház csakugyan igénybe is

veszi. Akciónk fejlődése egyre jobban növelheti annak lehetőségét is, hogy erre kiválóan alkalmas világi erőket *teljesen is kiemeljünk a merőben világi jellegű munkakörökből* s éppoly teljesen az apostoli munkamezőre állítsuk be őket, mint ahogy azt a papsággal tesszük. Hány pompás katolikus erő vész el ma az Egyházra nézve, aki szívvel-lélekkel az apostolkodásnak szentelné magát, de mert annakidején vagy nem érzett papi és szerzetesi hivatást, vagy körülményei nem engedték, hogy e pályákra lépjen. kénytelen elmerülni világi foglalkozásában, mert hiszen ettől kapja kenyerét! Mekkora lendületet nyerne a katolikus ügy, mennyivel több ideje maradna a papságnak a pasztoráció korszerű kiépítésére, ha intézményesebben válogatnánk ki, iskoláznánk s állítanánk munkába olyan világi, hivatásszerű apostolokat, akik erre különösen alkalmasak! Mily szép lenne, ha a püspököknek a papságon kívül teljes vértezetű *laikus munkatársakból álló egész tábor ajánlaná fel szolgálatait* s a püspök ugyanúgy oszthatná be őket nagyságosságú, korszerű munkákba, mint ahogy ma papjait a lelkipásztori feladatokra diszponálja!

A világiak tervszerű kiképzése terén az apostoli célú *valásos egyesületek* s tevékenységüket az iskola falain túlterjesztő katolikus *tudományos intézmények* mellett főleg az *Actio Catholica* van segítségre hivatva, ahogy azt nálunk programjába fel is vette.

A Katolikus Akció szerepe

A Katolikus Akció s annak különféle formái. — A világi apostolkodás három típusa s ezek kiképzése.

A szervezett és tervszerű világi apostolkodás összefogó s a pápák által melegen ajánlott kerete: a *Katolikus Akció*. Hivatalosan talán valamennyi országban megvan már, de még nem mindenütt találta meg a szervezkedés mezején a helyes és erő kifejtésre igazán alkalmas ügymenetet. Vannak országok, ahol a Katolikus Akció alig egyéb papiros-szervezetnél; vannak, ahol az A. C. a meglevő s eddig jól bevált katolikus szervezetek megokolatlan félretolásával mint mindent magába olvasztó új szervezet próbál működni, de ezzel ódiu-

mot szerez s értékes munkaerőket elkedvetlenít, s vannak helyek, ahol fordítva: a meglevő szervezetekre és egyház-községekre támaszkodva valamennyijének meglendítésére, termékenyítésére, közös feladatok érdekében való összefogására szolgál. Szerencsére ilyen a magyar Katolikus Akció is, amely sohasem az elnyelést és magábaforrasztást, megsemmisítést és újrakezdést tekintette céljául, hanem a meglevő értékeknek felpozícióját, közös célok elé állítását s a hiányzó mozgalmak szorgalmazását.

NEM MINDEN KATOLIKUS CSELEKVÉS „katolikus akció”, nem is minden szervezett világi apostolkodás az, hanem csak: amelyik a hierarchia vezetése mellett szervezeten működik. A katolikus apostolkodás és tevékenység fogalomköre tehát jóval tágabb, mint a Katolikus Akcióé, mert beletartozik egyfelől a magánkezdeményezések tág területe is, másfelől azok a szervezett katolikus mozgalmak, amelyek a hierarchiának inkább csak általános ellenőrzése, de nem kifejezett vezetése alatt folynak, vagy a Katolikus Akció különleges munkatervébe nem illeszthetők bele, — ilyen lehet például a katolikusok politikai tevékenysége. A Katolikus Akció tehát a korszerű apostoli tevékenységnek nem az egésze, de mindenesetre gerince s legkimagaslóbb része s ezen az alapon bizonyos apostolképzésre beállított egyesületek mellett a világi apostolok kiképzésére is egyik leghivatottabb tényező.

A Katolikus Akció helyi, egyházmegyei és országos keretű, vagyis: munkáját helyi, egyházmegyei és országos szervei révén folytatja s a konkrét teendőket a helyi, egyházmegyei és országos szükségletekhez szabja. Nemcsak végrehajtó szerv, s e tekintetben kissé egyoldalúnak látszik, amit egyik ország Katolikus Akciójának szabályzatában olvasunk, hogy a „Katolikus Akció nem egyéb, mint a hierarchia rendelkezéseinek világiakból álló végrehajtó szerve”; mert bár az A. C. természetesen teljességgel a hierarchia utasításai alá rendeli magát, viszont a maga részéről is tehet kezdeményező lépéseket és indítványokat; sőt egyik legfőbb értéke az, hogy a szükségletek és teendők szakszerű megbeszélései alapján konkrét cselekvési programokat dolgoz ki s terjeszt a hierarchia elé, hogy aztán annak utasításai keretében öntevékenyen vigye végbe kijelölt feladatait.

A MAGYAR KATOLIKUS AKCIÓ ELNOKSÉGE például hetenkint tart megbeszéléseket a felmerülő országos jellegű katolikus kérdésekről, fontosabb ügyekben a püspöki karnak jelentést tesz s javas-

latokkal szolgál. Ezt a szinte permanens tanácskozó s helyzetellen-
őrző munkát országos vonatkozásban a hierarchia maga el sem
végezhetné, hiszen lehetetlen, hogy egy egész ország püspöki kara
szinte hétről-hétre gyűlésezzék. Másfelől a hierarchikus elv sem
zárja ki az alsópapság s az erre alkalmas világiak bevonását a
tanácskozás és kitervezés munkájába. A döntés a katolikus Egy-
ház alkotmányának szellemében így is a püspöki karé marad.
Ugyanez a munkabeosztás érvényesülhet az egyházmegyei és
helyi A. C. vonalán. S éppen azért, mert az A. C. ezen az úton
nálunk bőséges munkaalkalmat talál, nem szorul rá arra, hogy az
egyes testületek és egyesületek munkakörét próbálja átvenni s
magát azok helyébe mintegy behelyettesíteni. Az A. C. nem új
egyesület a régiék mellett vagy éppen: mindent elnyelő egyetemes
szervezet, hanem összefogó csúcs-szervezet, közös tető, amely alatt
minden katolikus szervezet megőrzi a maga önállóságát, tekinté-
lyét és mozgásszabadságát a hierarchia akarata szerint.

Ezen az alapon talán azokban az országokban is hamar
fellendülne a Katolikus Akció, amelyekben eddig nem találta
meg az erőteljes fejlődés útját.

A helyes munkaprogrammhoz azonban *emberek* is kellenek
s az A. C. ezeket is nagy mértékben kiképezheti az egyház-
községek s egyesületek bevonásával.

*

Háromféle világi apostolkodást ismerünk: *alkalmit, rend-
szerest és hivatásszerűt.*

Az alkalmi apostolkodásra minden valamirevaló kato-
likus hivatott, viszont a rendszeres és hivatásszerű apostolko-
dáshoz csak a kiválasztottak.

A lelkipásztorkodás feladata, hogy templomban és temp-
lomon kívül állandóan ébressze és szítsa a hívekben az apos-
tolkodás általános kötelességtudatát s annak általános kel-
lékeit. Az eddiginél sokkal általánosabban kellene eltöltenünk
a hívek szívét apostoli tettvágygal, a kívánsággal, hogy az
Anyaszentegyház ügyeit valamennyien előmozdítsák imádság-
gal, jó szóval, példaadással, gyermekeik és alantasaik helyes
irányításával, sajtóterjesztéssel, a missziók iránt való érdeklő-
déssel stb. Az általános apostoli lelkület felébresztésére
kiválóan alkalmasak az apostolkodásról s annak indítóokairól
szóló szentbeszédek, az apostoli célzatú szentgyakorlatok,
megfelelő kiadványok olvastatása, az ellenfél megszégyenítő

előhaladására való gyakori rámutatás, apostolkodási vállalkozásaink élénk ismertetése stb.

TANULSÁGOS E RÉSZBEN, amit a missziós lelkesedés felélesztéséről a missziós ügy egyik legkiválóbb ismerője, Ledóchowska Mária Terézia grófnő ismételt hangzatosított: Nem kell az embereket arra nógatni, hogy a missziókra áldozzanak; elég ha élénken beszélünk nekik a missziókról s felkeltjük bennük a missziós érdeklődést; majd akkor maguktól jelentkeznek s felajánlják adományukat! Ugyanez elmondható az egész vonalon: a katolikus apostolkodás szükségleteinek, kísérletezéseinek, sikereinek és hiányainak érdeklődést keltő feltárása maga a legjobb lelkesítő az apostoli közreműködésre.

Ha egyszer az apostoli lelkesedés általános lesz, bizonyos akadnak majd olyan világiak is, akik nemcsak átmeneti s alkalmi, hanem rendszeres, beosztott, kötelességszerűen vállalt munkára is jelentkeznek; sőt ezek közül kinőnek majd olyanok is, akiket hivatásszerű munkára érdemes alkalmazni, akár javadalmazás ellenében, akár a nélkül is. Mily szép lenne, ha minden nagyobb egyházközségben 40—50 rendszeres munkatárs segédkezne — ez hetenkint egy délután, az naponként 1—2 óráig — valamely kijelölt egyházközségi munkában s ugyanakkor 3—4 hivatásos világi állna főfoglalkozásként az egyházközség szolgálatára! Mily szép lenne, ha országos vagy egyházmegyei vonatkozásban is kiváló világi segéderők bocsátanak erejüket és szabadidejüket a papság vagy az egyházmegyei és központi A. C. szolgálatára!

Hogyan emeljük ki tehát ezeket az erőket? Hogyan képezzük ki őket s vezessük be a gyakorlati munkába? Röviden ezek itt a teendők, *három csoportba* foglalva s mindegyik csoportban *három fokot* különböztetve meg:

1. *Lelkületi síkon:* a) általában szorgalmazni kell a hívek apostoli érdeklődését; b) magasabb fokon: a jobbakat tömöríteni s magasabb lelkeségre, apostoli lángolásra vezetni (szentgyakorlatok); c) legfelső fokon: az egészen kiválókat, a teljes önátadásra készeket az apostoli tettvágy legmagasabb erő kifejtésére ösztönözni.
2. *Értelmi vonalon:* a) általában növelni kell a katolikusok vallási érdeklődését s értelmi tájékozódását; b) a kiválóbbakkal kurzusokat, olvasmányokat, tanulmányokat végeztetni, c) a legjobbakat vizsgákra hívni, vitaesteken, tanulmányi körökben teljesvértű debattereké, írókká, szónokokká, akció-szakemberekké képezni.
3. *Gyakorlati téren:* a) mindenkinek megjelölni az apostolkodásnak számára is mindig nyílt munkaterét; b) a jobbakat rendszeres munkába fogni; c) a legjobbakat belevinni az akció és akciószervezés hivatásszerű szolgálatába.

Az A. C. ilyképen egy világi gárdát nevelhetne, amely három tagozatot foglalna magában:

1. az *alkalmilag* közreműködő lelkes és buzgó katolikusokat,

2. a kiforrottabb lelkületű s rendszeres kiképzést nyert, épp ezért *rendszeres* apostoli segédmunkára kész világiakat,

3. a *hivatásszerűen*, teljes odaadás és kiváló képzettség alapján apostolkodásnak élőket, mondhatnók: Az Anyaszentegyház s az A. C. *modern oblatúsait*, akik csak abban különböznek a papoktól és szerzetesektől, hogy nem végeztek rendszeres teológiát, nem tettek fogadalmat s nincsenek felszentelve; egyébként odaadás, buzgalom és felkészültség dolgában, kiki a maga területén, teljes értékű munkása a Krisztus-országnak.

Mindhárom tagozatban lesznek *közepes, jó és kiváló* munkaeőrök, akiket egyszerűbb, önállóbb felelősséggel járó, vagy egészen nagystílusú feladatkörben alkalmazhatunk.

Egy ilyen kiképzett s szorosan összefoglalt világi gárda valóban új hadsereget jelenthetne a krisztusi hódítás csatáján és sok papot is szabadíthatna fel a hódító munkára.

C) Tervszerűség

A helyzetekhez simuló munkaterv s a megszokás gátló ereje. — A késlekedés okai.

A hatóképesség minőségi gyarapításának egyik feltétele: a *tervszerű tevékenység*, vagyis az, amely komoly helyzetismereten s éberségen alapul s a való helyzethez okosan hozzásimulva jól megfontolt s egyetemesen elfogadott programmok szerint dolgozik.

Helyzetismeret, éberség és simulékonyság! Nem kapkodás és a hagyományoknak, a szokásos munkának szinte elvi félrelökése, de igenis bölcs alkalmazkodás a körülményekhez s az a nagylelkű elszántság, amely azonnal hajlandó akár a megszokott és megkezdett munkamódok feláldozásával is a jobbhoz és célravezetőbbhöz szegődni.

EZ AZ ONÁTÁLLÍTÁS nem mindig könnyű dolog. Emberi vonás, hogy szívesebben folytatjuk a tegnap megkezdett munkát s cipeljük tovább a megszokott kereteket, semhogy új feladatokon törjük a fejünket s revízió alá vegyük eljárásunkat, vajjon ma is ugyanolyan hasznos-e, mint valamikor lehetett; ez vagy az a munkakör nem veszített-e a jelentőségéből, nem köt-e le feleslegesen sok

erőt és időt, nem vált-e esetleg eszközből akadállyá, jótéteményből nehezezzé? Így az apostolkodásban is hajlandók vagyunk elhinni, hogy minden úgy a legjobb ma is, ahogy tegnap jó volt. Mert régen a katolikus eszmeterjesztés és térfoglalás problémája nem jelentett külön, bonyolult kérdéshalmazt, hát ma is kitérünk a nehezebb kérdések útjából s belemerülünk az örök tegnap munkáiba. Mert valamikor az Egyház tökéletesen elérte a tömegeket, ha meghúzta a harangjait, s az emberek ellentmondás nélkül jöttek szószéke köré, ma is szeretjük hinni, hogy ez így van, s nem akarjuk észrevenni, hogy a templom harangja ma már a legtöbb embernek semmit sem jelent, legfeljebb az ebéd vagy vacsora idejére való figyelmeztetést, s hogy a túlságosan hagyományos módszerekkel a társadalomnak már csak kicsiny töredékét érjük el.

Sokan minden bajért csak a korszellemet vagy pedig ellenfeleinknek legendás ügyességét és szerencsését okolják. Éppoly mértékben okolhatnák a saját helytállásuk, leleményességük és bátorságuk fogyatékoságát. Tele vannak jószándékkal, de arra már nem tudják rászanni magukat, hogy őszintén és elfogulatlanul megkeressék a bajok forrását s tervszerűen kutassák azok megoldásának és megelőzésének módját.

Nem a programnélküliség jele-e, ha minden bajunk és szorongatásunk ellenére meglehetősen elmellőzzük a modern egyházbvédelem s eszmeterjesztés eszközeit s erőinket egyoldalúan a pasztorációra s iskolára fordítjuk? Hogy bizonyos tapogatózó s kezdeményező kísérletezéseken kívül ez irányban alig teszünk sokat? Az irodalom és sajtó, közélet és közművelődés, szociális tevékenység és nemzetközi mozgalmak terén ugyan ott sűrögnek a mi embereink és kezdeményezéseink is, de inkább csak egyéni és sokszor tervtelen kezdeményezéssel, míg egyetemes, átfogó és elhatározó jellegű mozgolódásról, az idevágó feladatoknak tervszerű és nagyarányú munkabavételéről alig beszélhetünk. Tevékenységünk egy *roppant kiterjedésű és rendkívül sürgető munkamezőt eleddig csak csekély mértékben ölelt fel*, a tömegek visszahódításának, a kultúra újra-megkeresztelésének, a Krisztusország világterjeszkedésének *modern módszereit még csak most kezdi beiktatni a maga egyetemes akciótervébe.*

Mi ennek a késedelemnek a magyarázata? Csak az lehet, hogy embereink nem közelítenek az újszerű tömeghódítás módszereihez tervszerűen s épp azért nem is bíznak az ily-irányú munka egyetemes sikerében.

Itt tehát sürgősen kell a hiányt pótolnunk s a jelenkor

apostoli munkáiban a programmszerűséget első szabállyá tennünk. A nagy egységekben éppúgy, mint a kisebb szakaszokon. Míg ez utóbbiakon a tervszerű munkaterv megállapítása a helyi tényezőké, addig a katolikus összmunka tervének alapvonalaait a katolicizmus egészének, leghivatottabb erőinek közös igyekezettel s összeműködéssel kell megállapítaniok a hierarchia legfőbb irányítása s ellenőrzése mellett.

EGY NEMZETKOZI NEVŰ szocialista vezér azt mondta egyszer egy püspökünknek: Mit tennénk mi, ha nekünk olyan hatalmi eszközeink volnának, mint önöknek vannak! Templomaink, szószékeink, iskoláink! Ha nekünk is minden faluban akadémikus képzettségű ügyvivőnk volna! Ha mi rendelkezénék az egyházi vagyonnal! S ha olyan világszervezet állana a rendelkezésünkre, mint önöknek!

Mások, idegenek, ellenségek irigylük a mi erőnket. Szégyen lenne, ha a tervszerűség hiánya folytán ez az Istentől származó, csodálatos, lélekmentő erő részben felhasználhatatlanul maradna!

1. Szakszerűség.

Szakemberek és szakszerű megbeszélések. — A tanácskozások és azoknak intézményesítése.

Tervszerűség jórészt annyi, mint *szakszerűség*. Ha tervszerűen akarunk dolgozni, *szakembereket* és *szakintézményeket* kell segítségül hívnunk és *szakszerű tanácskozások s megbeszélések* alapján kell cselekednünk.

A szakembereket hajlam, tanulmány és tapasztalat termeli ki. Kíváncsok, hogy minden egyházközségben külön hozzáértő referense legyen az egyházközség jogi, kulturális, karitativ, ifjúsági, szociális stb. ügyeinek s ugyanez magasabb fokon legyen meg minden egyházmegyében s minden országban. Legyenek országos szakembereink és szakintézeteink az iskolai, sajtó-, film- s hasonló kérdések, az egyházvédelem, kultúrpolitika, szociális mozgalmak, közerkölcs, nemzetközi kapcsolatok nyilvántartására.

Annyit jelent ez, hogy az egyházi élet és tevékenység terén mindinkább *kétféle szervezésre lesz szükség*. Az egyik, ha úgy tetszik, a *függőleges* irányú lesz, amely a pápától a püspökökön át, espereseken s plébánosokon keresztül a világi hívekig terjed, s a másik a *vízszintes* irányú, amely minden fokozaton külön megteremti a parancsnoki, a szaktanácsosi

s a végrehajtó tényezők sorrendjét. E második nélkül a szakszerűség hiánya előbb-utóbb fájdalmas következményekben jelentkezhetik.

AMINT AZ ÁLLAMI ADMINISZTRÁCIÓBAN lehetetlen, hogy a miniszter vagy a miniszterelnök mindent maga intézzon s minden részletkérdésben szakember legyen, hanem minden kérdéscsoportra külön osztály van megszervezve valamelyik minisztériumban, amely minden idevágó kérdésben azonnal teljes felvilágosítással s esetleg indítványokkal szolgál, úgy valószínűleg az lesz az egyházi szervezkedés jövő irányvonala is, hogy nemcsak a lelkipásztorkodásra, hanem az egész katolikus kultúrmunkára vonatkozóan megfelelő szakközpontok létesülnek az irányadó tényezők mellett. Ha például az angol politikában felmerül egy egyiptomi, egy indiai vagy kanadai kérdés, akár hadügyi, tengerészeti, politikai vagy gazdasági természetű, mindegyiknek megvan egy-egy londoni minisztériumban a maga szakreferense és szakosztálya, amely azonnal minden felvilágosítást megad, rendszeres jelentéseket tesz és javaslatokat terjeszt elő. Semmiféle püspöktől vagy rendfőnöktől nem lehet józanul azt kívánni, hogy az egyházigazgatás és lelkipásztorkodás hatalmas területén kívül még egyenlőképp szakember legyen a sajtó és irodalom, kultúrpolitika, az ifjúsági és munkásmozgalmak, az iskolaügy és szociális kérdések vagy az úniós és missziós ügyek terén s ne vegye szívesen, ha ezeken a különleges területeken különleges felkészültségű szakerők állnak rendelkezésére.

Ha minden fontosabb egyházi központban a vezető tényezők mellett szakemberek és szaktanácsok működnek, ezek nemcsak az egyházi felsőbbbségeknek tehetnek hasznos szolgálásokat, hanem az ő megbízásukból esetleg az alárendelt tényezőknél is szakszerű tanáccsal szolgálhatnak, munkálataikat szakszerűség szempontjából felülbírálhatják, jelentést és szükség esetén javításra vonatkozó indítványokat tehetnek. Ez a szakszerű felülvizsgálat az egyházi élet és tevékenység egész vonalán voltaképpen éppoly kívánatos, mint ahogy az állam vagy a hadsereg szükségesnek tartja az alárendelt helyek folytonos ellenőrzését megfelelő szakemberek és vizsgálatok révén. Számos jel szerint maga a római Szentszék is arra törekszik, hogy magában Rómában a megfelelő bitorosi kongregációk keretében vagy azok mellett a szakcsoportokat mindinkább különválassza s minden feladatkör legfőbb ellenőrzésére és intézésére megfelelő szakembereket vonjon be.

A katolikus tevékenységnek ilyenmű továbbbszervezésén

semmikép sem kell felesleges centralizálást érteni, sem a szükséges szabadmozgás s a helyi viszonyokhoz való alkalmazkodás beszűkítését. Ellenkezőleg, ez a továbbbszervezés az egyes munkacsoportok és munkatényezők tevékenységét csak megkönnyíteni s ahol kell, meglendíteni lenne hivatott.

Hasonlókép kívánatosnak mutatkoznék — s ma még bizonyos hiányokat mutat fel — a *rendszeres tanácskozások és megbeszélések intézményesítése* azok részén, akik az egyházi és apostolkodó munkát végzik és irányítják. Ezek a megbeszélések a tervszerű és egységes eljárásnak rendkívül hasznos, szinte nélkülözhetetlen feltételei. Máris tapasztaljuk, hogy nemcsak az egyházmegyei zsinatoknak vagy a lelkipásztorkodó és tanító papság módszeres tanácskozásainak van igen nagy haszna és jelentősége, hanem kiváló eredményekkel jár az is, ha például egy-egy nagyobb város vagy akár egy egyházmegye vezetői, papi és világi tényezői rendszeres és szakszerű tanácskozásra gyűlnek össze bizonyos gyakorlati katolikus kérdések körül.

AMILYEN MAGÁTÓL ÉRTETŐDŐ ez a kíváncsi, éppoly meglepő, hogy vannak országok, amelyekben a katolikusok ezeket a szaktanácskozásokat jóformán nem ismerik, sőt azoktól szinte elvileg húzódoznak. Egyes országokban még a katolikus nagygyűlések, sőt a közös püspökkari tanácskozások is ismeretlenek. Ebben bizonyos helyi viszonyok játszanak közre, de aligha kétséges, hogy ez az állapot magában véve meglassítja az egészséges katolikus munkafejlődés ütemét. Ezekben az országokban még az egyházi folyóiratokban sem igen találunk átfogó, gyakorlati indítványokat, a hitélet hiányaira s az újabb szükségletekre rámutató megnyilatkozásokat. Csak dogmatikai, kazuisztikai, történelmi és liturgiai cikkeket. Mintha fegyelemsértést látnának még a helyzetjelentések megtételében s az indítványozásban is. Mindenesetre szembeszökő viszont a katolikus öntudat és katolikus szervezkedés fellendülése éppen azokban az országokban, ahol ezek a szaktanácskozások és cikkezések régóta gyakorlatban vannak, mint ahogy például Németországban voltak s ahogy Belgiumban, Hollandiában, az Egyesült Államokban s nálunk is régtől fogva szokásosak.

2. Munkafelosztás.

Összefogó szervek és munkaközpontok. — Állandó akciócsoportok mint a hódító munka közvetlen szervei.

A tervszerű cselekvés további kelléke a munkafelosztás. Mindenre kell gondolnunk, ami a cél érdekében szükséges

és minden munkarészletre külön erőket beállítanunk, különben megeshetik, hogy egyik frontszakasz minden hősi erőfeszítése összeomlik a többi frontszakasz kihagyásos működése folytán.

HÁBORÚBAN egy-egy frontáttörést vagy diadalmas előnyomulást csak egy minden oldalról egyszerre megindult, koncentrikus művelettel lehet elérni. A világnézeti hódítóhadjáratban is csak úgy érhetünk teljes sikert, ha egyszerre indítunk tervszerű s nagyvonalú tevékenységet a pasztorációban s azon kívül a tudományos téren, a nagy tömegek mozgatásában, iskolában, sajtóban, kultúrában, közéletben, szociális mozgalmakban és nemzetközi vonatkozásokban.

Épp ezért helytelen dolog lenne az idevágó kezdeményezéseket teljesen az egyesek jóakarátára, ötletére vagy a véletlenre bízni. Meg kell hagyni mindenkinek az erői kifejtéséhez szükséges mozgásszabadságot, nem szabad mindent egy keretbe szorítani s kényszerzubbonyokat alkalmazni, de a fejtelenségnek sem szabad teret engedni. Kíváncsok tehát, hogy minden országban, minden egyházmegyében, minden nagyobb városban legyenek a hierarchia legfőbb irányítása mellett működő *összefogó szervek, munkaközpontok*, szinte *vezérkarok*, amelyek nem ragadnak ugyan magukhoz minden tevékenységet, nem kárhoznának semmiféle magánkezdeményezést, nem kívánnak a katolikus tevékenységi központok, például egyesületek s intézmények felett joghatóságot gyakorolni, hanem mint az egyházi felsőbbség által felállított irányító szervek kérés, indítványtétel, bizonyos akciókra való felhívás, tanácsadás és segélynyújtás útján igyekeznek az egész katolikus tevékenységet bizonyos magasabbrendű egységbe fogni össze. Ilyen munkaközpont a jól vezetett A. C. is, amely azonban a politikai tevékenységet a maga feladatköréből kizárja.

A gyakorlatban ezek a munkaközpontok bizonyos *szakcsoportok* keretében fejthetnének ki fokozottan értékes tevékenységet. Ilyen csoportok alakulhatnának a következő feladatcsoportok körül, esetleg jórészt az A. C. keretei közt is:

a) *Szellemi és tudományos élet*: annak mozgalmi, intézményei és képviselői; tudósok, gondolkozók; tudós társulatok és tudományos testületek; egyetemek és főiskolák; tudományos kongresszusok, tudományos-irodalmi kiadványok.

b) *Közérdekű irodalom*: a népszerűsítő-tudományos, szép-irodalmi és szórakoztató, ifjúsági és népies kiadványok; könyvkiadóvállalatok, nyomdák és könyvkereskedések; könyvtérjesztő vállalatok; köz- és kölcsönkönyvtárak; irodalmi egyesületek, irodalmi előadások és ünnepségek.

c) *Folyóirati, heti- és napisajtó*: katolikus sajtóorgánumok, szerkesztőségek, kiadóhivatalok, lapterjesztő-vállalatok, olvasóköri; a nemkatolikus, de komoly és tisztességes irányú folyóiratok és lapok s az ellenséges és kártékony orgánumok szemmel tartása.

d) *Rádióügy*: katolikus leadóállomások, a szintelen rádióban is katolikus órák, előadások, egyházzenei s hasonló produkciók szorgalmazása; a nemkatolikus rádióelőadások ellenőrzése.

e) *Film, színház, művészet, zene*: gondoskodás katolikus tárgyú vagy legalább kifogástalan irányú darabokról; a műkedvelő színház-ügy s az egyesületi film. A közömbös vagy ellenséges filmek, színházak stb. ellenőrzése s megfelelő óvóakciók azoknak katolikusellenes vagy erkölcsellenes tevékenységével szemben.

f) *A tömegpropaganda egyéb eszközei*: képek, falragaszok, fényreklámok, röpiratok, népgyűlések, felolvasások és előadások, szórakoztató összejövetelek, ünnepélyek és tömegmanifesztációk.

g) *Iskolaügy*: katolikus, más felekezeti vagy nyilvános jellegű elemi, közép-, szak- és főiskolák; tankönyvek, tantervek; iskolaügyi kormányzat és törvényhozás; a kötelező hitoktatás és a katolikus tanulóifjúságnak kötelező vallásgyakorlatai; tanárok és tanítók képzése, mozgalmi és szervezetei.

h) *Ifjúsági ügyek és mozgalmak*: gyermekek, kisebb és nagyobb ifjak, iskolás vagy az iskolát elhagyott ifjúság valláserkölcsei, kulturális és nemzeti gondozása; vallásos egyesületek, cserkészet, levanteintézmény s hasonló; főiskolai ifjúsági szervezetek és mozgalmak.

i) *Családvédelmi és házassági ügyek*: nő- és gyermekvédelem, az egészséges otthon kérdése; a közérkölcsiség védelme; utcák, kirakatok, szórakozóhelyek, fürdőhelyek; a

pornográfia és prostitúció, valamint tiltott tárgyakkal való kereskedés megrendszabályozása.

j) *Szociális munkák*: a mezőgazdasági és ipari munkások és munkásifjak, az ipari és kereskedelmi, közüzemi és háztartási alkalmazottak szociális, kulturális és lelki gondozása; a háziipar ügye; a szocializmus és kommunizmus visszaszorítása; keresztény szellemű hivatásszervezetek.

k) *Népjóléti, közegészségügyi, takarékosági és mérsékeltségi mozgalmak*: a közjótékonyság és karitás megszervezése.

l) *Közéleti feladatok*: a községi, megyei, országos és nemzetközi vonalon a katolikus érdekek és jogok, igények és követelések megfelelő képviselése; a katolikusok, mégpedig komoly katolikusok megfelelően arányos részvétele a közügyek intézésében s a fontosabb hivatalok ellátásában; katolikus nemzetközi kapcsolatok.

Ennek a szakszerűen beosztott, tervszerű katolikus tevékenységnek módszertani elvei az egyes országok és vidékek, sőt egyházmegyék és városok különbözősége szerint elég lényegesen eltérhetnek egymástól, s ugyanazon területen is különféle képen alakulhatnak az erőviszonyok ilyen vagy olyan eloszlása s a katolikusoknak a világnézeti küzdelemben pillanatig elért pozíciója szerint. De már a fenti skematikus felsorolásból is kiviláglik, hogy a krisztusi hódító tevékenységnek ma mindenféle irányban rendkívül széles és hálás munkamezői nyílnak.

3. Az erők előteremtése.

Honnan vegyük a szükséges személyi és anyagi erőket? — A szerves fejlődés útja. — Meglévő kiindulópontok.

Felmerül itt a kérdés, — és minden elképzelhető ellenvetés közül, amit a fentiek ellen emelni lehetne, ez az egy a komoly és megszívlelésre méltó — honnan vegyük erre a hódító munkára s annak központi irányítására *a megfelelő személyi és anyagi erőket*? Új feladatok, szükségletek merülnek itt fel, amelyek terén csak nagyon komoly értékek végezhetnek eredményes munkát; honnan vegyük ezeket? Raboljuk

ki az egyházmegyéket és szerzetesrendeket? Vegyük el tőlük a legjobb erőket? Amúgy is alig tudják fontos pozícióikat megfelelő emberekkel betölteni s akkor még kérjük el tőlük leghasznavehetőbb szónokaikat, íróikat, szervezőiket az újszerű egyházvédő s egyházfejlesztő munkára? Nem vakmerő és irreális kívánság ez?

HA AZ ISMERTETETT KULTÚRMUNKA terén sokfelé húzódozás és halogatás mutatkozik, ennek oka éppen az, hogy a cselekvésre hivatott tényezők valósággal visszaborzadnak a feladatnak ijesztő nagyságától.

Az Anyaszentegyház a maga rendes, normális, mindennapi munkáit is alig győzi. Rengeteg pasztorációs és nevelésügyi feladatot nem tud elvégezni, mert nincs elég embere, intézménye, pénze, sokszor még a szűkebben egyházi problémák megoldására sem. S akkor még újabb, óriási kiterjedésű, rendkívüli nehézségekkel átszótt feladatkört is vegyen munkába? Mai hadseregét is nehezen tartja fenn, sokszor nevetségesen kevés az ereje a meglévőknek megőrzésére és némi előnyomulásra s akkor azon törje a fejét, hogy még egy egész, újabb hadsereget állítson ki és szereljen fel? Egy egészen új világszervezést indítson útnak?

1. Erre a kérdésre mindenekelőtt egy *általános felelettel* szolgálhatunk. Ami csakugyan *szükséges* az Isten országában, az *lehetséges* is! Az Isten országában nincsenek és nem lehetnek olyan feladatok, amelyek valódi szükségleteket jeleznek s amelyekre megoldási mód és lehetőség az Isten kegyelmével s megfelelő emberi erőfeszítés mellett ne akadjon! Ha csakugyan ez az Isten akarata s nagyobb dicsősége, akkor igenis habozás nélkül ide kell vezényelni a legjobb erőket!

HÁNYSZOR ÁLLT AZ EGYHÁZ az évszázadok folyamán hasonlóan nehéz és újszerű feladatok előtt, amelyek a kishitűek szemében első pillanatra megoldhatatlannak látszhattak! S az Egyház mégis megoldotta azokat lassú, szívós, kitartó munkával. Talán némi késlekedéssel, némi habozással, néhány sikertelen kísérlet után, de a Gondviselés mindig küldött lánglelkű és Krisztus szeretetétől izzó férfiakat, akik a lehetetlennek látszó feladatok megoldásának is megtalálták az útját!

Ha fenti gondolatfűzéseink igazságon alapulnak, vagyis ha a Krisztusország védelme, fejlődése és terjesztése érdekében a jelzett újszerű munkára szükség van, akkor csak az kell, hogy ennek a szükségességnek a tudata lassan behatoljon a katolikus lelkekbe, az Egyház buzgó védői és bajnokai meggyőződésébe s akkor az apostoli gondoskodás és szeretet

előbb-utóbb megtalálja majd az útját és módját annak, hogy a nehézségeket leküzdje s a lehetetlennek látszó újszerű feladatot is megoldja.

Voltaképp itt már lehetetnők a tollat; ezzel az általános felelettel is beérhetnők. Azonban kísérreljünk meg némi részletezést is!

2. A megoldásnak ezen a téren is a *fokozatos és szerves fejlődés útján* kell előhaladnia. Vagyis: a célt erősen és sürgetően akarnunk kell, nem szabad a feladat elől azzal térnünk ki, hogy kár utópiákat kergetni; de aztán lépésről-lépésre, nyugodtan s biztosan kell haladnunk s bízunk kell a fejlődés folytonosságának minden akadályt legyőző erejében.

NEM ÁLLITHATUNK SIKRA azonnal olyan vállalkozásokat és intézményeket, amelyeknek létesítésére nemcsak igen jelentékeny anyagi eszközök volnának szükségesek, hanem amelyeknek eredményes működését mindenekelőtt szellemileg kellene megalapoznunk; vagyis emberekről gondoskodnunk, akik ezeket az intézményeket sikeresen vezetni tudják és tömeghangulatot, tömegmeggyőzést ébresztenünk, amely ezeket az intézményeket életben tartja s felvirágoztatja. Nem taposhatunk ki a földből új hadseregeket, mint ahogy ezt Wallensteinről mondták; nem varázsolhatunk elő hirtelen olyan férfiakat, akik a hitvédelmi helytállás, a kulturális irányítás, a tömegpropaganda, a tudományos és szellemi élet, irodalom, sajtó, művészetek, a szociális munka, a társadalmi szervezkedés és közélet, a társadalmi felfogások és a közvélemény alakítása terén máról-holnapra hatékonyan és ellenállhatatlan erővel léphetnek porondra; embereket, akiknek szavára azonnal ezrek és százazrek figyelnek fel; akiket elhallgattatni, megkerülni, mellőzni többé nem lehet; akiknek érvelését senki megcáfolni, senki lekicsinyelni nem tudja; akik szellemi fölényükkel, tudásuk fényözönével győzhetetlenül vernek vissza minden ellenséges támadást s vizzik diadalra a keresztény gondolkodást egy egész országban, egy egész társadalmi rétegben, talán az egész világon.

Kétségtelenül súlyos problémák, de bízunk kell abban, hogy ha keressük, lassankint minden szükségletre megtaláljuk a megfelelő megoldást. Ha majd sokan igyekeznek erejük és tehetségük legjavát ebben az irányban gyümölcsöztetni, sok kicsiny eredmény együtt mégis létrehoz bizonyos általános javulást s ami még fontosabb: a sok kicsiny és közepes erő mellett lassankint majd csak jelentkeznek elsőrangú erők is, kimagasló, egy egész országot vagy korszakot befolyásolni tudó emberek, akiknek tevékenysége talán évtizedekre ki-

hatóan lényegesen fellendítheti a Krisztusország érvényesülési lehetőségeit s teremthet széles körökben katolikus szellemi atmoszférát. Emberek, akiknek teremtő génusza az eddig közömbös társadalomnak s magának az államnak cselekvő közreműködését is biztosíthatja kezdeményezéseink és törekvéseink sikeressé tételében.

AZZAL A PROBLÉMA ELŐL való könnyed elsiklással szemben, amely egyszerűen kijelenti, hogy az új feladatokra nincs sem ember, sem anyagi erő, legtöbb esetben joggal állíthatjuk szembe a kérdést: vajjon nem mutatkozik-e környezetünkben gyakran meglehetősen nagyfokú *erőpazarlás és aránytalanság* az erők és teljesítmények elosztásában? Nem lehetne-e némi erőfeszítéssel egyes dolgokban sokkal inkább takarékoskodni erőkkel és emberekkel, hogy a veszélyeztetett és fontosabb őrhelyekre több jusson? Ha alaposan körültekintünk a hagyományos munkák mezején, némi jóakarattal találunk ott elég erőt, amelyet nagyobb körültekintéssel és igyekezettel jobban ki lehetne használni. Embert és anyagi erőt egyaránt. A lelkipásztori, liturgikus és tanító munkában nem minden hagyományos elfoglaltság és megszokott anyagi dotálás vagy javadalom jelent ma igazán halaszthatatlan és elsőrendű szükségletet. Sok dolgot inkább csak a berögződés, egyes emberek kényelme vagy világias érdeke és a gondolatlanul továbbcipelt hagyomány tart életben, nem komoly szükségesség. Burokratikus túltengés, céltalan formalizmus, meggyökeresedett előítéletek, egyházi sinecurák miatt, néha merőben anyagi vagy hiúsági szempontok kedvéért sok olyan berendezéshez ragaszkodunk, amelynek beszűkítése csak egyszerűsítene a problémákat s az erők és anyagi eszközök egész sorát szabadíthatná fel a nagyobbvonalú és igazán szükséges munkákra.

Erőink tervszerű elosztásának hiányát mutatja a roppant *aránytalanság* is az egyes országok papi és szerzetesi létszáma között. Míg egyes, főleg déli országokban nagyszámú olyan pap van, aki különösebben fontos hivatást nem teljesít, addig például Dél-Amerika országaiban minden hitéletet megfojt az elképesztő paphiány.

BRAZILIÁNAK körülbelül 45 millió katolikusa számára alig van 3500 papja, annyi, mint egyes európai országokban néha egy-egy kisebb tartománynak. Egy-egy újonnan felszentelt lelkipásztorra akkora területeket bízna, mint a Duna—Tisza-köze. Jogszerűség szempontjából persze nem lehet kifogást tenni az ellen, hogy mindenki abban az országban s egyházmegyében maradjon, amelyhez tartozik, de a szeretet s a papi zélus felkeltésével s kellő közvetítő szervek segítségével mégis sokban lehetne enyhíteni az aránytalanságot. Ha az a 6—8000 spanyol pap, akit a vörösök meggyilkoltak, inkább Argentínába, Csilébe s Peruba ment volna kisegíteni!

Sokfelé annyian jelentkeznek az egyházmegyei papnevelőkbe, hogy negyed-, sőt tizedrészüket is alig tudják felvenni kispapnak s így ezek a nem ritkán igen mély és őszinte hivatások elkallódnak, — ugyanakkor pedig más országokban olyan a helyzet, hogy 8—9 egyházmegye számára, mint ez Buenos Airesben megtörtént, egy évben mindössze csak egy papot szenteltek fel. Nem volna-e itt helye valamiféle nemzetközi kiegyenlítő és közvetítő központnak, amely az erre vállalkozó fiatal hivatásokat oda vezérelné, ahol szükség van rájuk?

Egy ilyen közvetítő és kiegyenlítő hivatalnak hálás munkatere akadna abban is, hogy elhelyezze azokat a papokat, szerzeteseket, szerzetesnőket, akik egy-egy vallásüldözés vagy politikai államátalakulások alkalmával földönfutóvá válnak.

3. Mi több: ha egyszer sokan, köztük jelesebb tehetségű és lelkesedésű férfiak dolgoznak ebben az irányban, remélhető lesz, hogy ezek az emberek nemcsak egyéni munkájukkal viszik előbbre a közéletben a katolikus gondolatot, hanem megfelelő *továbbszervező munkát* is végeznek. A maguk tapasztalatai, egymásközi eszmecseréi, kialakult gyakorlata alapján meg fogják tudni jelölni a további, minél rendezettebb és szervezettebb ilyen irányú tevékenységnek s a szükséges erők előteremtésének útjait, amelyeket ma még alig ismerünk. Ők maguk fogják megtalálni s a felsőbb egyházi fórumok elé terjeszteni a további és részletesebb munkatervet, például arra nézve, hogyan lehessen a papság és a világi apostolok számát lényegesen szaporítani, őket jobb, időszerűbb kiképzésben részesíteni s munkába állítani. Vagyis: ezek az emberek nemcsak egyénileg lesznek kiváló bajnókai Krisztus ügyének, hanem bizonyval akad majd köztük kiváló szervező erő is, vezérkari ember, aki a legnehezebb probléma megoldásán dolgozik eredményesen: azon, hogy honnan vegyen az Anyaszentegyház megfelelő erőket s eszközöket a kiszélesített harc-vonal megfelelő ellátására. Bizonyval akadnak majd köztük, ha nem azonnal, hát idővel, olyan szervező tehetségek is, akik a kiszélesített hadszíntér hadbiztosaiként működhetnek: felhasználható anyagi forrásokat nyitnak meg az újabb és újabb

vállalkozások és intézmények gazdasági megalapozására s az e téren működő erők eltartására.

Mennyivel több erő áll ma például a magyar Katolikus Akció szolgálatára, mint az első szervezéskor! Erők, amelyeket éppen az egészséges kezdeményezés és fejlődés termelt ki magából és maga körül.

KEZDET BEN A KATOLIKUS KULTÚRAIRÁNYÍTÓ MUNKA végzőit talán nem tudjuk teljesen felmenteni minden lelkipásztori vagy nevelői munkától, már azért sem, mert megélhetésük esetleg éppen ehhez van kötve; de lassankint adódhatik majd olyan helyzet, ahol a védelmi, eszmeterjesztő vagy kultúrmunkás már a maga kultúrmunkájából is megél. De a hívők is mindinkább ráébrednek arra, hogy adakozásuk és egyháztámogatásuk nem merülhet ki a pasztoráció és karitás közvetlen istápolásában, hanem ezeknek az újszerű feladatoknak szükségleteiről is nekik kell valami formában gondoskodni. A lelkipásztorkodást és nevelőmunkát anyagilag alátámasztó egyházi vagyon maga sem született meg máról-holnapra, hanem lassan alakult ki és növekedett abban a mértékben, ahogy a hívek a pasztoráció újabb és újabb szükségleteiről meggyőződést szereztek s vallásos buzgalmuk az Anyaszentegyháznak majd ezen, majd azon az új munkatéren segítségére sietett.

4. Egyébként egyes országokban az Egyháznak máris számos olyan *világi erő áll rendelkezésére, aki katolikus vagyonból él és hivatásszerűen volna köteles a korszerű világi apostolkodás terén teljes erejével közreműködni.* Hozzávetőleges számítás szerint ma Magyarországon a papságon kívül körülbelül 20,000 ember eszi az Egyház kenyerét: egy egész hadsereg!

Sajnos, attól még sok esetben távol állunk, hogy ezektől a világi erőktől necsak külsőleges köteleességteljesítést, hanem apostolkodó szellemet is várjunk, s a múltban még az is előfordult, hogy nálunk éppen a katolikus vagyonból fenntartott kir. kat. középiskolák tanári kara a szabadkőműves és egyházellenes agitáció vezéreit termelte ki magából. Mégis a célnak ennek kell lenni. Természetesen ha azt akarjuk, hogy ezek a sokszor igen jóindulatú világi erők csakugyan a világi apostolkodás szellemében lássák el feladataikat, nem elég alkalmaztatásuk pillanatában meggyőződést szerezni arról, hogy egyénileg jóra való katolikusok, hanem széleskörűleg gondoskodnunk kellene arról is, hogy az Egyház körül alkalmazandó világi erőket előbb *intézményesen neveljük be a világi apostolkodás szellemébe és feltételeibe.*

4. Az anyagiak.

Az anyagiak kérdése e vonatkozásban szintén fontos és súlyos kérdés. Az egyházvédő és eszmetérjesztő központok embereinek, papoknak s világiaknak eltartása, kellő segéd-erőkkel, irodai, postai költséggel való ellátása, utazások, kiadványok s hasonlók, mind jelentős összegeket emésztenek fel. Számos sürgős egyházi feladatunk rendezése odázódik el anyagiak híján évtizedről-évtizedre; honnan vegyük még újszerű kezdeményezésekre is a kellő eszközöket? Templomra, szoborra, karitászra még csak adnak az emberek, de ki ad ilyesmire?

Itt legelőször is általános, elvi feleletül az szolgálhat, hogy ami az Isten országa szempontjából valóban életszükséglet, arról sohasem szabad azt mondani, hogy teljesítése lehetetlen dolog. Az Isten akaratának teljesítésére mindig van lehetőség, csak meg kell azt keresni. Ha a szükségletek hierarchiájának szemmeltartása közkincsévé lesz a katolikus társadalomnak, készek leszünk akár az egyházi kincseket beolvasztani és eladni, de lélekbenjáró szükségletekre, az elkereszténytelenedés visszaszorítására okvetlenül meg fogjuk találni az eszközöket. *Az Isten akarja!*

Egyébként itt is a fokozatos előhaladást és szerves fejlődést kell szem előtt tartanunk s egyelőre szerényebben indulunk, arra törekedve, hogy a létesített központok és intézmények maguk törjenek utat maguknak s biztosítsák fennmaradásukat és fejlődésüket. Maga a katolikus nép nem szokott fukarkodni adományaival és alapítványaival ott, ahol komoly, értékes apostoli munkát lát. Nem állíthatunk síkra egyszerre pazar intézményeket, de céltudatosan kell azon dolgoznunk, hogy amit kiállítunk, maga is fejlődésképes legyen, anyagilag is, aminek gyakran megvan a módja, csak a be nem avatottak nem ismerik. Egy-egy munkaközpontnak, akcióbizottságnak például legyen mindig egy talpraesett gazdasági szakembere, gondnoka, pénzügyminisztere is, aki külön tervet dolgoz ki az anyagiak biztosítására s a pénzeszközök helyes felhasználásának ellenőrzésére.

Az Egyháznak mindenütt, de főleg nálunk igen jelentős

anyagi erőforrásai is vannak, amelyeket ebben a vonatkozásban is figyelembe szabad venni.

SAJNOS, EZEKNEK KEZELÉSE a közmeggyőződés szerint sok rendeznivalót mutat fel, aminek tárgyalása túlmenne fejtegetéseink keretén; bizonyos azonban, hogy egy szerencsés átrendezés nálunk is sok nyugtalanságot s ódiumot szüntetne meg s az Egyházat új anyagi forrásokhoz juttatná. Különösen rendezést sürget az anyagi javak elosztása és jövedelmüknek felhasználási módja, hiszen ma e téren is gyakori a hiba. Sok egyházi alapítvány szolgál ma meglehetősen idejétmúlt s kicsiny jelentőségű célokat, olyanokat is, amelyeket maguk az alapítványozók, ha élének, sürgősen átcserélnének fontosabb, komolyabb egyházi célokra. Ma már semmi értelme annak, hogy sokszor igen jelentős egyházi jövedelmek luxus-célokra, rokontámogatásra, ötletszerű szétforgácsolódásra szolgálnak, hogy egyházi sinecurákkal növeljük az egyházellenes hangulatot és gátoljuk fontosabb célok ellátását. Lehetetlen az is, hogy egyik plébánia, kanónia vagy püspökség valóságos kis paradicsom legyen, míg a másik a megélhetésért vívódik; egyik faluban a híveket ezer teher nyomja, másikban szinte már osztalékot osztathatnának. Mennyi egyházi közszükséget lehetne megoldani, ha több arányosságot, rendet, célszerűséget vinnénk bele az egyházi vagyon kezelésébe és felhasználásába! Valóban a magyar katolikus Egyház újjászervezője címét érdemelné ki, aki ezt a fájó s bonyolult kérdést végre erős kézzel megoldaná. Addig is azonban, míg az áhított egyetemes és gyökeres átrendezés megvalósul, ha másképp nem, az egyházközségi adókból vagy római indultum alapján, mint ez a multban, például az esztergomi bazilika befejezése érdekében megtörtént, néhány nagyobb javadalom időleges be nem töltése s jövedelmének idefordítása révén elő lehetne teremteni a legszükségesebb költségeket. Ha egy ideig kevesebb reális apátja és kapitulárisa lesz az országnak, ez a magyar katolicizmusnak kisebb kára lesz, mint ha lényeges egyházvédelmi és propagandisztikus végvárak maradnak ellátatlanul.

Végül bizonyos esetekben igénybevehetők lesznek az állami vagy községi hozzájárulások is olyan törekvéseink támogatására, amelyek nyilvánvaló közérdeket vagy kulturális célt szolgálnak.

5. A vezetés tervszerűsége.

A tervszerűség éltető lelke: a tervszerű vezetés. — Az egyházi vezető helyzetének mai különleges nehézségei. — A hívek támogató közreműködése a helyes vezetésben. — Központosítás és szabad mozgás. — Szellemi vezéregyházak.

A hódító munka terén különös jelentőség jut természetesen a vezetésnek is.

A katolikus munka tervszerűségének éltető lelke: a vezetésnek tervszerűsége. Minden sikeres államfejlődés, hadviselés vagy nagyarányú gazdasági vállalkozás terén az eredményességnek egyik fő feltétele a vezetés kiválósága, amely nagy lépésekkel közeledik a célhoz s amelyhez az alárendelt közegek engedelmesen és fegyelmezetten csatlakoznak. Nálunk az Egyháznak Krisztustól eredő hierarchikus és monarchikus jellege eleve eldönti a tekintélyi kormányzat s az őszinte önálárendelés szükségességének kérdését. Ebből, valamint az egyházi joghatóság rendkívül széles kiterjedéséből és megszentelt jellegéből a vezetők felelősségének rendkívül magas foka éppúgy következik, mint az alattvalók engedelmes simulékonyságának szükségessége. Ha egy bank, az állam vagy a hadsereg vezetői mégoly végzetesen tévednek is, esetleg emberek tízezreit döntik nyomorúságba, de közvetlenül csak az anyagi jólét s a földi élet vonalán ártanak; míg itt egyetlen mulasztás, egyetlen balfogás lelkek ezreinek örök sorsára lehet károsan döntő hatással. Érthető, ha lelkiismeretes egyházi férfiak számos esetben visszaborzadtak ekkora felelősség vállalásától s nem mutat elmélyült lelkiségre, ha valaki merő nagyravágyásból vagy emberi hiúságból túlkönnyen vállal ilyen mindennél súlyosabb felelősséget.

A HIERARCHIKUS VEZETŐK, püspökök és papok kormányzói felelősségében osztoznak egyébként bizonyos fokig azok a világiak is, akik felsőbb megbízás vagy pozíciójuk alapján a katolikus tevékenység valamely pontján szintén vezető pozíciót töltenek be.

Ma az egyházi vezetés felelőssége különösen is súlyosbodik az egyházkormányzatnak s taktikai vezetésnek jelenkori különleges nehézségei folytán. Az egyházi vezetőnek, ha feladatát helyesen akarja megoldani, a kiválóságok egész sorával, kivételesen szerencsés adottságok halmazával kell rendelkeznie. A feddhetetlen, példaadó életen, tudáson, tapasztaláson, bölcseségen, lelki erőn, atyai gondoskodáson, a jó pásztor szeretetteljes egyéniségén, világ- és emberismereten, adminisztratív és jogi jártasságon túl ma az egyházi előljárónak mindenekelőtt *hadvezérnek is kell lennie*, aktív irányítónak, szervezőnek és inspirátornak, kezdeményezőnek és elevenítő középnek. Olyannak, aki nemcsak rendet s fegyelmet tud

tartani, nemcsak aktákat tud elintézni, hanem tud lelkesíteni is; nemcsak azt tudja mindig bölcsen megmondani, mit nem lehet tenni, hanem maga is észreveszi a lehetőségeket s fel tudja lelkesíteni az embereit arra, hogy a lehetőségeket ki is használják. Nemcsak visszatart, hanem előbbre is visz; nem kegyesen hozzájárul, hanem elől megy; nemcsak célpontokat jelöl meg, hanem van bátorsága s ügyessége ahhoz, hogy magával is ragadjon s a célokat meg is valósítsa. S ha már lehetetlen, — mert az esetek legtöbbszörében csakugyan lehetetlen — hogy valaki mindezeknek a felsorolt kiválóságoknak egyenlő mértékben birtokában legyen, legalább azt kell okvetlenül mindig tudnia, hogy mindenegyus ügykörben kire és kikre támaszkodhatik, kiknek a segítségét és tanácsát veheti igénybe, kikkel oszthatja meg a felelősséget. A mindent egyedül tudni és intézni akaró autokraták az egyházigazgatásban éppoly ritkán válnak be, mint az állami kormányzatban.

AZ EGYHÁZI TÖRVÉNYKÖNYV bölcsen előírja, hogy az egyházi méltóságokra és hivatalokra mindig a legalkalmasabbat s legmértőbbet kell választani. Ez a különben is magától értetődő elv teljes szakítást parancsol annak a multnak még visszajáró emlékeivel, amely felelős egyházi pozíciók betöltésében származást, összekötetéseket, politikai és más evilági érdekszempontokat tartott szem előtt. Mérhetetlen bajok hosszú sora, az Egyház vitális erőinek századokra való megbénulása származott e visszaélésekből, nem is szólva a simónia és nepotizmus szomorú erkölcsi pusztításairól.

Amily világos azonban az Egyházi Törvénynek idevágó elve, oly nehéz gyakran a gyakorlati megvalósítása, mert nem mindig akad, akiben a kívánatos tulajdonságok mind megvannak s egymás közt egyensúlyt tartanak. Van, aki lángelme, ragyogó szónok és tudós, de gyenge adminisztrátor; vagy nagyszerű lelkipásztor, de rossz jogász; kitűnő papi egyéniség, de az emberekkel banni, másokat lelkesíteni s vezetni nem tud; vagy kiválóak az érintkezési formái s a diplomáciai adottságai, de kevés benne az apostoli lélek, az önzetlenség és természetfölöttiség. Pedig magas helyen *egyetlen* fontos követelménynek hiánya is katasztrófákat okozhat. Nem csoda, ha az Anyaszentegyháznak állandó gondja a legmegfelelőbb egyházi férfiak kikeresése a nagyjelentőségű hivatalokra. Ugyanez áll egyébként alárendelt fokon a kisebb egyházi hivatalok, a helyi lelkipásztorok kiválasztásáról is, valamint a katolikus intézmények, szervezetek és vállalkozások élére állítandó világiakról.

Sajnos, sokan még ma is annak a felfogásnak hódolnak, amely az előkelőbb egyházi állásokat és nagyobb javadalmakat az önkielégülés eszközének nézi; elsősorban nem a több és felelősebb munkateljesítmények keretének, hanem jutalomnak, egy nyugal-

masabb és „gondtalanabb” élet biztosítékának. Ez a téves felfogás az érdemesebbek és alkalmasabbak félretolásával törtető s éppen nem épületes papi stréberségnek visszataszító példáit eredményezi.

A felelősségtudat s apostoli önzetlenség követelménye nemcsak az, hogy senki olyan helyre az Egyházban ne pályázzék, amelyet a legszigorúbb, tárgyilagos önvizsgálat tanúsága szerint teljesen betölteni nem tud, hanem hogy ne is maradjon senki vezető őrhelyen tovább, mint amíg azt teljes szellemi frissességgel ellátni tudja. Az egyetemeken éppúgy, mint a hadseregben, szigorú korhatár van; 60 évesnél idősebb aktív tábornok alig akad. Az egyházi vezető hivatalokban ilyen rideg és számokban kifejezhető korhatár nincs és nem is igen lehet; viszont itt az egyszerűségnek és lelkiismeretességnek kell meghatározni a korhatárt. Különös lenne, ha éppen csak a legnagyobb felelősséggel járó s nagyfokú szellemi frissiséget igénylő egyházkormányzat vezető tisztségeiben nem számolnánk az öregkornak rendszerint fellépő kísérőjével, a megrokknással.

*

Mindez fokozott időszerűséget nyer a *hódító munka* vonalán. Amint a hódító munka maga nem érheti be többé a hagyományos lelkipásztori feladatok elvégzésével, ugyanúgy nem tölténé be szerepét a mai helyzetben az az egyházigazgatási stílus sem, amely a hagyományos belső adminisztrálásban, fegyelemtartásban s a jogszabályok alkalmazásában merülne ki. A legkitűnőbb belső adminisztráció mellett is rohamosan süllyedhet az Egyház tekintélye s beszűkülhet a vallási szempontoknak az életben való érvényesülése, elhatalmasodhatnak a hit ellenségei s a krisztustalan törekvések védművei. Maga a hódító, helytálló és terjesztő munka szakszerű, pozitív vezetésre szorul, hogy egységes és eredményes legyen; nem érheti be csupán általános elvi eligazítással és negatív felügyelettel.

A vezetés szakszerűsége a krisztusi társadalomhódító munkában már azért is fontos, mert bármily kiváló munkakerőket állítunk bele ebbe a munkába, bármily jól megszervezett munkaközpontokat létesítünk e célra, a munka legfőbb vezetése s a munkálatok egységbe- és összhangbáhozatala végső fokon mégis csak a hierarchikus vezetésé marad;

legfőbb fokon annak kell mindent áttekinteni, irányítani, a programokat átvizsgálni s jóváhagyni, a munkaerőket szaporítani, kiképzésüket ellenőrizni, a lelkipásztori és ezen túl fekvő hódító munka lendületéről s helyes menetéről gondoskodni. Főleg pedig az egyházi vezetőkön múlik az idevágó legfőbb kérdés: az igazán arra alkalmas munkaerőknek az ezirányú tevékenységre való kivezérlése és szabadadtétele, még esetleg a hagyományos lelkipásztori és tanári munka időleges beszűkítése árán is.

IDŐLEGES BESZŰKÍTÉST mondtunk, mert ha majd sikerül az újszerű munka megindítása révén a közfelfogást és közszellemet lassankint keresztényebbé tennünk, mindenkép remélhető, hogy ez a légköri átalakulás a papi és szerzetesi hivatások számának is jelentős növekedésével s a vallásos intézmények nagyobbfokú felvirágzásával fog járni, úgyhogy a pasztoráció és nevelés feladataira ismét elegendő erő jut.

Kíváncsi volna, hogy minden egyházmegye, minden nagyobb szerzetesrend és vallásos testület legalább néhány egészen kimagasló tagját kizárólag vagy elsődlegesen ennek a hódító munkának szentelje s ezek közt az egész munka szakszerűen felosztassék. Az itt tárgyalt szélesebbkörű aktivitásnak ugyanis egyetlen pontján sem szabad beérnünk csupán *középszerű erők* harcbevételével, mert a világnézeti küzdelemben a *kimagasló vezető egyéniségek* szokták eldönteni az eredményt, nem a nagyszámú középszerűek. Létfenntartó kötelességünk tehát, hogy az előnyomuló katolikus tevékenységnek minden jelentős vonalán, a tudományban éppúgy, mint a filmkérdésben, sajtóban éppúgy, mint szociális téren, a törvényhozás körül éppúgy, mint iskolapolitikai kérdésekben mindenekelőtt értékes és kiváló szakemberekről gondoskodjunk, hozzáértő s ugyanakkor aktív szellemű, az eszméért küzdeni tudó egyéniségekről, még esetleg áldozatok árán is.

A szakszerű vezetés történhetik külön e célra kiküldött *közvetlen irányító közegek*, *biztosok* által, akik egyúttal közvetlen tanácsadói lehetnek az intézkedésre hivatott felsőbb helyeknek. Talán nagy haszonnal járna, ha minden egyházmegyei központban, esetleg minden esperesi kerületben is a jelzett munkálatok közvetlen vezetésével a hierarchia által megbízott ilyen közegek működnének, — olyféleképp, mint-

ahogy ma a katolikus iskolák közvetlen püspöki biztosai az egyházmegyei főtanfelügyelők — akiknek fő vagy egyetlen feladata a jelzett munkáknak szakszerű irányítása lenne a püspök nevében. Hasonló, a hierarchia által kijelölt központok vagy közegek haszonnal működhetnének egy-egy egész ország ilyennemű akciói élén, ahogy ez egyébként nálunk az A. C. elnöksége által bizonyos fokig máris történik. De talán nincs messze az idő, hogy magának az egész Egyháznak középpontjában is szükségessé fog válni olyan intézmények és közegek felállítása, amelyek az itt tárgyalt munkákat az egész Egyházban közvetlenül ellenőrzik, sürgetik, éltetik és irányítják; ott is, ahol a helyi tényezők ezt maguktól nem tennék meg vagy nem éreznék magukat rá egyedül elég alkalmasnak, s ugyanakkor a legfelső, középponti egyházkormányzati szerveknek is szakszerű tanácsaikkal és tapasztalataikkal állandóan rendelkezésére állnak.

Az Egyház maga a döntő tekintélyi elv minden hangoztatása mellett kezdettől fogva sürgette s alkalmazta a *tanácsadói testületek* működését az egyházi előjárók mellett. Innen a kezdettől fogva tartatni szokott *zsinatok* gyakorlata: egyetemes, tartományi (országos) és egyházmegyei zsinatoké; innen a püspökök mellett az egyházmegyei tanácsosok (vagy a káptalan) intézménye; innen számos egyházmegyében a püspököknek az egész papsággal való sűrű és fesztelen tanácskozása; innen a szerzetesrendekben az egyetemes és tartományi rendi gyűlések, az asszisztensek (definítorok) és konzultorok működése; innen az egyházkormányzat legfőbb fokán, a zsinatokon kívül egyfelől a főleg régebben nagyjelentőségű konzisztóriumok s másfelől a valóságos minisztériumokká fejlődött római bíboros-kongregációk és központi hivatalok egész sora.

A RÓMAI KONGREGÁCIÓK az utóbbi évszázadok folyamán többszörös átcsoportosításon mentek át s feltehető, hogy ez az átcsoportosítás és átszervezés a növekvő korszükségletek s a szervezeti szellem kifejlődése során még lényegesen tovább is halad: névleg a korszerű hit- és egyházvédelem, valamint az idevonatkozó szervezett tevékenység szorgalmazása s ellenőrzése terén. Így helye akadna még az Anyaszentegyház központjában egy legfőbb nevelésügyi szervnek is, a hithirdetés Propaganda-kongregációja mellett egy ahhoz hasonló, de főleg a keresztény országokra

vonatkozó propaganda-minisztériumnak, egy Congregatio pro Conservanda Fide-szerű intézménynek.

A hódító, helytálló s terjesztő munka szempontjából az egyházi vezetést az újabb korban jellemző központosító irányzatnak is lehet gondviselésszerű szerepe.

Az újkori egyházfejlődés, de bizonyos fokig az egész egyházfejlődés is a *kormányzat központosításának jegyében alakul*. A régebbi korok helyi, egyházmegyei és metropolitai partikularizmusa mindjobban helyet ad a középponti irányítás elvének. Maga a pápaság, bár lényegében mindig megvolt, kihatásaiban s egységesítő és éltető szerepkörének kiterjesztésében érezhetően fejlődött, névleg az újkorban is. A helyi hierarchia természetesen teljes mértékben megtartotta a maga Krisztus-rendelte jogkörét, de azokra a feladatokra vonatkozólag, amelyeket nagyobb területi kiterjedésben csak egységesen lehet megoldani, mindinkább kialakult a középponti egyházkormányzat gyakorlati érvényesülésének szükségessége. Amint vannak egy-egy városban katolikus feladatok, amelyek szétfeszítik a plébániai területi körülírások kereteit s közös, plébániaközi akciókat tesznek szükségessé, éppúgy vannak egyházmegyei feladatok, országosak, sőt nemzetköziek, amelyeket csak országos vagy nemzetközi egységben, tehát egy-egy ország püspökeinek közös elhatározása, vagy római intézkedés alapján lehet megoldani.

A krisztusi társadalomhódító munkálatok terén egyre bővebben akadnak ilyen feladatok. Meg kell tehát találni a módját, hogy minden túlzott centralizmus mellőzésével s az egyéni és helyi mozgásszabadság fölösleges gúzsbaötése nélkül közös akciók indulhassanak középponti vezetés, irányítás, ha kell, kezdeményezés és ellenőrzés alapján. Ez egyfelől bizonyos közös tanácskozások, közös központi szervek és hivatalok rendszerezését teszi szükségessé, másfelől a gondoskodást arról, hogy a központokból kiáradó indítások ne maradjanak papíron, hanem csakugyan eljussanak valamennyi intézkedő szervig s azokat komoly és egyöntetű tevékenységre bírják. Amint a Szentszék időnkint nehezebb feladatok elindítására és ellenőrzésére apostoli vizitátorokat küld ki s amint a püspök részben maga is vizitálja egyházmegyéjét, részben esperesei vagy más megbízottjai által ellenőrzi utasítá-

sainak végrehajtását, úgy nevezetesen az újszerű, pasztoráción kívüli s országonkint, sőt nemzetközileg közös feladatok egyöntetű szorgalmazására is előbb-utóbb valószínűleg ajánlatosnak fog látszani olyan központi szervek létesítése és vizitátorok kiküldése, akik elsősorban ezeknek a feladatoknak szakértői s hivatott ellenőrzői lehetnek.

Végül meg egy szempontból fontos a vezetés tervszerűsége a hódító munkában. Ennek a vezetésnek éppen a hódítás érdekében s az Egyház népszerűségének s tekintélyének helyreállítása végett meg is kell *szerettetnie magát*. Elmúlt az az idő, amikor az embereknek a pusztá hatalom mint ilyen imponált s belső fegyelmezésükre elég volt a pompa és szertartásos dísz, amely e hatalmat körülvette. Ma az emberek kritikusabbak lettek s a Krisztus nevében gyakorolt hatalmat is túlnyomóan azon a lelkiségen mérik le, amelynek hangján ez a hatalom szól hozzájuk. Úgyis egyik legnagyobb s legnehezebb feladata az Egyháznak s az Egyház fejeinek: úgy képviselni Krisztust az emberek felé, hogy ebből a képviseletből minél jobban eltűnjenek a taszító, tökéletlen, emberi jegyek s minél tisztábban törjön keresztül rajtuk az a Krisztus, akiben minden vonás magasztos és vonzó, tökéletes és lebilincselő. A jog, a törvény, a hatalom s a külső fény szükséges, de magában inkább riasztó, mint megnyerő, inkább bántó, mint szeretetre s bizalomra indító. Az egyházvezetésnek épp ezért a felsőbb s legalsó fokokon egyaránt ma különös gondot kell fordítania arra is, hogy minden érdességet és gépies merevséget elkerüljön s a kormányzat következetes szilárd-ságát is mindig a szerető, gondos és féltő jópásztor szeretetével enyhítse.

A közvetlen teendők

Mi valósítható meg közvetlenül? — A megnövekedett kötelességtudatnak s az erőgyarapítás szükségességének érvényrejuttatása. — A munkaközösségek megszervezése, áldozatok árán is. — Nagyobb takarékoság az eddig egyoldalúan ellátott vonalszakaszokon.

Ha fejtegetéseink, legalább lényegükben, helyesek, ennek felismeréséből valóban elhatározó tetteknek kellene születniök. Egy új pünkösdi tűznek kellene kigyúlnia, lángoló lelkiületnek, amely bölcs körültekintéssel s a tervszerű cselekvés lendüle-

tével párosul, amely mindenekelőtt imahadjáratot szervez s a lelki és természetfölötti alapokat szilárdítja, de ugyanakkor az istenadta ész és számítóerő minden képességét is a nagystílű apostoli tevékenység szolgálatába fogja. Komoly akcióprogramot kellene az egész katolikus munka vonalán felállítani s abban minden részletfeladatot pontosan tisztázni.

Azt mondhatná mindezekre valaki: az elgondolás igaz és nagyszerű, itt egy fölséges arányú tervezet bontakozik ki a szemünk előtt, csak az a kérdés: hogyan lehet megvalósítani? Hogyan nyúlunk hozzá, hogy az elgondolást a realitások útjára indítsuk? Melyik az az archimedesi pont, amelyen mindenekelőtt meg kell vetnünk a lábunkat, hogy a világot megmozgassuk?

Csakugyan igaz: az első indulás kérdése gyakorlatilag a legfontosabb kérdés. Sokszor úgy van, hogy azután a többi szinte már magától jön, egyik részlet adja a másikat, egyik megoldás kínálja a másikat. Kár is lenne a gyakorlati kivitel tekintetében hosszas elméleteket szőni, mikor a részletek csak akkor világosodnak meg egyenként, amikor már benne vagyunk a munkában.

Kiséreljük meg tehát mindenekelőtt arra a kérdésre adni feleletet: hogyan induljon meg a nagyszabású munka első lépése? Mik a közvetlen teendők?

Ime, néhány indítvány:

1. Mindenekelőtt arra volna szükség, hogy a fokozott apostoli felelősség s a sorsdöntő helyzet tudata sokkal mélyebben járja át embereink lelkét, a papokét s világiakét, mint eddig. Hogy mindenki érezze a pillanat nagyszerűségét s hogy a roppant felelősségnek ő is egy részét viseli. Hogy ma nem elég szép csendesen, nyugodt kényelemmel végezni a teendőinket, hanem mindegyikünknek a *maximálisat kell hozni önmagából*, amire csak képes; tanulmányoznia kell a lehető legnagyobb munkateljesítés lehetőségeit és módozatait, el kell tennie az alkazáriak végső elszántságával. Akit ez a maximalista hódító akarat el nem tölt, az ma nem lehet igazán hasznos tagja, főleg tisztje a Krisztus-hadseregnek.

Ez a felrázó munka csakugyan azonnal, nehézség nélkül megindulhat.

2. Tervszerűen és nagyvonalúan kellene azokat a munkákat kézbevennünk, amelyek *harci erőink mennyiségi s minőségi, természetfölötti és természetes gyarapítását célozzák*. Sokkal több *papra, szerzetesre, hithirdetőre* van szükség, mint eddig; sokkal több papi állásra és korszerű egyházi intézményre, főleg az egyházvédelem s hitszilárdítás terén; sokkal több missziós érdeklődésre és támogatásra. Sokkal több lánglelkű s jól kiképzett *világi apostolra* is, aki teljes odaadással s hivatásszerűen áll a krisztusi hódítás munkájának szolgálatába. A világi apostolok kiképzésének, talpraserkentésének, egy új hadsereg besorozásának, iskolázásának s mozgósításának tervszerű munkáját annál rendszeresebben kell most már kézbevennünk, mennél tovább vártunk eddig vele.

Ennek a munkának megindításában sincs semmi bűbájosság.

3. Addig is, míg a hódító terv minden részlete magunk előtt is lassan, teljesebben kivilágosul, haladéktalanul rá kell vetnünk magunkat a rendszeres és tervszerű *gondolati alapozásra*, a nagystílű *igazságvédelem és igazságterjesztés ama műveleteinek megszervezésére*, amelyeknek csatasíkján dől el ma legelső fokon a győzelem. Más szóval: erre az eddig túlon túl elmaradt munkára kell összpontosítanunk legjobb és legalkalmasabb erőinket, habozás nélkül kivonva őket, ha kell, bármi más, mégoly fontosnak látszó egyéb irányú tevékenységből. Lehet valaki a maga helyén nélkülözhetetlennek látszó hitszónok, plébános, szemináriumi spirituális, lelkigyakorlatvezető, gimnáziumi vagy teológiai tanár, noviciusmester: csupa fontos feladat, de egyik sem oly égetően sürgős, mint a lángban álló ház oltása, az ablakainkon máris betóduló vízár feltartóztatása, az Egyház létének s szabadságának biztosítása, a válásos életnek nem egy körzetben vagy intézetben, hanem egy egész hosszú frontszakaszon, talán egy országban való szilárdítása. Ne fogjunk be tűzértábornokokat kertek öntözésébe, vezérkari tiszteket burgonyahámozásba! Erre a nagystílű, egyetemes érdekű munkára *kell* embereket találnunk, különben minden elveszett! Vannak is embereink, Istennek hála, csakhogy egyéb irányban vannak lekötve: ezt a lekötöttséget kell *minden áldozat árán* feloldanunk, ahogy XI. Pius maga

mondja, hogy a legegyetemesebb s legalapvetőbb munka megtétlenül ne maradjon!

MÁS SZÓVAL: mindenekelőtt meg kellene szerveznünk, akár az A. C. kebelében, akár máskép, a fent ismertetett egyházvédő *akcióközpontokat, munkaközösségeket*: esetleg minden nagyobb helyen 2—3, minden egyházmegyei központban 4—5, minden fővárosban 30—40 tagú akcióbizottságot, papokat s világiakat, akik főképp vagy kizárólag e feladatoknak élnek s permanenciában vannak. Ha átlagban szólva minden egyházmegye 2 vagy 3 talpraesett emberét küldené ki egy országos akcióbizottságba, írókat, szónokokat, szervezőket s ezek mellé 10—12 hozzáértő világi erőt is állítanánk, ez olyan országos munkabizottságot tenne ki, amelynek áldásos működését hamarosan az egész ország megérezné. Nagyobb haszon lenne ez, mint amit ezek az erők ma szétszórta, helyi feladatokban hajtanak s ebből való kivonásuk kisebb bajt jelentene az egyetemes krisztusi érdek szempontjából, mint ha ez a munka marad végeztelenül. Mekkora fellendülést jelent az A. C. a katolikus ügynek nálunk ma is, holott csak 1—2 ember dolgozik a központjában állandóan s még szó sincs szakcsoportok szerint megszervezett, permanens alosztályok beállításáról, legfőképp az egyházvédelem és társadalomalakítás vonalán.

Elmondhatjuk-e, hogy ez is lehetetlen vállalkozás?

Ha a lelkipásztori s oktató munkából ezen a címen kiváló erőket kellene is elvonnunk, az így mutatkozó ürt körültekintő céltudatossággal szintén be lehetne tölteni. *Először* azzal, hogy *jobban takarékoskodunk az egyházi erőkkal*. Ma elég sok olyan feladatra kötünk le papi erőket, amely vagy maga nem okvetlenül szükséges, vagy világi erőkkal is ellátható lenne. Rengeteg anyagi adminisztrációval terheljük meg sokszor papjainkat, amit világiak is elvégezhetének; hagyományszerű egyházi állások vannak, amelyekre ma kevés szükség van; egyházi tanintézeteinkben számos papi és szerzetesi erőt köt le a számtan, földrajz, szabadkézi rajz, ének s hasonló, amiket világi tanár éppúgy, vagy még jobban elláthatna. *Másodszor* azzal is pótolhatnánk a mutatkozó réseket, hogy az eddiginél sokkal bővebben s rendszeresebben állíthatnánk be világiakat a lelkipásztori munka segédmunkálataiba, hogy ezáltal a papság teherbírását növeljük. Ha elérjük, hogy minden nagyobb egyházközségben a papság mellett 4—5 komoly és erre kiképzett világi apostol végez állandó szolgálatot (egyik az egyházközségi nyilvántartásban, másik a szegény- és beteggondozásban, harmadik az ifjúsági mozgalmakban, ifjúsági

egyesületek vezetésében, negyedik a házasságok és családok szemmeltartásában, ötödik a kulturális vagy szociális stb. ügyekben), a plébánosok és káplánok csakhamar jelentős tehermentesítésben részesülnének és megkisebbedett létszámmal is nagyobb sugarú lelkipásztori feladatokat teljesíthetnének. Így ismét néhány értékes papi erő szabadulna fel a jelzett munkára.

4. Az ilyen akcióbizottságok *anyagi ellátása* és megfelelő segédeszközökkel való ellátása a fentiek szerint szintén nem olyan feladat, amelyet az élni akaró katolikusság el ne bírna, mihelyt a lépés szükségességének tudata csakugyan általánossá lett benne.

*

Összefoglalva: Egy szellemi és világtörténeti fordulópont roppant jelentőségének teljes felismerésében, ráeszmélve az újkor és jelenkor sorozatos Krisztus-ellenes forradalmainak és támadásainak pusztító hatásaira, az ennek folytán bennünk is mutatkozó bénultság, megfélemedés és kisszerűség vészes eluralkodására, kiemelkedve a helyzetváltozások és korszükségletek felismerésének fogyatékosságából s a megszokott szűkebb tevékenységi keretekhez való ösztönös ragaszkodásból, Istenben bízva s teljes öntudattal rá kell lépnünk a hódító és gyökeresen visszahódító krisztusi vitézkedés útjára! Nem pepecselni, a tegnapi nótát egyre tovább fújni, apró fűszálakat ide-odatenni, szép, szent, de elégtelen és sokszor kisszerű munkákba temetkezni: a mai apostoli helytállás egyedül lehetséges és helyes képlete, hanem: a messzenéző, nagy célokat szem előtt tartó, igazán krisztusi egyetemességű egyházvédelem, igazságterjesztés és életkitermelés, egy *egész világ visszavezetése Krisztushoz, egy egész társadalom megmentése az evilági s földöntúli boldogulás számára.*

Ez az a cél, amelyért azonnal sorompóba kell lépnünk!

ZÁRSZÓ:

Mindenek megoldása: Krisztus!

Egy világ meghódításáról beszéltünk a fentiekben — egy világról, amely a Krisztushoz hódítatás áldásaira oly véresen, oly halálosan rászorul. Vergődő, önmagát ámtító, fények és álmok után rohanó s aztán új meg új csalódásokba zuhanó világ ez: emberek százmilliói, férfiak, nők, gyermekek, fiúk és leányok, mindegyik csupa élő dráma, csupa ma folyó történet, csupa talány és regény! Emberek, akik mind az Isten gondolata, kezeinek alkotása, gondviselésének tárgya s akiken valamenynyin ott piroslik a Megváltó áldozati vére! S akik közel kétezer évvel a megváltói halál után sem ismerik Őt, akiben egyedül lehetne üdvösségük, vagy félreismerik s elfordulnak az úttól, melyet Ő jelölt ki nekik!

Szegény, boldogságra vágó, jót, szépet, igazat áhító, megnyugvást sóvárgó emberek! Akik mindegyikének szeme van, hogy lásson, és vak! Füle van, hogy halljon, és süket; esze van, hogy értsen, és tudatlan; szíve van, hogy a jót szeresse, s egész pihegő érzésével mérget szűrcsől s halált habzsol, magát gyilkolja és másokat reggeltől-estig, évszázadról-évszázadra s évezredről-évezredrel!

Egy örült haláltánc forgatagában járunk, egy megbomlott világ, egy minden elemi életérzésében feldúlt s elferdült, emberi esendőségek feneketlen mélyeibe zuhanó társadalom láza s önégeése perzsel és süstörög körülöttünk. Lelkek milliói hányódnak a kielégítetlenség és halálos nyugtalanság fergegében, hűsítő italra, lágy simogatásra, édességre vágó szívek gyötrő csalódottságában! Ez az emberiség haladásról szaval és tudományról szónokol, emberi nagyságról és civilizációja áldásairól beszél, holott minden emberi lét lényege s alapeleme mindig újra kisiklik a lába alól s ami lelkének éltető alapja lenne: az igazság, élet, szeretet és remény, mindig újra szennyes füstté foszlik s korommá feketül a szeme előtt!

Ugyanakkor azonban ez a világ maga is vétkes a maga szörnyű nyomorúságában. Azért vak és azért beteg, mert maga tette magát s teszi azzá szüntelenül. Nyomorúsága: büntetés! Megérdemelt magárahagyatottság, vétkeiért ráért borzalmas, belső lakolás. Ahogy Szent Pál írja a római pogányokról, hogy azért zuhantak bűnök és nyomorúságok örvényeibe, mert nem akarták meglátni az Istent s büntetésből az Úr prédául vetette oda őket a saját erkölcsi vakságuk elé. Szerencsétlen, szegény emberek! Fehérek és feketék, sárgák és földbarnák, eszkimók és kafferek, kultúrált európaiak és robogó életstílusú amerikaiak, sodródó emberóceán, lelkek és szívek hömpölygő árhaj, nevetők és sírók, házasodók és egymást temetőik! Hogyan kell szánnunk titeket, nemcsak azért, mert nyögtök és szenvedtek, hanem mert bűnösökkel magatok okoztátok a bajt s az itt a földön halálba sorvaszt titeket, de ugyanakkor talán az odatúl rátok váró még szörnyűbb szenvedésnek előhírnöke is! Kinek ne sajogna a szíve, ha arra gondol, hogyan fordul át majd milliók földi jajsza odatúl örök zokogásra, ha majd a Bíró előtt állnak, aki ebben az életben kiesett a szívükből, akire ők egy életen át nem gondoltak s aki nélkül vagy ellen akarták megépíteni ezen a földön boldogságuk omló homokvárait!

S mégis: mindkét fájdalmas nyomorúságnak, az evilági bajoknak s az odatúl való veszedelmeknek egyaránt minden rémét s rettenetét tökéletesen meg tudná oldani, gyönyörűségesen meg tudná fejteni, ki tudná gyógyítani, kacagó, daloló örömmé tudná átvarázsolni az a Valaki, akinek neve az Út, Igazság és Élet! Az, akitől ezek a szerencsétlen emberek oly megdöbbenően nagy számban messze távol járnak. Áldott és boldog az apostol, aki csak egy lépéssel is közelebb hozza őket a minden probléma megoldásához, Krisztushoz; aki ezeket a tévedező és vakoskodó embertársakat, ezt a hullámzó, sok színű, sok rétvű, sok gondú, sok könnyű és sok bűnű ember-tengert oda tudná terelni az Egyetlenhez, aki fel tudja nyitni a vakok szemét! Aki be tudja hullatni a szívekbe az ő szeretetének mámorítóan édes, gyógyító, örök életre pezsdítő mézét! Aki paradicsommá tudná varázsolni ezt a földet, odatúl pedig milliók mennyországává a milliók poklát!

Oly egyszerű a képlet, hogy szinte nem probléma többé:

itt a kincses emberek s ott a kész, nagy, egyetlen Kincs! Itt az éhezők tömege s ott a kifogyhatatlan táplálék! Itt elepedő, tűzben emésztődő, szeretetre, boldogságra szomjas ajkak s ott az üdítő és bővizű patak, az élő vizek élő Forrása! Itt a veszendő, megtépett szívek szörnyű árvasága s ott a gazdag beteljesülés, a boldogságnak és szeretetnek szikrázó tengerel! És sokszor csak azon múlik minden, hogy nincs aki egybehozza, egymásba öntse a kettőt, kielégítse egyiket a másikkal s boldoggá tegye egyiket a másik által!

Epedni, keresni, lázasan kutatni az utat s az eszközt, amely ennek a bénult tehetetlenségnek megoldására elvezet s valósággá fejtí át az egyszerű képletet! Imádkozni a Szívek Királyához, hogy sugalmazza belénk az apostolok pünkösdi ihletét, szent találékonyságát s pihenni nem tudó buzgalmát, mi több: sugározza belénk az ő saját, világokat betöltő szeretetét, könyörületét és irgalmát! Adjon hozzá mindenható erőt, hogy ezt a leggyönyörűbben emberi s legmagasztosabban isteni feladatot teljesíteni tudjuk: ez az a vágy, az a lebíratatlan szenvedély, az olthatatlanul szomjas imádság, amelynek a helyzet szemléletéből, a lelkek árvaságának s a Krisztus Király segíteni kész, gazdag szeretetének egybevetéséből fakadnia kell.

Önts belénk, Krisztus, ezt a vágyat! Áraszd ki ránk azt a szomjúságot a lelkek s a te Atyád országa után, amely téged valamikor végtelen távolságok áthidalására bírt: a végtelenségből a földre, istenséged litkos mélyeiből erre a kised bolygóra vezérelt: jászolba fektetett, kicsiségbe, szegénységbe, fáradalomba hajtott, Golgotára űzött s végül a véres fára szegezett! Ezt a te lélekszomjadat add meg nekünk, Uram, hogy értsük és érezzük: mennyire te vagy az, aki a lelkekért sír és zokog bennünk s aki általunk, kicsiny és törékeny szolgálád által akarod megépíteni az emberek között a szeretet és boldogság fenséges birodalmát: Atyád örök és ragyogó országát!

TARTALOM:

<i>Előszó: Krisztusnak a világot s a világnak Krisztust!</i>	3
--	---

Első fejezet: Alapvető kérdések

A Krisztusország egyetemes diadalravitelének parancsa

A Krisztusország világot felölölő természete s igényének egyetemessége. — Miért beszélünk „hódításról”? — Mít nem jelent s mit jelent az „egész” világ meghódítása Krisztusnak? — Nem teokratikus világbirodalom. — Országos vagy helyi vonatkozások a világtávlatok keretében	9
--	---

Az emberi közreműködés szerepe a Krisztusország terjesztésében

Az Egyház s az emberek szerepe Isten üdvözítő terveiben. — A kegyelem elsődlegessége nem teszi fölöslegessé az apostoli helytállást. — Szemlélődő és tevékeny irány. — Krisztus példája. — Az egy megtérő bűnös és 99 igaz értékelése az apostolkodásban	16
--	----

A kereszténység mai helyzete

A kereszténység és katolicizmus helyzeti előnyei. — A számbeli fölény. — Belső értékek. — Külső hatóerők. — A helyzet árnyoldalai. — A felekezeti megoszlás. — Az újkori gondolat függetlenítése a kereszténységtől; a közgondolkodás, művelődés és közélet elvilágiasodása. — Az Egyház helyzete az egyes országokban. — A társadalmi életformák elfordulása a kereszténységtől	23
--	----

Az elkereszténytelenedés történeti útja

A középkor kereszténységének önállótlanági vonása. — A meginduló szellemi forradalom: humanizmus és reneszánsz. — A pápai tekintély elhomályosodása. — A vallásszakadás és a meginduló tömegapoztázia. — Az államhatalom szembefordulása a kereszténységgel. — Belső válságok. — Az Egyház külső erőinek megfogytatkozása s belső értékeinek fokozott talpraszólítása	33
---	----

A kereszténység sorsdöntő órái

Látszólagos és igazi birtokállományunk. — A tömegek hite, annak fokai, alapjai és ellenállóképessége. — Korunk átmeneti jellege az ellentétes erők ostromában	41
---	----

A mai helyzet nehézségei

Megnehezült feladataink. — A társadalom számbeli növekvése, igényeinek sokfélesége s átlagos műveltségének adott-ságai. — A vallási kétely mint kor- és tömegjelenség 47

Lehetséges-e a világot Krisztusnak visszahódítani?

A probléma emberi kilátástalansága s a megoldás természetfeletti ígéretei. — A kereszténység örök időszerűsége s egyetemes lélekhódító ereje 50

Második fejezet: A hódító munka tárgyi feltételei

A helyzet ismerete

A helyzetáttekintés jelentősége minden nehéz és nagysugarú feladatkörben. — A statisztika kijózanító s figyelmeztető ereje. — Lényegbevágó helyzetváltozás a tömegek megnyerése, a művelődési élet, a jótékonyosság és a szociális mozgalmak terén . . 53

Nagyvonalúság

Átfogó célkitűzések vagy ötletszerű eljárás? — Vannak-e akcióterveink? — Kisserűség; az arányok iránti érzék hiánya . . 59

A gondolati befolyásolás jelentősége

a) A tömegek eszmei befolyásolhatósága.

A tömeggondolkodás kívülről való befolyásolhatósága. — Váltakozó divatok a közfelfogásban, korok és vidékek szerint . . 64

b) Tervszerű befolyásolás.

Tudatos gondolatirányítás. — A propaganda jelentősége. — Túlzásai mellett is változatlan hatóereje 66

c) Világnézeti befolyásolás.

A világnézetek alakulásának külső tényezői. — Irányításuk, lélektani módszere. — A világnézeti propaganda hatóereje, építő és romboló értelemben 68

A keresztény eszmeterjesztés

A) A tömegek előlése

A tömegekkel való eleven kapcsolatbakerülés mai nehézségei, főleg eszmei kérdések vonalán. — Az emberek elzárkózása minden vallási befolyásolással szemben. — A pozitív lehetőségek 74

B) A tévedések leküzdése

a) A tévedés viláгурalma.

A hazugság és a téveszme mint világhatalom. — A tévedések uralmának bénító hatása. — Az egyházúldözések előkészítője. — Miért kell a közfigyelmet erre a kellőképp nem méltatott helyzetre ráirányítani s miért elodáztatatlan a nagystílú harc a hazugság viláгурalma ellen? 78

b) Megdönthetetlen-e a tévedések uralma?

Bátorító mozzanatok és adott kiindulópontok. — Az igazság belső hódítóereje s a tömegek természetes igazságvágya. — Az igazság érzelmi hatásai. — A hazugság csak addig van uralmon, amíg ő támadhat. — A helyesbítő tevékenység mint a behatolás újabb eszköze 86

C) Az igazság diadalravitele

Az igazsághirdetés fontossága.

Van-e jogunk az emberektől ésszel meg nem alapozott hitet és egyházhűséget követelni? — Hitvédelemtanunk nagyszerű, de rejtett fegyvertára 93

A pozitív hitépítés hiánya.

Akik a feladatot nem látják s akik arra nincsenek felkészülve. — Hiányok a hiterősítő munka gyakorlati feltételei körül. — Tudományos készültség és közlőművészet mint a gyakorlati hitépítés kellékei 96

Az igazságterjesztés művészete.

Alaposság és világosság a bizonyításban. — Az érzelemre és önérzetre is ható mozzanatok összefoglaló kiemelése. — Megfelelő hang és beállítóművészet; kapcsolat a közönség érdeklődésének világával. — A különféle rétegekhez való hozzásimulás. — Milyen értelemben korszerű a hitvita? — Alkalomszerűség az igazság feltárásában 100

D) Az igazságterjesztés technikája és megszervezése

a) Az igazságterjesztés technikája.

Az élőszó veretlen fősege. — Az ismétlés és a jelszó. — A sajtó jelentősége s hatalmának korlátai. — Terjesztőművészet. — Film és rádió. — Az „erő propagandája” 107

b) Az igazságvédelem és igazságterjesztés megszervezése.

Egyéni és szervezett igazságvédelem. — Örökös és szervező központok a védelem és terjesztés munkájában. — A vallásellenes mozgalmak megelőzése s visszaszorítása 117

Keresztény kultúráirányítás

A keresztény kultúraalakítás feladatai.

A magasabbfokú katolikus eszmetisztázás fontossága. — Kor-

szerű kérdések feldolgozása hittudományi, államtani, család-
védelmi, nevelésügyi és szociális téren 123

A keresztény kultúrmunka technikája.

Kulturális hivatottságunk tudatának terjesztése. — Emberek és
intézmények a kulturális munkában 135

Keresztény kultúrpolitika.

A keresztény tudományművelés személyi hordozói. — Saját
kulturális intézményeink fejlesztése s bekapcsolódás a nyilván-
nos művelődési mozgalmakba. — Iskola és népművelés. — Iro-
dalmi élet és irodalompolitika. — Feladataink a művészetek
terén. — Irányító központok 137

E) Közéleti kereszténység

A közélet erősítőjei mint a keresztény életalakítás döntő fel-
tételai. — A keresztény és keresztényellenes közhatalmi állás-
foglalás jelentősége. — Elég-e a meggyőzés? 146

„Politizáló” vagy politikamentes kereszténység?

„Politikamentes kereszténység?” — Ennek a jelszónak ténybeli
és elvi okai. — A helyes középút. — Közönségünk és népünk
megnevelése a közélet számára. — Világi jellegű politizálás és
Krisztus örök politikája. — Az irányítás joga és feltételei. —
Stratégiai pontok a közéletben. — Nemzetközi kapcsolatok . . 151

Szociális kereszténység.

A keresztény társadalmi rend jelentősége a világnézeti hódítás
és erősödés szempontjából. — Miért érdeke az Egyháznak is
híveinek szociális szilárdsága? — Társadalmi munkánk közvet-
len feladatai: a szociális érzület s a társadalmi reform 159

F) Világtávlatok

A keresztény únió akadályai.

Dogmatikai, érzelmi és történeti akadályok. — Túltengő fele-
kezeti öntudat. — Scylla és Charybdis. — Mercier bíboros
kísérletei 165

Út az únió felé.

Mik volnának e téren a követendő utak?

Tapintat és szeretet az érintkezésben és vitatkozásban. — Az el-
szakadt testvérek értékei. — Típusok a túlsó táborban. — Az
únióvágy felélesztése. — Felvilágosítás és személyes érintke-
zés. — Ökumenikus mozgalom. — Imádkozó egység 172

A zsidók.

A zsidók elzárkózása és annak okai. — A közeledés művészete 180

A pogány népek.

Egyenes és előkészítő igehirdetés. — Megtéríthetetlen népek?
— Közvetett módszerek. — A japán Nővérszövetség 183

Egyetemes célkitűzés

A feladat rendkívülisége és sürgető jellege. — A pesszimizmus
kibúvói. — Vád az Egyház ellen? 191

A lelkipásztorkodás a hódító munka szolgálatában*Korszerű lelkipásztorkodás.**A lelkipásztori hódító munka feltételei.*

A lelkipásztori egyéniség hódító ereje. — A lelkipásztori intéz-
mények. — Fejlettebb lelkipásztori módszerek. — Rendkívüli
alkalmak. — Kisegítő szervezeteink. — Szeretetteljes kapcsolat
a papság s a hívek közt 200

*A hitoktatás a hódító munkában.**A katolikus iskola.*

Az iskola mint a pasztoráció kiegészítője. — A katolikus iskola
mai jelentősége. — A világi apostolság hadapródi iskolái 208

Elegendők-e a lelkipásztori eszközök?

A pasztoráció első a méltóság vonalán, de nem okvetlenül első
a lélektani sorrendben. — Pasztoráció és gondolatalkítás 211

*Miért nem elegendők a jelzett feladatokra a pasztoráció
eszközei?*

A pasztoráció és a hódító munka különbözőése a cél és eszközök
tekintetében. — A lelkipásztorkodás hatósugarának határa. —
Saját érdekében el kell kerülnie a túlterhelést. — A helyi meg-
kötöttségen túlemelkedő feladatok 213

Függelék: A magyar példa

A magyar kereszténység és katolicizmus a századforduló ide-
jén. — Szabadkőműves és szabadgondolkozó egyeduralom. —
Intézményeink elárvulása. — Az újjáéledés: Prohászka Ottokár,
a lelkigyakorlatok, kongregációk, szerzetesrendek és a papság
reformja. — A keresztény nemzeti ébredés katolikus alapjai. —
Fellendülő katolikus élet és öntudat. — A magyar katolikus
lélek harcos alapvonása, közéleti érdeklődése s egészségesen
demokratikus természete 222

Egy külföldi példa 233

Harmadik fejezet: A hódító munka alanyi feltételei

Feltűnő aránytalanság és egyoldalúság személyi és anyagi erőink megoszlásában. — A gyalogság és lovasság mellett tüzérségre és légvédelemre is szükség van. — Szabad-e az arcvonalnak csak egy részét építenünk ki? 239

Erőink fokozása

A) Mennyiségi erőszaporítás

1. Papi és szerzetesi erők.

A papi létszám teljes elégtelensége. — Hány lélek esik egy papra s hány papra volna szükség? — A papság aránytalan eloszlása. — A hivatások számának gyarapítása 243

2. A világi apostolok elfeledett hadserege.

Nem vagyunk csak papok egyháza. — A világiak mozgósításának szükségessége. — Mik a világiak felhasználhatóságának feltételei? 249

B) Minőségi erőgyarapítás

1. Lelkületi képzés.

A győzelem elszánt akarata mint minden hadsereg munkaképeségének első feltétele. — Akarati lángelmék a közéletben s az egyháztörténetben. — A három emberosztály. — Az apostoli lelkület különféle típusai 253

Természettőlötti erőgyarapítás.

Természettőlötti szándék és lelkeség. — A kérő ima apostoli jelentősége. — Imádkozó világhadjárat. — Áldozatos szellem. — Apostoli életstílus 259

2. Elméleti képzés.

Alaposság a hitvédelmi kiműveltségben. — Egyetemesség és sokoldalúság. — Az önképzés gyakorlatiassága 266

3. Gyakorlati kiképzés.

A világi apostolok képzése.

Honnan vegyünk tökéletes felkészültségű világi apostolokat? — A világi apostolkodás szervezetlensége. — Átmeneti megoldások 272

A Katolikus Akció szerepe.

A Katolikus Akció s annak különféle formái. — A világi apostolkodás három típusa s ezek kiképzése 275

C) Tervszerűség

A helyzetekhez simuló munkaterv s a megszokás gátló ereje.
— A késlekedés okai 279

1. Szakszerűség.

Szakemberek és szakszerű megbeszélések. — A tanácskozások
és azoknak intézményesítése 281

2. Munkafelosztás.

Összefogó szervek és munkaközpontok. — Állandó akciócsoportok mint a hódító munka közvetlen szervei 283

3. Az erők előteremtése.

Honnan vegyük a szükséges személyi és anyagi erőket? —
A szerves fejlődés útja. — Meglévő kiindulópontok 286

4. Az anyagiak.

5. A vezetés tervszerűsége.

A tervszerűség éltető lelke: a tervszerű vezetés. — Az egyházi vezető helyzetének mai különleges nehézségei. — A hívek támogató közreműködése a helyes vezetésben. — Központosítás és szabadmozgás. — Szellemi vezéregyéniségek 293

A közvetlen teendők

Mi valósítható meg közvetlenül? — A megnövekedett kötelességtudatnak s az erőgyarapítás szükségességének érvényrejtetése. — A munkaközösségek megszervezése, áldozatok árán is. — Nagyobb takarékoság az eddig egyoldalúan ellátott vonalszakaszokon 300

Zárzó: Mindenek megoldása: Krisztus! 305

